

The Project Gutenberg eBook of Muistelmia matkalta Venäjän Karjalassa kesällä 1879, by A. V. Ervasti

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Muistelmia matkalta Venäjän Karjalassa kesällä 1879

Author: A. V. Ervasti

Release date: August 6, 2016 [EBook #52737]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK MUISTEMIA MATKALTA VENÄJÄN KARJALASSA KESÄLLÄ 1879 ***

Produced by Juhani Kärkkäinen and Tapio Riikonen

MUISTEMIA MATKALTA VENÄJÄN KARJALASSA KESÄLLÄ 1879

Kirj.

A. W. Ervasti

Helsingissä, Kustannusosakeyhtiö Otava, 1918.

SISÄLLYS:

- Sananen A. W. Ervastista ja hänen matkoistaan, kirj. *Hj. Basilier*
Alkulause
I. Oulusta rajalle
II. Miinoasta Kemiin
III. Katsaus Karjalan taloudellisiin oloihin
IV. Pyhä kaupunki

V. Vienassa ja sieltä Kierettiin
VI. Kieretistä Uhtuan kautta kotiin
Loppulause
Liite: Lyhykäinen Solovetsin luostarin historia

Sananen A. W. Ervastista ja hänen matkoistaan

I.

— — Luo päältäsi pienten riitojen riehu ja kasva ja kansojen lippuna liehu ja näytä, mit' täällä pienikin voi, kun suurta se unelmoi!

Se ilo, mi kasvavi murheesta, se yksin on oikea täällä, ja ethän, kansani kallis sa, ole kulkenut kukkien päällä, mut niin jos sa kestät onnesi uuden, kuin kestit sä murheen ja onnettomuuden, niin olet sa kansa, mi kaikki voi. Älä horju, Suomi, oi!

Eino Leino.

Suomen vapauden aamusumussa Otava ottaa uuden painoksen A.W. Ervastin kirjaa "Muistelmia matkalta Venäjän Karjalassa kesällä 1879".

Näissä matkamuistelmissa kerrotaan koruttomasti, mutta asiallisesti ja rakkauden hengessä siitä ihmemaasta ja sen asujista, jossa Suomen sammon sirpaleet ovat säilyneet, joka satoja suomalaisia sydämiä on sytyttänyt, jonka onnen kohtalo parhaillaan raivoavan maailmanmyllerryksen pauhuista ja kauhuista selvinnee, ja joka Suomelle ja sen tulevaisuudelle on päivän polttavin kysymys.

Vienan Karjala, sehän se ensin Ervastin sytytti, muodosti käännekohtan hänen elämässään, sai hänen sielunsa soimaan. Mies on Vienan matkalle lähtiessään puolueriitain rikkirepimä, taloudellisten huolten hermostuttama, muutenkin maailman murjoma: palaa matkalta uutta elämännestettä ruumiissaan, sielussaan leimuava liekki, joka vahvistaa, valaisee, lämmittää koko hänen loppuelämänsä, antaa sille uutta sisällystä, uutta voimaa, niin että hän vielä tämän matkan jälkeen voi tehdä kolme pitkää kierrosta Ruijaan, Jäämeren rannalle, Aunukseen, ja niistä kertomuksia, kirjoja kyhätä.

Vienan karjalaiset pitävät tätä Ervastin ensimmäistä Karjalan kirjaa kalliina, pyhänä. Eikä ihme, sillä siinä nämä kotipuoleltaan Venäjän valtiomahdin edustajien ja kätyriä ylenkatsomat, sorretut ja suuriruhtinaskunnassakin lainrikkoina vainotut "laukkuryssät" ensi kerran saivat kuulla ymmärtäväisen ystävän äänen, ystävän, joka *ei omaansa etsi, ei katkeroidu, ei muistele kärsimäänsä pahaa, ei iloitse väärydestä, vaan iloitsee totuuden kanssa...*

Vienan veikolla olen nähnyt nämä muistelmat sidottuina paksuihin kansiin, joiden sisäpuolelle kirjoitustaitoiset lukijat ovat merkinneet päivän ja paikan, milloin ja missä ovat kirjan lukeneet ja "ylen hyväksi" huomanneet. "Karjalan Paavali", toimita tämä tahi tällainen kappale Kansallis- tahi uuteen Pedagogiseen museoomme! Myöhemmät Karjalan kävijät ovat Ervastin muistelmista saaneet herätteitä. "Karjalan taatto" O.A. Hainari, jonka ehyttä, kaunista elämää ja elämäntyötä Artturi H. Virkkunen ja O. Relander hiljattain ovat kuvailleet, syttyi Ervastin muistelmat luettuun niin, että m.m. rutosti rupesi Helsingistä käsin suunnittelemaan yhteistä Aunuksen matkaa, joka kesällä 1882 saatiinkin toteutetuksi. Muista Vienan Karjalan kävijöistä ja kuvaajista mainittakoon J.W. Jurvelius, Lauri Pääkkönen, Paavo Ahava, Osmo Iisalo, Aho, Ivalo, Kianto (viime vuonna kaksi kirjaa: "Vienan virroilta, Karjalan kankahilta" ja "Vienan kansan kohtalo"), I.K. Inha ("Kalevalan laulumailta"), Iivo Härkönen ("Rajantakainen Karjala"), Lauri Hannikainen ("Kuolevan laulun mailta").

Meidän päiviemme kirjailijoilla, jotka ovat saaneet käydä omakieliset koulut ja rikastuttaa kielivarojaan kansan- ja varsinaisen kaunokirjallisuutemme hetteistä ammentamalla sekä tutkimalla kielenkäyttömestareitamme, Juhani Ahoa, Kasimir ja Eino Leinoa y.m., — heillä helkkävät ihanan äidinkielemme sanat rikkaampina, rohkeampina kuin Ervastin. Tässä katkelma Kiannon kielenkäyttöä:

"Äärettömät ovat sen (Vienan) metsät, valtavat sen vaarat, viehättävät sen virrat..." — "Metsänotusten piilotarha, lintujen ja kalojen ruhtinaskunta. Virroissa sinisorsa soutelee, suvannolla joutsen joikuu. Täällä pyhä lintu pesii."

Ja kuulkaa runolaulajain ensimmäisen jälkeläisen, joka kotoisia opinteitä on astunut, — kuulkaa Iivo Härkösen kanteleen kaikua "Karjalan virsistä":

RAJAVIIVALLA.

Halki korven kuolonjylhän kulkee milloin kääntein jyrkin, milloin kolkoin kohtilinjain juonne syltä, kahta laaja — raja Suomen ja Venäjän.

Hiihtää mies hikisin otsin, rinnoin huuruvin, avoimin, hiihtää taakse katsomatta — laukku suuri hartioilla.

Lapin urho, Vienan veikko. Joutuu korpijuontehelle — seisahdavi, hengähtävi, itseksensä äännähtävi:

Pelastettu: eipä tänne yllä valta vallesmannin, säilyy laukku, säilyy henki!

Laskee laukun vierehensä, istuu kannolle isolle, henkii ilmaa helpotuksen.

— — —

Saanut on sanomalehden palan pienen polvellensa: siihen silmä, siitä aatos Suomen pitkille pihuille.

Siellä pelot kuin ulapat, talot kuin pajarin-linnat; siellä tiet salokylihin, korpehenkin postinkulku; siellä kirjat, siellä koulut, valo maassa vallitsevi.

Mutta muistuu matkan suunta. Ah, on Viena armahainen! Siellä suot on laihojani, korvenluolat linnojeni, teitäni jälet jäniksen, postejeni tuulen puuska, koivunkylki kirjanani, aarrevalkea valoni.

Näin on läikkyy miehen mieli hetkin siellä, toisin täällä, helkkää herkän mielen kieli.

Mutta muistuu vallesmanni — sumenevi Suomen puoli, tuntee kylmän puistatuksen. Pois kohti kotoista puolta!

Muistuu Vienan viinaherrat, santarmit, salapoliisit, aukee synkät "mustat-kirjat", tuntuu tyrmän tunkka tuoksu... susten kärjet pystyyn käyvät!

— — Siinä seisoo Vienan urho, maailman vikevin miesi; hiihtänyt on hiiden korvet, Lapin kosket laskenunna, — nyt ei tiedä minne mennä, kunne kääntäisi lylynsä. Seisoo korvet niinkuin vuoret, painuu taivas niinkuin paasi, jalat jäätyvät lumehen.

II.

August Wilhelm Ervastian suku on vanhaa pohjoispohjalaista, polveutuen arvattavasti talollisista, samoin kuin toinenkin tunnettu Ervast-suku, jonka alku johtuu Simosta. Siellä on vieläkin vanhoja, vankkoja Ervasti-nimisiä taloja, ja sellaisia sanotaan myös Kuusamossa olevan.

"Genealogia Sursillianan" mukaan on Ervasteja myöhemmin aikoina toiminut Oulun ja Raahen seutuvilla m.m. nimismiehenä, henkikirjureina sekä kauppiaina ja "porvareina" Raahessa. Isoisä oli "Sursillianan" mukaan tervamakasiinintarkastaja Kalajoella nimeltään Petter, raahelaisen porvarin Gabriel Sakarinpojan ja Kristiina Lauraituksen poika.

A.W. Ervasti syntyi Raahen kaupungissa vanhempainsa neljäntenä lapsena joulukuun 4 p:nä 1845. Isä oli piirilääkäri Petter Ervast ja äiti Augusta Wilhelmina Fredrikintytär Basilier. Käytyään Kuopion kymnaasin E. tuli ylioppilaaksi 1864 ja filosofian kandidaatiksi 1869 sekä jatkoi sen jälkeen opintojaan yliopistossa lakitiedeitten kandidaattitutkintoa varten. Tätä hän ei kuitenkaan saanut loppuun suoritetuksi kivulaisuuden ja varattomuuden vuoksi. Jätettyään opintonsa yliopistossa E. siirtyi Ouluun asuen siellä seppä Tigerin talossa äitinsä ja kolmen sisaruksen kera. Oulussa hän perusti sanomalehden nimeltä "Pohjois-Suomi" (1878-83), jota pirteästi, itsenäisesti ja vapaamieliseen suuntaan toimitti. V. 1886 Ervasti pääsi toiseksi aktuaariksi tilastolliseen päätoimistoon Helsingissä ja palveli tässä virassa kuolemaansa saakka, joka lähinnä keuhkotulehduksen aiheuttamana yllätti hänet Helsingin diakonissalaitoksella elokuun 8 p:nä 1900.

Tutustuin tarkemmin tähän hinterävtaloiseen — siitä kenties liikanimi "Pintti", jota vanhemmat yliopistotoverit hänestä käyttivät — mutta hyväpaiseen serkkuuni Oulussa kevätlukukaudella 1879. Hän oli silloin rasittavan sanomalehtityön, taloudellisten huoltien ja kivulaisuuden kiusaama, samoin kuin siihen aikaan myös Oulussa asuva merimiehenpoika, synkkä, syvä, hehkuva runoilija Kaarlo Kramsu, jonka pöydällä aina oli sama kirja avoinna — Kalevala. Ervasti ei kuitenkaan ollut siinä määrin sisällisesti runneltu, katkera ja maailman murjoma kuin Kramsu. Hän ei palvellut Bakkusta, ei istunut remuavissa seuroissa, vaan vietti hiljaista, yksinäistä, erittäin säännöllistä elämää, tehden m.m. joka päivä kävelyretken Oulun silloille. Omaiset ja sukulaiset pelkäsivät pahoittaa Villen mieltä, sillä hän kiivastui helposti ja saattoi olla pureva, terävä, kun sille päälle sattui. Mutta Ervastian kompasanoissa ja

sukkeluuksissa ei koskaan ollut mitään rivoa. Naisia hän etäältä ihaili, eritoten tuuheaa tukkaa, pitkiä paksuja palmikoita. Tavatessani äskettäin serkkumme K.E. Ståhlbergin, joka kulki allapäin saatuaan sanoman, että vanhin poikansa, jääkärimajuri Armas Ståhlberg, oli onnettomassa veljessodassamme joukkonsa edessä urhona kaatunut, tuli puheeksi Ville-vainaja, ja silloin insinööri Ståhlberg hymyillen kertoi kävelymatkoiltaan Helsingissä erikoisesti muistavansa tuon Ervastille ominaisen naisten hiuksien tarkastelun ja arvostelun...

Oulun ajoilta mainittakoon vielä eräs pikkuseikka. Ervasti oli uusunut pankkivekselin ja siteli sitä huolellisesti paksuun pinkkaan, joka sisälsi aikojen kuluessa lunastettuja pitkiä papereita, puhellen samalla puolittain itseksensä, puolittain minulle tähän tapaan: "Ollappa noiden vekselien tuottama työ ja huoli ja harmi todelliseen, mieluisaan työhön käytetty, niin jotakin ehkä minäkin olisin saanut aikaan..." Huokasi ja pisti pöytälaatikkoon kiusankappaleet.

Kuten edellä viittasin, tapahtui Ervastissa muutos hänen Vienanmatkansa jälkeen. Matkalla koskemattoman luonnon helmassa hän korpien povista, suurten siintävien järvien aalloista ja iloisten, ystävällisten, kauniiden ihmisten seurasta imi heikkoon ruumiiseensa uusia nesteitä ja sai sieluunsa sitä voimaa, joka on suurin kaikista ja joka ei koskaan häviä... Ervastille oli suotu onni vielä eläessään huomata, että se rakkauden kipinä, joka hänessä oli syttynyt, lähti leimuamaan ja muitakin, varsinkin Vienan karjalaisia sytyttämään. Sanomattakin on selvää, että Ervasti aina siihen asti, kunnes katkesi hänen elämänsä kaari, pysyi Karjalan ja karjalaisten hartaana ystävänä. Nälkävuosien 1891-92 ahdistellessa rajantakaisia karjalaisia keräili E. heille varoja, joilla uutisviljelyksiä toimeenpantiin. Ja yksityisiä Vienan karjalaisia hän vähistä varoistaan autteli. Muistan hyvin, kun Paavo Ahava (silloinen Afanasjev), joka on Vienan kansallisen monipuolisen valistustyön ensimmäisiä ja innokkaimpia toimimiehiä ja jonka elämää ja tähänastista elämäntyötä Kianto tositapausten mukaan onnistuneesti on kuvannut teoksessaan "Vienan kansan kohtalo", tuli nuorena poikasena (eikö lie ollut v. 1890) luokseni Pietarissa. Hänellä oli muassaan pieni paperipalanen, johon Ervasti oli kirjoittanut: "Pidä pojasta huolta. Tehkäämme hänestä piissari Uhtualle!"...

Ja vielä kuolinvuoteellaankin Ervasti oli karjalaisia muistellut — oli eräälle ystävälleen sanonut jättävänsä vähäisen omaisuutensa käytettäväksi Vienan karjalaisten hyväksi ja toivovansa hautakiveensä piirrettävän ainoastaan sanat: *Jää terveeksi Karjala!*

III.

Ville Ervasti on etupäässä tunnettu rajantakaiseen Karjalaan tekemiensä matkojen ja niistä julkaisemiensa kirjain ja kirjoitusten kautta. Ensimmäinen oli se matka, josta tässä kirjassa puhutaan. Toistamiseen kävi "Vienan kiertäjä" pohjoisessa Vienan Karjalassa Jäämerenmatkansa yhteydessä v. 1882. Kesällä 1885 hän teki tutkimusmatkan Aunukseen sekä heinä- ja elokuussa 1893 yhdessä veljenpoikansa teosofi Pekka Ervastin ja Paavo Ahavan ("Karjalan Paavalin") kera toisen matkan Lappiin. Matkailijat yhtyivät Kemijärvellä, nousivat sieltä Kemijokea Martinkylään ja sieltä Nuortijärvelle; paluumatkalla käytiin Kuusamossa ja sieltä rajan tuolla puolen Kivakkavaaraa ihailemassa. Tähän aikaan Ervasti suunnitteli kaunokirjallista kertomusta, jonka hän vähän ennen kuolemaansa saikin käsikirjoituksen valmiiksi.

Kertomuksen nimenä on "Ahma". Siinä käsitellään noita Juhana III:n aikuisia julmia ryöstö- ja kostoretkiä, jolloin varsinkin pohjoisen Suomenniemen asukkaat vuoroin vieraisissa kävivät, s.o. vuosittain retkeilivät rajan taakse ryöstämään ja hävittämään. Meidänpuoleisten johtajana oli urhea iiläinen Juho Vesainen. Hänet surmasi Torniossa v. 1590 paluumatkalla Jäämeren retkeltä vienalainen vanki Ahma. Samoin kuin Santeri Ivalo tunnetussa romaanissaan asettaa Juho Vesaisen päähenkilöksi, samoin Ervasti tekee Ahmasta karjalaisten johtajan ja sankarin, jonka puolelle myötätuntomme kallistuu. — "Ahmaa" ei vielä ole saatu painetuksi.

Tuloksina matkoiltaan E. julkaisi matkakertomuksia tehdessään "Pohjois-Suomessa", muistelmia "Vienan mereltä" U. Suomettaressa v. 1886, Valvojassa v. 1886 "Muutamia lisäyksiä ja oikaisuja Venäjän Karjalan osaan Inbergin Suomenmaan kartassa", Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kustannuksella v. 1888 "Väkiluvun seikoista Venäjän Karjalassa" y.m. Tunnetuimmat ovat nämä matkamuistelmät Vienan Karjalasta, joista nyt vihdoin 38 vuoden kuluttua, uuden ajan siipien suhinassa, Suomen heimon herätessä, voidaan sensorien sorkkiloimatta ottaa uusi painos, ynnä "Suomalaiset Jäämeren rannalla", joka tekijän kustantamana, 11 kuvalla ja 2 kartalla varustettuna, ilmestyi Oulussa 1884 ja jossa tapaamme erittäin selviä tietoja "Jäämeren kysymyksestä", m.m. luvut: "Suomalaisten siirtokuntain tila ryssän rannalla", "Petshingin luostari", "Suomelle pyydetty alue ryssän rannalla", "Yhteisalue, faellesdistriktet Varangissa", "Suomalaisten ja norjalaisten väli Ruijassa", "Jokavuotinen kansanvaellus Jäämerelle", "Suomalaisuuden lisääntyminen Ruijassa" j.n.e.

Näillä Ervastin kirjoilla on epäilemättä pysyvä paikkansa ja nousevakin arvo suomalaisessa kirjallisuudessa, sillä ne sisältävät monipuolisia, tarkkoja tietoja ja huomioita rajantakaisista

veljistämme, herättävät Karjalan kysymyksen, sillä niissä helkähtää heimohengen haihtumaton, sytyttävä sävel: Suomi-äidin on oltava Karjalan ja Ruijan aineellinen ja henkinen emämaa — siinä se suuri suomalainen unelma, joka Ervastian mielessä väikkyy, — viehättävänä esitetty unelma, jonka pitäisi sisäisten riitojen sokaisemalle, särjetylle kansallemme rakkauden vaikeaa läksyä opettaa ja rohkeutta rintoihimme luoda, erittäinkin näiksi päiviksi, jolloin "hetken työ tuhatvuosiin vaikuttaa isänmaahan ja maailmaan"...

Näytteeksi Ervastian omaperäisestä kirjoitustavasta otamme tähän eräitä kohtia, jotka nyt ovat mielenkiintoisia.

V. 1886 syyskuussa Ervasti julkaisi ruotsinkielisessä sanomalehdessä "Finland" kirjoitussarjan, jossa hän m.m. kuvailee Vienan Karjalan luontoa (Aug. Ahlqvistin suomennoksen mukaan) näin:

"Mitä itse maahan tulee, niin lienee moni taipuvainen arvelemaan, että se on muun pohjois-Venäjän alku, niinmuodoin on tasaista, järvitöntä, mutta jonkun hitaasti juoksevan joen vettämätä, paikoittain metsäistä, mutta paikoittain myös surkeata tundramaata. Ei mikään ole niin väärää kuin tällainen arvelu. Venäjän Karjala ei ole varsinaisen pohjois-Venäjän alku, vaan suoranainen jatko suuriruhtinaskunnan maata. Se ei ole lakeata, vaan hyvin mäkistä, järviä on siinä sekä isoja että pieniä, ja niitä on yhtä tiheässä kuin 'tuhansien järvien' maassa; jokia on monta ja ne virtavia, koskikkaita; komeat hongikot peittävät maan ei paikoittain, vaan koko alalta ja ulottuvat paria kymmentä peninkulmaa pohjaisemmaksi sen pohjaisinta tienoota; soita ja jänkiä on kyllä myös, mutta ei vivahdustakaan minkäänlaisesta Siperian tundrasta. Suomalaisen silmää eivät miellytä laajat, lakeat kedot; tällaisista maata ei hän sano kauniiksi. Kauniiksi sanoo hän maisemaa, jossa on mäkiä ja laaksoja sekä välkkyvä vedenpinta laakson pohjassa näköpiirin kaukaisimpina rajoina siintää korkeita vaaroja. Tässä katsannossa Venäjän Karjalaa on pidettävä kauniina, sillä mainitunlaisia näköaloja on siellä satoja." — —

Sitten hän esittää tämän maan avarat järvet ja vesijaksot; jälkimmäisiä on kaksi isompaa, joissa kummassakin on kolme suurta ja kaksi pienempää järveä. Tämän jälkeen hän antaa piirroksen niistä Maanselän harjanteista, jotka lännestä itää ja kaakkoa kohti kulmien täyttävät maan niin, että siinä tuskin missään on suurempaa tasankoa. Nämä harjanteet ovat samoin kuin koko maakin korkeammat kuin harjanteet ja maa Suomen puolella Maanselkää; toisinaan kohoaa yläne yksinäisenä kumpuna useampien satojen jalkain korkeuteen. Maanpinnan muodostuksista sanoo hän lopuksi: "Tämä piirroskuva tuosta meidän rajamme takana olevasta maasta on kyllä köykäinen, mutta siinä ilmenee kyllä todistukseksi ylläsanotulle, että Vienan Karjala on kaunista maata. Onhan siinä kaikki, mitä tällaisessa pitää ollakin: vuoria, laaksoja, joukko järviä, isompia ja pienempiä, jokia, joissa on kuohuvia koskia, ja ylt'ympäri avaroita metsiä, joissa honka on valtaavin puulaji, mutta kuusikaan ja koivu ei puutu."

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran v. 1888 julkaisemassa kirjasessa "Väkiluvun seikoista Venäjän Karjalassa" (Vähäisiä kirjelmiä VI) Ervasti aluksi selittää, että "osanottomme Venäjän karjalaisten suhteen täytyy olla ihan toisenluontoinen, monta vertaa hartaampi kuin muualla maailmassa tavattavain suomalaisten suhteen. Eikä tätä osanottoamme suinkaan heikennä se tosiasia, että Vienan Karjala tavallaan myöskin on hengellinen kotimaamme — siellähän on Kalevalan syntypaikka."

Ja käsilläolevien matkamuistelmain ennustuksentapaiset loppusanat:

"Sitten kerran maailmassa taas koittaisi aika, jolloin suomalaisella isänmaalla olisi samat laajat rajat kuin sillä muinoin oli, ennenkuin lännestä Ruotsi, idästä Venäjä sen lohkaisivat kahdeksi kappaleeksi. Veren ääni ei silloin enää puhuisi käsittämätöntä kieltä, vaan sydänten sykintään lännen puolella Maanselkää vastaisi sama sykkiminen toiselta puolen. Me emme enää karjalaisten silmissä olisi ruotsalaisia eivätkä he meidän silmissämme venäläisiä Sama Suomenmaa sulkisi syliinsä molemmat." —

* * * * *

Niin, vaikka vielä maailma on mullinmallin, Eurooppa ylösalaisin, säihkyvät kuitenkin kultaisen ruson säkenet osoittaen "tietä kirkkahan tulijan, matkoa ison Jumalan". Julistavathan sotivat suurvallat hädissään pientenkin kansallisuuksien elämisen oikeutta ja että kansallisuuden tulee olla pohjana valtioiden muodostamiselle. Kenties vielä kaikesta kehittyä Europan yhdysvallat Amerikan malliin, mikä ainakin pienille kansallisuuksille olisi otollisempi kuin joutuminen suurvaltain sulatettavaksi.

Ja jokohan alkavat toteutua Ervastian suursuomalaiset unelmat ja monien meikäläisten toiveet, joita myös viehättävästi ovat sanoihin solmineet Oksanen "Suometar" sadussaan, Genetz runossa "Väinölän lapset" ja Eino Leino äskettäin Karjalan eversti Sihvolle omistamassaan runossa "Perman päivä"?... Ainakin Viena vapautuu, Aunus aukeaa, avaten salaperäiset, äärettömät aarteensa, joita miljoardeissa ei mitata. Ja jos hyvä Jumala hymyillä suvaitsee, katsoen kansamme kyllin jo kärsineen, niin kenties saapi konkreettisen vastineen rovasti Nyholmin näky ("Gogin sota") ja maamme suunnilleen ne rajat,

joita Juhana III riitaveljensä Iivanan ikiharmiksi väitti Ruotsin valtakunnan itärajoiksi. Uusiintuvatko ehkä Fenno-Skandian rajat: Äänisjärvi, Pohjanlahti, Auran rannat, Ruijan suu, ja — kulkeneeko kanava kerran maailmassa muinaista merenpohjaa seuraten luonnollisena rajana Nevaa, Laatokkaa, Syväriä, Äänisjärveä, Seesjärveä, Segehenjokea, Uikujärveä ja Uikujokea Oneganlahteen (Pietarista Sorokkaan), yhdistäen siten Jäämeren Itämereen?

Helsingissä kesäk. 1 p:nä 1918.

Hj. Basilier.

Alkulause.

Kauan oli mieleni tehnyt lähteä katselemaan Venäjän Karjalaa eli sitä maata, joka itärajaltamme ulottuu Vienanmereen asti; niinpä muistan, että jo v. 1873, kun kerran satuin Kajaanista kulkemaan Ouluun yhtä matkaa neljän kauppaatekevän karjalaisen eli niinkuin meillä tavallisesti sanotaan "laukkuryssän" kanssa, lupasin heille joskus maailmassa tulla Karjalaan. Moninaiset esteet olivat kuitenkin pakottaneet lykkäämään aiettani vuodesta toiseen, kunnes viime kesänä vihdoin sattui joutilas aika ja sen ohessa huoli matkakustannusten suorittamisesta poistui siten, että eräs hankettani suosiva paikkakuntamme liikemies[1] runsaalla kädellä täytti mitä omista varoistani matkaa varten puuttui.

"Pohjois-Suomen" lukijoille[2] ei tarvitse laajemmasti selitellä, mikä minua veti tuohon monen meikäläisen mielestä vieraaseen maahan. Tässä lehdessä on tuon tuostakin mainittu, että itärajamme takana ei asu venäläisiä eli ryssiä, niinkuin yleisesti maassamme arvellaan, vaan suomen kieltä puhuvia karjalaisia, ja heitä halusin käydä tervehtimässä. Mieleni teki nähdä, minkälaista kansaa nämä rajantakaiset suomalaiset ovat, minkälainen elanto ja toimeentulo heillä on ja ovatko he paljonkin venäläistyneet niinä 500 vuotena, joina he meistä erillänsä ovat vieraan vallan käskyjä noudattaneet; niin ikään tahdoin katsella, minkälaisuista heidän maansa on, onko se epätasaista ja vuorista, jyrkkärantaisten järvien ja vuolaiden jokien halkomaa, niinkuin Suomi ylipäänsä on, vaiko enemmän tasaista ja lakeaa alankoa, jommoiseksi Venäjää ajattelemme. Isänmaatansahan jokainen haluaa katsella ja oppia tuntemaan, ja minä olin jo pitkät ajat lukenut Venäjän Karjalankin meidän suomalaiseseen isänmaahan, vaikka meillä vielä tavallisesti isänmaalla käsitetään ainoastaan suuriruhtinaskuntaa. Kun suuriruhtinaskunnassa olin melkein kaikkialla liikkunut (paitsi Lapissa), mutta Venäjän Karjala oli minulle yhtä tuntematon kuin ylipäänsä kaikille meidänpuolisille, oli siis pakko käydä sitäkin katsomassa, että koko avara Suomenmaa sitten olisi tuttu.

Kotia palattuani ajattelin, että matkasta kyllä olisi niitä näitä kerrottavia, jotka ehkä voisivat P.-S:n lukijoita huvittaa, jos niitä joutaisi ja kykenisi hauskalla tavalla esittämään, mutta ajan vähyyys pani minut heti arvelemaan, yrittääkö ollenkaan minkään matkakertomuksen laatimista, jotten huonolla esityksellä pilaisi hyvää ainetta. Kuitenkin sain siksi monelta kehoituksia matkakertomuksen julkaisemiseen, että päätin kuin päätinkin lyhyesti ja koristelematta kyhätä jotakin näkemistäni tuolla "uudessa Suomenmaassa". Miten tuo sitten lie onnistunut; kenties toisenlaatuinen kertomatapa olisi ollut soveliaampi. Mutta tämmöiseksi tämä nyt kerran sattui, eikä aikani salli sitä valaa uuteen muotoon. Mitään erityisen jännittäviä ja mielenkiintoisia tapauksia voipi muuten matkakertomus Venäjän Karjalasta vielä vähemmässä määrässä tarjota kuin kuvaukset matkoista suuriruhtinaskunnassa, jotka kuitenkin aina huvittavat, siksi että ne koskevat *omaa* maata ja *omia* oloja; ja jos lukija vain kokee mielessä pitää ja muistaa, että tässäkin on puhe ainoastaan suomalaisista ja suomalaisten maasta, toivon, että kertomus aineen itsensä vuoksi jo huvittaa, vaikka olisikin vähemmän taitavasti kirjoitettu.

Oulussa tammikuulla 1880.

I.

Oulusta rajalle.

Aikomukseni oli alkuaan lähteä matkalle yksinäni, koska omassa maassa enimmästi olen liikkunut ilman kumppalia, mutta moniaita päiviä ennen lähtöäni, jonka piti tapahtua heti juhannuksen jälkeen,

sattui meillä käymään tuttavani, nuori ylioppilas Hjalmar Basilier, ja silloin syntyi puhe matkakumppanin tarpeellisuudesta. Omaiseni, jotka hieman kammoksuen katselivat koko matkaa, arvelivat kumppalia ihan välttämättömäksi, jotta vieraassa maassa olisi turvallisempi liikkua eikä mitään onnettomuutta tapahtuisi. Tämä arvelu ei kyllä minuun isosti vaikuttanut, koska muistelin vastausta, jonka Lönnrot aikoinaan eräältä karjalaiselta sai, turvallisuuutta Karjalassa tiedustellessaan, että "niin myö eletään kuin linnut metsässä", ja koska omain kuulustelemisteni mukaan myöskin tiesin, että kaikkalainen pelko oli ihan turha; mutta toiselta puolen ajattelin, että tuttava kyllä voisi olla hyvä muassa olemassa, jollei hengenvartijana niin puhekumppalina, ja koska B. oli halukas lähtemään mukaan, päätettiin tehdä retki yhdessä.

Iltapäivällä kesäk. 27 p. ajoimme Kajaanin tullista ulos. Matkatavaraa oli kummallakin pieni laukku ja talvipalton, minulla sitäpaitsi harmaja matkavaippa; kupeellani riippui ainoa, matkaa varten erittäin hankittu kapine, nim. puukko, jonka eräältä kello- eli putaalaiselta olin ostanut. Nämä puukot ovat sievätekoisia, tuohipäisiä, sekä huokeahintaisia, mutta terä oli minun ostamassani pehmeä ja kuuluu muissakin olevan. Se tuli matkalla hyvään tarpeeseen, mutta kahvelia emme kumpikaan olleet hoksanneet ottaa mukaan, ja sitä saimme jälestäpäin katua, koska semmoisen kapineen sijasta Karjalassa enimmästi käytetään vasemman käden sormia. Laukussani oli, paitsi vähiä liina- ja pitovaatteita, Inbergin Suomenmaan kartta ja muutamia pieniä kirjasia, joita aioin lahjoitella lapsille matkallani, sekä myöskin molempain passit. Kumppalini, ahkera kalastaja, ei ollut unehuttanut uistintansa eikä perhosonkia, ja pyssymies niin ikään ollen oli hän ottanut mukaansa myös pienen 6-piippuisen "revoolin", joka sitten paluumatkalla unohtui Kiannalle, luultavasti Hyryn taloon. Mitä kaikki kampeemme yhteensä painoivat, emme tulleet punninneeksi, mutta arviolta ei niissä voinut olla enempää kuin yhden miehen kantamus. Jalkineina meillä oli mustat saappaat; pieksuja, joita oli sanottu tarpeellisiksi, arvelimme matkalla saavan ostaa.

Päivä oli lämmin ja kirkas, maantie kuiva ja tasainen, hevonen hyvä, ja hyvillä enteillä matka siis alkoi. Mieleemme olivat iloiset, koska se viehätys, joka kaikkea alkamista seuraa, ei meiltäkään puuttunut; minä erittäinkin olin siitä hyvilläni, että tuosta kauan mietitystä retkestä viimein oli tullut tosi. Matkan odotettavista vaiheista puhellessa ja tuttujen paikkojen sivu kulkiessa oli ensi taival yht'äkkiä ajettu. Tällä taipaleella meillä oli ollut omat n.s. turunkärryt, joissa on sangen mukava istua, mutta tästä eteenpäin aioimme lähteä kyytikärryillä kulkemaan. Jos tahtoisin noudattaa tavallisten Suomessa kulkeneitten matkakertojain esimerkkiä, olisi minun nyt pidettävä pieni ja pistävä puhe siitä "kidutuskoneesta", jota kyytikärryiksi nimitetään; Topeliuksen "Matkustus Suomessa" kyllä tarjoaisi tällaiselle puheelle klassillisen mallin. Mutta valitettavasti en voi olla yhtä mieltä mainitun enkä muittenkaan arvoisain kirjoitusmiesten kanssa tässä asiassa, koska pidän tavallisia kyytikärryjä paremman puutteessa kutakuinkin hyvinä ajoneuvoina, jos niitä vain tahtoo oikein käyttää. Niin yksinkertainen ei nim. saa olla, kun pitempi matka on edessä, että istuu paljaalle laudalle; pitää ostaa säkki, täyttää se heinillä ja asettaa istuimelle — ja hopusti sillä tavoin voipi yhtä mittaa kulkea vaikka maailman ääriin, kunhan aina tarvittaissa panee säkkiinsä uusia heiniä. Tätä keinoa nytkin käytimme ja jatkoimme niin matkaa, tuntematta sanottavaa erotusta mukavuuden suhteen, ylöspäin Oulujoen vartta Muhoksen viljavainioiden sivutse Utajärvelle saakka, jossa jäimme Laitilaan yöksi. Seuraavana päivänä kerkesimme hyvään aikaan ennen puoltapäivää Paasoon, mutta Kajaaniin kulkeva höyryvene oli, niinkuin hyvin saatoimme arvata, jo aikaisin aamulla lähtenyt, — asia, jota emme isosti pahoitelleet, koska mainittu vene on kutakuinkin hidaskulkuinen ja muutenkin huononlainen. Einehdittyämme ja Åström-veljesten suurta parkkimakasiinia katseltuamme olisimme lähteneet ajamaan pohjoispuolitse Oulujärveä, kun ei kosken niskalla ollut yhtään Kajaaniin menevää tervavenettä, mutta kaikki hevoset olivat jo kyydissä. Jollen väärin muista, sanoivat, ettei venekyytiäkään enää tarvitse antaa, niin että matka tässä uhkasi kerrassaan katketa epämääräiseksi ajaksi — s.o. tarkemmin sanoen siksi päiväksi. Ainoa toivo oli, että alhaaltapäin nousisi veneitä — niitä sanottiinkin olevan nousemassa — ja että joku niistä menisi Kajaaniin, ja tässä toivossa lähdin kartanolle kävelemään ja sytytin "kärsivällisyyden piipun" eli paperossin. Tuskin olin ennättänyt vetäistä ensimmäiset savut, ennenkuin muuan vanha ukko, jonka silmä oli kosken koukkuihin harjaantunut, ilmoitti veneitä olevan ylöspäin pyrkimässä. Minun oli ensin vaikea hänen neuvostaankaan niitä erottaa, mutta kun minäkin ne sitten huomasin, lähdimme ukon kanssa pohjoispuolelle jokea niitä odottamaan ja kohtaamaan. Pian tapasimmekin erään kuhmolaisen (vene), jota kaksi miestä ja yksi vaimonpuoli kuljetti ja jonka isäntä kohta suostui pyyntöni; ja kun ukko oli noutanut kumppalini ja matkatavarat joen toiselta puolen, jolla välin venemiehet aterioivat, lähdettiin klo 2:n tienoissa matkaan.

Tämä matka järven poikki kului sangen nopeasti, sillä raitis luodetuuli puhalsi, joka tosin ei ollut meille aivan peräntakainen, mutta kuitenkin lujasti pullistutti suurta purjettamme. Klo 1/2 10 olimme jo Koutaniemen kohdalla. Jolleivät venemiehemme olisi olleet hiukkasen pelkureita, olisimme ennättäneet vieläkin joutuisemmin, mutta kun Vaalasta maan suojassa oli kuljettu penikulman verta Nahkasalmen kautta Neulaniemelle, laskettiin maihin miettimään, tokko rohjettaisiin lähteä tuon vähä väljemmän, 2 penik. pitkän Laiskanselän poikki Kaivantoon, koska tuuli muka oli ankaranlainen, ja niin varsinkin kumppalini harmiksi hukattiin tuntikausi turhaan. Kaivannossa oli kolmisenkymmentä lastattua venettä

tuulta pitämässä; pahainen mökki oli ainoa ihmisasunto rannalla. Ärjänselällä kuljettiin pienen, vedestä jyrkästi kohoavan luodon sivu, jota isäntämme sanoi "pirun takaksi" nimitettävän ja josta hän kertoi Kajaanin linnan rakentamiseen liittyvän tarinan; mutta se ei mahtanut mielestäni suurenarvoinen olla, koska en sitä enää tarkkaan muista. Nevosenniimestä Paltanselälle lähtiessämme oli tuuli jo jotenkin laantunut, ja siinä tuli parikymmentä venettä vastaan, soutaen länteen päin raskaita tervojansa, joista kovin halpa hinta nykyään oli saatavana. — Oulujärvi on kaunis järvi, paikoin saarekas, paikoin laajoiksi seliksi leviävä; korkeita vaaroja näkyy sen ympäriltä, joista mainittakoon Kivesvaara eli -vaarat pohjoisessa. Mutta tulvaveden valitetaan tekevän paljon vahinkoa.

Paltaniemellä laskettiin Hövelön rantaan, koska matkakumppalini tahtoi tavata talon nuorta herraa, hyvää tuttavaansa.[3] Minä kun olin aivan tuntematon talon muulle perheelle paitsi isännälle, jonka tiesin olevan poissa kotoa — Oulussa olin juuri tavannut hänet matkalla Lappiin —, olisin kernaasti jatkanut matkaa veneessä Kajaaniin asti, etten vieraille ihmisille tulisi vaivaksi, mutta kun kerran olimme rantaan päässeet, eivät hyväntahtoisuudessaan laskeneet minua pois, vaan pakottivat jäämään taloon. Tässä erosimme saattajistamme, jotka kulkivat yhä edelleen, vaadittuaan järven poikki tuonnista "jonkun markan" ja saatuaan kolme, joka ei suinkaan ollut kallis kuuden penikulman matkasta. Hövelössä meitä kestiin ja pidettiin jos kuinka hyvänä ja viivyimme siellä huomispäivän puoliseen asti, mutta minulla kun oli vähän yksityisiä asioita Kajaanissa toimitettavia, lähdin silloin edeltäpäin maitse ajamaan kaupunkiin, jättäen kumppalini *toisten* seurassa jälestäpäin veneellä tulemaan; samana päivänä oli näet isot pidot ja nimipäivänvietot Polvilassa, ulkopuolella kaupunkiapa niihin oli Paltamostakin lähtijöitä. Matkallani pistäysin sivumennen Paltamon kirkkoa katselemassa, jota pitäjän nuori, kohtelias lukkari oli hyvin valmis näyttelemään. Kirkko on merkillinen runsaslukuisten seinä- ja kattomaalaustensa vuoksi, ja sisään astuessa tuo kuvien paljous teki oudon, vaikk'ei suinkaan vastenmielisen vaikutuksen silmään — tämäntapaisessa kirkossa en pitkään aikaan ollut käynyt. Mikä taiteellinen arvo noilla kuvilla voinee olla, en pysty sanomaan, mutta syrjäiselle maaseutukirkolle ne kieltämättä ovat kaunistuksena pidettävät sekä soveliaampina mieltä ylentämään kuin alastomat seinät. - Lähellä Kajaania tavattuani kaksi karjalaista, jotka tyhjin laukuin palasivat kotia Vuokkiniemen puoleen, saavuin hyvissä ajoin iltapäivällä kaupunkiin, toimitin asiani ja rupesin kumppaleita odottamaan, jotka viimein saapuivatkin. Kuusihenkisenä joukkona, jossa oli sekä mies- että naisväkeä, lähdettiin sitten astumaan sitä neljänneksen pituista metsätietä, joka vie Kajaanista pitkin jokivartta Polvilaan, ja joka tie sen puolesta ansaitsee mainitsemista, että Lönnrot aikoinaan monet kerrat on sitä astunut, sillä piirilääkärinä Kajaanissa ollessaan hän asui Polvilassa. Kun tulimme tien päähän, sen pienen lahden länsirantaan, jonka toisella puolella Polvila on, huomasimme, ettemme olleetkaan niin odottamattomia vieraita kuin olimme luulleet; rannalla oli näet vene ja soutajat meitä varten valmiina. Tähän arvoitukseen sain sittemmin selityksen: kyytimieheni Paltaniemeltä, jonka lähetin "pitkän mäen" alta edeltäpäin kaupunkiin, oli jotenkuten saanut tietää nimeni ja kertonut tulostani kestikievarin emännälle, rouva Svedlinille, ja hänen mielestään tämä uutinen taas oli ollut kovin tärkeä salassa pidettäväksi, niin että hämärä huhu tulostamme yht'äkkiä oli ennättänyt Polvilaan asti. Täällä, johon Kajaanin koko seurapiiri oli kokoontunut, otti isäntäväki meidät erinomaisen ystävällisesti vastaan. Talosta kuului iloinen soitto, siellä tanssittiin paraikaa, ja tuota pikaa kaikki viisi kumppaliani olivat kadonneet tanssin vilinään; minä jäin ulommaiseen huoneeseen tapailemaan vanhoja tuttuja, jotka vielä jaksoivat minua muistella siitä ajasta, jolloin kotini oli Kajaanissa — josta jo oli 20 vuotta. Polvila on sievällä paikalla Rehjänselän etelärannalla; sitä sopii jokaisen suomalaisen muistaa, sillä siinä on suurin osa Kalevalaa kokoon kirjoitettu. Kesäillan ihanuus levitteli suloansa maille, ja kesken puhetta ja leikkiä oli huomaamatta sydänyö käsissä; kun oli käyty kartanolla runsaasti varustetussa illallispöydässä, saatiin ruveta paluumatkaa miettimään. Paitsi maamatkaa oli toinenkin tie nyt tarjona, nim. veneellä jokea pitkin, jolloin kuitenkin Petäisen ja Kuurnan kosket oli laskettava Viskaali V., vanha koskimies — ja tanssimies myöskin, sillä 60:sta vuodestansa huolimatta hän oli koko illan johtanut tanssia — aikoi pelkäämättä kulkea vaimonpuolinensa omalla veneellä alas, mutta muita rannalle keräytyviä näytti matka arveluttavan, vaikka nuori isäntä, kauppias Kaarle B., jätti vierastensa käytettäväksi kaksi tervavenettä ja miehiä, jotka joka päivä olivat kaupungissa kulkeneet. Sokea maanmittari Kaarle R. kysäisi silloin venemiehiltä, osasivatko he laskea, ja saatuaan heiltä varman vakuutuksen sanoi ääneen: "Minä lähdän veneessä, koska tuo mies niin vissisti sanoo saattavansa laskea", ja niin talututti itsensä alas. Hänen esimerkkinsä rohkaisi toisia sen verran, että noin 30 henkeä oli äkkiä veneissä, mutta muut lähtivät maitse. Leikkiä lyöden kuljettiin sitten joutuisaan ja vahingoittumatta kaupunkiin.

Lukija suokoon anteeksi, että matkasta tänne saakka olen ollut vähän laajapuheisempi kuin asiaan oikeastaan kuuluisi. Mutta syy tähän poikkeukseeni aineesta on osittain ollut jonkunlainen täydellisyyden halu matkakertomuksen suhteen, osittain että Kajaani on lapsuteni koti, ja se paikkahan itsekullekin on rakas, jossa muisti kernaasti hetken viivähtää. Aivan heti ollaan Kuhmoniemiellä, josta kertomukseni kaikissa tapauksissa saisi alkaa.

Seuraavana päivänä, kesäk. 30 p., jatkoimme hevosella matkaa itään päin, jättäen entisistä ajoista melkein ihan muuttumattoman Kajaanin yhä edelleen kuuntelemaan sitä kehtolaulua, jota Koivukoski ja Ämmä sille väsymättömästi veisaavat. Linnanraunioille, joitten poikki maantie kulkee, on kaupungin

apteekkari toimittanut vesimyymlän; mutta Fieandtin haamua emme nyt päiväsydännä erottaneet enemmän kuin edellisenä yönäkään, vaikka "Välskäri" sanoo sen toisinaan näkyvän linnan raunioilla. Yöksi jäimme Sotkamoon ja toisena päivänä ajoimme Kuhmoniemielle, jossa entisen opettajani, rovasti Roosin perheessä vietimme hupaisen illan. Kuhmoniemen kirkolle maantie päättyy; siitä alkavat vesi- ja jalkamatkat, joiden tiesimme kestävän ei ainoastaan rajalle, vaan yhä eteenpäin Vienanmeren rantaan asti. Vähän oudolta tuntui ajatus, että sivistynyt maailma nyt jäi taaksemme ja että erämaahan oli painuminen, ja kun satuimme tulemaan kestikievariin tuntia ennen postin lähtöä — postikonttori on kestikievaritalossa Tuupalassa — emme laiminlyöneet tilaisuutta lähettää viimeiset terveiset kotia; Karjalasta näet ei kannattaisi yrittää tietoa lähettää, postinkulku kun sieltä Vienan kautta Suomeen on kovin hidas.

Hiukan vakavalla mielellä jätimme aamulla jäähyväiset talon ystävälliselle isännälle ja astuimme veneeseen, jolla kohta kuljimme Lammasselän poikki Koskelle eli Porolaan. Siitä saattoi ainoastaan yksi mies lähteä meitä viemään, niin että toinen meistä sai pitää perää; nousimme ylös Lentuan koskea, joka on niin väkevä, että virta oli veneemme kaataa, ja jouduimme Lentuan järvelle, josta pääsee kahta tietä Karjalaan: toinen, pohjoisempi kulkee Lentiiran kautta *Akonlahteen* (tätä kylää ei Inbergin kartalle ole merkitty), toinen, alempi *Miinoaan*; ja sinne meidän matkamme piti. Kyytimiehemme, vanha koskenlaskija, oli laajalti nähnyt maailmaa, oli käynyt Äänisjärvellä Petroskoissa ja muistaakseni "Kinkerinmaallakin", tunsu "Lentruotin" (joksi Lönnrotin nimen oikaisi), jota nuorempana oli ollut saattamassa, mutta oli laiskanvoipa, niin että meilläkin venettä soudatteli: ja niinpä vasta klo 6:n paikkeilla kerkesimme Korpelaan (Inbergin kartalla Korpimäki). Tästä kyllä olisi hyvästi vielä saattanut sinä päivänä kulkea eteenpäin, sillä ensi taival Kalliojärveen oli tuskin penikulmaa pitkä, mutta saattajaa saimme turhaan odottaa tuntikausia, vaikka yksi mies karhisi peltoa aivan lähellä taloa ja toinen vähän edempänä oli verkkoja laskemassa; vanha äijä vain pirtissä äyski: "Ei meidän talosta kesäkeskievaria tehdä." Viimein, kun kärsivällisyytemme oli aivan katketa, tuli toisen pirtin isäntä 9:n tienoissa kotiin, ja hän, joka oli vilkas ja näppärä mies, lupasi kohta lähteä matkalle, kunhan saisi kylpeä ja illastaa; mutta kun matka näin oli jäänyt kovin yön selkään, päätimme kyllästyksissämme asettua taloon yöksi. Merkkillinen on se hitaisuus ja huolettomuus, jota sydänmaalaisemme hankkeissaan osoittavat; tässäkin oli köyhä, usein petun varassa elävä talo, mutta tarjona olevaan rahanansioon ei ennätetty taikka huolittu käydä kiinni. Aikaisin aamulla lähdettiin sitten matkaan yöspäin yhä kapenevaa jokea ja jouduttiin 2-3 tunnin päästä Kalliojärvelle. Isäntämme meille matkalla kertoeli kaikenlaisia rosvojuttuja "Venäjältä", joitten mukaan Karjala olisi koko "miesten syöjä sija", — ja samanlaisia juttuja eräs toinenkin saattajamme, muuan vanha vaimonpuoli, samana päivänä myöhemmin meille syötteli varoitellen vieraaseen maahan lähtemästä; mutta näihin tietysti emme paljon arvoa panneet. Matkalla muuten kumppalini koetti sekä uistintansa (H. Renforsin tekoa) että perhosonkiaa ja saikin paitsi muita kaloja muutamasta pikku koskesta sievän lohentonkosen, jonka päätimme syödä eineeksi.

Kun Kalliojärven ruohoisella kartanolla nyt odotellen kalamme paistamista ja ihanasta aamu-ilmasta nauttien juttelimme saattajamme kanssa, vilahti äkkiä sen aukon suulla kahden rakennuksen välissä, josta mekin olimme tulleet taloon, ensin yksi, sitten toinen mies, jotka näyttivät laukkuja kantavilta karjalaisilta. Jo ajattelin taikka taisin kysyäkin, mitä he mahtoivat olla miehiään, kun samassa molemmat astuivat kartanolle meidän luoksemme ja heittivät laukkunsa maahan, jolloin huomasimme heidän olevankin karjalaisia. Heidän astuessaan pihalle lensi heti se ajatus päähäni, että heistä kenties saamme matkatoverit, koska he näyttivät tulevan jälestämme ja arvatenkin kulkivat kotipuoleen; mutta tuskin olimme hyvän päivän sanoneet, niin heidän jälessään seurasi kolmas mies, sitten neljäs, sitten viides, kuudes, jopa lopuksi seitsemäskin, kaikki pitkiä, rivakoita miehiä. Siinäpä koko joukko! Saattajamme vast'ikäiset puheet muistuvat tässä mieleeni ja saivat minut miettimään, että tämmöiseen mieslaumaan liittyessämme olisimme auttamattomasti heidän vallsaan, jos voimista tulisi kysymys, ja sentähden päätin olla ilmoittamatta tuumaani matkakumppanuudesta, kunnes olin keskustelemalla ja katselemalla ennättänyt saada jonkunlaisen käsityksen heistä ja heidän luonteestaan. Niinpä ruvettiin pihalla pakinoihin, sillä välin kuin heillekin ruokaa valmistettiin, ja saimme kuulla, että he olivat matkalla kotimaahan; kuusi oli kotoisin Suopassalmelta, noin 14 penikulmaa rajalta Kemijoen varrella, seitsemäs vähän tännempää Jyskyjärveltä; kuudessa päivässä he nyt olivat jalkaisin tulleet Tampereelta Jyväskylän ja Kajaanin kautta, s.o. noin 50 penik., ainoastaan paikoitellen venettä käyttäen, mutta unen ajat eivät olleetkaan olleet pitkät. Sitten juteltiin menneentalvisista kaupoista, jotka olivat olleet huonot, niin että kunkin miehen voitto teki vain 4-500 markkaa eli tuskin puolet entisestä, puheltiin matkan vaiheista y.m., ja sillä välin oli minulla hyvä tilaisuus tehdä havaintojani. Puheliain joukosta oli valkoverinen, lihava, noin 25-vuotias mies, joka ei voinut lausettakaan sanoa panematta siihen jotakin leikkisanaa, jolle itse etupäässä nauroi ja enimmästi siten houkutti muutkin nauramaan; hänellä oli lyhyt, vaalea parta, ja hänen nimensä oli *Matti*. (Sivumennen tässä mainittakoon, että karjalaiset aina nimittävät toisiaan vain ristimänimellä; sukunimeä saa toisinaan hyvin tarkasti urkkia. Matin sukunimi oli Hokkinen, passissa venäjäksi Artemjev.) "Tuo ei ole vaarallinen mies", arvelin itsekseni. Matin vieressä istui kaksi parratonta nuorukaista, jotka sittemmin kuulin olevan veljeksiä ja nimeltä *Trohkimo* (eli Topias) ja *Simo* Kononen. He olivat hyvännäköisiä, hoikkavartisia poikia, vanhempi 2-3 tuumaa

päälle sylen pitkä; kasvot kuvastivat iloa ja tyytyväisyyttä, ja varsinkin nuorempaa näyttivät Matin jutut suuresti huvittavan. "Lystejä matkakumppaleita", arvelin kohta. Neljäs toveri, *Aappo* Mihkaalov eli Mikkola, oli keskikokoinen, noin 30 vuoden ikäinen mustapartainen mies, iloisen näköinen hänkin; kun toiset häntä nuhtelivat hänen kovasta käynnistään taipaleella, hän vain vastasi naurahtamalla. Muut kolme näyttivät yli 40 vuoden vanhoilta ja vakaisemmilta; kahdella oli musta parta, joka ensi näkemältä teki heidän muotonsa hiukan kolkoksi; kolmas oli laiha, rokonarpinen ja parraton. Ensinmainittu, nimeltä *Kuosma* (sukunimeä en tullut tiedustaneeksi), Jyskjärveltä kotoisin, oli harvapuheinen, joten hänestä en aluksi saanut varmaa käsitystä, — jälestäpäin näimme, että hän oli hyvin siivo mies; toinen, Oleksei eli *Santeri* Hokkinen, oli Hämeessä naimisissa ja siellä asuva, mutta kulki nyt kymmenkunnan vuoden takaa syntymäpaikalleen kotitalon raha-asioita järjestämään, hänen kun täytyi maksaa kaksinkertaiset verot, s.o. sekä itsensä puolesta Hämeessä että kotitalon puolesta Karjalassa; olo Hämeessä oli ehkä vaikuttanut, että hänestä oli kadonnut se avosydämys, josta karjalaisen heti tuntee, ja että hän näytti tylyltä kuin hämäläinen ainakin, mutta vähän aikaa keskusteltua täytyi tulla siihen vakaumukseen, että hän oli rehellinen ja luotettava mies. Kolmas, *Timo* Paavilainen, pisin kenties koko joukosta, oli ulkonäöltään ruma; mutta tuskin hän oli suunsa aukaissut, ennenkuin huomioni heti kiintyi häneen. Niinkuin kullan tuntee helähdyksestä, niin muutamain ihmisten ääni ja puhe heti ilmaisee puhdasta, vilpittömää sydäntä, ja niin oli Timon laita. Hän osoitti puheessaan samaa vakavuutta kuin Santeri, hämäläinen, mutta tämän tyly ulkomuoto häneltä puuttui ja sen sijaan ystävällisyys ja hyväntahtoisuus kirkastivat hänen rumia kasvojansa. Kun häntä olin puhutellut, haihtuivat kaikki arveluni matkakumppanuudesta, jos semmoisia oli sanottavia ollutkaan; hänen kehoituksestaan olisin ollut valmis lähtemään mukaan, vaikka toiset olisivat näyttäneet kuinka epäilyttäviltä, jota he eivät suinkaan tehneet. Niin avosydämistä miestä kuin Timoa, jonka koko sielu ikäänkuin kirkas kesäpäivä paljastui katsojalle, tapasimme sitten Karjalassa tuskin muuta kuin yhden ainoan, Isossima eli Iisakki Lesosen, joka paluumatkalla Kivijärveltä saattoi meitä rajan poikki takaisin, — vaikka kohta siitä tavasta, jolla karjalaiset ylimalkaan meitä kohtelivat, en voi muuta sanoa kuin suurimpia kiitoslauseita.

Kun olimme jonkun kymmenen minuuttia puhelleet, käskettiin kaikkia ruualle, joka kumppaliani ja minua varten oli laitettu kamariin. Loheemme kiinni käydessäni sanoin kumppalilleni: "Noiden miesten kanssa lähdetään yhtä matkaa, niin emme tarvitse opasta ja matka sujuu nopeasti", johon hän heti suostui. Syötyämme menimme pirttiin ja kysyimme sitten, saisimmeko kulkea heidän seurassaan, meilläkin kun oli matka Karjalaan, ja ottaisivatko he kapineitamme kantaaksensa, johon he paikalla olivat valmiit, kun heillä oli tyhjät laukut; ja niin lähdimme vähän ajan päästä uusien, vielä vierasten toveriemme kanssa taipaleelle, jäähyväisiksi kättä lyötyämme entiselle saattajallemme.

Matka kävi ensin Kalliojärven poikki, sitten vuorotellen maitse ja vesitse Keräsenmäelle tuolle puolen Kaurojärveä. Koko taival saattoi olla runsas penikulma, mutta nuo useat venemuutot veivät aikaa, niin että viivymme kolmisen tuntia taipaleella, vaikka kyllä toverimme olivat mestareita saamaan soutajia liikkeelle. Taipaleella kävi toinen puoli meistä muutamassa talossa tietä kysymässä ja juomassa, ja juodessamme sanoi emäntä minulle, vähän mietittyään: "Oletteko tekin tuolta puolen?" Tuo odottamaton kysymys oli niin huvittava, että vastasin sieltä puolen olevani, johon emäntä hetken perästä vähän epäillen sanoi: "Ette taida olla." Mutta kun uudistin vakuutukseni, näytti hänen epäilyksensä katoavan.

Keräsenmäellä, joka tuntui vankalta talolta, tuli taas puhe syönnistä, ja vaikka meitä (kumppaliani ja minua) ei nälkä ollenkaan vaivannut, suostuimme kuitenkin seuran vuoksi tuumaan, varsinkin kun karjalaiset sanoivat, ettei ruokaa ollut niin hyvästi edessäpäin saatavana. Oli heillä toinenkin syy, jonka vasta jälestäpäin hoksasin: Venäjällä oli näet paraikaa paaston aika, jolloin esim. voita, maitoa ja lihaa ei saa syödä, ja samoin kuin katolilainen karnevaalin huvituksilla valmistaisi lähestyvää paastoa varten, samoin ystävämmekin nyt olivat päättäneet viimeisen kerran hyvästi ruokkia itseään, että paremmin kestäisivät paaston aikaa. Venäjällä tosin ei paasto nyt ollut alkamassa, vaan päinvastoin loppumassa, mutta meidän kumppaleille se alkoi, sillä Suomessa he eivät olleet paastoamisesta huolineet. Kahvit vielä ruuan päälle juotuamme lähdettiin taas matkaan; kuljettiin ensin veneellä noin penikulma, jolloin emienmainittu "rosvojuttujen" kertoja ämmä meitä saatteli, sitten korkeata kangasta pari neljänestä ja tultiin niin Taipaleen mökille, joka sijaitsee lähellä Maanselänjärven lampea. Tämä oli viimeinen asumus meidän puolella, sillä lammen koillispuolelta päästyämme aukeni eteemme ensin kaakkoa, sitten luodetta kohti neljän sylen levyinen linja: se oli Suomen ja Venäjän *raja*. Kun en ennen ollut itärajamme käynyt, jäin hetkeksi katselemaan tätä linjaa, joka suorana ja mahtavana kulkee hiljaisten erämaitten halki, mutta kumppalit olivat tavallisella vikkelyydellään jo alkaneet nousta lammen rannalta kohoavaa kankaanrinnettä ylös, ja heidän peräänsä täytyi kiirehtiä. Maanlaatu oli tuolla puolen ihan samanlaista kuin meidänkin, mutta vaikka Karjalaa olin tottunut pitämään Suomenmaana, tahtoi se ajatus ensin kuitenkin tunkea mieleen, että nyt oltiin muka vieraassa maassa. Virstan toista kuljettuamme saavuttiin *Miinoanjärven* rantaan, jolloin kumppalit päästivät riemuhuudon: rannalla oli näet vene. Se kohta lykättiin vesille ja niin lähdettiin järven päässä näkyvää kylää kohti soutamaan Samanlaiset ajatukset kuin minussa näkyivät matkakumppanissani B:ssäkin liikkuvan, sillä kun kaikki olimme veneeseen hyvästi asettuneet, hän lausui: "Vai niin, vai nyt ollaan Venäjällä!" Mutta

tuskin oli hän nämä sanat saanut sanoneeksi, ennenkuin karjalaiset yhteen ääneen vastasivat: *"Ei Venähellä, vaan Karjalassa!"* Tämä vastaus oli yhtä odottamaton kuin ilahuttava ja karkoitti paikalla mielestäni sen arvelevaisuuden, minkä omasta maasta muka lähteminen oli tuokioksi synnyttänyt; en kuitenkaan rohjennut ruveta tarkemmin tutkimaan vielä ainoastaan vähän tuttujen kumppalieni kansallisia käsitteitä, etten ehkä havaitsisi erehtyneeni, riemuitsin vain sydämessäni. Ei B:lläkään ollut tähän oikaisevaan vastaukseen mitään sanomista, ja äänettöminä siis kuljettiin kappale matkaa. Huvun vuoksi olkoon tästä matkasta vielä mainittu, että vesille päästyämme vieressäni istuva Matti otti messinkipiippuisen pistoolin esiin ja rupesi sitä lataamaan, kehoittaen toista toveriansa tekemään samoin. Minä kun en tuon tehtävän tarkoitusta ymmärtänyt, en voinut olla heidän valmistuksiansa vähän pitkään katselematta. Mutta valmiiksi tultuaan Matti kääntyi taaksepäin ja laukaisi kovalla paukkeella pistoolinsa, jonka jälkeen kohta toinenkin pamahti; ja silloin älysin, että laukaukset tarkoittivat tulomme ilmoittamista kylälle. Tämä oli toinen, mutta samalla viimeinen kerta, jolloin karjalaisten suhteen olin epäluulon kaunaa pitänyt; sittemmin ei semmoinen ajatus koskaan johtunut mieleeni.

Aurinko oli länteen vaipumassa ja heitti viimeisiä kultiaan järven rasvatyynelle pinnalle ja ympäristöön, kun hiljalleen lähestyimme järven itäpuolelle rakennettua kylää.

II.

Miinoasta Kemiin.

Karjalaisten kylät eroavat meidänpuolisista ensiksikin siinä, että talot eivät ole rakennetut toisistaan hajalle niinkuin meillä, vaan kaikki yhteen ryhmään, aivan likekkäin. Jo rajakylissä niinkuin Miinoassa ja Kivijärvellä tämän erotuksen huomaa, ja kuta syvemmälle Karjalaan kulkee, sitä jyrkemmin se pistää silmään; niin esim. Usmana, ensimmäinen kylä Kemistä tännepäin, käsittää 90 taloa, mutta on toisesta päästä toiseen tuskin puolta virstaa pitkä. Talot ovat tavallisesti järjestetyt riviin kaduntapaisen tien toiselle tai molemmille puolille, niin että useaa karjalaisten asutopaikkaa yhtä hyvin voisi nimittää kauppalaksi kuin kyläksi.

Toinen erotus heidän ja meidän kylien välillä on talojen rakennustapa, joka heillä on vallan toinen kuin meillä. Antaakseni lukijoille jonkunlaisen käsityksen siitä tahdon tässä tarkemmin kertoa, minkälaatuinen *Savinan* talo Miinoassa oli — ensimmäinen, jossa kävimme rajan tuolla puolen. Se oli pohatta eli rikas talo, jonka maine jo Kuhmoniemen kirkolta asti oli korvissamme soinut, ja niinkuin jälestäpäin näimme, se oli rakennettu pääasiallisesti samaan malliin kuin muut varakkaat Karjalan talot.

Kun rantaan laskettuamme nousimme veneestä maalle, oli heti vasemmalla sauna ja vähän ylempänä oikealla aitta. Sitten oli astuttava pienen pellon syrjää, ja sen takana näkyi asuintalo tuskin kivenheiton päässä rannasta. Mikä meitä aluksi enimmäkseen kummastutti, oli, että kaikkien huoneitten, yksin pirtinkin, ulkoseinät olivat veistämättömistä hirsistä salvetut. Mitätön on meidän puolella se rakennus, jonka seinähirret eivät ole veistetyt, mutta Karjalassa on tapa toinen — ja se on luultavasti venäläisiltä saatu, sillä esim. Vienassa (Arkangelissa) ovat kaikkien puurakennusten seinät tämän kaltaisia: veistämättömiä ja ilman laudoitusta. Talon etusyrjällä oli seitsemän ikkunaa, kussakin kuusi ruutua; ne olivat hyvin korkealla maasta, niin että kädellä tuskin olisi ylettynyt ikkunanposkeen, ja kovin pieniä rikkaan talon ikkunoiksi — ei kyynäriä korkeammat. Kolme vasemmanpuolista niistä kuului pirttiin. Itse pirtti ei ollut samassa rivissä toisten huoneitten kanssa, vaan ulkousi rantaan päin, niin että talo tavallansa oli vinkkelirakennus. Kahden keskimmäisen ikkunan alla oli sisäänkäytävä. Oven aukko oli matala, ei miehen korkuinen, niin että sisään astuessa täytyi kumartua, mutta se oli jotenkin leveä ja ylhäältä kaareva; meidän ulkokuoneissa toisinaan näkee sentapaisia ovia. Oliko oven edessä minkäänlaisia portaita tai kuistia jonkunlaista, en muista, taisi olla, mutta tavallisesti semmoisia ei ole. Ha'alla kiinnipantava ovi aukeni sisäänpäin melkein pilkkopimeään porstuaan, jonka perällä portaat nousivat pitkin vasenta sivuseinää takaisin ovipuolta ja pihaa kohti, niin että ylös tultua saattoi mainituista kahdesta ikkunasta katsoa ulos kartanolle ja rantaan päin. Porstuan pimeys johtui siitä, että välilattia jakoi sen kahteen kerrokseen: portaita noustua oltiin yläkerrassa, ja siihen tuli kyllä valoa ikkunoista; mutta alaporstuaan, jos ulko-ovi pantiin kiinni, ei tullut muuta valoa kuin yläporstuasta hiukka, portaita varten lattiaan jätetyn aukeaman kautta. Nyt seisoi siinä paria syltä leveässä yläporstuassa, kasvot ikkunoita kohti ja rantaan päin; kun tästä käännyimme oikealle kädelle, tulimme kaitaiseen huoneeseen, joka oli puoleksi kamari, sillä siinä oli kaikenlaista talon kalua, puoleksi uusi porstua; pieni ikkuna peräseinässä levitti siihen vähän valoa. Keskellä sen vasenta sivuseinää oli ovi pirttiin; oikeassa sivuseinässä oli kaksi ovea, johtaen kahteen pieneen vierekkäiseen kamariin, joista

ensimmäinen oli pilkkopimeä, toinen parilla ikkunalla valaistu. Jälkimmäinen oli varsinainen vierashuone, koristettu useilla pyhillä kuvakaapeilla, joitten edessä pikku lamput riippuivat; sen seinätkin olivat muistaakseni paperoidut, ja siinä me sitten nukuimme. Ennenkuin menemme pirttiin, palatkaamme vielä porstuaan, yläkertaan. Siihen taas astuessamme jäävät ikkunat oikealle ja alaspäin kulkevat portaat vasemmalle kädelle; suoraan meitä vastapäätä on ovi, ja kun sen aukaisemme, tulemme kamariin, jossa on kaksi ikkunaa, viimeiset niistä seitsemästä, jotka taloa lähestyessämme näimme. Tätä kamaria käytettiin myöskin vierashuoneena, "gornitsana", vaikka halvempana; sen alla rinnakkain alaporstuan kanssa sanoivat kumppalimme tallin olevan. Jos sitten kuljemme yläporstuan perälle, on siinä ovi, jonka kautta tulemme suureen huoneentapaiseen, vielä leveämpään kuin porstua ja äskenmainittu gornitsa yhteensä: se oli "saraja" eli ylinen, jossa eläinten rehuja talvella pidetään. Sen lattia oli tehty veistämättömistä, pyöreistä männyistä, niinkuin tervahovin silta Oulussa; lattian alla oli tanhua, jossa lehmiiä kesällä pidetään ja johon oli ovi sekä alaporstuasta (talon väkeä varten) että takapihalta (eläimiä varten). Saraihin nousi pihan takapuolelta leveät portaat, joita myöten heinäkuormat ajetaan sisään.

Kun lisäksi, että pirtin lattian alla oli 2-3 kyynärän korkuinen pimeä huone, "karsina", jossa käsimylyä ja muita pirtin tarvekaluja säilytetään, ja että pirtin eteisen sekä jo mainittujen kahden pirttiä vastapäätä olevan kamarin alla arvatenkin oli samanlaiset komerot, lienen jotenkin täydellisesti selittänyt, minkälainen Savinan talorakennus Miinoassa oli. Samaan tapaan useimmat varakkaat talot Karjalassa ovat rakennetut. Asuinhuoneet ja eläinten suojat ovat aina yhdessä ryhmässä kiinni toisissansa; jälkimmäisillä kuitenkin on omat seinät ja katot. Pirtti ulkonee aina muista huoneista ja on aina kolmi-ikkunainen etusyrjältänsä; karsinan tähden sen ikkunat ovat niin ylhäällä. Porstua on melkein aina pimeänlainen, ja portaat nousevat aina porstuan perältä oven puoleen.

Mutta jo on aika astua pirttiin. Se oli jokseenkin saman näköinen kuin meidän pirtit, vaikka vähän pienennäinen. Ainoa huomattava erotus oli uunin toiseen kylkeen tehty kaapin tapainen rakennus, "kosana" eli venäjän mukaan "runtukka", jonka päälle portaita myöten noustaankin. Siinä oli kaksi ovea, toinen pienempi, toinen isompi, ja ensi aluksi luulin sitä kaapiksi vain, mutta jälkepäin matkallamme satuin kerran katsomaan isommasta ovesta sisään ja näin kummakseni, että siitä lähti portaat alaspäin; ja silloin kuulin, että kosanan kautta aina kuljetaan alas karsinaan, johon tietääkseni ei muuta ovea ole.[4] Pirtissä muuten oli kaksi ikkunaa vasemmalla sivuseinällä ja yksi oikealla, lavitsat ympäri seiniä ja perällä huonetta pöytä lavitsan edessä; seinät olivat sisäpuolelta hyvin sileiksi veistetyt. Lisättäköön vielä, että keskellä pirttiä uunin yläsyrjästä vastapäiseen seinään kulki lauta siksi alhaalla, että tavallisen miehen täytyy kumarassa kulkea sen alitse, jos mieli päätänsä varoa (minäkin kerran kopsautin otsani semmoiseen lautaan); käytetäänkö sitä ortena vai ortten kannattimena vai mitä varten se on siihen pantu, siitä en saanut tarkempaa selitystä.

Pirtissä istui pöydän takana talon vanha isäntä, ukko Savina; hän oli vaimoinensa ainoa tällä hetkellä kotona oleva — muu väki oli, miehet kaukana niityllä tai koskella naiset nuotalla. Ukko Savina eli "Samppa" oli vieläkin komea mies, tuskin alle kolmen kyynärän, vaikka jo 70 vuoden tienoilla; tukka ja rinnoille valuva tuuhea parta olivat lumivalkeat. Yllään hänellä oli ihomyötäinen, vanhahko sininen hurstitakki, joka ulottui polviin saakka, leveä nahkavyö vyötäisillä ja jaloissa valkeat alushousut. Sittenkuin oli tervehditty, alkoi vähäinen *examen rigorosum* eli tutkistelu, mistä ja mitä miehiä me olimme sekä mitä varten täällä matkustimme. Edellisiin kysymyksiin oli helppo vastata, mutta viimeiseen vähän vaikeampi, koska matkamme todellista tarkoitusta arvattavasti ei olisi käsitetty, vaikka sen olisimme ilmoittaneetkin. Minä siis vain sanoin, että matkamme piti Uhtualle tuttuja tapaamaan, mutta että teimme pienen kierroksen, laajemmalti saadaksemme Karjalaa katsella — joka kaikki kyllä olikin totta, koska minulla oli mainituissa pitäjässä tuttavuuksia, jotka olivat minua sinne viemisille kutsuneet; mutta heidän tapaaminen ei ollut matkan päätarkoitus, niinkuin lukija tietää. Tämän jälkeen puhe kääntyi muille aloille, kauppoihin Suomessa, passiseikkoihin y.m., ja ukko kertoi sen johdosta muutaman jutun, kuinka hän nuorempana kerran oli Oulussa passinsa tähden joutunut pahaan pulaan kuvernöörinvirastossa, mutta omalla neuvokkuudellaan sekä usean nimeltä mainitsemansa oululaisen kauppiaan avulla selviytynyt siitä ja näppärästi vetänyt nenästä maaherraa. Siitä johtui ukon mieleen joku maariita, joka hänellä aikoinaan oli ollut ja jota hän nyt rupesi laajasti selittämään, mutta kun hän sitä tehden vähitellen muutti puheensa venäjäksi, en tarkkaan voinut seurata kertomuksen menoa, kun en sanottavasti osaa venäjää. Sen vain huomasin, että ukko hieman kerskaili ja pani omiansakin, mikä ei kuitenkaan meitä liian isosti oudostuttanut, kun kumppalimme jo edeltäpäin olivat ilmoittaneet, että ukko oli siitä tunnettu. Oudompaa oli tuo puheen kääntyminen venäjäksi, joka yhdessä ukon ulkomuodon ja vieraannäköisen ympäristön kanssa teki hieman kolkon vaikutuksen, ikäänkuin ainakin olisi oltu vieraassa maassa, Venäjällä. Kolkkoutta enensi se seikka, ettei voitu saada "samovaaria" eli teeketitintä, kun muka nuori emäntäväki ei ollut kotona, ja että pelkäsimme, ettei saataisi voita eikä maitoa, koska ukko oli "starovertsi" eli vanhaa uskoa (vieroa) tunnustava, jotka uskonharjoituksissaan ja varsinkin paastoamisessa ovat hyvin tarkkoja; ja nythän oli palava paasto. Sillävälän oli kuitenkin sauna lämmitetty ja ukko käski meitä "kylyyn", ja kun ei meillä muutakaan tekemistä ollut, noudatimme hänen käskyänsä. Täällä tuntui taas kuin olisi kotimaassa oltu;

ukko kylvetti ja palveli kumppaliani ja minua kaikin tavoin, niin että paljoo paremmalla tuulella astuimme saunasta ulos kuin siihen sisään, ja tuo äskeinen kolkkaus alkoi osaksi haihtua. Taloon noustessamme tapasimme kaksi matkakumppaliamme, jotka olivat käyneet syömässä viereisessä talossa ja kehoittivat meitäkin sinne menemään, siellä kun saisimme sekä voita että maitoa, vaikka oli paasto; me päätimmekin niin tehdä, sittenkuin olimme pirtissä käyneet tervehtimässä nuorta emäntää, joka kylpiessämme oli tullut kotiin. Pirtissä meitä kyllä pyydettiin aterioimaan talonväen ruuasta, mutta kun olimme jo päättäneet mennä muualle ja olimme kovin nälkäisiä paastoruokaan tyytyäksemme ja kun olo talossa ei ollut tuntunut oikein mieluiselta, olimme siksi epäkohteliaita, että vastasimme pyyntöön kieltävästi. Niin menimme viereiseen Sallisen taloon, jossa söimme aika aterian. Palatessa hieman uteliaina odottelimme, minkä vaikutuksen epäkohteliaisuutemme oli tehnyt, mutta pahaa se ei ainakaan näyttänyt tehneen, sillä matkatavaramme siirrettiin tallinpäällisestä gornitsasta jo mainittuun, ainakin meidän mielestämme parempaan vierashuoneeseen pirtin eteisen viereen, ja ukko sekä molemmat emännät saattoivat meitä siihen makaamaan. Vuodetta verhosi uusi, puhdas karttuunipeitto. Mutta ennenkuin asetuimme maata, tarkastelimme likemmin huonettamme. Se oli hyvin pieni, tuskin päälle kahden sylen nurkasta nurkkaan; paitsi, jo mainittujen pyhien kaappien kohdalla olivat seinät täynnä varsinkin naisväen vaatteita; teeketin, kahvikuppeja ynnä muuta rikkaan talon tavaraa oli siellä täällä pöydällä ja tuoleilla. Viimein kummaksemme havaitsimme ikkunoissa rautaristikot — ukko Savina näkyi olevan arka aarteistansa — ja niin saimme kerran panna maata kalterien takana, oven ollessa kuitenkin itsemme avattavissa.

Se päivä, heinäkuun 3:s, jonka ilta nyt oli tullut, oli ollut kyllin vaiherikas tarjotakseen hetkeksi miettimisen ainetta: tulo aamulla Kalliojärvelle, yhtyminen karjalaisten kanssa ja matka heidän seurassaan, kulku rajan poikki, ne odottamattomat sanat, mitkä kumppalimme järvellä sanoivat ja jotka antoivat aavistaa, että toivoni kansallisen itsenäisyyden tunteen tapaamisesta karjalaisissa ei raukenisi tyhjiin sekä viimein kaikki Miinoan kylässä, joka ensi katseelta näytti oudolta, — näitä muistelllessahan kyllä olisi saanut kappaleen aikaa kulumaan. Mutta päivän vaivoista olimme siksi väsyneet, ettemme edes yrittäneet ruveta muistojamme järjestämään ja tunteitamme selvittämään, vaan lopetettuumme huoneen hätäisen tarkastamisen heittäysimme vuoteelle pitkäksemme ja vaivuumme uneen.

Aamulla ani varahin, s.o. noin 5:n seuduissa, olivat kumppalimme jo ylhäällä ja herättivät meidätkin. Sittenkuin olimme kaikki juoneet 2-3 kuppia teetä niistä varoista, joita B:llä oli muassaan, ruvettiin hankkiutumaan matkalle. Meillä oli pitkänlainen taival edessä: *Luvajärveen* tuli Miinoasta 2 1/2 penikulmaa, lisäksi melkein kaikki käveltävää maamatkaa. Kun emme tälle taipaleelle rohjenneet pelkän teeveden varassa lähteä emmekä eväitä tahtoneet ruveta kantamaan, pistäysimme taaskin Sallisessa haukkaamassa muutaman palan ennen lähtöä. Sieltä tullessamme olivat useat kumppaleistamme jo alkaneet mennä, viimeiset juuri tekivät lähtöä meitä odotellen. Kiireesti siis selvitimme talon — johon ei kulunut paljoa: 10 kopeekkaa eli kurssin mukaan 25 penniä pyydettiin siitä sokerista, jota teehen olimme yhdeksän miehen käyttäneet! — sanoimme talonväelle jäähyväiset, saimme kuulla heidän "tervennä menkää!" ja niin eteenpäin.

Ennenkuin Miinoasta erkanen, tahdon kertoa muutaman vastauksen, jonka Sallisessa aamulla sain, kun eräältä vaimonpuolelta siellä (emännältä?) kysyin, osasiko hän venäjää. "En osaa", vastasi vaimo ikäänkuin vähän häpeillen, "*mie en ole Venähellä käynyt*". Lukija älköön luulko, että hän oli meidän puolelta kotoisin; ei, hän oli syntyisin Roukkulasta, 6-7 penik. Miinoasta kaakkoon, mutta oli tänne naitu. Venäjän ja Karjalan välillä siis hänkin näytti tekevän samanlaisen erotuksen kuin miehiset matkatoverimme, ja se ajatus nyt äkkiä lensi mieleeni, että tällainen erotus varmaan tarkasti tehdään koko Karjalassa.

Päivä oli kaunis, ja hyvällä tuulella siis ruvettiin astumaan. Miinoasta lähti n.s. "jaama" eli postitie, s.o. leveähkö metsäpolku, jota voipi ratsastaen kulkea. Postia ajetaan näet Karjalassa luullakseni aina ratsain, ja sentähden on suopaikkoihin rakennettu samanlaiset sillat kuin meillä karjateillä, niin että niistä hyvästi pääsee kuivin jaloin poikki. Tällöistä jaamaa on hyvin mukava kulkea, kun on anturasappaat jalassa; pieksuissa jalat äkkiä hetyvät, jos noita suosiltoja on tiheässä. Meitä oli varoitettu paljailta saappailla sinne lähtemästä, ja sentähden Kuhmoniemiellä olimme ostaneet yhden pieksut — toista paria ei onneksi saatu — mutta yhden taipaleen meidän puolella rajaa niillä kuljettuani kyllästyin niihin jo niin, että lahjoitin ne kumppalilleni, ja hän sitten matkalla päästi monta huokausta niiden tähden. Pieksuja älköön siis anturoilla kulkemaan tottunut, ainakaan kesäsydännä, ottako mukaansa, jos Karjalaan lähtee. — Ne maat, joita kuljettiin, olivat hyvin epätasaisia: jyrkkiä mäkiä ja syviä laaksoja vaihteli myötäensä. Jylhää petäjikköä ja kuusikkoa kasvoi molemmin puolin tietä, laaksoissa myöskin lehtipuita; kaatuneita honkia makasi tiheässä kankailla. Mutta siitä asti kuin niin sanoakseni kylän veräjältä olimme lähteneet, ei koko taipaleella näkynyt vähintäkään viljelyksen merkkiä — lukuunottamatta tiestä vähän syrjään tulevan pienen järven rannalle rakennettuja paria torpantapaista *Härköniemen* taloa, joihin poikkiesimme päästäksemme kulkemaan veneellä järveä pitkin; kaikkialla vain vallitsi erämaan synkkyys. Tämä muuten on tavallista Karjalassa, että kylästä kylään on paljasta erämaata, oli väli kuinka pitkä tahansa; niin esim. Uhtualta Röhöön on neljä

penikulmaa eikä ainoastaan taloa taipaleella, Paanajärveltä jokea Usmanalle kahdeksan penik. ja ainoastaan pari asumatonta kalasaunaa välillä. Kun olimme lähes pari tuntia astuneet, istahdimme hetkeksi levähtämään, koska aurinko alkoi kovasti paahtaa; sitten vähän jatkettuumme matkaa tulimme purolle, jonka yli johti silta ja jonka toisella puolella patsaantapainen osoitti, että oli penikulma kuljettu. Toisen kerran levähdimme, kun vähän puuttui kahdesta penikulmasta — paikalla, jossa kuului olevan tapa levähtää; joka taipaleella tavallisesti on määrätty levähdyspaikat. Sitten saavuimme kylään klo 1/2 1, oudoksesta vähän väsähtäneinä, viivyttyämme 5 1/2 tuntia matkalla; kumppaleista olivat ensimmäiset tulleet puolta tuntia, jälempäiset kymmenkunnan minuuttia ennen meitä.

Matka ei ollut ollut ikävä. Puhumatta siitä, että metsässä on aina hupainen liikkua kesäsydännä ja kauniilla ilmalla, lyhensi kumppali Kuosma matkaamme selityksillään Karjalan oloista ja kertomuksillaan matkoistansa meidän puolella, joita kaikkia olimme uteliaat kuulemaan. Mitä karjalaisten eli "laukkuryssäin" kaupantekoon meidän puolella, tulee, niin se varmaan olisi paljon vähempi kuin se nykyään on, jolleivät taloudelliset seikat kotimaassa — joista vasta tarkemmin — heitä siihen välttämättä pakottaisi; sillä monta vastusta ja vaaraa saapi laukkumies matkoillansa täällä vielä kokea. Ensiksi kaikki, yksin heidän parhaat ystävänsäkin, tietämättömydessään sanovat heitä venäläisiksi ja ryssiksi, jota nimitystä he kuitenkin eivät kotimaassaan juuri siedä, ja tämä muukalaisena-pito ja siitä johtuva isompi tai vähempi halveksiminen varmaan useasti heidän mieltänsä katkeroittaa; toiseksi, kun kulkukauppa meillä yhä ruotsinaikuisten, jo harmajiksi käyneiden periaatteiden mukaan on kielletty, täytyy heidän myötäänsä varoa tavarainsa joutumista takavarikkoon, koska lahjatkaan eivät kaikin paikoin kelpaa, ja sentähden heidän on pakko karttaa isompia kyliä, joissa kauppa paremmin kannattaisi, ja liikkua enemmän syrjäkylissä ja sydänmaitten laiteilla; ja viimeksimainitun seikan tähden heidän kolmanneksi täytyy pelätä pahoja ihmisiä, jotka mielivät heidän tavaransa ryöstää. Lähes joka vuosi joutuukin joku karjalainen meillä surman suuhun ja murhaajan käsiin, heillä kun tavallisesti ei ole muuta puolustusasetta kuin puukko, hyvin harvalla joku vanhanaikainen pistooli. Ystävämme Kuosma oli myöskin jonkun kerran ollut peloissaan rosvojen tähden. Niinpä hän Kangasalla liikkueessaan muutamana syysiltana oli tullut kulkeneeksi Kaivannon kanavan poikki, josta on neljänneksittäin ensi taloihin. Toisella puolen siltaa hän silloin näkee rikkinäisiin vaatteisiin puetun, roistomaisen miehen seisovan toimetonna, kirves kädessä ja kasvot verissä ikäänkuin tappelusta karanneella. "Jo luulin viimeisen hetkeni tulleen", kertoi Kuosma, "mulla kun ei mitään asetta ollut enkä pakoa voinut ajatella, koska hän äkkiä olisi minut saavuttanut raskaan laukkuni kanssa. Astuin siis sillan toista syrjää ja kohdalle tultua ärjäisin (Kuosma itse näytti mustan partansa vuoksi vähän kolkolta mieheltä): 'mitäs mies yksinänsä miettii', johon toinen vastasi kumppalia odottelevansa; ja niin sivuutin hänet ja sain rauhassa jatkaa matkaani." Myöhemmin samana iltana oli sitten samoilla tienoin kaksi miestä ryöstänyt erään matkustavaisen. — Olivatko esivallan palvelijat Kuosmalta koskaan laukun vieneet, en tarkkaan muista.

Luvajärvi on vähän isompi kylä kuin Miino; siinä sanottiin olevan parikymmentä taloa, kun Miinoassa vain oli 7-8. Se on rakennettu noin 1 1/2 penik. pitkän Luvajärven länsipäähän, molemmin puolin järveä, joka tässä ei ole erittäin leveä. Majoituimme Tomentti *Ohvosen* taloon eteläpuolella järveä, jossa ensin syötiin, sitten juotiin sekä teetä että kahvia päälle — nuori emäntä oli näet Hyrynsalmelta kotoisin ja kahvia sentähden käytettiin talossa. Se oli varakas talo, jonka saatoimme siitäkkin päättää, että talon vanha vaari useimmille meistä särki 3 ja 5 ruplan seteleitä pieniksi. Nuori isäntä ei ollut kotona; vähän alempana Nokeuksessa oli paraikaa kanavatyö, ja siinä hän toimitti "piissarin" eli kirjanpitäjän virkaa. Muita miehiä emme talossa myöskään tainneet nähdä, kartanolla vain tapasimme muutaman nurmekselaisen, joka oli lähtenyt Karjalaan työnhakuun. Sitävastoin pirtissä liikkui paljon naisia, lienevätkö sitten kaikki olleet talonväkeä, ja paljon lapsia siellä myöskin oli.

Täällä saimme ensi kerran maistaa *rahkamaitoa*. Sen valmistuksesta en tullut ottaneeksi aivan tarkkaa selkoa, mutta se luullakseni tapahtuu seuraavalla tavalla. Kun maitoruokaa ei saa syödä paaston aikana — ja paastopäiviä kreikanuskoisilla on enemmän kuin puolet vuodessa — säilytetään maito siten, että se ensin kaadetaan pieniin, noin puolen tuopin vetoisiin kivivateihin eli "patoihin", niinkuin Karjalassa sanotaan, joita vähänkin varakkaassa talossa on monta kymmentä, ja annetaan niissä seisoa, kunnes kerma on noussut pinnalle; tämä sitten kuoritaan voin tekoa varten pois ja pata pannaan kuumaan uuniin, jossa sen sisällys muutamain tuntien kuluttua on kovettunut jonkunlaiseksi juustoksi; sen jälkeen padat tyhjennetään pönttöön, johon pahnaan paino päälle. Tämä rahkamaito eli -juusto säilyy pilautumatta koko talvikauden, ja kun siihen syödessä kaataa vähän tuoretta maitoa, on se happamen makunsa vuoksi varsinkin kesähelteellä hyvin mieluinen ruoka.

Syötyä heittäysimme pihan nurmikolle pitkäksemme nurmekselaisen seurassa odottamaan, milloin pääsisimme jatkamaan matkaa, joka oli tapahtuva veneellä. Veneen ja soutajienkin puolesta kesti kaikenlaisia arveluita, jotapaitsi tuuli oli kovanlainen ja idässä, siis nokkavastainen. Kolmen neljän seudussa kuitenkin oltiin valmiina, ja niin lähdettiin taipaleelle, kaikki yhdessä veneessä. Ensin oli vajaan penikulman pitkältä Luvajärveä kuljettava, joka vastatuulella kävi jotenkin hitaasti; sen itäpäässä tuli meitä vastaan purjevene, joka saattajaimme selityksen mukaan toi kotia "pyhässä

kaupungissa" eli Solovetsin monasterissa kävijöitä. Sitten suuntamme kääntyi pohjan puoleen pitkin yhä kapenevia vesiä sieväin niitty- ja lehtipuunienten sivutse, kunnes *Kovaran* kosken niskassa laskettiin maihin. Tämän sekä vähän alempana sitä tulevan *Vongan* kautta Luvajärvi purkaa vetensä Kiimasjärveen. Molemmat kosket ovat jotenkin jyrkät, vaikka lyhyet, sen ohessa mutkaiset (josta edellisen nimi), ja kun niitä ei koskaan ole perattu, lasketaan niissä veneet tavallisesti köydestä. Niin nytkin tehtiin. Koskien partaat ovat jylhän kauniit ja niitä kernaasti kävelee. Vongan alla huomasi muutaman rantatöyräällä kasvavan petäjän kyljessä vaatepalasen liehuvan tuulessa, ja kun nousin tuota tarkemmin katsomaan, havaitsin, että se peitti koloa puussa, johon oli naulattu pyhä kuva eli messinkilevy, esittäen muistaakseni pyhää neitsyttä vapahtajan kanssa. Karjalassa muuten on tapana pystyttää koskien sekä niskaan että alle korkeita puuristejä, joita sitten aina kumarrellaan. Vongan alta kulki matka taas itää kohti pitkin *Kiimasjärveä*, joka ei ole isosti leveämpi Luvajärveä, mutta kahta vertaa pitempi. Kun ensimmäisen, noin kolme neljännestä pitkän selän poikki oli vastatuulessa soudettu, laskettiin muutamaan saareen levähtämään ja samalla lämmittelemään, sillä aurinko jo alkoi mennä mailleen ja tuuli tuntui kylmältä. Viritettiin siis suuri nuotio ja asetuttiin sen ympärille. "Kukas nyt saarnoja ajan kuluksi sanelemaan?" Ka Timo, Timo osaa, kaikui joka haaralta, ja vähän esteltyänsä Timo viimein kertoi pari "saarnaa" à la *Decameron*, jotka eivät olleet niinkään hulluja. Sitten lähdettiin taas taipaleelle, kuljettiin salmivesiä, ja kun jonkun ajan kuluttua edessämme näkyi vene, päätettiin koettaa saada joku osa meistä siihen, että matka kävisi joutuisammin ja helpommin, jonka tähden Matti koki pysäyttää venettä huutaen: "Vuottakkoa, pyhät vellet, vuot-tak-koa! Vuottakkoa, ristikansa, vuot-tak-koa!" Mutta pyhät vellet, joita oli vanhanpuoleinen mies ja poikanen, kun huudon kuultuansa jäivät meitä vuottamaan, ilmoittivat, etteivät kulkeneet kylään, vaan olivat juuri tulleet kalanpyydyksiään kokemaan, joten saimme omin neuvoin yhä jatkaa matkaa kylään saakka. Sydänyön seudussa sitten veneemme viimein pysähtyi *Ryysän* talon rantaan pohjoispuolella järveä. Sinä päivänä oli kuljettu noin viisi penikulmaa.

Kun teetä oli juotu 3-4 lasia mieheen ja sen päälle syöty vankka illallinen, nousi kysymys, joko heti taas lähdettäisiin matkaan vai levähdettäisiinkö ensin pari tuntia; kumppalit halusivat jo nimittäin päästä pyhäksi kotiin, johon heillä oli 7-8 penikulmaa — nyt oli perjantai-ilta — eivätkä sentähden tahtoneet yhdessä kohti pitkältä levähtää. Unta olen kuitenkin aina pitänyt suuressa arvossa ja puolustin siis nukkumista; ja niin päätettiin jäädä taloon. Minulle ja kumppanilleni valmistettiin sija vierashuoneeseen, ja tuskin olimme vuoteelle heittäytyneet pitkäksemme, ennenkuin unetar silmänräpäyksessä kääri väsyneet jäsenemme helmoihinsa.

Kolme tuntia maattua oltiin seuraavana päivänä, heinäkuun 5:ntenä, kohta auringon noustua taas matkassa Kiimasjärven tyvenellä, vielä usman peittämällä pinnalla, raikkaassa aamuilmassa. Mikä ensinnä veti silmät puoleensa oli joukko uusia hirsiiä heti Ryysän talosta alaspäin järvenrannan törmällä: ne olivat sen kansakoulun rakennuspuita, jonka perustamiseen Kiimasjärveltä kotoisin oleva pietarilainen kauppias Minin vuosi takaperin testamenttasi 40,000 ruplaa. Matkamme kävi pitkin järven pohjoisrantaa, jossa kuljimme usean varakkaan näköisen talon ohitse; etelärannalta, selän tuolta puolen noin neljänneksen päästä näkyi toinen osa kylää sekä kirkko ja taempaa korkeat vaarat. Järven itäpäässä vedet vähän kääntyvät kaakkoa kohti, mutta palaavat taas pohjaan taikka luoteeseen päin, siten muodostaen jonkun neljänneksen pituisen korkean niemen. Kun olimme kiertäneet niemen nenän ja kulkeneet luoteeseen lähtevää selkää runsaasti toisen puolen, laskimme itäiseen rantaan, josta vesi taas jokena lähtee juoksemaan ensin kaakkoa ja sitten pohjaa kohti, niin että toinen pienoinen niemi syntyy. Tämän niemen kannaksen poikki kaivettiin sitä kanavaa, josta äsken mainitsin ja jonka yläsuuhun veneemme oli laskettu. "Kaivettiin" on ehkä väärä sana, sillä ainakin se osa kanavaa, minkä me näimme, ei ollut maahan kaivettua, vaan kallioon louhittua. Joessa on tällä kohdalla jyrkkä koski; mutta kanavan tarkoitus ei ole tulla venekululle avuksi, vaan ainoastaan paremmin juoksupuuta vettä Kiimasjärvestä, joka keväisin kuuluu nousevan hyvin tulville. Vastamainittu jalohenkinen Minin — hänen suomalaista sukunimeänsä en tullut kuulleeksi — on tämänkin työn syntymäseutunsa hyväksi pannut toimeen ja sitä varten määrännyt runsaan summan. Useita kymmeniä henkiä oli tällä paikalla täydessä työssä. Tuskin olimme maihin nousseet, niin kaksi miestä tuli alas rantaan tervehtimään, ei ainoastaan kumppaleitamme, vaan meitäkin, B:tä ja minua. Toinen oli arvokkaan talonpojan näköinen ja toimitti luullakseni työpäällikön virkaa, toinen pieni kyttyräselkä, puettu vähän eriskummaisiiin herrasvaatteisiin ja hiukan naurettavan näköinen. Jälkimmäinen oli edellämainittu Ohvonon Luvajärveltä, kirjanpitäjä kanavatyössä. Nauruhaluni kuitenkin äkkiä sammui, kun hänen kanssaan olin muutaman sanan vaihtanut, sillä hänen puheessaan ilmausi niin paljon ystävyyttä ja sydämellisyyttä meitä ventovieraita kohtaan, että huomioni kokonaan kiintyi siihen eikä ehtinyt syrjäiseikoista vaaria ottamaan. Kauan ei tässä kuitenkaan viivytty, vaan lähdettiin astumaan tuota 1-2 virstan pituista matkaa Nokeukseen.

Nokeus on pienenlainen, vähän hajanainen kylä Nuokka eli niinkuin karjalainen sanoo *Njuokkajärven* länsipäässä. Sitä lähetessämme vähän kummastelimme, että siitä näkyi pieni kirkko eli "tshassouna", rukoushuone, vaikka Kiimasjärvelle tuskin on täyttä penikulmaa; mutta jonkunlainen jumalanhuone näkyy olevan melkein jokaisessa Karjalan kylässä. Merkillisempää kuin itse kirkko oli kuitenkin sen

asema: se oli niin sanoakseni muutaman talon kartanolla, sillä sen ja talon pihan välillä oli vain hyvin pieni perunamaa. Mitään aitausta tai muuta erottajaa ei kirkolla ollut ympärillensä. Sen yhdellä syrjällä näkyi muutamia ristejä, osoittaen siihen laskettujen kylän vainajien hautoja. Oma hautausmaa eli kalmisto muuten on kussakin Karjalan kylässä, ja sen paikkaa osoittaa tavallisesti jo etäältä näkyvä tiheä kuusikko.

Nokeuksessa oltiin sisällä Makarien talossa; kun siinä oli syöty ja viereisessä talossa kahvit juotu, astuttiin noin klo 10 ap. rantaan, josta kaksi naishenkilöä lähti meitä saattamaan Nuokkajärven poikki Pismalahteen. Tuuli oli taaskin idässä, siis meille vastainen, mutta aluksi ei erittäin kova. Meillä tuli Pismalahteen matkaa 3 penik., mutta itse Nuokkajärvi kyllä on neljääkin pitkä. Se on kaunis järvi; tuuheat lehtimetsät ja vankat petäjiköt kohoavat sen korkeilta rannikoilta. Länsipäässä se on tuskin penikulmaa leveä, mutta itäpuolellaan laajenee päälle kahden penikulman levyiseksi seläksi. Tämän suuren selän takaa siinti etäinen vuori kaakosta päin: se oli *Kiperäisen vaara*. Saattajamme ilmoittivat sen olevan penikulman tällä puolen Rukajärven kirkkoa, siis nelisen penikulmaa järveltä, ja minun heikon laskuni mukaan tämä pitikin paikkansa, sillä Vuokatti on Kajaaniin samannäköinen kuin tämä nyt oli meille. Yhtä järvi kuitenkin oli vailla, nimittäin liikettä: koko matkalla näimme ainoastaan yhden pienen veneen. Näin suurilla vesillä me jo meidän puolella olemme tottuneet tuon tuostakin näkemään höyryveneestä nousevan savun, ja aina kun uusi selkä nyt eteemme aukeni, etsin ensin silmilläni tällaista savua, ennenkuin hoksasin, että etsintä oli aivan turha. Mutta vaikka tiesinkin, ettei tarvitse Karjalan vesillä höyryvenettä odottaa näkevänsä, toivoin kuitenkin jonkunlaisen liikkeen merkkejä tapaavani, mutta turhaan. Ja mitäpä liikettä esim. Nuokkajärvellä voisikaan olla, kun sen rannalla yhteensä on vain kolme pientä pahaista kylää: jo mainittu Nokeus länsipäässä, Pääkönniemi (?) etelä- ja Pismalahti pohjoisrannalla, joitten yhteinen väkiluku tuskin nousee päälle 200 hengen!

Tuuli ei ensin sanottavasti haitannut kulkuamme, maa kun sitäpaitsi vähän suojasi, mutta penikulman päästyämme sen hidastuttava voima jo alkoi tuntua, se kun päivän mittaan yhä kiihtyi, ja kun toisen penikulman olimme matkanneet, oli se yltynyt ankaraksi myrskyksi, joka uhkasi kerrassaan keskeyttää koko eteenpäin pääsymme. Matka kääntyi nyt hiukan koillista kohti, johon tuulikin oli siirtynyt, niin että meillä ensi neljännes lopputaivalta muutaman niemen nokkaan oli täysi vastainen. Tässä soutajat — joita pitkin matkaa oli ollut neljä, sillä kumppalimme soutivat myöskin vuorotellen — saivat aikalailla ponnistella; vettä räiskyi sisään, että myötäensä yksi sai auskaria käyttää. Jonkun tunnin kuluttua päästiin kuitenkin niemen kohdalle, josta käännettiin pohjaan päin, niin että tuuli tuli hankavastaiseksi. Nyt syntyi toden perästä kysymys, soutuako yhtäpäätä eteenpäin vai laskeako maihin säätä pitämään. Kumppaleista valittivat muutamat väsymystä, toiset taas ilmeistä pelkoa osoittaen arvelivat, ettei vene kestäisi aallokkoa. Tämä arvelu oli kyllä turha, sillä hätää ei ollut sanottavaa, ja omasta puolestani olisin kernaasti suonut matkaa yhä jatkettavaksi, varsinkin kun oli alkanut rankasti sataa, mutta tuo puhe väsymyksestä sulki suuni. Kumppalini B., arvaten ehkä koko väsymyksen paljaaksi tekosyyksi, jonka piti peittää asianomaisten pelkoa, rupesi kuitenkin selittämään vaaran mitättömyyttä ja sai tässä, kumma kyllä, harrasta kannatusta keulassa soutavilta naisilta, jotka alkoivat varsin terävästi tehdä pilkkaa pelkureista. Kun rantaankaan ei olisi ollut helppo laskea, se kun oli kallioinen ja siinä kävi kova tyrsky, päätettiin sitten yhtämittaa kulkea eteenpäin. En tiedä mitä enimmäin ihmettelin: naispuolisten soutajaimme rohkeutta — sillä jos ei miehen, niin naisen kyllä olisi tässä tilassa sopinut vähän pelkoa osoittaa — vai heidän kestävyyttensä — sillä vaikka he jo olivat ahkeraan soutaneet kuusi tuntia, eivät he tahtoneet kuulla maihinmenosta puhuttavankaan — vaiko sitä loppumatonta hilpeyttä, jota he yhä vain osoittivat, vaikka aaltokin toisinaan kasteli heidän selkensä läpimäräksi. Tuommainen miehuullinen ja reipas käytös oli jotakin aivan odottamatonta. Niin jatkettiin kulkua ja klo 6:n tienoissa viimein päästiin läpimärkinä ja aivan vilustuneina Pismalahden pieneen kylään. Niin katala kuin tilamme olikin, eivät Matti ja Aappo kuitenkaan unohtaneet laukaista pistoolejansa tulomme merkiksi.

Pismalahdessa on kymmenkunta talontapaista, jotka ovat rakennetut kahden puolen soukkaa järven lahtea eli salmea. Ensin yritimme varakkaimman, kauppias Nipukan talon rantaan, mutta väki ei ollut kotona, niin että saatiin siirtyä salmen itäpuolelle *Rahikaisen* taloon. Sisään tultua oli tietysti lämmitteleminen ensi työnä ja sen jälkeen vaatteiden ripustaminen kuivamaan; sitten ruvettiin keittämään sekä kahvia että teetä. Olisi sopinut odottaa, että näin vaivalloisen matkan jälkeen saattajamme olisivat kiittäneet, kun olivat katon alle päässeet, eivätkä mieltisi liikkumista paikaltakaan, kun huomenna lisäksi oli pyhä; mutta niin ei käynyt. Lienevätkö ehkä neljännestunnin pirtissä viipyneet, niin ihmeeksemme ilmoittivat aikovansa heti lähteä paluumatkalle, ennenkuin edes mitään lämmitystä olivat suuhunsa saaneet, eikä heitä tarvinnut yrittääkään pidätellä. Jonkunlaiseksi osoitteeksi mielihyvästani maksoin heille kuljetuksesta vähän runsaammin kuin mistä kumppalit olivat heidän kanssaan sopineet, josta he kuitenkin osoittivat vähemmän iloa kuin kummastusta; ottivat sentään rahat vastaan. Kohta sen jälkeen kuin olivat pirtistä lähteneet, näimme heidän purjeensa kiiruusti lipuvan lahden laineita selälle päin; heillä oli nyt hyvä myötäinen, ja siksi olivat vetäneet purjeen puuhun. Heidän nimensä olivat Doari Saveljovna ja Natalia Vasiljovna.

Ne ominaisuudet, ahkeruus ja rohkeus, jotka näissä naisissa niin huomattavalla ja kauniilla tavalla

tulivat ilmi, eivät kuitenkaan, niinkuin jälestäpäin havaitsimme, olleet mitään yksinomaan heille erikoista; samat kiitettävät ominaisuudet tavataan kaikissa Karjalan naisissa. Tähän on epäilemättä haettava selitys siitä, että Karjalan miehet ympäri vuotta paitsi sydänkesällä ovat kotoa poissa, joten naisten on pakko enemmän liikkua ulkotöissä ja siten suuremmassa määrässä karaistua sekä ruumiin että sielun puolesta.

Saattajamme muuten eivät olleet ainoat, jotka meistä tässä odottamatta luopuivat; samana iltana tuli myöskin ero karjalaisista matkakumppaleistamme. Sittenkuin juominen ja syöminen oli suoritettu, vähän aikaa oli levähdetty ja osa meistä pistäytynyt kotiatulleen kauppiaan luona, oli sillä välin sauna valmiiksi lämmitetty ja kumppalit kävivät toinen toisensa perässä kylpemässä. Kylvyn jälkeen luulisi levon etupäässä tulevan kysymykseen, mutta kumppaleillamme oli toinen ajatus: "nyt on raitis kävellä", he arvelivat ja rupesivat valmistamaan matkaan, lisäten että heidän huomenna välttämättä täytyi ennättää kotiin. Me jouduimme nyt, B. ja minä, kahden vaiheille mitä tehdä: lähteäkö toisten kera taipaleelle vaiko jäädä taloon. Matka, jonka tähän asti olimme yksissä tulleet, oli ollut erinomaisen hupainen. Karjalainen on jo luonnostaan iloinen ja puhelias, ja matkustus tietysti lisäksi vaikuttaa häneenkin virkistävästi niinkuin jokaiseen muuhunkin; ja kun meitä nyt oli ollut 9-henkinen lauma enimmäkseen nuoria miehiä koolla, voipi arvata, ettei ollut juuri oltu "alla päin, pahoilla mielin". Kernaasti olisimme sentähden tahtoneet yhä vielä pysyä seurassa ja kulkea viimeisetkin taipaleet yksissä, mutta toiselta puolen väsymyksemme kahden viime päivä matkan jälkeen sekä tulevan taipaleen pituus, 3 1/2 penikulmaa jalkamatkaa, peloitti lähtemästä. Kauan arveltuamme sinne tänne päätimme viimein olla lähtemättä taipaleelle yön selkään, eikä siis ollut muuta kuin sanoa jäähyväiset kumppaleille. Vähäiset välit selvitettyämme saatoimme heidät rantaan, josta he veneellä lähtivät kulkemaan lahden pohjaa kohti; mutta sade pakotti meidät pian pakenemaan katon alle.

Jonkinlaisin ikävän tuntein palasimme taloon, sillä niinä kolmena päivänä, joina olimme näiden miesten kanssa yhtä matkaa tulleet, olimme oppineet monessa suhteessa pitämään heitä arvossa. Sen ikävän lisäksi, minkä erkaneminen heistä synnytti, oli itse asunnossamme toinen seikka, joka teki mielen apeaksi ja kokonaan pilasi olomme talossa. Sen kyllä saattaisin jättää mainitsemaattakin, mutta koska samanlainen ikävä seikka voipi sattua muillekin Karjalan kävijöille, tahdon asiasta kertoa, etten joutuisi syytettäväksi karjalaisten moitittavain puolten tahallisesta salaamisesta. Jo taloon tullessa oli oudonlainen tympeä haju porstuassa pistänyt nenään. Ensin en sitä niin tarkkaan ennättänyt huomata eikä siitä pirtissä tiennyt mitään, siellä kun ilma alituisen valkeanpidon vuoksi oli pysyit puhtaana, mutta kuta useammin kävin ulkona, sitä vankemmaksi tuli vakaumukseni, että joku tuntematon hajulähde oli jossain likitienoilla. Kun eivät muut kumminkaan siitä olleet millänsäkään, en kehdannut ruveta asiata tarkemmin tutkimaan; vasta myöhemmin illalla yksi kumppaleistamme sivumennen tekemäni kysymyksen johdosta selitti, että jossakin komerossa alaporstuan perällä säilytettiin tynnyriä tai ammetta, johon kalantotkuja eli -jätteitä kerättiin pitkin kesää, talvisaikaan lehmille syötettäväksi, ja että haju lähti siitä. Niin kauan kuin oltiin ylhäällä, ei siitä kuitenkaan ollut sanottavaa haittaa, mutta yötä ajatellessa tahtoi huolettaa. Meille valmistettiin, niinkuin olimme arvanneet, makuusija gornitsaan, vierashuoneeseen. Se oli pieni, siisti, kaikenlaisilla seiniin naulatuilla kuvilla koristettu kamari ja yösijaksi kyllä sopiva, mutta tässä mainitun seikan tähden olisin kernaammin jo heti illasta mennyt maata pirttiin, jos en olisi pelännyt pahoittavani talonväen mieltä selittämällä muuton syytä. Kamarin lattia, joka oli tehty yksinkertaisista laudoista ilman alustäytettä, oli näet niin hatara, että päivä kuulti lautojen raosta, joten huone ei ollut talvella asuttava, ja kun alaporstuan ovi yöksi suljettiin, alkoi huoneessamme haju vähitellen tuntua aivan tukalalta; ilma Vetljankassa itä-Venäjäällä, jossa rutto edellisenä talvena oli raivonnut, oli epäilemättä ollut tämmöisillä hajuaineilla täytettyä. Sittenkuin kumppalini oli aukaissut ikkunan raolle, minä polttanut jonkun paperossin muka ilman puhdistamiseksi ja molemmat hartaasti sydämen pohjasta kiroilemalla tämmöistä järjestystä talossa olimme koettaneet mieltämme keventää, asetuimme viimein maata. Tuntikauden nukuttuani heräsin kumminkin aivan läkähtymäisilläni, sieppasin päänaluksen ja peitteen (matkavaippani) käteeni ja syöksyin yläporstuan poikki pirttiin, johon paneusin lattialle maata. Pako oli ainoa neuvo tämmöistä vihollista vastaan. Pirtissä oli ilma kyllä puhdas, ja sen puolesta siellä siis oli paljoo parempi olla, suloinen lämmin myöskin virtasi heti sisään astuessa vastaan, kun vieraskamari raolle jätetyn ikkunan tähden oli tullut kylmäksi; kuitenkin yksi lapsista, pieni tyttö, huuteli melkein koko yön, ettei unesta ollut paljon taikaa täälläkään. Kumppalini makasi vierashuoneessa aamuun asti.

Seuraavana päivänä, heinäkuun 6:ntena, oli taivas pilvessä ja sateli hiukan aina väliin, mutta me emme muuta ajatelleet kuin päästä taipaleelle niin pian kuin suinkin, vaikka isäntä — nuorenlainen mies, joka vasta oli meidän puolelta palannut kotiin — oli hyvin ystävällinen ja kohtelias sekä hupainen puheissaan. Kantajan saimme viereisestä pikku talosta, jossa illalla olimme käyneet syömässä — sillä majatalomme vanha emäntä oli taas "starovertsi" eikä olisi meille antanut muuta kuin paastoruokaa. Isoon laukkuun, semmoiseen jossa karjalaiset meidän puolella kauppatavaroitaan kantavat, pantiin meidän molempain laukut sekä muuta sälyämme, ja niin päästiin erkanemaan katalasta yökortteeristamme. Vasta kun olimme veneellä kulkeneet lahden pohjaan ja nousseet maalle metsään, saatoin taas vapaasti hengittää.

Tämän tässä kerrotun tapauksen johdosta olkoon muutama sana sanottu karjalaisten *puhtaudesta*. Meillä on venäläisistä ylimalkaan, ja siis karjalaisistakin, joita emme tiedä venäläisistä erottaa, se ajatus, että siisteyttä ei heidän kesken vallan suuressa arvossa pidetä. Kuinka oikea ja perusteltu tämä luulo varsinaisten venäläisten suhteen lienee, en tohdi tarkkaan sanoa, koska heidän parissaan olen liian vähän liikkunut, mutta mitä karjalaisiin tulee, on se luulo aivan väärä. Harvassa meillä näkee niin siistejä pirttejä kuin Karjalassa joka paikassa tapaa. Lattia, pöytä ja lavitsat oikein hohtavat puhtaudesta; ne pestäänkin eli kuurataan vähintään kerta viikossa hyvin tarkkaan. Oven suussa riippuu tavallisesti vedellä täytetty metallinen taikka puinen astia kätten pesemistä varten, ja sen alla on lattialla isompi astia pestessä läikkyvää vettä kokoamassa, ettei lattia kastu; vieressä on myöskin usein pyyhinliina eli "käsipaikka". Tämmöinen liina, joka on paria korttelia leveä, mutta sylvä pitkä ja molemmista päistä kirjauksilla koristettu, pannaan usein syödessä pöydän ympärille servetiksi. Niin huonoa talonpöksää ei löydy, ettei saunaa sen vieressä näkisi, ja "kyly" oli tavallisesti ensimmäinen, johon käskettiin, kun iltasilla tulimme taloon. Mutta myönnettävä on, että talojen rakennustapa, jonka karjalaiset varmaan ovat venäläisiltä saaneet, pikemmin voipi olla siisteyden vihollinen kuin ystävä, koska sen kautta ihmiset ja elukat tulevat kovin likekkäin, ja ainoastaan sitä meidän tuli kiittää siitä kiusasta, minkä Rahikaisessa saimme kärsiä. Karjalaiset kyllä itse, varsinkin ne, jotka meidän puolella ovat liikkuneet — ja kukapa heistä ei sitä olisi tehnyt? — myöntävät rakennustapansa puheenalaisessa suhteessa moittitavaksi, mutta puolustautuvat syyttämällä yleistä tapaa, ja tälle syyllehän meidän täytyy antaa täysi arvo, sillä vanhoissa tavoissa pysyminen on aina ollut suomalaisen kunnia ja ylpeys. Useassa paikoin näkyi kuitenkin jo taloja, jotka olivat rakennetut meidän tavan mukaan, s.o. asuinhuoneet ja eläinsuojat erilleen molemmin puolin kartanoa; Uhtualla luimme kymmenkunnan semmoista taloa.

Kysymykseen puhtaudesta on vielä lisättävä, että pirteissä ei koskaan sallita tupakoida. Ensin luulin joitakin uskonnollisia epäilyksiä syyksi tähän yleiseen kieltoon, mutta näyttää kuin olisin erehtynyt — ainakin kerran kysymykseeni vastattiin, että naisväki pelkää lattian sylkemisestä likautuvan. Vierashuoneissa kuitenkin on tupakanpoltto enimmäkseen sallittu. Uskonnollisista syistä sitä vastoin ei anneta muukalaisten syödä talonväen astioista, vaan pidetään heitä varten erityiset astiat ("mieronkupit"). Tämän suhteen ollaan luullakseni hyvin tarkkoja koko Karjalassa, vaikka sitä vieras ei niin äkkiä hoksaa, kun ruualle käydessä astiat ovat tavallisen näköisiä; vasta Paanajärvellä se muistui meille mieleen, kun syödessä otin emännän kädestä kivipadan ja siitä maistoin suorastaan maitoa, sen sijaan että ensin olisin kaatanut omaan maljaamme, sillä emäntä silloin suuresti säpsähti. Tämä pyhyys ei kuitenkaan näytä ulottuvan kaikkiin astioihin; ainakin kahvikupit ovat siitä poisluettavat, sillä kahvia tai teetä yhteisesti juodessa oli valta ottaa mikä kuppi tahansa. Ja lienee olemassa niitäkin, jotka kaikkien astiain suhteen ovat yhtä välinpitämättömiä, sillä Röhön ja Uhtuan välisellä taipaleella söi miespuolinen saattajamme loput siitä rakamaidosta, jota emme itse jaksaneet syödä, mutta naispuoliset saattajat pitivät sitä synnintekona.

* * * * *

Pismalahdesta — johon Kuhmoniemen rajalta tulee noin 9 penik. suoraan itäänpäin — oli pitkänlainen taival edessä, mutta iloisella mielellä lähdettiin matkaan. Pilvinen päivä oli sen puolesta hyvä, ettei kulkiessa tullut kovin lämmin. Saattajamme oli vaaleaverinen nuori mies, lyhyenlanta, mutta leveähartiainen ja väkevä; hänellä oli vähäinen huuli- ja leukaparta. Hänen nimensä oli myöskin Rahikainen, ja hän oli viimeisen isäntämme orpana. Matka kävi nyt melkein suoraan pohjoista kohti samaa suuntaa kuin Tshirkkakemin joki, josta astuimme jonkun penikulman päässä. Tie kulki enimmästi pitkin kuivia, avaroita petäjikkökankaita, ainoastaan joskus joku suo välissä; se oli "jaama", siis hevosen ajettava, vaikka kyllä sillat muutamissa soissa olivat vanhuuttaan niin huonot, etten ymmärrä kuinka hevosella voisi niitä kulkea. Pisimmästä tämmöisestä sillasta, joka vei Nevan (eli Nivan) suon poikki ja lienee ollut virstaa paria pitkä, kertoi saattajamme, että joku — jyskyjärveläinen muistaakseni — oli sen korjaamiseksi testamentissaan määrännyt niin ja niin monta sataa ruplaa, mutta niistä rahoista ei miehen kuoleman jälkeen ollut kuulunut sen kummempaa; kuka lie haltuunsa ottanut. Oikealle kädellemmä, jollen erehdy, meidän ja joen väliin, jäivät *Ranis-* ja *Lontusvaarat*; vasemmalla ei korkeampia vaaroja näkynyt, mutta järviä tavattiin tuon tuostakin.[5] Erään semmoisen, nim. kirkasvetisen *Ison Mölläkän* rannalla, jossa tie oli puolessa, syötiin päivällinen, jota varten olimme käskeneet saattajamme ottaa kotoa ruokaa meillekin. Paljon ruokia ei tässä ollut tarjona: leipää, voita ja järven vettä; mutta nälkäiselle nämä maistuivat paremmalta kuin suuretkin herkut kaupungissa toisinaan nälättömälle. Pakinoistamme saattajan kanssa olkoon mainittu seuraavaa. Tavarain hinnoista puhuessamme tuli myöskin kysymys voista, tokko sitä valmistetaan yli oman tarpeen. "Sitä pitkin suvea kerätään", vastasi mies, "ja viedään joulun aikana *Ryssän maalle*, Sunkuun". Tässä taas sama erotus Karjalan ja Venäjän välillä, jonka jo olimme Miinoassa huomanneet! Vastaus kehoitti minua tarkemmin tutkimaan toverimme kansallisuudenkäsitteitä, ja sentähden tein hänelle seuraavan kysymyksen: "Miksikä meitä täällä aina sanotaan ruotsalaisiksi ja Ruotsin miehiksi, vaikka suomalaisia olemme?" Karjalassa näet varsinkin naiset ja vanhemmat miehet olivat meitä nimittäneet ruotsalaisiksi, joka oudoksesta ensi alussa kyllä huvitti, mutta kohta kävi harmittavaksi. Miehen vastaus oli paikalla valmis

ja kävi suoraan kysymyksen ytimeen: "Miksikäs teillä meitä sanotaan venäläisiksi ja ryssiksi, kun siellä kaupalla käymme?" Tähän tietysti ei ollut mitään sanomista; täytyi jäädä äänettömäksi. Sitten tiedustelin, tekevätkö venäläiset yhtä tarkan erotuksen itsensä ja karjalaisten välillä kuin karjalaiset näkyvät tekevän, ja sain vastaukseksi, että venäläiset pitävät karjalaisia ikäänkuin halvempinansa ja käyttävät heidän nimitystensä "korelaak" melkein haukkumasanana, johon karjalaiset puolestaan vastaavat käyttämällä heistä nimitystä "*rusak*".

Neljättä käydessä iltapäivällä harveni äkkiä metsä molemmin puolin tietä, ja edestäpäin näkyi vesi, Tshirkkakemin joki. Rannalta tuli vastaamme vanha vaimo ja nuori tyttönen — ensimmäiset ihmiset, jotka taipaleella tapasimme; he olivat meitä odottamassa. Edellisenä iltana olivat nimittäin entiset matkakumppalimme luvanneet Jyskyjärveltä laittaa veneen meitä vastaan, että pääsisimme jokea pitkin loppupuolen taipaletta — noin pari neljännestä, mutta hyvin huonoa suomatkaa —, ja lupauksensa he olivat hyvin täyttäneet. Kohta astuttiin veneeseen ja lähdettiin lipumaan alas jokea, jonka rannat olivat tällä kohtaa jotenkin matalat. Tuo nuori tyttö, vielä melkein lapsi, oli erinomaisen kaunis ja muuten käytökseltään ujo ja hiljainen, ja häntä katsellessamme ja puhutellessamme kului aika niin, että kylään tullessa kummastelimme huomattessamme kellon jo olevan 5:n paikkeilla.

Jyskyjärven kylä on rakennettu molemmin puolin Tshirkkakemin laskua varsinaiseen Kemijokeen, joka tässä luodetta kohti leviää järveksi; pääkylä kuitenkin on itärannalla, mutta kirkko läntisellä. Kylässä on 90 taloa, jotka ovat järjestetyt vierekkäin pitkin kumpaakin jokivartta, kaduntapaisen tien yhdelle puolelle, etusyrjät jokea vasten; kylä tällä tavoin saattaa olla ehkä virstaa pitkä. "Stantsia" eli kestikievari, johon meidät vietiin kortteeriin, oli itärannalla keskellä kylää. Isännän nimi oli Mäkushkin, mutta ainakin yhtä hänen velimiestään kuulimme myöskin sanottavan Miikkulaksi, josta päättäen jälkimmäinen nimi lienee ollut alkuperäinen ja edellinen korkeilta viranomaisilta saatu. Näitä veljeksiä tulimme tuntemaan kolme: keskimäinen oli stantsian isäntä; nuorin oli saman päivän aamuna, jonka illalla me tulimme kylään, palannut kauppamatkoilta meidän puolelta, Nurmeksesta kuljettuaan suoraan Miinoaan ja sitten ollen aina puoli päiväystä meidän edellämme; vanhin veli oli kestikievarin isäntä Kemin kaupungissa. Stantsia näytti vankalta talolta; vieraita varten siinä oli kaksi kamaria. Ensi tehtävä, kun olimme sisään tulleet, oli peseytyä ja vähän järjestellä pukuaan sekä sitten lähteä "tanssia" katsomaan; tässä kylässä (ja ehkä muissakin) on näet nuorisolla tapana aina kirkonmenojen jälkeen pyhä-iltapäivinä kokoontua tanssimaan eli "kisaillemaan", kesällä tasaiselle tantereelle taivasalla, talvella johonkin pirttiin, ja tämmöinen tanssi tietysti oli nähtävä. Oppaaksemme tarjoutui alttiisti eräs vanhanpuoleinen, jo valkopartainen mies, joku talon sukulainen, ja niin kuljettiin pitkin joen vartta alaspäin joku kivenheiton matka, kunnes vähän väljempi kenttä talojen välissä tuli eteemme. Siellä oli ehkä kaksikymmentä paria koolla, suorittaen jonkinlaista piiritanssia. "Päätuuri" siinä oli, että parit käsi kädessä tai sylitysten kulkivat jälekkäin kentän poikki ja tuonnimmaisessa päässä erkanivat, pojat kääntyen toiselle, tytöt toiselle puolelle, kunnes lähtöpaikalla tällä puolen kenttää taas tulivat yhteen; joskus he myös ottivat toisiaan kädestä ja muodostivat joko pitkiä jonoja taakka piirejä. Monta mutkaa tässä tanssissa ei ollut, ja sekä pojat että tytöt osoittivat jotenkin suurta vakavuutta, niinkuin suomalaisen sopiinkin. Pojat olivat melkein kaikki aivan nuoria ja kavaljeereiksi mitättömän näköisiä; puku heillä oli samanlainen kuin meikäläisillä. Tytöt olivat edistyneempiä, ja heidän kirjavat vaatteensa pistivät räikeästi silmään. Karjalan naiset ovat arvatenkin ottaneet pukunsa venakoilta, — leninkinä heillä on venakoiden sarafaani, jota he nimittävät milloin kostoksi, milloin kumasniekaksi tai siitsavikoksi, sen kankaan mukaan, josta vaatteus on tehty; se on tavallisesti punainen taikka myös sininen. Päässä on naimattomilla ensin kämmenen levyiseksi taitettu, tavallisesti punainen, otsasta niskaan sidottu huivi, "otshipaikka", ja sen päällä toinen leuan alle sidottu, "korvipaikka", naimisissa olevilla on samoin jälkimmäinen, mutta edellisten sijasta punainen "sorokka" eli lakintapainen, jonka päällyspuoli on kultakirjaimista toisinaan aivan kankea. Semmoiset sorokat maksavat aina 10 ruplaan asti. Mikä teki tämän tanssin meikäläiselle vähän oudoksi ja vastenmieliseksi, oli se, että sitä suoritettaessa tanssijat, etenkin tytöt, lauloivat jotakuta venäläistä laulunrenkutusta, jonka sanoja luultavasti tuskin yksikään ymmärsi ja joka päättyi pitkäveteiseen säveleen, vähän niinkuin kasakkain laulu meillä. Ilman sanottavaa kaipausta näimme sentähden "kisojen" vähän ajan takaa loppuvan.

Jyskyjärvi on lähes keskivälillä rajalta Kemiin, ja tässä olisi hyvin sopinut viivähtää hiukan, tarkemmin oppiakseen kansan elämää ja tapoja tuntemaan, mutta meillä ei ollut aikaa siihen. Matkamme määränä oli nimittäin Solovetsin "monasteri" eli luostari Viananmeressä, ja sinne tahdoimme ennättää siihen suureen, 11 p. heinäk. vietettävään Petrun (Pietarin) päivän juhlaan, johon tiesimme kansaa hyvin runsaasti aina keräytyvän eri paikoilta laajaa Venäjän valtakuntaa. Sinne oli 21 penikulmaa eli neljän päivän matka, ja kun meillä jo oli 6:n päivän ilta käsissä, ei siis ollut aikaa viipymiseen. Kestikievariin palattuamme tuli siis kohta kysymys matkan jatkamisesta. Jokea pitkin luetaan Jyskyjärveltä lähes 15 penikulmaa Kemin kaupunkiin, ja sillä välillä sen varrella on ainoastaan kolme kylää: Suopassalmi, Paanajärvi ja Usmana; Jyskyjärveltä Suopassalmeen on 1 penik., siitä Paanajärvelle 4 ja Paanajärveltä 8 Usmanalle, josta vähän vaille 2 Kemiin. Isäntämme arvelivat sopivimmaksi ottaa täältä veneen kerrassaan Usmanalle asti, 13 penik., koska paanajärveläiset muka olivat liian valmiit hyvän maksun ottoon; ja kohta ilmestyikin luoksemme kumppalin kanssa muuan reippaan näköinen

mies, jolla oli komea vaalea parta. Hänen sanottiin osaavan kaikki kosket hyvin laskea, ja hän oli valmis matkaan, kunhan maksusta sovittaisiin. Siitä siis nyt syntyi keskustelu, ja muutamain mutkain perästä mies vaati 15 ruplaa; saattajia tulisi silloin kolme miestä. Kun en tarkkaan tiennyt, oliko tämä kohtuullinen vai liiallinen summa, pistäysin viereisessä huoneessa isännältämme neuvoa kysymässä, ja hän sanoi 12 ruplassa olevan aivan kyllin eikä enempää tarvitsevan tarjota; sillä hinnalla kyllä viejiä saisi. Palaten etuhuoneeseen mainitsin tämän summan antavamme, ja vieläpä nostin sen kolmeentoista, sillä mies oli miellyttävän näköinen; mutta hän ei luopunut ensi vaatimuksestaan, vaikka kyllä näytti vähän empivän, eikä kaupasta siis tullut mitään. Miehet lähtivät pois, vakuuttaen että alle 15:n ei kannattanut niin pitkälle taipaleelle lähteä, ja me annoimme heidän mennä, arvelen puolestamme, että he kyllä hetken perästä alentavat vaatimuksensa, vaikka jonkunlainen häveliäisyys ensin käski heidän osoittaa jäykkyyttä. Hyvin luultavaa on, että olisimmekin heidän kanssaan tulleet tehneeksi matkan, sopien hinnasta jos ei muutoin niin riitarahan kahtia panemalla, ellei äkkiä eräs *tertius interveniens* nuoremman isäntämme muodossa olisi pistäytynyt väliin. Miesten mentyä hän nimittäin arveli heidän kyllä palaavan takaisin, koska 13 ruplaa oli yltäkyllin, ja sanoi hätätilassa itse olevansa valmis meitä siitä maksusta kuljettamaan; ja kuinka siinä sitten puhetta yhä jatkettiin, sovittiin kuin sovittiinkin matkasta hänen kanssaan, ja hän lupasi, vaikka samana päivänä kotia tullut, seuraavana aamuna itse lähteä meitä viemään Usmanalle sanotusta hinnasta sekä lisäksi saattaa meitä Kemiin asti, jossa hänen sopi toimittaa joitakuita asioitansa. Näin oli se seikka selvitetty, ja huvin vuoksi vain mainittakoon, että myöhemmin illalla tapasimme ensimmäiset miehet, jotka silloin ilmoittivat 13:sta lähtevänsä, mutta tietysti ei lähdöstä heidän kanssaan enää voinut tulla puhetta.

Tämänpäiväisen kävelyn perästä olisi nyt kyllä sopinut jäädä kotiin ja vähitellen ruveta miettimään maatapanoa, mutta kumppalini alkoi tiedustella, olisiko runolaulajia kylässä, ja kuultuaan että semmoisia löytyi kaksikin, päätti käydä heidän luonaan, ja seuran vuoksi minäkin lähdin mukaan. Muuan poikanen rupesi meille oppaaksi ja samalla soutajaksi, sillä laulajat asuivat länsipuolella Tshirkkakemiä. Ensimmäinen, matalan mökin vanha omistaja, oli kuitenkin pahoinvoipa eikä ruvennut laulamaan, niin että tyhjin toimin saimme palata ja kulkea veneellä kappaleen matkaa jokea alaspäin toisen luokse. Rannasta kumppalini ja saattaja nousivat ylös taloon, joka oli varakkaan näköinen, mutta minä lähdin ensin kävelemään edemmäksi sen niemen päätä kohti, joka syntyy molempain jokien yhtyessä, lähemmin katsellakseni kirkkoa ja pappilaa, jotka kumpikin ovat niemen kannaksella. Pappila oli tavallisen talonpoikaistalon näköinen, eikä kirkkokaan ansaitse paljon mainitsemista. Kirkot Karjalassa ovat enimmäkseen hyvin pieniä, noin 4-5 sylvä pitkiä ja 2-3 leveitä ja korkeita, muodoltaan katolla varustetun laatikon kaltaisia, tuntomerkinä pieni tornintapainen toisessa päässä ja risti toisessa; seinät ovat toisinaan, niinkuin tässä esim., laudoitetut; ikkunoita on kummallakin sivuseinällä tavallisesti kaksi, ja ne ovat niin matalalla, että niistä hyvin saattaa katsella sisään, sekä usein ristikoilla varustetut. Sisästä on tällainen huone alaston ja paljas, ainoastaan peräseinä on kuvilla ja kultakoristuksilla toisinaan hyvinkin loistavasti komistettu; sillä puolen myöskin näkee paksut vahakynttilät ja suitsutuskupit. Kun tämän vanhan ja mitättömän näköisen, pian katsotun herranhuoneen olin kiertänyt, palasin takaisin kumppalieni luo runolaulajan kotiin. Siellä istui vierashuoneessa pöydän ympärillä kumppalini sekä nuori, noin 15-vuotias poika ja vanhanpuoleinen mies, pojan isä. Poika lauloi eli saneli; hän oli näet oleskellut Pismalahdella (josta matkamme juuri kävi) erään Rahikaisen luona, joka oli mainio runolaulaja, ja oli häneltä oppinut laulamaan. Ukko Rahikaisesta emme olleet viimeisessä yökorteerissa tulleet tietäneeksi mitään, kun ei siellä ollut runolaulu sattunut puheeksi, jota kumppalini nyt kovasti katui. Runo koski Joukahaisen tuumia Väinämöisen surmaamiseksi, mutta koska tiesin, että meidän puolen nuoria oppineita joku aika sitten oli runoja keräten kulkenut Karjalaa ristiin rastiin ja arvasin, että olivat täälläkin käyneet, en laulua kovin suurella huomiolla kuunnellut. Hauskempi oli katsella pojan ja isän harrasta hommaa; kun poika oli säkeen laulanut, kertasi isä sen heti, johon poika aina väliin tiuskaisi: "elä sie toatto!" varsinkin milloin isä sattui kertaamaan säkeen vähän eriävällä tavalla, vaikka isä varmaan usein oli oikeassa. Järkähtämättömällä mielentyyneydellä hän kuitenkin kuunteli pojan tiuskauksia, vähimmäskään määrässä pahastumatta, kohdellen poikaa ikäänkuin vertaistansa. Sivumennen tässä mainittakoon, että karjalaiset samoin kuin meillä sydänmaalaiset luonnollisessa yksinkertaisuudessaan aina puhuttelevat sekä toisiansa että muukalaisia "sinuksi" ja odottavat, että muukalaisetkin heitä puhuttelevat samalla tavoin; me kun enimmästi puheessa käytimme "teitä", he usein eivät olleet ymmärtää meitä. Minun astuttuani sisään isä kuitenkin kohta luopui runohommasta ja tuli luokseni juttelemaan, selitellen muun muassa kaikenlaista pojastaan, hänen koulunkäynnistään y.m. tavalla, joka vain tarkoitti minun huvitustani, mutta josta liikuttava isällinen ihastus selvästi kuulti läpi. Ranskalais-venäläisen oppikirjankin hän ojensi nähtäväkseni. Kun kotvan aikaa olin pakinoinut ystävällisen isäntämme kanssa, alkoi kuitenkin väsymys vähitellen tulla tuntuvaksi, sillä sydänyö oli kohta käsissä, ja sentähden jätin hyvästi ja palasin kotia kestikievariin; mutta kumppalini ei malttanut katkaista runonkirjoitustansa, vaan jäi vielä tuntikaudeksi taloon. Kaipauksella erkanin tästä miehestä, vaikk'en hänen seurassaan liene ollut päälle tunnin, sillä siihen katsoen, että meidän tulomme oli makuulta nostattanut hänet ja hänen poikansa, oli hänen sydämellinen vastaanottonsa ja lempeä käytöksensä aivan kummastuttava.

Kestikievarissa jo kaikki tullessani olivat makuulla, mutta teeneuvot olivat pöydällä valmiina. Jotenkin

uupuneena edellisten päivien matkavaivoista ja kahden viime yön riittämättömästä unesta kiiruhdin kuitenkin talonväen kohteliaisuudesta nauttimatta joutuisaan vuoteelle, johon kohta nukuin niin sikeästi, etten kumppalinikaan kotiatulosta tiennyt mitään.

* * * * *

7 p. heinäk. oli ihanimpia sydänkesän päiviä. Kaksi naista ja yksi mies soutajina sekä Miikkula perässä kuljettiin nopeasti kylän läpi ja kirkon ja pappilan sivu alas Tshirkkakemin suuhun. Inbergin kartan mukaan tässä olisi pitänyt tulla lähes penikulman pituinen selkä eteen, mutta semmoista ei näkynyt alaspäin mennessä; varsinainen Kemijoki alkoi heti. Rannat olivat korkeat ja kauniit, kasvaen lehti- ja havupuita, ja siis paljon miellyttävämmät katsella kuin eilispäiväiset Tshirkkakemin rannat, joitten sivu kulkiessa mieleen olivat väkisinkin johtuneet Castrénin synkät kertomukset Siperian joista. Näille paikoin, joissa nyt väkevän virran vallassa nopeasti livuimme alaspäin, tulivat *Salo-* ja *Laulajanvaarat*, jotka eilisiltana olivat silmään pistäneet, kun lähestyimme Jyskyjärven kylää. *Höytiä* oli ensimmäinen koski, jonka laskimme, *Kuoran* koski toinen; vallan kovia ne eivät olleet, jonka lukija voipi siitäkin arvata, että niitä pääsi pienellä veneellä kulkemaan, mutta jälkimmäiseen oli kuitenkin joku vuosi takaperin hukkunut useampia henkiä. Yht'äkkiä laajeni vesi edessämme, ja ennenkuin aavistimmekaan, oltiin *Suomussalmella*. Tässä kylässä sanottiin olevan 40 taloa, jotka ovat hajallansa eri ryhmissä molemmin puolin jokea ja joenlahtia; Inbergin kartasta ei kuitenkaan saa oikeaa käsitystä siitä. Meidän *soutumies* laskettiin tässä ensimmäisen talon rantaan — hän olikin oikeastaan vain matkustaja — ja kun olimme rannalle nousseet katselemaan ympärillemme, kukapa astuukaan talosta alas, ellei ystävämme Timo, josta toissa iltana olimme eronneet! Että hän asui tässä, emme ollenkaan tieneet. Hänen kutsumukseensa teen juontiin (klo 9 aamulla!) ei tietysti sopinut kieltämällä vastata, ja niin astuttiin neljän miehen tupaan, jossa Timo esitteli vaimonsa, appensa, kälynsä ja kaksi lastansa (kolmas kätkyessä). Sillä välin kuin vettä lämmitettiin, näytteli Timo taloansa — taikka tarkemmin sanoen asuntoansa, sillä hänen omansa oli ainoastaan toinen puoli rakennuksesta, jonka hän oli vast'ikään ostanut muistaakseni 100 ruplalla; toinen puoli oli entisen omistajan. "Nähkääs, köyhä mies, ei varat riitä", selitti Timo; ja mitäpä siitä juuri liikoja saattoi jäädä, kun niinkuin viime talvena hänen koko ansionsa kaupasta oli tuskin 500 markkaa, josta 7-8 hengen piti elää. Kun tee oli juotu ja hetken aikaa pakinoitu, kiiruhti Miikkula lähtemään matkalle, ja siis jätimme talonväelle ja Timolle hyvästi. Suopassalmesta en tiedä muuta mainita, kuin että etäällä rannoilla näkyi paljon kurkia. Joki on täältä Paanajärvelle vähemmin virtava, sanottavaa koskea ei ole yhtään; joen pääsuunnan pitäisi olla koillinen tai itäkoillinen.[6] Vankka metsikkö kohosi joen kummallakin rannalla, niin että tukkipuiksi kelvollisia petäjiä ei tarvitsisi kuin hakata poikki ja kaataa jokeen. Vesilintuja nähtiin taipaleella tuon tuostakin, mutta ne olivatkin ainoat eläjät matkallamme — muuten vallitsi kaikkialla erämaan synkkä kauneus. Puolitiessä Paanajärvelle noustiin itärannalle päivällistä syömään paikalle, missä joki teki pienen mutkan pohjaa tai ehkäpä vähän luodettakin kohti; tämän paikan nimi on "Pajarin kangas", ja se on matkamiehille tavallinen levähdys- ja pysähdyspaikka. Sopiva se siksi onkin, kuiva ja korkea. Ateria maistui hyvältä, vaikk'ei ollut herkullisempi kuin eilinen Mölläkän rannalla: leipää, kalaa ja kalakukkoa sekä vettä päälle. Kun oli syönnin jälkeen hetkinen levähdetty, jatkettiin matkaa ja klo 6:n tienoissa tultiin perille Paanajärvelle.

Paanajärven kylässä sanottiin olevan 64 taloa, jotka ovat rakennetut kahteen lähes yhtä suureen ryhmään, toinen järven saarelle, toinen mantereelle järven etelärannalle. Viimeksimainitun länsipäässä on kirkko — eikä pohjoispuolella järveä, niinkuin Inbergin kartta erehdyttävästi osoittaa. Itse järvi on pienenlainen, tuskin neljännessä leveä ja paria pitkä. Veneemme laskettiin eteläisen kylän rantaan, jota Inbergin kartta syyttä nimittää "mantereen" kyläksi, ja rannasta noustiin *Laasarin* taloon, joka on varakkaimpia koko kylässä. Talon rakennus oli, jollen muista väärin, kaksikerroksinen ja aivan uusi sekä hyvin siisti; yläkerrassa oli paitsi pirttiä neljä tai viisi kamaria, joista pari vielä ainoastaan puoleksi valmista. Kaikki näytti hieman herrastapaiselta — lukot ja kädensijat ovissa esim. olivat messinkiset — ja kuulimme, että huoneet oli vuokrannut (10 ruplasta kuukaudessa) Kemin piirikunnan stanovoi eli nimismies, joka Usmanalta tuli muuttamaan Paanajärvelle. Emäntä vei meidät erääseen kamariin, ja ennen pitkää kiehui teeketin pöydällämme, jonka ääressä sitten saattajien ja talonväen kanssa istuttiin, kunnes illallinen oli valmistettu. Ei luulisi ruuan maistuvan aivan heti neljän viiden teekupin jälkeen, mutta asian laita on, niinkuin karjalaiset vakuuttavatkin, että ruokahalu teen juomisesta pikemmin kiihtyy. Syötyä pistäysimme kylää katselemaan, ja kun kylän päässä kirkkomaan tuli eteen, menimme portista sisään — tämän kirkkomaan ympärillä oli nimittäin kivinen, portilla varustettu aita. Portin päällä oli joku pyhä kuva, ja heti sisään tultua oli vasemmalla kädellä katoksen alla noin 1 1/2 sylvä korkea puinen venäläinen risti, s.o. sellainen, missä on kolme poikkipuuta, joista alimmainen on vinossa. Kellotapulini ovi oli auki, ja kaksia tikapuita nousimme ylös kellojen luo, josta oli sangen sievä ja laaja näköala pitkin leveää jokea ja sen molempia varsia. Kirkko oli lukittu, emmekä huolineet pappilasta käydä avaimia. Hautain suhteen sopii mainita, että kun ruumis on siihen laskettu ja hauta täytetty, kivitetaan sen päällystä (Oulun kirkkomaalla on joku näin kivitetty hauta) ja asetetaan hienoista hirsistä tehty, noin yhtä kyynärää leveä, puolta korkea ja neljää pitkä arkku haudan päälle; arkku on tyhjä. Tästä tavasta, joka pohjois-Karjalassa näytti yleiseltä, on se haitta, että kun arkut

lahovat ja usein kaatuvat kyljelleen, tuntuu katsojasta epäjärjestys vallitsevan kirkkomaalla. Minkäläatuisia ristit haudoilla olivat, emme vielä ymmärtäneet tarkata; siitä seikasta tiesimme vasta paluumatkalla ottaa vaaria.

Paanajärveltä luetaan jokea pitkin, niinkuin jo edellä mainitsin, 8 penikulmaa Usmanalle, ja pitkän taipaleen takia täytyi seuraavana päivänä, heinäkuun 8:ntena, lähteä jo varhain aamusta liikkeelle. Uusi matkakumppali saatiin tästä odottamatta lisäksi. Kun juuri hankkuisimme talosta lähtemään, saattoi Miikkula luoksemme pienen, mustaverisen, rokonarpisen miehen, jonka esitti starshinaksi eli kunnanesimieheksi Ondrei Prohoroviksi;[7] hän oli eilisiltana tullut kylään, oli veroja viemässä Kemiin ja pyysi päästä veneessämme alas. Kun hänellä ei ollut kamssua juuri ollenkaan, ei meillä ollut asiata vastaan mitään, vaan suostuimme kernaastikin, sillä mies oli huvittavan näköinen vilkkaine, mustine silmineen, lyhyine huuli- ja leukapartoineen ja pyöreine, arpisine nenineen. Päivä oli pilvinen ja sateinen, ja rantaan kulkiessa huomasimme tuulen olevan idässä, siis meille ihan vastaisen. Kumppalini ja minä asetuimme keskelle venettä selin matkaa ja tuulta vasten, Miikkula ja Ondrei meitä vastapäätä, yhteisenä peitteenä oli iso niinimatto. Kulku kävi ensin hyvin hitaasti, sillä alkumatkalla oli joku neljännes selkää soudettava, ennenkuin joelle päästiin, ja tuuli oli täydellinen myrsky. Kastumisesta ei kyllä aluksi ollut kovin suurta pelkoa, kun vettä ei ylhäältä vihmonut liian sakeasti eikä joestakaan sanottavasti räiskynyt veneen laidan ylitse. Mutta jonkun ajan kuluttua vihma tiheni rankaksi sateeksi jota kesti siksi kauan, että niinimattomme rupesi vuotamaan kuin seula, ja tuskin olimme tuntiakaan olleet matkassa, ennenkuin päällysvaatteet olivat läpimärät. Tällä tavoin ikäväksi käyneellä matkalla oli ainoana lohdukkeena nähdä Ondrein kiiluvien kasvojen yhä lyhyempäin väliaikain perästä sukeltelevan ylös mären niinimaton alta — vastassamme istujat olivat näet kohta taipaleelle lähdettyä vetäneet maton päänsä päälle, mutta kun se nyt oli kastunut, oli sitä tietysti ilkeä pitää kasvoja vasten. Kun päästiin joelle ja ruvettiin sitä laskea hurottamaan alas, virkistyi kuitenkin mieli jossakin määrin siitä nopeudesta, jolla matka nyt edistyi. Kemijoki on näillä tienoin 5-6 penikulman matkalla hyvin virtava; koskia ja nivoja vain seuraa toisiansa vuorotellen; suvantopaikkoja, joissa virta ei olisi selvästi tuntuva, tuskin on ainoaakaan. Ensimmäinen, jotenkin tasainen koski oli *Lampilivo*, toinen *Valkehinen*, vähän äkeämpi, kolmas *Jalo* (Jalonniska?), jo jotenkin vihainen. Se oli muistaakseni pisin kaikista ja mutkitteleva, ja meidän pieni veneemme mennä vilisti lentämällä korvasta toiseen. Kosken alle tullessa, jossa virta kääntyi toiseen suuntaan, heitimme viimeisen silmäyksen eteemme, s.o. oikeastaan taaksemme, sillä mehän istuimme kasvot laskumieheen päin, ja erinomaisen kaunis perspektiivi silloin aukeni eteemme. Koskea näkyi ylöspäin joku neljänneksen matka, ja siihen pisti sekä oikealta että vasemmalta rannalta lehtipuisia niemiä, joitten neniä koski kierteli, toinen ylempänä toistaan, viisi kuusi kummallakin puolen, yhä läheten toisiaan, kunnes perimmäiset melkein näyttivät kasvavan yhteen. Ainoastaan vilaukselta kerkesimme tätä näkyä katsella, mutta sen kauneus heti pisti silmään. Ja nyt kuitenkin oli kolkko ja sateinen ilma; minkä vaikutuksen tämä näköala tekisi, kun helottava päivänpaiste kultaisi lehtimetsää ja hopeoittaisi kuohuvia aaltoja! Neljäs koski oli *Sompa-Kurja* lähellä Sompajoen laskua Kemijokeen, viides *Lappalaisen korva*, siitä nimensä saanut, että lappalainen ennen aikaan oli yrittänyt pulkalla siitä poikki, kuudes *Juuma*. Tässä täytyi nousta maihin ja kantaa matkatavarat kosken alle; lastatulla veneellä ei tätä koskea voitu laskea. Juuma on lyhyt, mutta hyvin jyrkkä, syösten vetensä kuohuvana vaahtona kahden puolen pientä kalliosaarta. Vene laskettiin maihin pohjoispuolelle jokea, koska pohjoinen väylä on vähemmän vihainen; me muut nousimme korkeaa rantatörmää ylös, itsekullakin joku kantamus kädessä, ja kiersimme syvän, veden leikkaaman juovan ympäri putouksen alle; mutta kaksi venemiestä astui aivan kosken syrjää nähdäkseen, voisiko venettä siitä soutaen laskea vai pitäisikö käyttää köyttä. Kun olimme ennättäneet perille, olivat miehetkin jo lopettaneet tutkintansa ja palanneet veneeseen sekä vieneet sen saaren rantaan, sillä väylä kulki enemmän pitkin saaren kylkeä. Laskun teki vaaralliseksi kosken mutkaisuus; keskellä koskea pisti näet pohjoisrannasta noin 20-30 syltä pitkälle ulos laaja kallio, jonka yli vesi kyllä osaksi virtasi, mutta joka pakotti valtaväylän jyrkästi kääntymään etelää ja saarta kohti. Virran muassa kulkien olisi jokainen vene särkynyt tuhansiksi pirstaleiksi tätä kalliota vasten. "Ka, ilman köyttä laskevat", huusi yksi meistä, jotka seisoiimme törmällä kosken alla odotellen veneen tuloa, ja samassa näkyi vene juuri kosken niskassa. Kaikkien, mutta varsinkin minun ja kumppalini, silmät olivat nyt ikäänkuin kiinninaulatut veneen kulkuun. Mahdoton on kuvata sitä nopeutta, jolla se kiiti alas virtaa. Kosken voima oli itsessäänkin suuri, mutta lisäksi molemmat miehet, toinen soutamalla, toinen huopaamalla, jouduttivat kulkua minkä suinkin jäntevistä käsivarsista lähti. Sanat "soutaa" ja "huovata" riittävät kuitenkin ainoastaan vaillinaisesti antamaan käsitystä niistä suonenvedontapaisista voimainponnistuksista, joita miehet tekivät, sillä he varmaan suorittivat soutajan ja huopaajan liikkeet kymmenen kertaa tulisemmin kuin tavallisesti. Mutta tämä verraton nopeus oli ainoa pelastus; ja jo keskeltä niskaputousta kulkien poikkiteloin virtaa vene onnellisesti pääsi tuon vaarallisen kallion sivutse, hyppeli iloisesti pitkin aaltojen harjoja loppuosassa virtaa ja oli kosken alla pikemmin kuin olen tässä ennättänyt kertoa, puolillaan vettä kyllä, mutta muuten vahingoittumatonna.

Kun jälestäpäin rauhassa muistelen tätä laskua, en voi olla ihmettelemättä sitä suurta uskaliaisuutta, jota miehet osoittivat; jos joku vahinko olisi sattunut, esim. airo tai hanka taittunut tuosta kovasta sounnista, niin melkeinpä välttämätön kuolema olisi ollut tarjona. Kaikki tapahtui kuitenkin nyt niin

äkkiä, ettei ennättänyt mahdollista onnettomuutta edes ajatella, ja kun veneestä oli vesi viskattu pois, lähdettiin taas taipaleelle, ikäänkuin ei mitään olisi tapahtunut eikä Tuoni miekkoineen olisi seisonut ihan lähellä.

Törmällä Juuman alla oli pienoinen autio kalamiesten sauna, jossa ensin luulin puolisen syötävän. Se oli noin neljä kyynärää laaja ja yhtä monta korttelia korkea, niin että ei saattanut polvillaan ollessa pitää päätään pystyssä; takka oli nurkassa. Saattajat kuitenkin sanoivat paremman saunan olevan vähän matkan päässä *Petäisen* eli Petäjäkosken alla, ja sinne siis kuljettiin. Tämä sauna, jonka luo noin puolen tunnin päästä tultiin, olikin paljon "ehompi entistä": ainakin kahta kyynärää korkea, niin että pää ei ovipuolella kattoon koskenut, kun polvillaan liikkui. Heti sisään tultua viritettiin takkaan leimuava valkea, jonka ääressä lämmiteltiin ja kuivattiin vaatteita. Nämä saunat sekä joku kolmas muistaakseni vähän alempana ovat ainoat ihmisasunnontapaiset koko tällä 8 penikulman taipaleella! Ei ole viljelys täällä pitkälle ennättänyt, joka on sitä kummallisempaa, kun näiltä paikoin joen suuhun ja valtameren rantaan tulee vain 5-6 penik. Tuntikauden tässä viivytyämme täytyi ikävällä mielellä puolikuivina taas lähteä matkaan, vaikka "vihmaa", s.o. sadetta, yhä kesti — karjalaiset sanovat sekä hienoa että kovaa sadetta vihmaksi. Myöhemmistä koskista ansainnee mainita *Vääräkoski*, jossa saatiin nousta veneestä ja kulkea maitse (ainoastaan B. jäi laskijain kanssa veneeseen), sekä *Tuhkakoski*. Loppupuoli taivalta, lähes kaksi penikulmaa, on vähemmin virtavaa, melkein pä enimmäkseen aivan tyyntä suvantoa. Eräällä kohtaa pohjan puolella on tasainen ja pitkä kallio joen rantana, ja siitä kertoivat soutumiehet, että *Uumolan veljekset* olivat siinä veistäneet venettä, jotta "ei kirves kivehen kose (koske), kasa kalka kallivohon". Sen enempää eivät kuitenkaan tästä tarusta tienneet. Viimein noin klo 7 illalla laskettiin vene pohjoisrantaan ja miehet ilmoittivat oltavan perillä. Airot ja muut kompeensa he kätkivät pensaikkoon, ja sitten lähdettiin pitkin vetisiä niittyjä ja savisia joenrantoja astelemaan tuota 1-2 virstan matkaa kylään, johon koskien tähden ei voitu veneellä päästä. Niin oli tuo ikävä päiväys loppunut ja oltiin *Usmanalla*.

Talo, johon meidät vietiin, oli keskellä kylää ja nimeltä "Sudro" — d äännettiin selvään. Se oli kaksikerroksinen, ei erittäin suuri rakennus; yläkerrassa oli vain kaksi mutta tilavaa asuinhuonetta. Etumainen niistä oli pirtintapainen, oven suussa olevasta uunista päättäen, ja siinä oli kolme ikkunaa kadulle ja kaksi kartanolle päin; peremmässä huoneessa, joka oli hiukan pienempi, oli kaksi ikkunaa sekä katua että toista pihaa vasten. Etumainen jätettiin meidän käytettäväksemme. Se oli erittäin siisti huone ja lattia niin kirkas että kiilsi, josta tällä kertaa oli meille enemmän harmia kuin mielihyvää, koska märät jalkamme ja vaatteemme jättivät kovin silmäänpiistäviä merkkejä jälkeensä. Huone oli kyllä lämmin, mutta vaatteiden kuivaamista varten tehtiin kuitenkin valkea uuniin. Juotuumme teetä ja syötyämme olisimme vähitellen kernaasti panneet maata, mutta isäntä oli halukas puhetta jatkamaan ja jo paljas kohteliaisuus tietysti vaati kuuntelemaan häntä; sitäpaitsi hänen puheensa oli sangen huvittavaa. Hän oli pitkä ja harteava, komea mies, jolla oli suuri vaalea parta ja katsanto suora ja vilpiton kuin merimiehellä ainakin — hän oli näet kulkenut paljon senpuolisilla merillä, vaikka oli ammatiltaan oikeastaan laivanrakentaja. Grigorij Demidov oli hänen venäläinen nimensä. Muun muassa hän otti esiin ja näytti meille kolmimastaisen laivan piirustuksen ja selitti tarkasti ja aivan oikein sen alapuolessa olevan mittakaavan merkitystä. Yläporstuassa oli paraikaa tekeillä suurenko vene. Usmanalaiset muuten ylimalkaan näkyvät laivanrakennustöissä olevan tunnettuja Vianmeren länsirannalla; niinpä esim. Kieretissä, 20 penik. pohjoiseen Kemistä, kuulimme sikäläisten laivojen olevan usmanalaisten tekemiä. Sittenkuin emäntä useamman kerran oli käynyt aviopuolisoansa takinhelmasta nykäisemässä, jätti hän viimein hyvästi ja me heittäysimme pitkäksemme.

Ensi tehtävämme jalkeille päästyä seuraavana aamuna oli käydä katsomassa sitä koskea, *Usmaa*, josta kylä oli nimensä saanut. Siltä paikalta, johon illalla olimme maihin tulleet, tekee joki mutkan etelään päin, ja siinä on lyhyellä matkalla kaksi kovaa koskea, *Vuotjas* ja *Usma*, jonka jälkimmäisen alla kylä on vajaan virstan päässä. Maitse olisi koskelle ollut vähän pitempi matka, siksi päätimme kulkea veneellä suoraan; isäntä ja emäntä lähtivät saattajiksi. Koskesta näkyvät kylään ainoastaan alimmat aallot ja se sakea usma eli höyry, joka kuohuista nousee, — korkea kallioranta estää enempää näkymästä; pauhu niin ikään heikennettynä kuuluu kylään. Äkkiä olimme ennättäneet kosken alle, jossa oli pari myllyä, ja aloimme nousta pitkin jyrkkää kalliorantaa ylös kosken niskaan, aina väliin seisahtuen katsomaan alaspäin. Ja katselemista Usma kyllä ansaitseekin. Ken on nähnyt Imatran, voipi mielessään muodostaa kuvan Usmasta. Samoin kuin Imatranssa ahdistuu tämänkin niskassa valtavan joen vesi kallioiden väliin kuurnaen eli ränniin, joka on vain noin 25 syltä leveä, ja siitä syöksyvät vedet alas noin 1/2 virstaa "huimaavalla vauhdilla" niinkuin Imatranssa. Koko koskessa ei näe sinistä paikkaa: kaikki on valkeaa vaahtoa, kellertävää kuohua. Kauhea on se jyske, joka syntyy veden virtaamisesta pitkin epätasaista louhikkopohjaa; kosken pauhu on niin kova, että ainoastaan korvaan huutamalla voipi jonkun sanan toiselle sanoa. Alapuoli koskea on yhtä ainoaa räiskettä ja vesipärskyä, joka ilmassa ohenee siksi usmaksi, mikä koskelle on nimen antanut. Usman koski ei kauneudessa kuitenkaan vedä vertoja Imatralle, joskin se veden paljouden ja putouksen jyrkkyyden puolesta ehkä on sen vertainen. Imatran ura on yhtä kapea, jollei kapeampi, alhaalla kuin niskassa, joten sen virta lopussa on yksi ainoa suunnaton aalto rannasta rantaan; mutta Usma laajenee keskikohdaltaan alaspäin jotenkin leveäksi;

joten sen sekä kauneus että voima vähenee. Putouksen suuruutta en osaa tarkkaan ilmoittaa, mutta 8-9 syltä en luule liaksi — Imatran on runsaasti 10. Kosken pääsuunta on luoteesta kaakkoon.

Pohjoisella, kylänpuolisella rannalla oli useita "saboroita" eli patoja lohenpyyntiä varten. Niiden rakentaminen on mahdollinen sen vuoksi, että koskessa on pieniä, pystyjä kallioluotoja, joihin mantereelta miesvoimalla työnnetty hirsi eli palkki saatetaan kiinnittää. Tusinamäärä miehiä ja vaimoja olikin tämmöisessä työssä meidän käydessämme koskella. Ihan kosken niskassa on myöskin pieni luoto, jonka molemmin puolin virta kahtena, noin 10-12 sylen levyisenä haarana kulkee. Niskalta pohjaan päin joki muodostaa sievän lahden eli poukaman, ja samanlainen lahti on kosken alla. Eräs siellä moniaita vuosia takaperin kulkenut oululainen sahanomistaja kehuu paikkaa verrattoman hyväksi sahan paikaksi.

Koskelta palattuamme emme kauan enää viipyneet kylässä, vaan laittauduimme matkalle viime taipaleelle Kemiin. Ennenkuin siitä lähden kertomaan, olkoon vielä kylästä muutama sana mainittu.

Kemijoen pohjoisranta Usman alla on jokseenkin korkea, mutta sen korkeus ei niin pistä silmään sen takia, että se keskellä vietettänsä muodostaa moniaita kymmeniä syliä leveän penkereen. Tälle penkereelle on kylä tuskin 1/2 virstan pituudelle rakennettu, kahden puolen kaduntapaista tietä. Kun lähenee kylää pohjan tai luoteen puolelta pitkin kyläläisten laihannäköisiä peltotilkkuja, ei asunnoita erota, ennenkuin ne ovat melkein jalkain juuressa. Maisemat näillä tienoin ovat epäilemättä hyvin kauniit, sillä vaikka eilisiltana tullessamme oma kehno tilamme ei juuri yllyttänyt luonnon kauneutta ihaillemaan, muistan että kaukana etelän puolella näkyi useita kukkuloita, joista täytyi *Mänteläisen* vaaran nimeä kysyä; se saattoi olla 2-3 penikulman päässä. Kun laskeusimme alas kylään, havaitsimme koko joukon veneitä aina kaksittain kulkevan alas virtaa; se oli eräänlaista lohenpyyntiä, jota täällä myöskin harjoitetaan ja jota sanotaan "vatomiseksi". *Vata* on nuotantapainen pyydys, jonka toinen pää on toisessa, toinen toisessa veneessä ja jota soudetaan alaspäin virtaa. Usmanalaiset pyytävät suurin määrin tätä lohta — eli "somgaa", joksi sitä myös nimittävät — ja vievät sitä Venäjälle (enimmästi Sunkuun ja sieltä Pietariin). Lohenpyynti on kylän pääelinkeinoja.

Usmana, jossa lasketaan olevan 90-100 taloa, on viimeinen karjalainen (eli suomalainen) kylä itäänpäin mennessä.[8] Kemin kaupunki — eli "linna", niinkuin usmanalaiset viron mukaan sanovat — on nimittäin venäläinen. Puhekieli on kylässä suomi, mutta luulenpa, että kaikki aikuiset ihmiset, sekä miehet että naiset, myöskin osaavat venäjää. En kuitenkaan takaa, että oululainen täydellisesti usmanalaisen puheet ymmärtäisi, sillä ensiksi heidän kielensä on karjalan syvempää murretta ja toiseksi siihen on lainattu paljon venäläisiä sanoja, samoin kuin meidän länsirajalla ruotsalaisia. Esimerkiksi lauseen: "ei muukali matata", jonka isäntämme kerran sanoi, hoksasin vasta vähän mietittyäni merkitsevän "ei muualta matkata" (eli kuljeta). "Näkyen eivät polta, vaan peitossa" — varkain tupakkaa polttavista puhuttaessa — ymmärtää kuitenkin jokainen heti, vaikka lausemuoto on vähän outo; niin ikään "aivin" = aivan, "meän", "teän" = meidän, teidän. "Pröstoi" = huono, "hot" = vaikka, "ladno" = hyvä, kuului myötäänsä. Mutta että jokainen meidänpuolelainen täällä hyvästi kielen puolesta toimeen tulee, sen voin taata, vaikka pitemmässä puheessa joku oudompi sana voipikin vähän käsitystä häiritä.

Usmanalla muuten ensi kerran saimme tehdä tuttavuutta venäläisen virkamiehen kanssa, vaikka tosin emme joutuneet miestä itseänsä näkemään. Kun tuumasimme lähtöä koskelle, ilmestyy huoneeseen muuan vanha ryssäläinen invalidi eli sotilasukko, kumartaa ja pitää pienen puheen. "Mitä se tuo mies polittaa?" minä kysyin Miikkulalta. "Se tiedustaa passia ja käskee herrain tulla nimismiehen sijaisen luo", vastasi Miikkula, arvellen kuitenkin samalla koko käskyä joutavaksi. Ukko pantiin menemään sillä sanomalla, joka ei ehkä ollut aivan sovelias, että hra sijainen tulkoon meidän luoksemme passeja katselemaan, jos on utelias niitä näkemään. Mutta mitäs ollakaan, vähän ajan päästä, juuri kun olemme koskelle lähdössä, ilmestyy ukko uudestaan entistä käskyä kertomaan. Miikkula silloin otti käyttäöksensä passejamme tuon innokkaan virkamiehen nähtävinä ja kertoi sitten voitonriemuisena meille koskelta palatessamme käynnistään tshinovnikan luona, kuinka oli kehoittanut häntä kirjoittamaan passeihin tarkastusmerkinnän, vaikka turhaan, ja kuinka hänellä sen johdosta oli ollut hyvä syy nuhtelemalla mainita toisen turhaa virkaintoa.

Matka Usmanalta Kemiin on 7 neljännestä ja käypi jokea sangen joutuiseaan, sillä joki on näillä tienoin taas virtava. Isäntä lähti itse meitä tällekin taipaleelle kyytiin. Paitsi *Jolkosen* koskea alussa taivalta on toinen erittäin vihainen köngäs tällä matkalla laskettava, nimittäin *Putkuokoski*. Sen niskaan tultua nostettiin matkatavarat maalle, ja kaikkien, paitsi soutu- ja perämiehen, oli määrä lähteä kävelemään pitkin rantaa kosken alle; minulle, jota uteliaisuus vaivasi, suotiin pyynnöstä lupa jäädä veneessä kulkemaan. Soutajaksi lähti nuori reipas tyttö, valkoverinen ja muhkea, jota mielihyvällä saattoi katsella, laskumieheksi Sutro; minä istuin peräpuoleen venettä, pohjalle. Kun mielestäni oltiin valmiit lähtemään, mutta lähtöä ei kuitenkaan tullut, rupesin katselemaan ympärilleni ja huomasin silloin isäntämme hyvin totisena kumartelevan ja tekevän ristinmerkkejä semmoisen suuren puuristin edessä, joita Karjalassa aina tavataan koskien niskassa ja alla. Tämä vähän oudostutti minua, koska isäntämme

oli tuntunut ravakalta, joskin vakaiselta mieheltä, ja rupesi vähän arveluttamaan, että jokohan tässä tosi on tulossa, ja se arvelu ei aivan aiheeton ollutkaan. Koski ei itsessään ollut kovin kova — Oulujoessa lasketaan tervaveneillä paljon kovempia — mutta kaksi asiaa teki laskun vaaralliseksi: veneen pienuus ja kosken perkkäämättömyys — kaikki kosket ovat näet Karjalassa perkkäämättömiä. Viimeksimainittu seikka teki, että veneen täytyi kulkea sinne tänne poikki virran ja suuria aaltoja usein laskea syrjittäin karttaaksensa alla olevaa kiveä, jolloin vedellä täyttyminen oli tarjona. Yhtä tarkalla, vaikka vilkkaammalla kädellä kuin meidänpuoliset koskenlaskijat ohjasi Sutro kuitenkin veneen kiitävää kulkua kosken kuohujen keskitse, ja vaikka meno toisinaan näytti hiukan hirvittäväältä, pääsi mielessäni kuitenkin heti taas voitolle se turvallisuuden tunne, jolla aina koskia kulkee, kun tietää luotettavan Suomen miehen istuvan melassa kiinni. Lopulla koskea jouduimme viimein isoon aaltoon, joka kerrassaan huuhtoi sorean soutajamme hartiat läpimäräksi ja viskasi minun sylini vettä täyteen, niin että vaippa, joka minulla oli ympärilläni, pullotti edestäpäin kuin säkki; mutta samassa oltiinkin perillä ja rannassa. Meidän puolen suomalaisilla on hyvin huono ajatus karjalaisten sekä rohkeudesta että taidosta koskenlaskussa, johon ehkä osaksi lienee syynä väärä käsityksemme heidän kansallisuudestaan, mutta siitä, mitä niin hyvin tässä koskessa nyt kuin eilispäivänä Juumassa olin nähnyt, sain asiasta aivan toisen käsityksen, ja olen varma siitä, että mistä meikäläinen kulkee, siitä karjalainenkin pääsee, ellei hän ehkä ole vieläkin uskaliaampi.

Putkuokosken alta kuljettiin vielä kappale matkaa ja sitten laskettiin pohjoisrantaan. Usmanalla oli vähän ollut puhetta, että toinen puoli taivalta astuttaisiin, vaikka minä tahdoin, että kuljettaisiin veneellä, ja vähän nurjalla mielin näin laskettavan maihin, kun arvelin, että jalkamatka sittenkin tuli eteen. Mutta rannassa kuulin, että oltiinkin perillä; jalkamatka alkaa Putkuon niskalta. Ylös törmälle noustua käveltiin joku kivenheitto harvanlaista männikköä, sitten tuli eteen niitty, jonka poikki johti lankuista tehty parin kyynärän levyinen silta, ja niityn tuolla puolen näkyi kaupunki — se oli Kemi.

III.

Kemi. Katsaus Karjalan taloudellisiin oloihin.

Kemin kaupunki on saanut nimensä Kemijoesta, samoin kuin Oulun kaupunki Oulujoesta, ja paikan oikea nimitys on siis Kemi. Venäläisen kieli ei kuitenkaan ole taipunut tätä sanaa tällä tavalla ääntämään enemmän kuin ruotsalaisen kieli sanaa Oulu; niinkuin jälkimmäisestä on ruotsiksi saatu Ulå, Uleå, ja borg (s.o. linna) sanan liittämällä Uleåborg, oikeastaan Oulunlinna, samoin on Kemi venäjässä muodostunut sanaksi, jonka äänneasun parhaiten voinee suomeksi ilmaista kirjoittamalla nimen *Keemj*. Venäjän mukaan meidän sivistynyt ruotsinkielinen yleisö kirjoittaa ja sitten ääntää paikan nimen *Kem* (Kem), mutta tämä on yhtä väärin kuin tornionpuolisen Kemin ääntäminen Tshemiksi, niinkuin joskus kuulee.

Kemin ja Oulun kaupungit tarjoutuvat itsestään toisiinsa verrattaviksi. Molemmat ovat yhtä ylhäällä pohjoisessa (65° lev.) kahden puolen Suomen mannerta; kumpikin on suuren joen suussa ja meren rannalla, ja maakuntaa ulottuu kummallakin yhtä syväälle sisäänpäin, koska Maanselkä näillä tienoin kulkee ihan maan keskitse, luonnolliset edut näyttävät siis jotenkin yhtäläisiltä molemmille; ilmanala Kemin puolella on tosin kylmempää, mutta sen sijaan Kemin jokialue on paljon laajempi eli yhtä suuri kuin Oulun ja Iijoen yhteensä, ja Vienanmeri niin ikään on isompi Kainuunmerta (eli Pohjanlahtea Merenkurkun yläpuolella). Kun lisäksi sama kansa, suomalaiset, asuu molempain välillä, merestä mereen, luulisi näiden kaupunkien olevan jotenkin yhtäläiset niin hyvin varallisuutensa kuin ulkomuotonsa y.m. puolesta. Mutta lyhykäinen kuvaus Kemistä on osoittava, että erilaisuus niiden välillä on paljon enemmän silmään pistävä kuin yhdenlaisuus.

Jo Kemin ympäristö on ihan toisenlaista kuin Oulun. Ouluun yhtyy neljältä eri suunnalta leveät valtamaantiet; me tulimme myöskin valtatieksi Kemiin, ja se oli *välttävä metsäpolku*. Monen virstan päässä Oulusta alkavat kaupunkilaisten viljelysmaat, enimmäkseen peltoja, joissa syyspuoleen kullankarvainen vilja lainehtii ja joiden punaisiksi maalatut rakennukset ilahuttavat silmää kesät talvet; ainoa viljelyksen merkki, minkä havaitsimme Kemin ulkopuolella, oli se pieni vetinen niitty, jonka poikki tie kulki. Ei mitään vainioita aitoineen, latoineen ja riihineen, ei myöskään muita laitteita eli rakennuksia näkynyt, joista olisi voinut aavistaa, että edes pieni kaupunki oli tulossa; kun tulimme niityn laitaan, ilmestyi kaupunki ikäänkuin taivaasta pudonneena eteen. Ainoat silmään pistävät laitteet olivat ne suunnattoman suuret puuristit, joita oli pystytetty kalliovuorille kaupungin vieressä ja takana merellepäin. Mutta syy, miksi emme mitään sanottavaa viljelystä nähneet, oli hyvin yksinkertainen: semmoista ei Kemin tienoilla isosti löydy. *Kaupungissa ei kylvetä ainoakaan jyvää!* Muutamia

huononpuoleisia niittyjä sanottiin lähitienoilla olevan, ja kestikievarin ikkunoista näkyi vähän nauris- ja perunamaata, johon köyhänlainen torppari meillä voisi olla tyytyväinen, — siinä kaikki.

Itse kaupunki on aluksikin *ulkonäöltään* yhtä erilainen. Katujen syrjällä on 5 jalkaa leveät lankkukäytävät, korttelia tai paria ylhäällä maasta; keskiosa katua ei ole kivetty, ei edes sannaitettu niinkuin meillä, vaan kasvoi korttelin korkeista ruohoa, jossa ei yhdessäkään kohti näkynyt rataan eikä kavion jälkeä. Kesäajoneuvoja ei näet Kemissä ole. Rakennukset eivät niinkuin meillä ole syrjittäin katua pitkin, vaan päittäin, josta seuraa, että ne eivät voi olla kiinni toisissaan, vaan ovat rakennettavat erilleen, koska muuten talo ei syrjäikkunoista saisi mitään valoa. Rakennukset ovat kuitenkin leveämpiä kuin useimmat meidän taloista olisivat, jos ne ajateltaisiin käännetyiksi pääty katua vasten. Vähintään kolme ikkunaa on rinnatusten talossa katua vasten, vähän varallisemman näköisissä viisi — taisipa joku löytyä, jossa oli seitsemänkin; syrjäpuolilla taas kartanoita vasten on viisi, seitsemän ja yhdeksän ikkunaa. Rakennukset ovat muuten kaikki kaksikerroksisia, hyvin harvat laudoitettuja, useimpain seinät pyöreistä veistämättömistä hirsistä. Ikkunat ovat merkillisen pieniä; varmaan ei koko kaupungissa ole ainoaakaan niin suurta ikkunaa kuin meillä herrastaloissa on tavallista. Kirkoista ei näyttänyt puutetta olevan — niitä oli kaksi, jollei kolme, vaikka pienokaista, mutta toria ei näkynyt ollenkaan, jollei semmoisena tahdo pitää tuota vähän leveämpää kenttää kaupungin rannassa, jossa ei kuitenkaan mitään torikaupan merkkiä ollut havaittavana.

Koska olemme saapuneet rantaan, niin luokaamme silmäys ulos vesille, saadaksemme käsityksen meriliikkeen suuruudesta ja siten kaupungin *varallisuudesta*, sillä sehän on merikaupunki. Kemi on rakennettu noin penikulmaa pitkän merenlahden pohjaan sille kohdalle, jossa Kemijoki *Merikosken* kautta purkaa vetensä suolamereen. Lahtea ja sen jälkeen saarekasta aavaa merta ulottuu itäänpäin silmäkantamattomiin, ja oululainen odottaa siis merellä näkevänsä koko joukon mastonhuippuja. Pieni, sievätekoinen jahti oli ainoa alus, jonka näimme satamassa jonkun matkan päässä rannasta! Toisen jahdin havaitsimme myöhemmin vedetyksi pohjoisrannalle alapuolella kaupunkia. Siinä oli koko nähtävä laivasto, eikä ulompanakaan penikulman päässä, jota lähemmäksi suuret laivat eivät vuoroveden tähden voi päästä, ollut ainoaakaan alusta. Tosiaan jyrkkä vastakohta Oulun redille, jossa ympäri kesää näkee ainakin pari-kolmekymmentä laivaa keinumassa laineilla. Kuitenkin ilmoitti kestikievarin isäntä, että kaupungilla itsellään oli puolisataa alusta, joiden joukossa joitakuuta kolmimastojakin, mutta että ne olivat joko pyyntimatkoilla Jäämerellä tai rahtia kuljettamassa varsinkin Vienan ja Norjan välillä. Omasta kaupungista niillä ei ole mitään vietävää eikä siihen isosti tuotavaakaan, sillä päätuontitavara, jauhot, tulee niissä höyryissä, jotka Vienan vesillä liikkuvat. — Makasiineja kuitenkin näkyi vähäinen joukko rannalla.

Oulussa on verrattain vilkas veneliike kaupungin rantavesillä pitkin kesää. Kymmenkunta pikkuhöyryä ensin tupruttelee savuansa ilmaan, kaupungin ja salmen välillä joko kuljetellen matkustajia tai hinaten lastialuksia; sitten näkee ulompaa tulleita jahteja tai maalaisten kala- ja muita purjeveneitä; sitten on pitkät tervavenheet ja lopuksi kaupunkilaisten omat soutuveneet ja sluupit. Mitään tähän verrattavaa ei Kemissä näe. Joitakuuta pieniä veneitä tietysti kaupunkilaisilla on, joilla Merikoskessa käyvät patojansa kokemassa, niin ikään suurempia "karpasoja" etäämpänä merellä, esim. Solovetsin luostarissa käymistä varten, mutta mitään varsinaista liikettä ei tästä tietysti rannassa synny. Lähimmät ihmisasunnot meren rannalla ovat etelän puolella *Suijun* kylä ja *Sorokka*, joihin kuitenkin tulee edelliseen 5, jälkimmäiseen 8 penikulmaa, pohjoispuolella *Poukama*, johon myös tulee meritse noin 8 penik. (onko keskivälillä olevan *Kesäojan* suussa pientä kylää, en tiedä). Näin etäisiltä paikoilta arvattavasti ei mitään säännöllistä ja tiheää käyntiä kaupungissa voi odottaa. Jokiliikenteestä ei myöskään ole paljon sanomista. Lohta ehkä Usmanalta tuodaan joku vähä alas ja jauhoja, suojoja ynnä muuta tavaraa arvatenkin viedään sinne takaisin kesänkin aikana, mutta paras kuljetusaika on luullakseni talvi. Tervavenettä ei Kemijoella ole nähty koskaan, enemmän kuin lankkuvenettäkään, ja tukit ovat soluneet alas virtaa ainoastaan yhtenä kesänä. Se oli silloin kun Kartakov Venäjältä ja Parviainen Joensuusta noin kymmenkunta vuotta sitten olivat saaneet valmiiksi höyrynsä vähän alempana Kemin suuta ja pitivät sitä käynnissä; silloin petäjiä kaadeltiin aina Tshirkkakemin varsilta saakka. Mutta tätä ei kestänyt kuin yhtenä tai kenties kahtena suvena — tietoni ovat karjalaisten antamia ja sentähden epämääräisiä niinkuin rahvaan suusta saadut tiedot sille vieraista asioista enimmäkseen ovat; sitten koko homma raukesi, kuten sanottiin, joko siksi, ettei kauppa kannattanut, tai että Kartakov antoi kaiken käydä omassa nimessään, vaikka Parviainen etupäässä pani rahat liikkeeseen, ja että jälkimmäinen tästä loukkaantuneena erosi koko yhtiöstä. Oli miten oli, saha on nykyään toisen omistajan, erään englantilaisen hallussa, ja on seisonut monta vuotta. — Höyryvenettä ei Kemissä ole yhtään, ja mitäpä semmoisella nykyisin siellä tehtäisiinkään?

Se erotus Oulun ja Kemin välillä, joka sentään kaikkein enemmän pistää meikäläisen silmään taikka paremmin sanoen korvaan, on *kieli*: Kemi on venäläinen kaupunki, ja sen asukasten puhekieli on venäjä. Mahdollista on, että useat myöskin ymmärtävät suomea, sillä maaseudulta aina vähän siirtyy kansaa kaupunkiin, mikä työtä tai palvelusta etsimään, mikä vakinaisesti kaupungissa asumaan; sitäpaitsi karjalaisia sieltä pitkin talvea käypi tavaroita ostamassa, joten kauppiasten luulisi ainakin

vähän osaavan suomea. Mutta kun kaikki puhuvat venäjää, on muukalaisen tietysti vaikea arvata, kuka puhujista ehkä myöskin suomea osaa, ja tässä suhteessa kaupunki siis tekee hyvin vieraan vaikutuksen. Täällä jo huolettavan selvästi alkaa tuntea tulleen Suomeen äärimmäiselle itärajalle.

Niinkuin näkyy, on erilaisuus Oulun ja Kemien välillä hyvin suuri, ja pääsyynä tähän on epäilemättä pidettävä sitä seikkaa, että jälkimmäinen on *venäläinen* kaupunki. Erilaatuisuus rakennustavassa, joka varmaan tuntuisi kovin oudolta, jos meidän puolelta tulisi kaupunkiin suoraan esim. meritse, välillä olevaa maakuntaa näkemättä, saapi tästä seikasta heti luonnollisen selityksensä, mutta sama seikka kelpaa ainakin suuressa määrässä selittämään myöskin muissa suhteissa huomattavat erotukset. Niinpä arvelen sen syyksi siihen, että pellonviljelystä ei Kemissä nimeksikään tapaa; sillä mahdottomalta näyttää, että maat kaupungin tienoilla olisivat semmoiseen kokonaan sopimattomat. Meidän kansa on tunnettu siitä sitkeydestä, jolla se jatkaa maanviljelystä niin kauas pohjoiseen päin kuin suinkin; niinpä karjalaisten alueella nytkin tapaa peltoja vielä 20 penik. pohjoiseen Kemistä Kieretin tasalla, vaikka itse viimeksimainitun kaupungin (venäläisillä) asukkailla ei ole peltoja enemmän kuin kemiläisilläkään. Jos Kemi siis olisi suomalainen kaupunki, olisi sen ympäristö aivan toisen näköinen. — Että merenkulku ja laivaliike Kemissä vielä näyttää olevan jotenkin alkuperäisellä kannalla, rajoittuen parhaastansa kalanpyyntiin, perustuu varmaankin samaan tässä mainittuun syyhyn, koska, niinkuin yleisesti tunnettu ja tunnustettu on, venäläinen luonnostaan ei ole merenkulkija. — Ja lopuksi kaupungin venäläisyys epäilemättä jossakin määrin haitallisesti vaikuttaa maakunnan käyntiin kaupungissa, sillä Kemiin lähtö on jo "Venäjälle", s.o. puolittain ulkomaalle menoa, ja kotimaassahan suurin osa ihmisistä tahtoo pysyä. Sitäpaitsi pelkään, että karjalaisia ylenkatsotaan ja halveksitaan Kemissä.

Mitä Kemien varallisuuteen muuten tulee, on sen heikkomuuteen tässä suhteessa Oulun rinnalla vielä yksi syy, joka ei suorastaan johdu kaupungin venäläisyydestä, ja se on kaupungin alueeseen kuuluvan maakunnan köyhyys. Luokaamme tässä silmäys Karjalan taloudellisiin oloihin.

Pääelinkeino Karjalassa ei ole maanviljelys niinkuin meillä, vaan *kaupankäynti*. Sanon vartavasten *käynti*, sillä tätä elinkeinoa harjoitetaan melkein yksinomaisesti käymisellä, s.o. tavarain kuljettamisella paikasta paikkaan. Vähäksi osaksi tapahtuu tämä kuljetus omassa maassa, sillä puolen rajan, mutta verrattomasti suurimmaksi osaksi meidän puolella rajaa. Sen esineenä on kaikenlainen rihkama, jonka voipi laukkuun panna ja jota maalainen voipi olla halukas ostamaan, etupäässä erilaatuiset kankaat ja vaatteet, huivit, shaalit j.n.e., jotka enimmäkseen ovat Venäjän tehtaissa valmistettuja ja joita saadaan tullitta tuoda meille. Syyskesästä alkaa miesjoukko toisensa perästä tulla rajan poikki, kulkien mitkä Ouluun, mitkä Kajaaniin, Kuopioon tai Joensuuhun. Näihin paikkoihin kuitenkin ainoastaan harva jää, sillä eteläpuolella Suomea kauppa parhaastaan käydään, koska varallisuus ja väentiheys siellä on suurin ja tavara Venäjältä sinne on ensin tuotava. Koko sitä puolta maata nimitetäänkin vain lyhyesti "Eteläksi". Kuinka monta karjalaista näin joka vuosi leviää ympäri maamme, on vaikea sanoa, mutta pariin kolmeen tuhanteen ne ainakin noussevat; Inkerinmaalla monta myöskin kulkee. Nämä tulokkaat jakaantuvat kahteen luokkaan: isäntiin ja renkeihin. Edelliset eivät itse kanna laukkua, kun lienevät vähän varallisempia, noutavat vain tavarat Pietarista tai Moskovasta ja jakelevat ne rengeillensä, joilta sitten perivät hinnan; minkä renki siitä päälle saapi, on hänen oma voittonsa. Toiset, vähempivaraiset isännät saavat itse kantaa laukkunsa, ja heitä usein liittyy useampia yhteisesti liikettä harjoittamaan. Tästä syntyy niin sanottu *liittoväli* eli liittokunta, johon voipi kuulua puolikymmentä tai kymmenkunta henkeä; määräpäivänä, aina parin kolmen viikon perästä, kaikki liiton jäsenet tulevat sovittuun paikkaan koolle tekemään tiliä kaupastansa. Miten voitto jaetaan, aivanko tasan päätä kohti, en tiedä tarkkaan sanoa, mutta jos esim. joltakulta jäsenenä nimismies ryöstää laukun, tasoitetaan tappio kaikkia kohti.[9] Sittenkuin kauppa on käyty syksy, talvi ja kevät, palataan kesän tullen tyhjin laukuin kotimaahan pariaksi kolmeksi kuukaudeksi, kesätöitä varten.

Pelkkään myyntiin ei karjalaisten kauppa kuitenkaan rajoitu meidänkään maassa, jos kohta se onkin pääpuoli heidän kaupastaan. Ne jotka ovat vähän parempiin varoihin päässeet, harjoittavat myöskin laajassa määrässä ostokauppaa, jonka esineenä varsinkin ovat metsänotusten nahat. Ketun, jäniksen, oravan, karhun y.m. nahkoja, enimmäkseen kerättyjä pohjoispuolelta maata, viedään tällä tavoin joka vuosi suuret joukot rajan poikki ja sitten, Karjalassa ostettujen keralla, Pietariin. Tämä kauppa, jos hyvästi menestyy, tuottaa harjoittajalleen toisinaan suuret rikkauudet.

Maalaistavarain, niinkuin kalan, linnun, voien y.m. kauppa karjalaiset myöskin käyvät paljon laajemmalti kuin meidänpuoliset. Kajaanin markkinoilla esim. aina näkee kymmenittäin rekiä täynnä Vienanmerestä pyydetyitä hyvänmakuisia "seldejä" (silakoita), joita siis on kuljetettu noin 40 penikulmaa. Lohta vievät usmanalaiset suoraan Pietariin, siis 70-80 penik. Lintuja tuovat suolain oston tulleet rajantakaiset usein kaupaksi Ouluun. Se paikka, johon suurin osa maamiehen tavaraa Karjalasta viedään, on kuitenkin *Sunku* Äänisjärven pohjoispäässä, Poventsan kaupungista 3 penik. etelään päin, johon Kemijoen varsilta tulee 25-30 penik. Sungun markkinain suuruutta, joihin venäläisiä tulee Moskovasta saakka, tietää jokainen karjalainen enimmäkseen omasta näkemästään ylistellä.

Voisi odottaa, että näin suuresta kaupanteosta karttuisi rikkautta ja varallisuutta kaupankävijöille;

miksi siis Karjala on köyhä? Köyhä se on, se on varmaa, monta monituista vertaa köyhempi meidän maattamme, jota kuitenkin sitäkin pidetään muiden maiden rinnalla kerjäläisen veroisena. Ettei kaupantekokaan ole tätä köyhyyttä voinut poistaa, siihen on monta syytä; pääsyyinä on kuitenkin, että tältä kaupalta puuttuu sitä lujaa pohjaa, jolla yksistään kaikki asioitseminen voipi menestyä ja jonka tärkeydestä suuren maailman pörssit antavat niin loistavan todistuksen: *turvallisuutta*. Kulkukauppa, vaikka sitä sadat vuodet on maassamme niin paljon harjoitettu, on, niinkuin jokainen tietää, aina meillä ollut kielletty tavaran menettämisen uhalla; ja kuinka haitallinen tämä kieltö kaupan menestymiselle on ollut ja on, voipi pintapuolisestikin ajatteleamalla huomata. Tuo uhka tavarain ryöstämisestä ei ole mikään turha peloitin: huonopalkkainen poliisimme, jolle laki määrää kolmannen osan takavarikkoon otetusta tavarasta, valvoo kutakuinkin tarkkaan asetusten noudattamista, niinkuin ilmoitukset tämmöisen tavaran huutokaupalla myymisestä tuon tuostakin osoittavat, ja harvassa lienee varsinkin entisinä aikoina se karjalainen ollut, jolta ei laukkaa joskus olisi viety. Se vahinko, minkä kulkukauppa kärsii suorastaan takavarikkoon-ottojen kautta, ei kuitenkaan luullakseni ole niin suuri kuin se, minkä semmoisen onnettomuuden *pelkääminen* tuottaa. Tämä pelko nimittäin pakottaa kaupan siirtymään syrjäseuduille, joissa rahoista on enemmän puute; se käskee käymään sitä niin salaisesti kuin mahdollista, se vaatii ylimalkaan pitämään hintaa korkeana, josta menekille on haittaa, mutta toisinaan taas myymään polkuhinnasta, kun hätä käskee; se pakottaa lahjomaan asianomaisia, jotka lahjat usein tekevät enemmän kuin kohtuullinen vero kruunulle tekisi eivätkä sittenkään aina suojaa takavarikkosta; se sanalla sanoen kehoittaa tuhansiin varokeinoihin, joista on alituista huolta ja vaivaa. Takavarikko on karjalaiselle se Damokleen miekka, joka uhkaavana välkkyi kaikkien hänen hankkeittensa päällä, ja jos täytyy ihmetellä sitä sitkeyttä, jolla hän sittenkin kaikista vastuksista huolimatta harjoittaa isiltä perittyä elinkeinoa, ei toiselta puolen ole kumma, että kauppa näin ollen huonosti kannattaa.[10] Toinen syy kaupanteon heikonlaiseen kannattavaisuuteen on, että sitä harjoitetaan niin verraten köyhässä maassa, kuin Suomi on, ja parhaastansa semmoisella tavaralla, joka ei ole välttämättömän tarpeellista, vaan pikemmin ylellisyyteen kuuluvaa; karjalaiset eivät siis voi odottaa kauppaansa käytettäväksi oikeastaan muuta kuin liikeneviä varoja, ja ne tietysti köyhässä maalaiskansassa eivät ole suuret. Lopuksi maan harva asutus eli toisin sanoen taivalten ääretön pituus paikasta paikkaan on arvatenkin kaikkea muuta kuin edullinen varsinkin maalaistavarain kaupitsemiselle.

Kuitenkin, vaikka karjalaisten kauppa meidän maassa on saanut ja saapi taistella monenmoisia esteitä vastaan, joita sekä luonnolliset asianhaarat että ihmisten säännökset ovat sen tielle rakentaneet, on se Karjalan ainoa varsinainen tulolähde, johon maakunnan elo ja olo etupäässä perustuu. Mitä heikkoa varallisuutta Karjalassa tavataan, se on tämän kaupanteon synnyttämää; muut elinkeinot ovat siihen verraten aivan vähäarvoiset. Sen karjalaiset itsekin varsin hyvin ymmärtävät, ja "Suomihan meitä elättää" on lause, jonka he alttiisti lausuvat. Tähän katsoen jokaisen Karjalan ystävän täytyy hartaasti toivoa, että ne kahleet, jotka meillä vielä painavat kulkukauppaa, vapaamielisemmän ja samalla kansallisemmän lainsäädännön kautta poistettaisiin ja tämä kauppa julistettaisiin luvalliseksi vissiä kruununveroa vastaan. Semmoisen kohtuullisen veron olisivat karjalaiset hyvin valmiit maksamaan.

Muista Karjalan elinkeinoista kaupan jälkeen olen kahden vaiheella, kumpi on asetettava etusijalle: *kalastus* vai *maanviljelys*. Edellinen näyttää ainakin pohjoisessa Karjalassa yhtä tärkeältä, jollei tärkeämmältä. Kaikki kylät ovat siellä rakennetut vetten, enimmäkseen järvien ja lampien partaille; taloa, josta vesi ei olisi ollut näkyvissä, emme matkallamme tavanneet ainoakaan. Kalastus on (samoin kuin metsästyks) ihmisen ensimmäisiä elatuskeinoja kaikkialla, mutta sitä ylläpitää Karjalassa sitäpaitsi kreikkalais-venäläinen uskonto, joka paaston aikana kieltää nauttimasta lihaa ja lehmän antia ja käskee turvautumaan kalaruokaan. Kalastus kotijärvissä tarkoittaa tietysti etupäässä vain oman talouden tarvetta, eikä siitä ylimalkaan liene mitään sanottavaa raha-ansiota, mutta on sen ohessa toinen kalastus, jota harjoitetaan raha-ansion tähden, ja se on *Jäämerellä-käynti*. Samoin kuin meidän puolelta vaeltaa Karjalasta Kemijoen varsilta saakka, kenties etelämpääkin, vuosittain monta sataa karjalaista turskan pyyntiin Kuollan tienoille taikka Ruijaan, josta sitten syyskesällä palaavat, joskus sievä joukko hopeita säästönä taskussansa, vaikka he yhtä vähän kuin meikäläiset saavat tai saattavat ottaa kalanpyyntiin osaa muuna kuin palkkalaisina. — Jäämerellä-kävijäin joukossa on myöskin mainittava ne, jotka siellä pyytävät valaita, mursuja, delfiinejä y.m. aina Novaja Semljan tienoille saakka. Seidin pyyntiin Vienanmeressä, joka hyvästi harjoitettuna voisi olla varsin tuottava, ottavat karjalaiset luullakseni ainoastaan vähissä määrin osaa, senkin paljaina palkkalaisina, koska rannikko on venäläisten vallassa. Tätä pyyntiä muuten harjoitetaan hyvin huolettomasti.

Maanviljelys on Karjalassa kovin heikolla kannalla. Tosin ulottuu viljelys Kannanlahden seuduille saakka, siis yhtä pohjoiseen kuin Rovaniemelle meidän puolella, mutta peltoa tulee kunkin talon osalle ainoastaan joku tynnyrinala. Kun ajattelee, että keskimäärin talossa pidetään kaksi lehmää ja joka kolmannessa talossa ehkä hevonen, voipi helposti arvata, että maan ruokosta ja peltojen voimasta ei ole paljon kehumista. Pääsyyksi tähän valitettavaan asiantilaan ilmoittavat karjalaiset Venäjän kyläkunnissa vallitsevan maaomaisuusjärjestelmän, joka on seuraava. Kun henkipano (revisioni) toimitetaan, joka tapahtuu 10, 15 tai 20 vuoden päästä, lasketaan kaikki viljelty maa kyläkunnassa yhteen; niin ikään luetaan kaikki miespuoliset asukkaat, vaikkapa vasta eilen syntyneet, yhteen; sitten jaetaan viljelty maa

tasan kutakin miehenpuolta kohti. Jos nyt edellisessä henkipanossa on talossa ollut esim. viisi miehenpuolta, mutta näistä sitten on kuollut neljä, jätetään taloon ainoastaan yhden miehen osa; mikä jääpi ylitse, tasoitetaan muille. *Omistusoikeuden turva* siis maitten suhteen Karjalassa tykkänään puuttuu! Että näin ollen maanviljelys siellä on takapajulla, on vähemmän kummaa kuin se, että sitä ollenkaan harjoitetaan. Sillä niinkuin karjalaiset itsekin sanovat, kuka viitsii voimansa ja varansa laskea maahan, josta ei tiedä kenenkä omaksi se yht'äkkiä joutuu? Varakkaat talot tosin koettavat asetusta siten kiertää, että ottavat orpopoikia kylästä luokseen; mutta raskaaksi sekin käypi.

Metsästä voisi asukkailla olla hyvä lisätulo tukinmyynnin ja tervanpolton y.m. kautta, ja vankkoja metsiä Karjalassa kyllä on. Mutta kaikki metsä on kruunun, joka siitä metsäherrainsa, "lesnitsein", kautta pitää hyvin tarkkaa huolta. Asukkaat eivät metsästä saa ottaa hirsiä edes talon rakennuspuiksi. Jos tahdot ottaa, osta, ja maksa keskimäärin 30 kopeekkaa hirrestä. Vuosittain kuitenkin kutakin taloa kohti annetaan 7 hirttä 4 kopeekasta hirsi, ja näin karttuvan hirsimäärän kyläläiset sitten jakelevat keskenään miten tahtovat. Kaskan ja tervan poltto on sakoilla kielletty, jonka edellisen kieltoa asukkaat varsinkin valittavat raskaaksi.

Että *kotiteollisuutta*, ainakin miesten, tuskin nimeksikään harjoitetaan Karjalassa, voipi helposti ymmärtää, kun muistelee, että melkein kaikki miehenpuolet suurimman osan vuotta ovat kotipaikoiltaan poissa joko kaupalla tai kalastusretkillä ja että maakunnan varattomuus ei jaksaisi elättää erityisiä ammattilaisia. Huoneittensa salvamiseen ja varustamiseen harmaakivitakalla, pöydällä ja lavitsoilla sekä rekien ja veneiden laittamiseen ynnä muuhun pikku puutyöhön asukkaat kyllä pystyvät, mutta varsinaiset nikkarin tai sorvarin ammatit esim. ovat tuntemattomia. Semmoisia ammattilaisia tuotetaan meidän puolelta; niinpä Uhtualla tapasimme kulkiessamme kaksi nikkaria, jotka olivat Turun tienoilta saakka. Sama on seppiä laita, joita Karjalassa puuttuu tykkänään; puukot ja kirveet ovatkin sentähden hyvin oudon näköisiä. Räätäleitä ei myöskään ole, vaan karjalaiset miehet teettävät vaatteensa enimmäkseen meidän puolella. Suutaroimista vähän yritellään, mutta saappaat ovat sen mukaan — pieksuja ei käytetä; virsut kuitenkin kudotaan yhtä taitavasti kuin meillä. Laukut ommellaan luullakseni aina meidän puolella.

Mitä naisväen kotiteollisuuteen tulee, lienee se vähän paremmalla kannalla, vaikk'en luule sitäkään kehuttavaksi. Kankaat ja liinat luullakseni kaikki tuodaan valmiina Venäjän tehtaista ja perillä ainoastaan ommellaan. Luontaista taipumusta käsitöihin on kuitenkin varmasti olemassa. Niinpä esim. Uhtualla ostin (1 ruplasta) semmoisen pyyhinliinan, josta varemmin on mainittu; vaate siihen, karkea palttina, oli Venäjältä tuotu, mutta kirjailut molemmissa päissä oli Uhtualla tehty. Ne ovat puolta kyynärää korkeat (leveät), punaisella langalla ommellut ja sen puolesta mainittavat, ettei tiedä kumpi on päällys-, kumpi nurja puoli, sillä ompelu on samanlaista molemmin puolin. Se on kuvaavinaan puita, kattoja y.m.

Luontaista taipumusta käsitöihin on epäilemättä kyllä miehissäkin, kun tällä taipumuksella vain olisi tilaisuus tulla esiin. Niinpä mainittakoon, että Usmanalla majatalossamme kaikki huonekalut, pöydät, tuolit ja sängyt, olivat isännän omaa tekoa ja sievyydeltänsä moitteettomia. Mutta Usmanalta ei käydäkään laukun kannossa meidän puolella; Paanajärvi on viimeinen paikka itäänpäin Kemijoen varrella, josta vielä joitakuuta laukkumiehiä tulee.

Karjalassa ei tarvitse kauan eikä laajalti liikkua, ennenkuin maan varattomuus pistää silmään. Miinoasta olen kertonut, minkä näköinen varakas talo rakennukseltaan tavallisesti on; mutta tämmöisten talojen rinnalla on luvultaan paljoa suurempi määrä matalampia rakennuksia, joissa ei ole muita huoneita kuin pieni pirtti, porstua ja navetta ja jotka siis ovat meidän torppain veroisia. Sen lisäksi peltojen pienuus niin "pohattain" kuin köyhäinkin talojen ympärillä, karjan vähyys, vaatteuksen huonous, ruokavarojen puute, kaikki todistaa kieltämättömällä tavalla suuresta köyhyydestä. Eivätkä sitä karjalaiset itsekin kiellä; "mitäs tänne tulitte köyhää maanperukkaa katsomaan", he tavallisesti sanoivat meille, kun sitä varten ilmoitimme sinne tullemme. Kun Runeberg "Hirvenhihtäjissä" antaa Ontron kosioiretkellään sanoa muka kotimaastaan:

"Vinaan tulkosi pois, ihanaiseen rihkamamaahan,
siellä sä silkkiä vaatteeks saat sekä ruplia ruuaks.
Suomi se köyhää on, saloloita ja vuoria täynnä.
Tulkosi Vinaan siis, tule kaunoks Karjalan armaan!"

niin hän panee hänen suuhunsa sanoja, joita ei yksikään karjalainen sanoisi, ei ainakaan kotonansa. Mitä erittäin tuohon vertaukseen Suomen köyhyydestä karjalaisten kotimaan rinnalla tulee, niin se on yhtä paljon tuulesta temmattu kuin Karjalan sijoittaminen meren toiselle puolen Vienajoen varrelle. Suomi, s.o meidän maamme, ei karjalaisen mielestä ole maa, jossa on vain saloja ja vuoria, se päinvastoin kangastaa hänen mielikuvituksessaan semmoisena "eldoradona", semmoisena onnelana, jonka veroiseksi Karjala ei koskaan voi kohota. "Kunpa meillä olisi niinkuin teillä, kun meillä olisi Suomen laki", se on hänen alituinen toivoton huokauksensa. Vaikea on kertoa, millä kummallisilla

tunteilla kuulumme näin pilviin asti ylistettävän maamme, jota olimme tottuneet pitämään aivan halpana muitten maitten rinnalla. Ja tämä ylistys kuitenkin on niin vähän liioiteltu kuin suinkin: *Karjalaan* verrattuna meidän maamme tosiaan on onnen maa.

* * * * *

Kemin kaupungin synty on ollut samanlainen kuin Oulun. Ulkonaisten vihollisten, "kajaanilaisten ja suomalaisten", taajain hävitysretkien torjumiseksi rakennettiin Kemijoen suuhun linna, ja sen turviin vähitellen järjestyi kaupunki. Ensimmäinen linna oli puinen ja rakennettiin alkupuolella 1600-lukua, mutta vuosisadan puolivälissä alettiin puisen linnan sijaan tehdä kivistä. Samoin kuin Oulun oli Keminkin linna joen muodostamalla saarella, joka kuitenkin on paljon suurempi kuin Linnasaari Oulussa — yhtä suuri ehkä kuin Raatin ja Linnasaari yhteensä. Tälle saarelle kaupunki arvatenkin alkuaan perustettiin, niinkuin se edellisinä aikoina lienee ollut kylän sija, siitä päättäen että Solovetsin luostarikirjat mainitsevat suomalaisten rynnäköstä Kemin "saarta" vastaan. Nykyään sijaitsee kaupunki ainoastaan pieneksi osaksi tällä saarella, jonka jotenkin kuivunut, luoteesta kaakkoon juokseva vähäinen jokihaara erottaa mantereesta; pääosa kaupungista on pohjoisrannalla saaresta koilliseen päin. Saaren valtakatu kulkee pohjasta etelään, pitkin itärantaa, valtakatu mantereella lännestä itään. Viimeksimainitun itäpäässä ovat rikkaimmat talot, neljä viisi luvultaan. Kaupunki on Raahan kokoinen.

Kestiekievaritalo on manner-osan luoteiskulmassa ja sen isäntä jyskyjärveläinen Mäkushkin. Hänen vaimonsa oli myöskin Karjalasta kotoisin, ja talossa siis puhuttiin suomea, vaikka venäjääkin osattiin. Se oli kaksikerroksinen, laudoitettu ja siniseksi maalattu rakennus, alakerrassa kestiekievari, yläkerrassa postikonttori. Alakerran huoneet olivat matalat ja pienenlaiset, eikä yksikään ollut erityisesti vieraille varattu; muuan kamari kuitenkin heti luovutettiin meille. Siisteyttä ei sopinut moittia, kun kerran sisälle pääsi, mutta porstuassa ei tehnyt mieli kauan viivähtää, syystä että ensimmäinen ovi vasemmalla vei huoneeseen, joka meidän maassa aina koetetaan sijoittaa niin syrjään ja etäälle kuin suinkin.

Tämäkin Mäkushkin, vanhin noista kolmesta veljeksestä, oli nuoruudessaan kulkenut kaupalla meidän puolella, mutta oli sortunut tänne Kemiin, sittenkuin häneltä 15-20 vuotta takaperin kerran Hämeenlinnan markkinoilla kaikki tavarat, yhteensä 6,000 ruplan arvosta, oli takavarikoitu, josta kertoessa hänellä vieläkin tuli vedet silmiin. Paitsi kestiekievarinpitoa oli hänellä nyt myöskin kauppa avonaisessa puodissa. Hän oli suurenlainen, vaaleaverinen mies, jolla oli vankka täysiparta; silmän katse ei kuitenkaan ollut suora — kenties seuraus hänen pitkällisestä olostaan venäläisten parissa — ja hän herätti sentähden meissä pikemmin epäluottamusta.

Pariin toviin kävimme kaupunkia katselemassa. Ensi velvollisuutena pidimme passien näyttämistä poliisikonttorissa. Kun tästä mainitsimme isännillemme ja kysyimme tietä konttoriin, tiedustivat he, oliko passeja kysytty, ja kun vastasimme, että ei ole, he arvelivat tarpeettomaksi käydä näyttämässä. Turhantarkkoja ei Venäjällä enää taidetakaan passien suhteen olla; Vienassa esim. ei niitä meiltä ollenkaan kysytty emmekä mekään niitä esittäneet tarkastettaviksi. Kuitenkin nyt Kemissä päätimme käydä poliisikonttorissa sekä täyttääksemme passin määräyksen että nähdäksemme venäläistä virkakuntaa. Väärin käsittäen opastuksen, että konttori oli "sillan tuolla puolen", menimme ensin linnasaarelle, puusiltaa myöten, joka sinne viepi jokihaaran taikka merenlahden ylitse. Talot olivat vanhanlaisia kaikki. Viimeisenä rantakadulla oli vähän omituisemmalla tavalla rakennettu suurempi talo, josta oli ihana näköala itään päin; siellä oli varmaan rikkaus ja mahtavuus aikoinaan asunut, mutta nyt se oli täydellisesti rappiolla ja näytti aivan autiolta. Meidän kaupungeissa ei sentapaisia talohylkyjä näe. Äärimmäisenä saaren eteläpäässä oli kirkko, ja sitä vastapäätä rakennettiin tiilestä uutta vankilaa. Me koetimme palata toista kaduntapaista, joka kulki yhtä suuntaa rantakadun kanssa, mutta se oli niin märkä, että kiireesti saimme paeta rantakadulle takaisin; maa kyllä oli hyvinkin kaltevaa, mutta ei mitään ollut tehty sen kuivaamiseksi ja veden juoksuttamiseksi katua alas. Kun olimme tulleet takaisin pääkaupunkiin ja jo aioimme nousta majataloon, läheni meitä nuori poliisi-univormuun puettu mies tai poika tarjoutuen oppaaksi, kun oli puheestamme kuullut, että olimme suomalaisia. Hän oli köyhä poika Vuokkiniemeltä, oli varemmin keväällä tullut Kemiin työnhakuun ja onnistunut pääsemään poliisiksi, sittenkuin oli vähän oppinut venäjää. Hän saattoi meitä nyt pitkin itäänpäin kulkevaa pääkatua kappaleen matkaa, 2-3 korttelia, kunnes pienen sillan tuolla puolen poliisikonttori löytyi vanhanaikaisesta pienoisesta rakennuksesta. Jotenkin pian siellä saatiin kirjoitus passeihin, mutta puheesta ei tahtonut paljon tolkkua tulla, kun emme osanneet venäjää. Päällikkö oli upseeri everstin univormussa; kirjureita oli puoli tusinaa, ja niiden huono vaatteus oli silmäänpistävä. Mitään maksua ei kirjoituksesta otettu.

Kun illempana toistamiseen lähdimme kaupungille, tuli kaduilla taas vastaamme muutamia oudonnäköisiä miehiä, jotka jo päivällä olimme huomanneet ja jotka näyttivät kuljeksivan toimettomina. Varsinkin kaksi heistä veti huomion puoleensa: toinen oli nuori, pitkä, komea, mustaverinen mies, päässä tataarilainen piippalakki ja nutun rinnus täynnä pikku kurttuja patruunain säilyttämistä varten, toinen vanha ukko, jolla oli korkea könkönenä, lumivalkoinen parta ja päässä lammashaklakki, sen näköinen ihan täsmälleen kuin turkkilaiset vanhukset kuvakirjoissa. Nämä muukalaiset olivat, niinkuin

kestikievarissa tarkemmin saimme kuulla, niitä *Kaukaasian tsherkessejä*, jotka viime sodan aikana olivat nostaneet kapinan Venäjää vastaan ja rangaistukseksi nyt olivat siirretyt tänne äärimmäiseen pohjolaan; Kemissä heitä oli 20 miestä. Kruunulta he saivat muutamia kopeekoita päivässä, muuten elivät kerjuulla; isäntämme valitti heitä laiskoiksi. Vilulle kuuluivat olevan hyvin arat. Majoitettuina sinne tänne taloihin heillä oli täysi vapaus liikkua kaupungilla, kun ei tarvinnut pelätä, että he varojen puutteessa voisivat ajatella mitään pakoa. Kemissä muuten oli sotaväkeä 60 miestä.

Matkallamme kävimme kaupungin rannassa katselemassa uutta kirkkoa, jota hyvin auliisti näyteltiin ja joka oli jokseenkin korea; sitten yritimme muutamaan taloon, jossa sanottiin kaupunkilaisten klubin olevan, mutta se oli kiinni. Viimein kuljettuamme kaupungin läpi ristiin rastiin minä kiipesin oppaamme, erään kestikievarissa palvelevan jyskyjärveläisen Huotarin kanssa kaupungin etelärannasta kohoaville korkeille kallioille näköalaa laajemmalti katselemaan ja luodakseni silmäyksen itään päin Vienanmerta kohti, jonka laineita niin monta vuotta olin hartaasti halunnut nähdä. Aavempi meri tulee kuitenkin, niinkuin jo on mainittu, penikulman päähän Kemistä, niin etten muista tarkkaan, erotimmeko isosti varsinaista meren selkää. Kumppalini B. ei huolinut muka turhaan vaivata itseään tälle matkalle, vaan palasi takaisin kestikievariin, johon mekin sitten kulkumme käänsimme.

Illalla majatalossa sovittiin isännän kanssa venekyydistä Solovetsin luostariin seuraavaksi päiväksi. 7 1/2 ruplasta hän lupasi meille laittaa veneen ja kuusi soutumiestä paitsi peränpitäjää, jotka veisivät meidät luostariin, viipyisivät siellä pari kolme päivää ja sitten toisivat meidät takaisin. Kahdentoista penikulman matkasta (yhteensä edestakaisin) tuo summa, kurssin mukaan noin 18 markkaa, ei tuntunut erittäin suurelta, vaan pikemmin halvalta, ja kun siihen tingimme isäntämme ensi vaatimuksen, 8 ruplaa, se tapahtui vain ilman aikojaan lystin vuoksi; että omatunto olisi rauhallisempi.

IV.

Pyhä kaupunki.

Matka sinne.

"Pyhäksi kaupungiksi" ja "monasteriksi" nimittävät karjalaiset *Solovetsin luostaria* Vienanmeressä. Jälkimmäinen nimitys on ehkä tavallisempi, kuitenkin edellistä omituisuutensa vuoksi käytän tässä luvun päällekirjoituksena. Luostari on kuuluisa paikka, näkemältä tunnettu suurelle osalle Venäjän kansaa ja nimeltänsä myöskin sivistyneelle ulkomaalle. Karjalalle se yhä vielä on hengellisen elämän keskus, niinkuin aikoinaan oli maallisenkin, ja joka Karjalassa vaeltaa ilman tarkkaa matkan määrää, sen askeleet aivan itsestänsä kääntyvät luostaria kohti. "Tottahan monasteria käynte katsomassa", oli tavallinen kysymys tai arvelu, kun matkamme tarkoitusta tiedusteltiin, ja tähän tiedusteluun lisättiin aina joku suurinta ihailua osoittava ylistyslause. Karjalan köyhää maata ei kannattanut tulla katsomaan, mutta monasteria, se oli toinen asia, sen näkeminen kyllä maksoi vaivan. Kenties joku epäluulon kauna alkoi mielessämme liikkua, kun näitä ylenmääräisiä kiitosvirsiä alinomaa saimme kuulla, mutta uteliaisuutemme oli kuitenkin hyvässä vireessä, kun 10 p. heinäk. laittausimme taipaleelle sinne.

Vienanmerellä on joitakuuta vuosia ollut säännöllinen höyrylaivaliikenne, jonka eräs "Arkangelin-Muurmannin" höyrylaivayhtiö Vienassa on pannut toimeen. Sitä ylläpiti tänä kesänä kaksi yhtiön höyryä "Onega" ja "Kemi", joista edellinen kulki pitkin Karjalan rannikkoa Kannanlahdesta aina Onegan kaupunkiin saakka, jälkimmäinen Kemistä Vianaan; yhtymäpaikka oli Kemin reti. Sen puolesta tämä kulku vielä kuitenkin oli vajanainen ja vähemmin tyydyttävä, että laivat ainoastaan joka kymmenes päivä kohtasivat toisensa, ja kun emme sattuneet tulemaan semmoiseen aikaan, täytyi meidän soutuveneellä yrittää luostarisaaressa.[11]

Ennenkuin päästiin lähtemään, alkoi kello jo lähetä 11 ap. Me olimme kyllä aikoja olleet valmiit ja aloimme jo pitkäksyä odotusta, mutta talonväen puolelta kesti yhä ahkeraa hommaa. Syyksi viipymiseen sanottiin, että soutajat eivät olleet valmiit, mutta todellinen syy lienee ollut, että talon kaksi lasta, poika ja tyttö, myöskin laitettiin matkaan, vaikka siitä vasta rannassa kuulimme, ja että isäntäväkeämme vaivasi saamattomuus, josta paluumatkalla saimme loistavia todistuksia. Viimein astuttiin alas rantaan yläpuolelle saarisiltaa, missä vene oli. Meitä karttui tässä sievä joukko matkalle-lähtijöitä: kuusi vaimonpuolista soutajaa, perämiehenä Huotari, Miikkula, jonka minä olin halunnut saada oppaaksi mukaan, hänen turvissaan hänen kaksi näppärää, vaikka vähän vallatonta veljenlastaan, me molemmat ja sitten eräs köyhä kerjäläispoika, jolle perämies omasta mahtipontisuudestaan oli antanut luvan tulla mukaan. Nämä 13 henkeä olivat näkyvissä, mutta yhden ainakin vielä tiesimme olevan veneessä, sillä

isäntämme oli aamulla pyytänyt eräälle karjalaiselle tuttavalleen lupaa päästä kulkemaan seurassamme, jota emme olleet kieltäneet. Vene eli "karpaso" oli vankkatekoinen, melkein kuin meidän laivanparkassit, ja sen peräpuolella oli sylen levyinen katto; tämän katon alla arvasimme aivan oikein miehen olevan. Mutta emmepä voineet arvata, ennenkuin matkalla havaitsimme, että hänen vaimonsakin seurasi myötä; siis meitä yhteensä tuli 15 henkeä. Juuri kun venettä aiottiin lykätä rannasta, hoksasi perämies, että "komppaso", kompassi, oli unohtunut kotia, ja se oli siis vielä kiireen kautta noudettava, ennenkuin maista erkauttiin.

Kulkuväylä Kemistä on sangen kaunis, ensin pitkin kapeahkoa merenlahtea ja sitten läpi saariston, jonka äärimmäiseen reunaan luetaan kaupungista kolme penikulmaa. Luonto kuitenkin on yksin pitänyt kauneudesta huolta; ihmiskäden avusta, esim. huviloista tai muusta semmoisesta, ei näy vähintäkään merkkiä. Jonkun neljänneksen päässä kaupungista näkyi v. 1854 rakennettujen patterien jätteitä muutamalla korkealla niemellä. Penikulman päässä kohotti pienoisella saarella jo mainittu höyrystyspiippunsa ilmaan, mutta siinä ei ollut mitään liikettä. Etelästä päin siinti useita korkeita kukkuloita (mannermaalla) ja saaria; edellisistä korkeimman nimen ilmoitti Huotari olevan karjalaksi *Rievesän*, venäjäksi *Keljakan*, vuori, johon Kemistä tulee 1 1/2 penik. Höyrystyspiipun ulkopuolella alkoivat selät väljettä harvenevain saarten välissä, ja veden vihreä väri samoin kuin hyvin suolainen maku — en näet malttanut olla sitä maistamatta — vakuuttivat, että olimme nyt kyntämässä varsinaisen Vianmeren laineita. Kumpallini B. oli toisten matkustajain esimerkin mukaan heti alusta matkaa vetäytynyt karpason kannen alle, mutta minä jäin sen päälle istuskelemaan, kaunistuakseni ihannellen ja ympärilleni katsellen, onnellisena siitä ajatuksesta, että nyt vihdoinkin viimein sain kulkea Suomen itäistä rajamerta. Meidän oli määrä käydä maissa ja syödä päivällistä ulommaisimmalla saarella, mutta kun sitä lähenimme, herätti toinen vähän sisempänä ja matkastamme etelään päin oleva saari huomioni; sen alastomalla kalliohuipulla oli näet paljon vierinkiviä, jotka etäältä saattoivat vilkkaalle mielikuvitukselle näyttää jos jonkin muotoisilta. Kysymykseeni vastasi Huotari, että saari oli keskimäinen Gusovoin eli (Hanhi-) saari, ja selitti sitten suurella vakaumuksella, että luostarin vihollinen oli kerran tullut tälle saarelle ja huipulle nousten uhitellut luostaria, jotta "et enää kauan siellä kiillä", mutta seuraus oli ollut, että kaikki viholliset muuttuivat kiviksi ja vielä tänä päivänä kivettyneinä istuvat kalliolla. Tämöistä ihmettä näkemään tietysti jokainen olisi ollut utelias, ja siksi heti pyysin, että noustaisiin maihin tähän saareen, johon veneväki suostuikin, vähän ensin esteltyänsä, sillä pakovesi kantoi meitä toisaanne päin. Saari — jota luostarikirjoissa nimitetään *Kusovoin* saareksi ja jonka nimen alkujuuri siis ehkä yhtä hyvin voipi olla *kuusi* kuin *hanhi* (ven. gus) — näytti vähän suuremmalta ja korkeammalta kuin Linnasaari Oulussa; sen itäpäässä oli vähäinen notko, jossa kasvoi matalia puita ja pensaita, muuten se oli alaston kallio. Kun notkon kohdalla oli laskettu rantaan, nousimme B. ja minä ensin notkon ylimmälle paikalle ja aloimme sitten kiivetä lännen puoleen tulevan kallion jyrkkää rinnettä ylöspäin. Silmäni olivat kokonaan peittäneet minut saaren korkeuden ja suuruuden suhteen, sillä jo tämä ensimmäinen rinne oli niin suunnattoman korkea, että sen päälle päästessä lähätimme aikalailla, ja kun ylös tultua toivoimme olevamme saaren ylimmällä paikalla, havaitsimmekin, että kalliotanner yhä, vaikka loivemmin, kohosi etelään päin, johon ulottui pitkän matkaa. Tällä rinteellä näkyi lukematon joukko pienempiä ja suurempia soikulaisia kiviä, mutta jo ensi silmäys riitti vakuuttamaan, että noiden erityisten, ihmisenmuotoisten löytäminen ilman opasta tässä paljoudessa vaatisi puolen, jos ei koko päivää, niin ettemme hakemista yrittäneetkään. Hiukka harmittavaista oli ensin, että turhaa vaivaa olimme nähneet, mutta kohta lohdutti meitä se ajatus, joka heti alusta oli varmana ollut mielessämme, että tuo taru luostarin vihollisista tällä saarella oli kaikkea todellista pohjaa vailla; sillä mitkä viholliset täältä olisivat luostaria ahdistaneet? Sen sijaan että olisimme tuota kivikenttää ruvenneet kulkemaan ristiin rastiin oudonnäköisiä kivimuodostuksia löytääksemme, käännyimme selin siihen ja aloimme katsella allamme ja edessämme itään ja pohjaan päin aukenevaa laajaa näköalaa. Jälkimmäiselle ilmansuunnalle tuli saariston vihannuus, edelliselle meren sinertävä, ääretön vedenpinta helottaen auringon kirkkaassa valossa. Koilliseen päin ei merellä ollut muuta rajaa kuin taivas, mutta äärimmäisenä idässä näkyi mustempi viiva ja siinä eräällä kohtaa valkea pilkku. Siellä oli matkamme määrä: tuo musta viiva oli monasterin saari ja tuo valkea pilkku itse luostari. Näköalan laajuus korvasi täydellisesti sen vähäisen ponnistuksen, minkä ylösnouseminen oli vaatinut: Vianmeri, Vianmeri, se ikävöity ja kauan kaivattu, tuossahan se nyt viimein levitteli ulapoitaan aukeita, lakehia laineitansa ihastuneiden silmäimme edessä. Kun hetken takaa kuulumme huudettavan alas syömään, laskeusimme tyytyväisinä notkolle ja rantaan, surematta jättäen nuo kivettyneet ihmiset asemillensa.

Jos kuitenkin silloin olisin tiennyt, mitä luostarissa ostamastani kirjasta jälkepäin tulisi tietämään, — ja josta Castrénkin otteessaan luostarikronikasta ("Suomi", 1843) mainitsee, vaikk'en sitä jaksanut muistaa, — en varmaan niin vähällä olisi hakemistyöstä luopunut. Näillä Kusovoin saarilla oli tosiaan kerran majoillut luostarin vihollisia, ja ne viholliset olivat *suomalaisia*! V. 1611 tuli nimittäin suomalainen retkikunta rajan poikki, hävitti luostarille kuuluvat volosit (piirikunnat) Vianmeren rannalla ja kulki sitten pienillä veneillä mainituille saarille saakka, jotka ovat noin kolmen penikulman päässä luostarista. Täällä retkikunta viipyi kauan aikaa, mutta ei voinut luostaria saada valtaansa, "koska Jumalan näkymätön voima ja Solovetsin ihmeidentekijäin rukoukset varjelivat sitä ja sokaisivat viholliset", sanoo luostarikronikka, ja kun venäläinen sotaväki Suman linnasta riensi vastaan, täytyi

retkikunnan palata ensin mannermaalle ja sitten kotia; Venäjän ja Ruotsin välillä oli nimittäin silloin tehty aselepo. Tähän historialliseen tapaukseen tuo Huotarin kertoma muinaistaru nähtävästi perustui. Leirinsä suomalaisilla oli arvatenkin ollut tällä samalla saarella, jossa nyt kävimme, ja sen huipulta he varmaan monta kertaa olivat heittäneet halukkaita silmäyksiä tuon leveän merenselän poikki luostarisaaresen, jota kuitenkin eivät likempää saaneet nähdä.

Kun tuo taru näin koskee meitä itseämme, harmittaa minua nyt jälestäpäin, etten sen hartaammin kokenut saada selkoa noista kivettyneistä esi-isistämme, kun olin heitä niin lähellä, tuskin edes kivenheiton päässä. Jos joku tämän kertomuksen lukija joskus sattumalta sortuisi niille maille, kehoittaisin häntä käyttäytymään älykkäämmin.

Syötyä lähdettiin heti matkaan. Emme kuitenkaan olleet pitkälle ennättäneet, ennenkuin meidät saavutti paksu sumu eli "turnano", niinkuin sanottiin, ja rankka sadekuuro. Jälkimmäinen pakotti meidät kaikki, jotka vain mahduimme, pakenemaan veneen kannen alle, jossa hätä yritti vallalle päästä, kun huomattiin, että ravistunut katto ei vettä pitänytkään; mutta onneksi sade yhtä äkkiä herkesi kuin oli tullutkin. Sumun tähden oli laskettu ulommaisensa saaren rantaan ja siinä yhä istuttiin, vaikka aurinkokin rupesi taas paistamaan, niin että jo alkoi ikäväksi käydä, jonka vuoksi Huotarilta, joka "Norveegiasta" (Norjasta) ostettu "sydvesti" päässä ja öljytakki yllään totisena kökötti peräsimestä, viimein kyllästyksissäni kysyin, mitä tässä viivytettiin ja miksi ei lähdetty matkaan. Huotari silloin selitti, että Kemistä mukaamme tullut uusi karjalainen matkakumppalimme, jonka käskystä saaresen oli menty, oli noussut saaren huipulle tähystelemään näköalaa. "Mikähän mies se on", arvelin närkästyneenä B:lle, "joka hyvyydestä otetaan mukaan ja käyttäytyy kuin isäntä ja komentaja"; sillä muistin samalla, kuinka B. alusta matkaa oli kummastellut, että sanottu mies vaimoineen oli kannen alla ollut kuin kotonaan ja herrana, vaikka tosin kyllä oli Bilekin sijaa vieressään antanut. Viimein hän näkyi kalliosaaren korkealla huipulla, josta kiireesti alkoi astua alas. Kun hän kalliolta hypähti veneeseen ja käski lähteä liikkeelle, en voinut olla kysymättä, missä hän oli ollut, kun niin kauan oli kulkua viivyttänyt, johon hän vähän terävästi vastasi käyneensä katsomassa, kuinka paksu sumu merellä päin oli ja näkyikö luostarin saari. "Onhan meillä komppaso muassa", väitin minä tähän, muistuttaen että tämä tarvekalu juuri lähtiessä oli noudettu mukaan. "Semmoinen komppaso", vastasi mies ylenkatseellisesti, "sillä ei tumanossa tee mitään"; ja Huotari, joka näytti olevan valmis täydellisesti asettumaan miehen komennon alle, myönsi, että rauta-aineet veneessä kokonaan häiritsivät komppasomme toimintaa. Tähän ei ollut mitään sanomista, ja kun mies oli selvittänyt, että kolmen penikulman selälle ei ollut viisasta lähteä sumussa ilman täyttä ilmansuunnan tietoa, sain olla niinkuin aloinkin olla tyytyväinen. Hän sitten määräsi suunnan, johon oli kuljettava, ja niin jonkun tunnin viivähdyksen jälkeen taas oltiin matkassa.

Tämä mies, jonka kanssa ensimmäinen kohtaukseni ei ollut aivan ystävällistä laatua, oli laivankippari nimeltä Nikolai Andrejevitch *Jepifanov*. Hän oli parhaassa iässään, 37-vuotias muistaakseni, keskikokoinen kasvultaan, reipas liikkeiltään ja lyhyt puheiltaan, vaaleaverinen, huuli- ja leukaparta semmoinen kuin meidän puolen merimiehillä usein näkee; oululaisesta perämiehestä tai kapteenista hän olisikin voinut käydä milloin hyvänsä. Kotoisin hän oli Usmanalta, jossa oli ollut perhettänsä tervehtimässä ja josta vaimonsa nyt saattoi häntä luostariin, kun hän oli paluumatkalla Vienaan (Arkangeliin). Siellä häntä nimittäin oli odottamassa oma pieni jahti, jolla hän kuljetti tavaroita Vienan ja Norjan välillä, vieden jauhoja, köysiä ynnä muuta tavaraa ja tuoden pääasiallisesti kaloja. Hänen jahtiinsa mahtui vientitavaraa 1,500 ruplan arvosta, ja kun hän itse ne osti ja möi, oli hänen liikkeensä, jota hän oli harjoittanut kymmenkunnan vuotta, hyvästi kannattava. Kuitenkin hän valitti sitä vaivalloiseksi ja uhkaili luopua siitä sekä ruveta lohta kuljettamaan Usmanalta Pietariin. Naimisissa hän oli ollut jo toistakymmentä vuotta, vaikka sekä hän että hänen vaimonsa kumpikin näyttivät niin nuorilta ja toisiinsa niin rakastuneilta, että ensin luulimme heidän viettävän avioliittonsa alkuviikkoja.

Nämä tiedot saimme häneltä jälestäpäin sen viikon kuluessa, jonka oleskelimme toistemme seurassa ensin luostarissa ja sitten Vienassa. Vaikka ensi tuttavuutemme oli tehty vähän jyrkällä tavalla, tuli meistä näet kohta hyvät ystävät. Niinkuin jo olen osoittanut, ansaitsi hänen käytöksensä Kusovoin ulommaisessa saaresa pikemmin kiitosta kuin moitetta, ja mitä taas tulee tuohon olemiseen karpason kannen alla, joka kumppaliani oli vähän loukannut, saapi se tyydyttävän selityksen siitä, että hän — niinkuin myöhemmin kummaksemme kuulimme — ei kulkenutkaan veneessä meidän maksullamme, s.o. ilmaiseksi, niinkuin luulimme, vaan oli kuin olikin veneen isännälle maksanut kolme ruplaa. Osamiehenä veneen vuokraamisessa hän siis hyvällä syyllä saattoi itseänsä pitää.

Mutta matkaan takaisin. Kun oli saaren sivutse ennätetty ja tultu aavalle merelle, alkoi sumu vähitellen kadota, tuuli lakkasi kohta myöskin puhaltamasta, ja Vienanmeri lepäsi edessämme rasvatyynenä ja kirkaana kuin peili. Suunta pantiin, ei suoraan luostaria kohti, joka on tuon kolmatta penik. pitkän saaren länsirannan keskikohdalla, vaan paljoa etelämmäksi, saaren etelänokkaa kohti, sillä pakovesi olisi muuten kantanut meidät merelle, niinkuin teki eräälle toiselle, perässämme tulevalle veneelle, joka oli kulkenut Kusovoin viimeisen saaren pohjoispuolitse. Kun puhun meren tyyneydestä, täytyy minun kuitenkin lisätä, että yksi osa siitä ei ollut tyyni: pitkin ulommaisensa saaren syrjää jonkun virstan päässä rannasta näkyi aallokko ja kuului kohina ikäänkuin pahimmasta koskesta.

Erinomaisen outoa oli katsella tätä kuohua keskellä muuten rasvatyöntä merta, emmekä voineet sitä ollenkaan ymmärtää; mutta miehet sitten selittivät, että siinä oli syvempi paikka ja että veden laskeminen synnytti siihen aallokon. Kiikuttuamme mekin vähän aikaa sen eteläpäässä jätimme kohta sen taaksemme ja lähestyimme sitten lähestymistämme yhä selvemmin "valottavaa" monasteria. Tuon tuostakin kuului Huotarin "pogrebiite, pogrebiite" eli "soudaltakaa, soudaltakaa, raukat" — *rauikka* näyttää olevan hyväilyksana naisille Karjalassa, sillä myötäensä se miesten huuilta kaikui — mutta tämän kehoituksen hän lienee lausunut enemmän omaksi huviksensa, sillä soutajia ei sopinut laiskuudesta moittia. Kuta illemmäksi ja tynyemmäksi kävi, sitä tiheämpään näkyi ympärillämme, välistä etäämpää, välistä aivan likeltä, lumivalkeisia otuksia, jotka hetkeksi kohosivat vedenpinnasta ylös ja sitten vyörähtivät taas näkymättömiin; saattajamme sanoivat niitä "belugoiksi", ja ne arvatenkin olivat jonkunlaisia delfiinejä. Noin penikulman päässä luostarista on yksinäinen pieni kalliosaari meressä, *Tuopin luoto* nimeltään; sen ympärillä oli ikäänkuin sakeana savuna kimeästi kirkuvia tiiroja ja muita merilintuja. Jättäen oikealle kädelle, s.o. etelään päin, *Jänissaaren* (Sajatshij ostrovin), jossa luostarin karjatalo on, kuljimme viimein kahden pienen luotosen välitse, joiden harjalle oli pystytetty suunnattoman korkeat puuristit, ja edessämme oli luostarin pieni satama, jonka laiturin pari laivaa ja lukematon joukko veneitä oli kiinnitetty ja jonka rannalla luostarin valkeat rakennukset kirkkaasti hohtivat alenevan auringon valossa.

Luostari.

Luostarin satamana on pieni, lännestä itään tunkeva merenlahti. Kivilaiturit on rakennettu sen ympärille, niin että se muodostaa länteen päin avonaisen neliön. Se on siksi syvä, että suuret höyrylaivat uivat sen perälle asti. Höyryt ja veneet lasketaan pohjanpuoliseen laiturin, sillä tällä puolen on kaksi suurta rakennusta matkustajia varten: ensimmäinen kivistä, kolmikerroksinen, kussakin kerroksessa 27 ikkunaa rinnatusten, rakennettu v. 1866, niin etäällä laiturista, että väliin syntyy torinlevyinen aukio, toinen puusta, kaksikerroksinen, edellisestä vähän pohjoisempaan törmällä ja hiukan lyhyempi. Molempain etusivu on etelää kohti. Vastapäätä, sataman eteläpuolella, kauniin koivikon suojassa, on myöskin kaksikerroksinen puurakennus, johon ei kuitenkaan matkustajia laskettu. Pitkin sataman itäsyryä pohjoisesta etelään kulki korkea kivimuuri kuin liimassa ainakin, jonka molemmissa päissä sekä keskessä oli pyöreät tornit ja jonka takaa luostarin valkeat kirkkorakennukset torneineen ja risteineen kohosivat.

Rannalla seisoksivan lukuisan väkijoukon halki nousimme tuohon kiviseen "gostinnitsaan" eli majataloon, jonka läpi pitkä ja leveä korridorikulkua länsipäästä itäpäähän, numeroidut ovet molemmin puolin kuin hotellissa ainakin. Keskellä korridorikulkua oli vestibylit ja uloskäytävät sekä etelään että pohjoiseen päin. Se munkki, joka tässä hotellissa oli isäntänä, tavattiin pitkän hakemisen perästä ylimmästä kerroksesta, ja monen mutkan jälkeen annettiin meille viimein eräs alakerran huone, johon paitsi meitä kahta myöskin toinen puoli matkakumppaleistamme turvautui, sillä kaikki paikat olivat matkustajia täynnä. Huoneemme oli suuri ja korkea, siinä oli kaksi ikkunaa satamaan päin, mutta hyvin yksinkertainen sisustus: kolme sänkyä, kussakin tuuman paksuinen patja ja kahta paksu päanalusta, pieni pöytä ja pari tuolia — siinä kaikki huonekalut. Yhdessä alanurkassa tietysti oli "bohumaaterin" pyhä kuva. Tämänkaltaisia näyttivät kaikki huoneet olevan alimmassa kerroksessa, jota käytetään yhteistä kansaa varten. Ylin kerros, johon kumppalini ja minut seuraavana päivänä puolisen jälkeen käskettiin ja johon muuttimme, oli hiukan mukavammin sisustettu; keskikerros, parhaita vieraita varten, on kuitenkin vasta varustettu semmoisilla tarpeellisilla huonekaluilla kuin pesukaapeilla, sohvilla y.m.

Tavallisesta ravintolasta tämä gostinnitsa erosi siinä suhteessa, että siellä ei voinut tilata mitään ravintoaineita paitsi kiehuvalle vedelle täytetyitä samovaareja teetä varten. Eväät piti siis itsekullakin olla muassa — jollei halunnut määrättyillä ajoilla käydä itse luostarissa yhteisessä pöydässä syömässä. Näitä aterioita jokainen saa käyttää hyväkseen kolmen vuorokauden ajan maksuttomasti. Samovaareja, joita täällä näkyi olevan runsaasti, kiehui kohta yksi meidänkin huoneemme pöydällä, ja lasi teetä sekä sen kera kappale Usmanan lohesta tehtyä kalakukkoa maistui sangen hyvältä, päivän merellä oltua. Mutta syötyä kumppali B. ja minä pakenimme ulos luostariseutua katselemaan.

Ensimmäinen mikä luostarin rannalla vetää vieraan silmät ja varsinkin korvat puoleensa, on ääretön joukko kalalokkeja (tshaikkoja), jotka joka askeleella pyörivät kulkijan jaloissa ja aukoen suuria suitansa kimeällä äänellä huutelevat ruokaa. Ne ovat tulleet aivan kesyiksi sen takia, että luostarisaaressa kaikki otukset ovat rauhoitetut ja että pyhiinvaeltajat, arvatenkin pitäen näitä lintuja jonkunlaisina paikan pikku-isäntinä, kilvan syöttelevät ja ruokkivat niitä. Kauhea on se parku ja melu, jonka tämä ehkä tuhatmäärään nouseva lintuparvi saapi aikaan, niin että korvat ovat haljeta, ennenkuin siihen tottuu. Se ajatus, että hengiltä älköön mitään elävää saarella otettako, on kyllä hyvin kaunis, mutta oudolta aluksi tuntuu, että paikka, jonka juuri on määrä tarjota hiljaisuutta ja rauhaa maailman levottomuuteen kyllästyneelle mielelle, noitten lintujen elämisessä esittää kaikkea muuta kuin äänettömyyden ja sovinnollisuuden kuvaa. Puolipäiväsaarna seuraavana päivänä luostarin tuomiokirkossa pidettäessä oli

muuan lokki lentänyt kirkon katolle ja korotti siellä odottamatta kesken rukouksia kirkuvan äänensä, joka kuului sitä paremmin, kun katossa oli joku aukko. Venäläisten tavallisella välinpitämättömyydellä jumalanpalveluksessa ei kirkkoväki kuitenkaan näyttänyt tätä ollenkaan huomaavan.

Pitkin sataman itäsyрjää, parin kolmen kadunleveyden päässä laiturista, kulkee niinkuin jo sanoin kivimuuri. Se on osa eli syрjä siitä suojelusmuurista, joka ympäröi koko luostaria, muodostaen epäsäännöllisen viisikulmion. Tämä suojelusmuuri on 5-6, paikoin ehkä 7:kin sylvä korkea ja monta sylvä paksu, rakennettu äärettömän suurista, hakkaamattomista munakivistä, ylhäältä ylt'ympäri varustettu ampumarei'illä sekä lisäksi vahvistettu torneilla, joita on yhteensä 8 tai 10. Sisäpuolella kulkee ampumareikien tasalla katettu käytävä muurien puolustajia varten. Muurien läpi johtaa eri kohdilla viisi kuusi porttihilvia, jotka yöksi salvataan kiinni vankoilta raudoitetuilla porteilla. Luostari on siis luja linna, jota varsinkin siihen aikaan eli 300 vuotta takaperin, jolloin sen muurit rakennettiin ja jolloin ampumakoneet eivät olleet niin pitkälle kehittyneet kuin nykyään, oli melkein mahdoton vihollisen valloittaa väkiryssäköllä. Itäpuolella luostaria on näet lisäksi lampi eli pieni järvi, Pyhä järvi (svjätöje osero), joka sitä puolta suojelee, etelään päin taas lammesta satamaan juokseva syvä oja; pohjan puoli luostaria on rakennettu mäelle, ja muurien juuresta alkava rinne on täällä jonkunlaisena puolustuksen apuna. Tätä puolta muuten näytään pidetyn vaarallisimpana, koska muurit ovat siellä korkeimmat ja tornit tiheimmässä. Mutta se onkin lyhyin, sillä luostarin pituussuunta on pohjoisesta etelään.

Satamaan päin tuleva osa muuria on pisin, lähes yhtä pitkä kuin koko luostari; sen molemmissa päässä muuri tekee hyvin jyrkät käänteet. Askelten mukaan lukien sen pitäisi olla noin 150 sylvä, siis 1/4 virstaa; koko luostarin ympäryys luetaan runsaaksi virstaksi. Lehtipuita on istutettu sitä pitkin verhoamaan kivien alastomuutta. Siinä on kaksi porttia: toinen gostinnitsan kohdalla, toinen etelämpänä. Jälkimmäinen, jota sanotaan "pyhäksi", on pääportti, josta kuljetaan suoraan tuomiokirkkoon; sen yläpuolella muurissa on freskomaalauksia.

Pyhästä järvestä juoksevan ojan poikki vei monta siltaa, joista alimman korvissa oli kaksi pienoista obeliskia. Kun niitä katsellaksemme lähestyimme siltaa, huomasimme sen ja vähän ylempänä olevan toisen sillan välissä — *laivatokan*, jommoista ei meidän maassa ole muualla kuin Helsingissä! Kummastuksemme ei ollut vähäinen, sillä semmoista emme tosiaankaan olleet täällä odottaneet näkevämme, — vaikka tässä suhteessa jälestäpäin saimme syytä vielä suurempaan kummastukseen, kun kuulimme, että tuo laiturin kupeella oleva höyrylaivakin oli luostarissa tehty. Olivatko sillan korvassa seisovat obeliskit tokan rakentamisen vai jonkun muun tapauksen muistoksi pystytetyt, en tiedä sanoa, kyllähän niissä taisi olla joku slavonialainen kirjoitus, mutta siitä emme saaneet selvää. Lounaisosassa luostarimuuria, joka tokan kierrettyämme oli edessämme, näkyi melkeinpä lukematon joukko päänkokoisia mustia täpliä sininen rengas ympärillensä: ne olivat muistoja englantilaisten sotatäivain käynnistä näillä vesillä 1854 ja luostarin silloin tapahtuneesta pommituksesta. Ei kuitenkaan voinut huomata, että pommit olisivat muuriin mitään vahinkoa tehneet. Sitten jatkoimme kulkua ympäri luostaria pitkin järven rantaan; rannan ja muurin välissä kulkee näet kadun levyinen tie. Luostarin pohjoispäässä näkyi korkealta muurien yläpuolelta ristikkoikkunat — siellä siis oli vankihuoneita. Järven pohjoisessa päässä vähän matkaa muurista oli ryhmä kaikenlaisia rakennuksia.

Kiertokulkumme jälkeen kävelimme vielä hetken aikaa majatalon ja luostarin väliin tehdyllä lankkukäytävällä. Kun katseli tuota uutta komeaa kivirakennusta, sen edustalla olevaa toria ja laituriin kiinnitettyä höyrylaivaa, olisi voinut luulla seisovansa kauppatorilla Helsingissä Seurahuoneen edustalla. Mutta toinen puoli näköalaa hävitti tämän kuvitelman: tuo vankka luostarimuuri ja sen takaa kiiltävät valkeat seinät, vihreät katot ja lukemattomat torninhuiput risteinensä muistuttivat kohta, että muualla oltiin. Muukalaisuutta johtivat mieleen myöskin rannallavilisevät väkilaumat, niin kauan kuin heidän vieras puheensa kaikui korvissamme, niin että vähän ristiriitaisin tuntein nautimme kesäyön suloisuutta. Mutta kun rannallaolijat vähitellen kukin sortuivat majoihinsa ja nuo kalalokitkin herkesivät huutamasta, alkoi yön hiljaisuudessa pohjanpuolisesta lehdikosta kuulua käen heleä kukunta, ja tämän lempilintumme tuttuja sävelten turvissa mekin siirryimme makuuhuoneeseemme.

Seuraava päivä, 11 p. heinäk., oli Pietari-Paavalin suuri juhlapäivä, joka vastaa meidän juhannusta. Jo neljältä aamulla sanottiin ensimmäisen jumalanpalveluksen alkaneen, mutta matkatoverimme eivät olleet kirkkoon mennessään tahtoneet meitä herättää, kun ei siitä ollut sovittu, josta olimme heille hyvin kiittolliset. Kun 7:n korvissa heräsimme, oli huone kummaksemme tyhjä, mutta vähitellen ilmestyivät kumppalimme toinen toisensa perästä ja viimein myöskin tuo *unum necessarium*, samovaari. Pesemisen suhteen oli iso hankaluus sen puolesta, että vettä ei voinut saada huoneeseensa, vaan pesu oli toimitettava pohjoisen uloskäytävän porstuassa. Siellä oli kummallakin seinällä kyynärän korkeudella lattiasta leveät rännit ja niiden yläpuolella puolisen tusinaa päänkokoisia messinkipalloja, joiden pohjasta ponnella varustettu korttelin pituinen hieno messinkitanko riippui. Kun tätä lykkäsi ylös palloon, juoksi reiästä vettä kahden puolen tankoa alas. Epämukavaa laitos, mutta "mushikat" ehkä pitävät sitä hyvinkin hyvänä. Juomavettä ei myöskään ollut huoneissa, mutta korridorissa oli janon sammuttamiseksi suuret astiat täynnä sahtia eli kaljaa, "kvassia", joka oli luostarin suuressa panimossa tehtyä ja erinomaisen hyvänmakuista.

Päivän alkuvalmistuksista päästyämme kiirehdimme mekin luostarin muurien sisäpuolelle, jossa jo pariinkin toviin lienee jumalanpalvelusta pidetty.

Kun pääportin kautta aikoo sisään, on ensin kuljettava kivipaasilla lasketun holvin läpi, joka on 15 syltä pitkä. Sen katossa riippuu kaksi laivanmallia, jotka Pietari Suuri on lahjoittanut luostarissa käydessään, toisen 7 p. heinäk. 1694, toisen 10 p. elok. 1702; ne ovat vanhaa hollantilaista mallia, perä korkea ja siinä ikkunat. Kun holvista astuu kartanolle, on vastassa Kristuksen kirkastuksen tuomiokirkko (Preobrasenskij sobor), jonka perustukset "iguumen" eli apotti Filip laski v. 1558 ja jossa luostarin ensimmäisten perustajain, Sauvatin ja Sosiman, komeat ruumisarkut säilytetään. Kirkon portaille johtaa leveä, 30-40 syltä pitkä käytävä kartanon poikki, joka on pensaita ja kukkasarkoja aivan täynnä, niin että se näyttää mitä kauneimmalta kasvitarhalla. Kirkastuksen kirkko on eteläosa laajasta rakennussarjasta, joka ulottuu kartanon pohjoispuoleen asti. Paitsi erinäisiä muita huoneita, niinkuin esim. kirjastoa, on tässä sarjassa kolme kirkkoa: lähinnä Kirkastuksen kirkkoa, vähän edempänä, niin että se yhtyy itämuuriin, eräs kirkko, jonka katto on sininen ja kultatähdillä koristettu (kaikki muut katot ovat vihreitä) ja jonka Dixon (kirjassaan "Free Russia") sanoo rakennetun erään englantilaisen laivaston karkoittamisen muistoksi, mutta jota toinen niistä kirjoista, jotka luostarissa ostin, nimittää piispa Filipin kirkoksi; senjälkeen piispa Nikolain kirkko ja viimein pohjoisimpana Neitsyt Maarian taivaaseenastumisen kirkko (Uspenskij sobor), jota käytetään refektoriona eli ruokasalina ja jota talvella saatetaan lämmittää. Senkin rakennutti jo mainittu apotti Filip vv. 1552-57 ja se lienee vanhin luostarin nykyisistä rakennuksista. Nikolain kirkon vieressä on kellotapuli. Pohjoispuolella tätä rakennussarjaa on avoin piha, jonka luoteispäässä on gostinnitsan kohdalle tuleva portti ja jonka pohjoissyriä reunustaviin korkeihin rakennuksiin tehdyn toisen portin eli holvin kautta tullaan korkeiden rakennusten välissä olevalle pienelle pihalle: se on vankien piha, ja nuo korkeat rakennukset ovat vankihuoneita. Lukematon joukko kyyhkyisiä asuu täällä vankien parissa.[12]

Paitsi jo mainittuja neljää kirkkoa oli vielä yksi, erillensä toisista ja etelämuurissa kiinni. Se on varmaan se Maarian ilmestyksen kirkko, joka rakennettiin kohta sen jälkeen kuin muurit luostarin ympäri oli saatu valmiiksi (v. 1594).

Pitkin muurien sisäkylkeä kulkevat ylt'ympäri kaksi- tai kolmikerroksiset kivirakennukset. Niissä on luostariväen asunto- ja työ- ynnä muut huoneet. Pääportin yläpuolella on luostarin esimiehen, arkkimandriitin, asuinkerta, ja ylhäällä ilmassa kulkee siitä katettu käytävä pihan ylitse kirkkorakennussarjaan.

Itämuuriin liittyvät huonerakennukset ja usein mainittu kirkkosarja ovat niin lähellä toisiansa, että ainoastaan katu mahtuu väliin, ja senkin yli ulottuvat yhdessä tai parissa paikassa kirkkorakennukset, niin että syntyy suuria holveja. Kirkkosarjan keskikohdalla kulkee myöskin tämän kadun ja varsinaisen luostarikartanon välillä mutkitteleva holvi, jonka molemmilla puolilla on kellarintapaisia hautakammioita, kolkkoja, kylmiä ja sydänpäivälläkin niin pimeitä, että niissä palavaa lamppua kyllä tarvitaan. Eräässä tällaisessa on (luostarin kolmannen alkuperustajan?) Germanin muumio, jota ristikkoikkunan läpi hyvästi saattaa katsella. Kammion ovi oli kiinni, mutta vastapäätä, puoleksi maan alla, oli toinen hautakammio, jonka avonaisesta ovesta astuimme sisään. Kuka tässä lepää, en jaksa muistaa, kun luostarin historia silloin vielä oli minulle aivan tuntematon; kenties Theofan, kenties Nahum; väristen siitä kohta pakenimme. Holvikäytävän syrjillä oli myöskin hautoja ja komeita ruumisarkkuja, yksi niistä sisältäen piispa Filipin jäännökset, jollen väärin muista.

Kellotapulin edustalla on alhaalla maassa kello, jota soitetaan ylhäältä tapulista juoksevan nuoran avulla. Sen ympärille on muistoksi englantilaisten pommituksesta pystytetty pyramiideja eheistä ja särkyneistä pommeista, niin ikään pari pientä tykkiä, joita luostarin puolustukseksi käytettiin.

Tämän näköinen on luostarikartano pääpiirteiltänsä. Astukaamme jo kirkkoihin.

Se vaikutus, minkä tuomiokirkko meihin teki, oli kerrassaan masentava. Seinät ovat ylt'ympärinsä täynnä taiteellisesti tehtyjä maalauksia taivaansinisellä pohjalla, jotka esittävät tapauksia raamatusta, — erittäin jäi mieleeni lastenmurha Betlehemissä, vuorisäärä, vapahtaja pesemässä opetuslasten jalkoja ja myrsky merellä. Lähes keskellä kirkkoa on kupulakea kannattamassa kaksi neliskulmaista, sylen paksuista pylvästä, joitten kulmiin sovitetut hennot, lehdentapaisilla koristuksilla peitetyt kiertyvät pilarit varsinkin vetivät silmää puoleensa. Niiden edustalla oli miehenkorkuiset, hopealla päällystetyt kynttilälajalat. Ikonostaasi eli se väliseinä, joka erottaa pyhimmän osan kirkosta, oli lattiasta huimaavan korkeaan kattoon asti täynnä pyhain miesten muotokuvia, ja keskellä paistoi suunnattoman suuri Kristuksen kuva hopeaisessa puvussa. (Venäläiset usein verhoavat Kristuksen ja Neitsyt Maarian kuvat hopea- tai kultavaatteella, jättäen aukon ainoastaan kasvoja ja käsiä varten, joka outo tapa lienee saanut alkunsa siitä, että pyhäinkuvain otsaan ensin ripustettiin kruununtapaiset diadeemit.) Kultaa ja hopeaa hohtivat kaikki paikat kirkossa, missä ei maalauksia näkynyt, niin että silmiä tahtoi huikaista.

Tuomiokirkon länsi- ja pohjoispuolella oli salintapaiset suuret etuhuoneet, joiden seinät niin ikään ovat maalauksilla täytetyt ja lisäksi penkeillä varustetut. Pohjanpuolisen etuhuoneen itäpäässä on ovi

tuohon sinikattoiseen kirkkoon, joka on yhtä ylellisen komeasti sisustettu kuin tuomiokirkko. Etuhuoneitten luoteisesta kulmasta lähtee pitkä galleria, jolla apotti Isidor noin v. 1600 yhdisti kaikki kirkkorakennukset toisiinsa. Sen itäisellä puolella on järjestään käytävät Nikolain kirkkoon, kellotapuliin, kirjastoon ynnä muihin huoneisiin ja viimein refektorioon, jonka edustalla se levenee salintapaiseksi porstuaksi. Seinämaalaukset tässä galleriassa ovat toista laatua kuin muualla: ne kuvaavat ensin kaikenlaisia ihmeitä, joita tapahtui luostarin ensimmäisille perustajille, ja esittävät sitten jos jonkinmoisia hirvittäviä kuvia paholaisesta ja helvetistä. Oppimaton, yksinkertaisesti uskovainen kansa epäilemättä pyhällä kauhistuksella niitä katselee.

Nykyisen kellotapulin, johon noustaankin hyvin kaitaisia portaita, rakensi, jollen erehdy, arkkimandriitti Dosifei sata vuotta sitten. Siinä on yhteensä 29 isompaa ja pienempää kelloa: suurin painaa 1,100 puutaa, siis lähes 2,000 leiviskää. Kaksi miestä tarvittiin sen soittamiseen, s.o. saadakseen kielen koskemaan laitaan. Ilman tärinä oli pienessä huoneessa niin väkevä, että jonkun minuutin päästä täytyi lähteä pakoon sieltä. Tyynellä ilmalla sanotaan kellon äänen kuuluvan Kemiin asti.

Refektorio, talvikirkko, on avara huone ja samoin kuin kaikki muutkin paikat kaunistettu maalauksilla ja muilla pyhillä koristeilla. Dixon, jo mainitussa kirjassaan, sanoo refektoriksi käytetyn tuomiokirkon alla olevaa huonetta. Siinä emme käyneet.

Vielä on lopuksi lisättävä, että tuon tuostakin seinillä, pylväissä tai jossakin muurin nurkassa seisoi komea Kristuksen tai Neitsyt Maarian kuva, jokainen luultavasti "Ihmeitätekevä". Me pakanat emme niihin tulleet kiinnittäneeksi erityistä huomiota, koska noissa maalauksissa oli enemmän katsomista, mutta "oikeauskoiset" varmaan tekevät tarkan luettelon kaikista niistä.

Väkeä vilisi tänä päivänä kartanot, käytävät ja kirkot aivan täynnä niinkuin parhaimmilla markkinoilla. Omia asukkaita kuulumme luostarissa olevan kaikkiaan 500:n ja 1,000:n hengen välillä, mutta pyhiinvaeltajia oli nyt arviolta kahdenvertainen määrä, s.o. toista tuhatta henkeä. Joku osa niistä oli kotoisin rannikkoseuduista, Karjalasta ja pohjois-Venäjältä, ja olivat omilla veneillään tänne purjehtineet, mutta suurin osa oli tullut höyrylaivoilla Vienasta ja olivat kotoisin sisä-Venäjältä. Venäläisten samoin kuin muhamettilaisten uskontoon kuuluu nimittäin vaeltaminen pyhiin paikkoihin, joita Venäjällä on koko joukko ja joista Solovetsin luostari on mainioimpia. Kun niissä on jonkun "ihmeitätekevän" pyhäkuvan edessä tehty ristinmerkkejä ja lyöty otsaa lattiaan, sitten suudeltu pyhimysten ruumisarkkuja ja kuunneltu messua sekä ostettu vahakynttilöitä palamaan jonkun kuvan eteen, on muka tehty Jumalalle erittäin otollinen työ, josta autuuden porttia ainakin raolle aukaistaan. Että tällaiset pyhiinvaeltajat eli "bohomoltsit" (rukoukijat) melkein yksinomaan ovat alhaista, sivistymätöntä kansaa, on itsestään ymmärrettävää; sentähden mekin koko tässä ihmislaumassa tuskin näimme kymmentä säätyhenkilöä. Että moni heistä myöskin on laiskuri, joka kernaammin maleksii maita mantereita kuin tekee työtä, voinee varmasti väittää, vaikka pääosa lieneekin vilpittömästi uskonhartaudesta liikkeelle lähtenyt.[13]

Puolipäiväsaarnan eli messun toimituksessa oli kymmenkunta ylhäistä pappia osallisena, kaikilla sentapaiset kultalankakankaasta tehdyt kaavut yllään kuin meidän piispoilla kirkollisissa juhlatilaisuuksissa. He seisovat piirissä keskellä lattiaa; alimpana joukossa, selin ovea ja päin alttaria kohti, oli pitkäpartainen, kunnioitettavan näköinen vanhus, jota sanottiin väliaikaiseksi arkkimandriitiksi. Varsinaista arkkimandriittia ei näet luostarissa ollut, sittenkuin entinen oli joko kuollut tai nimitetty muuhun virkaan. Pitkin ovenpuolista seinää istui erinäisillä istuimilla puolisensataa munkkia. Kaikki meno näytti erittäin juhlalliselta, ja kun laulukunta papin saarnaan tuontuostakin kajahutti "hospodii pomiiui" eli "herra armahda", kumartuivat sanankuulijat ja tekivät ristinmerkin suurimmalla nöyryydellä ja katuvaisten näköisinä; vieläpä useat heittäytyivät polvillensakin lattialle, johon painoivat otsansa monta kertaa.

Kumarruksensa ja ristinmerkkinsä sekä otsanlyönnin lattiaan, jotka näyttävät olevan pääasiana venäjänuskoisten hartaudessa, he muuten toimittavat aina hyvin totisesti, niin että vieras, vaikka kummastellen sitä katselee, ei voi siitä pilkkaa tehdä. Edellämainitussa galleriassa ennen jumalanpalvelusta kulkiessani sattui silmäni vanhanpuoliseen mieheen, joka muutaman nurkan takana laskeusi kasvoillensa lattialle. Kohdalle tultuani huomasin seinässä pyhäkuvan, jolle tämä kunnia osoitettiin. Nojaten selkääni seinää vasten käytävän toisella puolella jäin ihmetellen siihen seisomaan sylen päähän miehestä, katselemaan hänen temppujansa. Noustuaan pystyyn hän teki ristinmerkin, kumartui syvään ja laskeusi sitten taas ensin toiselle polvelle hyvin verkalleen ja varovasti sekä löi viimein otsansa lattiaan. Tämän hän minun läsnäolostani vähintäkään huolimatta uudisti noin kymmenen kertaa, montako sitten jo varemmin lie suorittanut! Niin oudolta kuin tämä meno ensin näyttikin, en kuitenkaan voinut suutani vetää nauruun, koska miehen kasvoissa kuvastui vilpittömän hurskaus, ja kun hän viimein tyytyväisenä lähti astumaan edelleen, jäin paikalleni syvästi vakuutettuna hänen jumalaisuudestaan.

Usealle kuitenkin ristinmerkki alituisen, joka päivä kymmeniä kertoja tapahtuvan tekemisen kautta

lienee muuttunut paljaaksi ulkonaiseksi muodoksi, johon ei sielu eli henki ota suurta osaa. Niinpä vielä siinä seisoessani näin toisen bohomoitsin seisahduttavan kuvan eteen. Hän ei heittäytynyt maahan, teki ainoastaan ristinmerkin ja kumartui ehkä kolme kertaa, mutta kääntyessään matkaansa jatkamaan — *haukotteli* hyvin hartaasti! Toiset taas osoitettuaan kunnioitustansa niistivät nenäänsä (sormilla), sylkäisivät tai töllistivät, ylimalkaan käyttäytyivät niinkuin sivistymätön meikäläinen maallisissa jokapäiväisissä toimissaan. Paikalta lähtiessäni siis ensimmäinen kunnioituksen tunteeni asianomaisten hartautta kohtaan oli melkoisesti laimentunut.

Tuo ristinmerkin teko on aatteeltaan jotakin kaunista, koska siten ikäänkuin painetaan Jumalan siunaus hankkeelle ja toimelle; ennen uskonpuhdistusta meidänkin esi-isämme olivat siihen tottuneet. Mutta kun sitä liian paljon tai muuten sopimattomasti käytetään, menettää se vaikutuksensa. Erinomaisen huvittavaa oli esim. iltapäiväjumalanpalveluksessa katsella muuatta pientä, virkkusilmäistä poikaa, kenties 9-vuotiasta, joka kulki vanhemman miehen, arvatenkin isänsä seurassa. Niin ahkerasti kuin hän ei varmaan yksikään muu kirkkomies ristinmerkkiä tehnyt; tuskin hetkenkään loma-aikaa hän maltoi pitää. Ja ennenkuin kumartui eteenpäin, hän aina ensin notkisti selkensä taaksepäin, vauhtia saadaksensa, niin että ruumis huojui yhtenä luokkana edestakaisin. Meidän voimistelua kouluissa semmoinen ruumis epäilemättä ottaisi ensi palkinnon.

Itse merkki voidaan muuten tehdä eri tavalla, sievästi tai rumemmasti. Talonpoikainen kansa enimmäkseen muodostaa ilmaan niin suuren ristin kuin mahdollista koskettaen sormillaan ensin otsaan ja vatsanpohjaan, sitten oikeasta olkapäästä vasempaan. Tuo v.t. arkkimandriitti kirkossa teki merkin hienommasti: hän hiukan vain vilahutti kättä rinnallansa, niin että enemmän aavisti kuin näki ristinmerkin tehdyksi.

Sormienpito merkkiä tehdessä on pääeroituksia n.s. starovertsien eli vanhauskoisten ja valtiokirkon kannattajain välillä. Edelliset painavat peukalon nimetöntä sormeaa vastaan ja pitävät etu- ja keskisormet suorina; jälkimmäiset painavat peukalon etusormeaa vastaan.

Messun jälkeen B. ja minä palasimme majapaikkaan, sittenkuin sivumennen muutamasta myymälästä pääportin vieressä (sisäpuolella muuria) olimme ostaneet rihman semmoisia valkeita rinkeleitä, joita karjalaiset markkinoillamme kaupittelevat. Vaikka oli muka pyhäpäivä, tehtiin tässä vilkasta kauppaa, puoti oli väkeä aivan täynnä Olivatko nuo rinkelit täällä tehtyjä, en tullut tiedustelleeksi, mutta se on hyvin luultavaa, sillä luostariväki valmistaa kaikki tarpeensa itse. Karjalassa niitä ei tehdä, vaan ne tuodaan Äänisjärven tienoilta sinne; joka paikassa niitä kuitenkin saapi ostaa maakauppiailta, ja niitä myydään painon mukaan, jolloin punnitessa käytetään vanhanaikaista puntaria. Vedestä ja nisujauhoista tehtyinä niiden maku ei juuri ole mikään kehuttava, mutta makeisiin tottumattomat karjalaiset niitä yksin suin ylistävät erinomaisiksi. Rihma maksaa 15-20 kopeekkaa.

Majapaikka oli taaskin melkein tyhjä, sillä suurin osa kumppaleistamme oli messun jälkeen mennyt syömään luostarin yhteiseen pöytään. Me olimme väentungoksessa joutuneet erillemme heistä emmekä siis tienneet tehdä heille seuraa. Jepifanovin toimesta muistaakseni kuitenkin kohta saimme tekeittimen eteemme, ja sen sekä evästemme avulla nälkä oli äkkiä poistettu. Mutta keittoruuan tarve alkoi vähitellen käydä tuntuvaksi, ja sekä sitä että myöskin uteliaisuuttamme samalla tyydyttääksemme päätimme illalla mekin mennä luostaripöytään.

Jälkeen puolenpäivän kävimme ensin uimassa Pyhän järven eteläpään rakennetussa uimahuoneessa, jota Dixonin mukaan tuskin yksikään pyhiinvaeltaja jättää käyttämättä. Uimahuoneen ja luostarin välissä järvestä juoksevan ojan niskassa oli rakennus, jota saattajamme Huotari sanoi *sahaksi*, ja rannalla viruikin iso joukko tukkeja ja hirssiä, jonka ohessa maa oli kaarnan peitossa. Luostarin *mylly* on tähän samaan rakennukseen yhdistetty. Sitten halusi kumppalini katsella luostarin kirjastoa, bibliotekaa, ja käskimme siis Huotarin, joka oli venäjää osaavinaan, ilmoittaa tahtomme kahdelle pyhän portin edustalla istuvalle ystävällisen näköiselle munkille. Hänelle oli kuitenkin ensin selitettävä mikä kirjasto on, ja kun hän asian perille päästyään vuorostaan alkoi selittää munkeille bibliotekan merkitystä, joutui hän kummakseen sekä munkkien että meidän naurun alaiseksi. Pyyntöömme suostuttiin auliisti, kunhan kirjastonhoitaja, veli Agafon, saataisiin käsiin. Sillä välin kuin häntä lähetettiin etsimään, Huotari, tulkintoimeensa ehkä kyllästyneenä, osoitti meille nuorta sivukulkevaa herrasmiestä, jonka sanoi joko olevan kotoisin Joensuusta tai siellä ainakin asuneen ja nykyään olevan sahanhoitajana Sorokassa; hän osaisi puhua sekä venäjää että muita kieliä. Me tietysti kohta hänen kimppuunsa, ja hauska oli saada täällä tavata meidän puolella asunutta. Hänen oli kohta kuitenkin lähteminen paluumatkalle Sorokkaan, josta omalla pikkuhöyryllä oli tullut, niin ettei hän voinut tulkiksemme ruveta, mutta hänen neuvostaan saimme tehdä tuttavuutta erään saksalaisen luonnontutkijan Goebelin kanssa, joka oli Sorokan höyryssä tullut luostariin ja joka hyvin kohteliaasti rupesi oppaaksemme. Kirjasto oli pienoinen kulmahuone lähellä Nikolain kirkkoa; mitään harvinaisempia teoksia tai käsikirjoituksia ei siinä kuitenkaan säilytetä, sillä ne vietiin v. 1854 englantilaisten rynnäköä odottaessa kaikki turviin mannermaalle, Vologdaan tai Kasaniin. Kun lisäksi ei kirjoista ollut mitään luetteloa, lähdimme kohta pois; ainoat kirjat, joita katselin, olivat

venäläisiä hengellisiä aikakauskirjoja viime vuosilta.

Merkkillistä on, että luostarin asujamista, päällikköä, arkkimandriittia ehkä lukuunottamatta, ei yksikään osaa mitään vierasta kieltä. Luutnantti Sandeberg, ruotsalainen retkeilijä, joka on täälläkin käynyt ja matkastansa kirjoittanut pienen kertomuksen, sanoo, että varsin moni munkki ymmärtää ja puhuu joko ranskaa tai saksaa, mutta tämä on erehdys. Ensi iltana puhuttelimme saksaksi erästä munkkia luostarin höyryveneessä saadaksemme tietää, milloin höyry lähtee, mutta sitä hän ei voinut selittää, vaikka jonkun saksalaisen sanan koki änkyttää; ja hän varmaan oli ylimpiä munkkipappeja, koska hän seuraavan päivän puolipäivämessussa seiso i arkkimandriitin rinnalla kultakaapu yllään. Ensin arvelimme omaa heikkoa kielitaitoamme syyksi keskustelun huonoon menestymiseen, mutta että vika vielä enemmän oli hänessä, huomasimme seuraavina päivinä, kun tuntikausia saatoimme saksaksi pakinoida vastamainitun Goebelin kanssa. Hän muuten myöskin vakuutti, että vieraita kieliä ei luostarissa osata ollenkaan.

Illalla oltiin taas kirkossa, ja kun messu oli loppunut, ryntäsivät kaikki kiireesti pappien perästä tuomiokirkosta sen pitkän gallerian päähän, josta Taivaaseenastumisen kirkkoon eli refektorioon mennään. Miikkula ja Huotari nykäisivät meitäkin takinhelmasta, ja niin astuimme huoneeseen, jonka oikealla puolella oli pitkä pöytä pappeja ja munkkeja varten, vasemmalla samanlaiset rahvasta varten. Meille muuan nuori palvelija asetti syömäneuvot keskellä huonetta paksun pylvään suojassa seisovalle pöydälle. Aterian aluksi kuului pappien pöydästä kellon helähdys. Yhteinen malja täynnä sahtia eli "kvassia" sekä lautanen, jolla oli vastasuolattua silakkaa (seldiä), palasiin leikelyä, seiso i edessämme, sitä paitsi oli kullakin lusikka, lautanen, kahveli ja paksu leivänpalanen. Kun tuota erinomaisen hyvää silakkaa ja niin ikään hyvää hapanta leipää oli maistettu, kuului äkkiä toinen helähdys yläpöydästä. Joutuisaan kannettiin pöydille maljoissa kalakeittoa; ja kun sitä parhaillaan syötiin, helähti kello taas, passarit hyökkäsivät esiin ja toivat uuden maljan keittoa, joka varmaankin oli turskasta valmistettua. Tämä samoin kuin edellinenkin oli makunsa puolesta erittäin hyvää. Liian väleen vain sekin oli syötävä, sillä taas kajahti kellon ääni, ja ateria oli loppunut. Syönnin aikana muuan nuorenlainen mies saarnastuolin tapaisesta luki pitkäveteisellä äänellä jostakin kirjasta, kenties pyhimysten elämäkertoja, mutta katkaisi kellon helähtäessä aina lukunsa keskellä lausettakin. Että aterian jälkeen olisi veisattu joku virsi ja kumarrettu pyhimyslippaan edessä, niinkuin Dixon kertoo käynnistään luostarissa, en jaksa muistaa. Päinvastoin liiankin hätäisesti kiirehditettiin huoneesta pois.

Nyt oli paaston aika, ja ruuat siis olivat tavallista laihemmat, mutta mausta ei voi sanoa muuta kuin hyvää. Seuraavana päivänä oli paasto loppunut, ja silloin kuului m.m. annetun voita, puuroa ja maitoa sekä vehnästä, niin että kumppalimme olivat kerrassaan tyytyväiset. Me emme käyneet ruokasalissa muuta kuin tämän yhden kerran.

* * * * *

Vielä seuraavan päivän, 12 p. heinäk., viivymme luostarissa. Silloin m.m. kävimme kirkkomaalla, joka on etelään päin luostarista. Pitkissä riveissä ja hyvässä järjestyksessä, niinkuin ajattelee urhoollisten sotilasten kaatuvan, seisoiivat siinä vainajien ristit kaunisten koivujen ja kuusten suojassa; itäpäässä oli kirkonkokoinen kappeli, jonka lukitsemattomasta ovesta saattoi astua sisään. Myöskin pistäysimme niissä neljässä pienessä, ulkoa valkeaksi rapatussa ja sisältä maalauksilla koristetussa kappelissa, jotka ovat luostarin edustalla, kolme sataman itäsyryllä ja yksi vähän pohjoisempana törmällä. Ne ovat useimmat pystytetyt muistoksi keisarillisen perheen jäsenten käynneistä luostarissa; ainoastaan yksi, keskimmäinen rannassa, on Dixonin mukaan rakennettu seuraavan merkillisen tapauksen muistoksi, jonka tähden sitä sanotaankin "ihmeen kirkoksi". Eräs pyhiinvaeltaja, syödessään papin siunaamaa leipää, pudotti palasen siitä maahan. Samassa tuntematon koira sieppasi leivän, mutta se näytti paisuvan koiran kurkussa ja putosi suusta pois, aivan kuin elävä olento. Tämä koira — usko pois — oli itse pimeyden ruhtinas, ja tapauksen johdosta kappeli rakennettiin. Näin Dixon.

Paljon olisi kuitenkin vielä ollut katsottavaa. Olisi pitänyt käydä "riisnitsassa" eli aarrehuoneessa, jossa luostarin kalleudet, niinkuin mitrat, messukaavut, piispansauvat y.m. säilytetään, joiden arvo nousee miljooniin; niin ikään olisi saattanut käydä asehuoneessa, jonka vanhanaikuisia kaluja: sotakirveitä, jousia, pertuskoita y.m. ainoastaan ikkunasta pikimmältään katsastimme; työhuoneet ja tehta at, joita luostarissa on jos jonkinlaisia: pajoja, nikkarin-, suutarin-, sorvarin-, ja kutomaverstaita, leipomoita, sahdinpanimoita, veneveistämöltä y.m., olisivat myöskin ansainneet katsomista. Sitten olisi voinut tilata hevoset ja ajoneuvot ja lähteä ajamaan esim. noin penikulman päähän pohjoiseen tulevalle korkealle *Sikerni-vuorelle* (Sekirnaja gorá), jonka huipulle valotorni on rakennettu ja jonka juurella ihanan lammen rannalla yhä vieläkin (Dixonin mukaan) on se matala mökki, jossa Sauvatti asui, ja lähellä sitä se sammalpenkki, jossa hän polviaan notkisteli; tai veneellä kulkea esim. *Hanhisaarelle* (Anskerskij) katselemaan siellä olevia Kolminaisuuden ja Ristiinnaulitsemisen skiittoa eli erakkoluostareita, joista varsinkin jälkimmäinen, rakennettu melkein pystyjuyrkälle, Golgataksi ristitylle vuorelle, kuvasta päättäen on erinomaisen kaunis nähtävyys; taikka käydä *Jänis-* eli *Muksalmen-saarissa*, joissa luostarin karjoja pidetään. Kaikki nämä käynnit jäivät kuitenkin meiltä tekemättä.

Osaksi ajan lyhyys ei olisi sallinut, sillä samana päivänä olimme päättäneet taas jatkaa matkaa, osaksi emme kaikkia katseltavia paikkoja silloin tietäneet, osaksi oli venäjän kielen taitamattomuutemme suureksi haitaksi; sitäpaitsi olimme — ja se oli pääsyy — kerraksi jo saaneet kylliksemme siitä, mitä olimme nähneet. Luostari tarjosi niin paljon odottamatonta, niin paljon hämmästyttävää, että mieli masennuksiin asti täyttyi kummastuksen ja ihmettelyn tunteista, ja usean päivän olisi saanut levähtää, ennenkuin taas olisi jaksanut uusia ihmeitä katsella.

Iltapäivällä siis siirryimme "Kemi" nimiseen höyrylaivaan, joka tuprutteli savua piipustaan laiturin kupeella ikkunaimme alla, ja lähdimme sen turvissa taas Vienenmeren laineita kyntämään.

Munkkielämä.

Tuon kirkkorakennussarjan läpi kulkevan pitkän gallerian varrella oli myöskin muuan huone, jossa oli kaupan kaikenlaisia muistoksi sopivia, munkkien valmistamia pikku esineitä, niinkuin puisia ja metallisia ristejä ja medaljongeja, puulusikoita y.m. Näiden halpahintaisten, mutta taidokkaasti tehtyjen kapineiden joukossa havaitsimme myös kaksi kirjaa, joihin tietysti etupäässä kävimme käsiksi. Toinen niistä, nimeltä "Solovetskij paaterik", painettu Pietarissa v. 1873 ja värikuvilla varustettu, kooltaan 208 siv. suurta oktaavaa, sisältää luostarin mainioimpain miesten elämäkertoja; toinen nimeltä "Podvigi Solovetskoj obiiteli", neljäs painos Moskovassa 1876, 71 siv., on historiantapainen kertomus luostarin sankaritöistä, etupäässä englantilaisten pommituksesta v. 1854. Suurella uteliaisuudella olen näitä kirjoja katsellut, ja ehkä lukijoita huvittaa kuulla jotakin niiden sisällyksestä, kun nyt kiikumme Vienenmeren väljillä vesillä, yhä kulkien tuntemattomia maita kohti.

Edellisen kirjan johdannossa on tarkalta tuntuva kertomus Solovetsin munkkien elämästä, joka ei ole omituista viehätystä vaille, jos kohta se monessa suhteessa näyttää meikäläisistä oudolta. Muutamia kappaleita sanotusta johdannosta tahdon senvuoksi suomentaa.

Munkkielämä — siinä sanotaan — on sekä tarkoituksensa että olentonsa puolesta sisällinen, salattu. Vaikka ulkonaisetkin tapaukset, jotka jossakin luostarissa ovat tapahtuneet, erikoisella tavalla vetävät puoleensa historioitsijan huomion, on niillä kuitenkin munkkisäädyn historialle ainoastaan alempi merkitys, koska erakkoelämän päämääränä on sielun pelastus. Ei taistelu ulkonaisia Vihollisia vastaan, ei aineellisen eikä taloudellisen elämän menestys, ei toimeliaisuus maailmassa yksistään maallisten etujen tähden ole munkkien tarkoituspäätäjä, vaan sielun salaisessa asunnossa tapahtuva taistelu pelastusta uhkaavia sisällisiä vihollisia vastaan, siveellisen elämän menestys, hengellinen toimeliaisuus suurimmassa määrässä — siinä munkin kutsumus. Voitot tällä kilpakentällä enimmäkseen ainoastaan kaikkinäkevä Jumala tulee tuntemaan.

Jos seuraamme Solovetsin munkin elämää hänen monasteriin tulostansa alkaen aina kuolemaan saakka, huomaamme, että hänen tavallinenkin elämänsä on sankarityö (podvig).

Ainoastaan vilpittömän, luja tahto kokonaan palvella Jumalaa sielun pelastamisen tähden voipi houkutella ketään hakemaan turvapaikkaa Solovetsin autiolta saarelta. Tämän saaren erottaa asutuista paikoista vähintään neljäkymmentä virstaa Vienenmeren laineita, jotka jäillänsä kahdeksaksi kuukaudeksi katkaisevat yhteyden rannikon kanssa. Saaren laiha kasvullisuus ja kahdeksankuukautinen pimeä, sumuinen ja kostea talvi eivät tarjoa erityistä viehätystä elämälle, paitsi yksinäisyyden ja maailmasta eroamisen etua. Tähän katsoen saattaisi näyttää siltä, että jo pelkkä tahto elää tämmöisellä saarella riittäisi todistamaan vilpittömän halua munkkielämään; ketään ei kuitenkaan oteta suorastaan noviisien eli munkki-alokasten joukkoon. Jokainen monasteriin pyrkijä elää aluksi vuosikauden bohomoitsina (pyhiinvaeltajana, oikeastaan jumalanrukkoilijana), joita myötäensä on vähintään 300 henkeä, jotka asuvat ulkopuolella luostaria kolmessa rakennuksessa taikka myöskin muurien sisäpuolella, miten tarve sekä kelpoisuus erityisiin ammatteihin vaatii. Vuoden kuluessa on munkiksi aikovalla, erinäisiä töitä toimittaessaan, hyvä aika miettiä, tokko munkkielämä hänelle sopii, hyvä aika oppia tuntemaan veljeskuntaa, jonka parissa hän haluaa taistella, sekä valita itselleen rippi-isä, johon hengellisissä asioissa voipi turvata. Jos vuoden kuluttua hänen aikomuksensa yhä pysyy muuttumatonna, ottaa luostarin esimiehistö vielä tarkemmin pitääksensä häntä silmällä ja vasta muutamain vuosien perästä kirjoittaa hänet noviisien luokkaan. Ei yhdellekään tulokkaalle myönnetä mitään etuoikeuksia; kaikki veljellisesti nauttivat samaa ruokaa, munkeista erillään olevassa rakennuksessa, kulkevat samanlaisessa puvussa, asuvat yhteisissä kamareissa ja työpöytäkköjen määräyksestä yhteisesti menevät töihin. Ainoastaan ruumiillisten voimain suuruudella pidetään väliä, ja vähävoimaisille määrätään helpompia töitä. Näissä töissä kevytmieliset ja vallattomat ihmiset, jotka ovat munkiksi sopimattomia, kohta tulevat ilmi, ja toiselta puolen vieraan määrämät eikä aina mieluisat työt harjoittavat mieltä nöyryyteen, tottelevaisuuteen ja kärsivällisyyteen. Työntekijälle ei aivan pian myönnetä omaa erityistä asuinkammiota, ja vielä enemmän aikaa kuluu, ennenkuin munkkikaapu puetaan hänen päällensä. Sen hän saapi pitkällisillä hurskaudenharjoituksilla ja raskailla töillä ja vastaanottaa sen siitä syystä mielihyvällä ja ilolla. Harva katsotaan ansainneeksi mantteliin-vihkimisen ennen kuin 10 vuotta luostarissa oltuaan. Vihkimispäivä on hengellinen juhlapäivä vihityille ja kaikille

muillekin, sillä eikö munkeilla ole syytä iloon, kun näkevät uskollisen jumalan-orjan liittyvän joukkoonsa? Eikö itse vihityn sovi iloita, kun monivuotisten ponnistusten perästä on päässyt vilpittömään toiveittensa perille? Syrjäisenkään sydän ei voi olla sulamatta,[14] kun hän katselee liikuttavaa vihkimistoimitusta, jossa vastainen munkki, luopuen maailmasta ja kaikista sen viettelyksistä, liikuttavasti sitoutuen naimattomuuteen, kaikesta omaisuudesta luopumiseen ja kuuliaisuuteen, ottaa päällensä Kristuksen siunatun ikeen. Niinkuin vastasyntynyt lapsi kasteen sakramentissa ojennetaan kummille kasvatettavaksi uskon ja jumalisuuden oppiin, niin vastavihitty munkkikin juhlallisesti alttarin edessä, pyhästä evankeliumista, ikäänkuin Kristuksen kädestä, jätetään pojaksi rippi-isälle, jonka tulee häntä ohjata uskon tiellä.

Hiljaisesti ja ilman melua, vuosi vuoden jälkeen kuluu munkin elämä sillä tiellä, jonka hän on valinnut, viimeistä, kaikille ihmisille yhteistä päämaalia kohti. Vihkimispäivästä alkaa vihkimisessä annettujen lupauksen pakollinen täyttäminen, joihin munkiksi-aikoja on harjoittanut itseään luostariin tulostansa saakka. Varsinkin lupaus kuuliaisuudesta esimiestä ja veljeskuntaa kohtaan hallitsee Solovetsin munkin kaikki ajatukset, kaikki henkiset ja ruumiilliset voimat, niin että suurin osa munkeista, täyttäen monilukuisia toimiansa, ei saa lepoa ennenkuin sairasvuoteella tai haudassa. Papillista arvoa ja erinäisiä luostarinvirkoja eivät munkit saa tahtonsa, vaan ainoastaan kuuliaisuutensa mukaan. Jättäen iäksi maailmalle hyvästi harvat heistä lähtevät mannermaalle, paitsi milloin puute ja yhteiselämän etu käskee jonkun lähteä luostarista joksikin aikaa.

Ylhäiseen *s'hiimaan* (jossa sitoudutaan kovempaan askeesiin) vihkiytyvät ainoastaan ikäkulut, jotka ovat työstä käyneet voimattomiksi tai sairastavat kuolemantautia; mutta s'himnikatkin, ahtaassa kammiossaan, toimittavat ahkerasti jotakin työtä: toiset, silmälaseilla varustettuina, neulovat; toiset kutovat uutta verkkoa tai purkavat vanhaa; voimattomin repii vanhoja köysiä laivantilkkeiksi.

Siitä minuutista alkaen, jolloin aamulla, keskellä yön hiljaisuutta, kellon ääni luostarissa kaikuu, kutsuen aamurukouksen pitoon, on Solovetsin munkin jokapäiväinen elämä alituista *rukouksen* ja *työn* vaihtelua.

Majesteetillinen on yö luostarissa, joka kaikilta puolin on raskailla salvoilla teljetty. Kaikkialla on äännettömyys ja synkkä pimeys, jonka keskeltä, ikäänkuin testamentin tähti, pilkoittaa heikko valo sammumattomasta lampusta, joka palaa korkealla vihollisen nuolien särkemän Neitsyt Maarian kuvan edessä. Mutta kas, jo tuli sydänyö: kesken yleistä hiljaisuutta tuntia ennen soittoa aamukirkkoon kaikuu muurien välissä ja pitkin korridoreja herätyskellon pikainen helähdys, aivan kuin ääni päänenkelin torvesta, joka maailman viimeisenä päivänä nostattaa kuolleet. Kellon soinnista ei vielä liike ala luostarissa, sillä munkit, nyt nousten vuoteiltansa, joilla vähän aikaa ovat levähtäneet edellisen päivän vaivoista, suorittavat sellisääntönsä ja pyhittävät Jumalalle mietteittensä ja tunteittensa esikoiset alkaneena päivänä. Aamujumalanpalvelus tavallisesti alkaa kello kolme, mutta juhlapäivinä kahden ja yhdenkin aikana. Vähän ennen kellonsoittoa ilmaantuvat munkit eri suunnilta, ohjaten askeleensa etupäässä kunnianarvoisten Sosiman ja Sauvatin temppeliin, koska voimassaolevan tavan mukaan kukin pitää velvollisuutenaan ennen kaikkea notkistaa polvensa noiden pyhimysten ihmeitatekevään jäännösten edessä ja anoa heidän siunaustaan ja apuaan senpäiväiselle taistelukentälle. Työtekevät veljekset suureksi osaksi jäävät tulematta sydänyön messuun Kunnianarvoisten kirkkoon; mutta esimies ja kaikki papit sitoutuvat tulemaan kaikkiin palveluksiin tuomiokirkossa. Aamujumalanpalveluksesta ei vapauteta ketään: sentähden herättäjä, sydänyön messun alussa, rukoiltuaan paikan pyhäinkuvain edessä ja saatuaan esimiehen siunauksen, tarkastelee ensin laululehteriä ja kulkee sitten ympäri koko kirkon nähdäkseen, ovatko kaikki läsnä; huomattuaan ketkä ovat poissa hän lähtee heitä uudestaan herättämään ja messun jälkeen ilmoittaa esimiehelle poissaolijat, samalla selittäen syyt poissaoloon. Kun kiitoslaulu "Herralte Jumalalle" on veisattu, niin leipoma- ja keittiötöitten hoitaja, tavan mukaan kumarrettuaan paikan pyhäinkuvain edessä, vastaanottaa esimiehen siunauksen ruuan valmistamiseksi ja lähtee sitten kirkon pyhimmän kuvan edessä palavasta lampusta otetulla valkealla keittiöön virittämään tulta takkoihin, joissa ruokaa valmistetaan. Kun ruvetaan kafismeja (?) lukemaan, lähtevät munkit, noviisit ja bohomoltsit niin ikään kirkosta ryhtyäkseen määrättyihin töihin, joita sitten tekevät koko päivänkirkkoon jäävät rukoilemaan ainoastaan kirkonpalvelijat, vanhimmat munkit ja kivulloiset. Jumalanpalvelusta jatketaan tuomiokirkossa kauemmin kuin muissa kirkoissa. Aamullinen palvelus kestää tavallisesti kolme tuntia; sen jälkeen pidetään kolme taikka viisi messua, niin että kirkollisten rukoilemisten harrastaja voipi kirkoissa oleksia sydänyöstä puolipäivään saakka. Viimeinen messu aamulla pidetään klo 10, ja siihen taas tulevat esimies ja kaikki papit poikkeuksetta. Niinkuin aamu- ja iltakirkossa, niin varsinkin messussa ylistetään suurella hartaudella ja kunnioituksella kuolleitten isäin ja veljien sekä kaikkien luostarin hyväntekijäin muistoa, joitten nimet ovat synodiikkaan kirjoitetut. Näiden muistiaisten toimittaminen on hieromonakkojen ja arvokkaimpien munkkien tehtävänä. Messun lopussa hieromonakko pyhällä vedellä pirskaa ruokasaleissa katetuita pöytiä, mutta keittiössä kaikki ruuat, niin ikään leipomatuovassa pyhittää taikinan tai jauhot, jotka seuraavana päivänä ovat leivottavat. Viimeisen messun jälkeen, yhteydessä aterian kanssa, suoritetaan joka päivä pyhän leivän juhlakulkue. Kanonarha etunenässä, lukien kovalla äänellä 144 psalmia, kulkevat järjestään tuomiokirkosta

ruokasaliin ensinnä laulukunta, sen jälkeen hieromonakko kantaen korkealla vadilla saastuttamattoman Neitsyt Maarian kunniaksi valmistettua suurta rippileipää eli öylättiä, sitten esimies ja hänen perässään veljeskunta päättäen tämän juhlallisen matkueen. Aterian alussa koko veljeskunta veisaa Herran rukouksen 'Isä meidän', jonka jälkeen esimies tai hänen poissaollessaan ensimmäinen hieromonakko siunaa ruuan ja juoman. Ennen syömään rupeamista kannetaan pikku palasiin taitettu puolisko rippileipää kaikkien veljien pöydille. Päivälliseen kuuluu aina neljä eri ruokalajia, joiden joukossa lihansyöntiaikana, arkipäivinä, suolattu turska on ensimmäinen — joka ruoka äkkinäiselle ei maistu erittäin hyvältä, mutta merenrannikon asujamille on mitä mieluisin ja itse luoja osoittama syömisen ja terveyden pohja ja alkua. Kesällä pyydetään merestä tarpeeksi paljon silakoita (seldejä), joista keitetään kalalientä; joulun- ja tammikuulla saadaan jään alta saitoja (? *navaga*); mutta saarten monilukuiset järvet antavat aivan vähän kaloja, ja sentähden useammin kuin mikään muu näkyy veljesten pöydässä jauhoilla suurustettu keitto kuivatusta turskasta; päivällinen päättyy puurolla ja maidolla; juhlina myöskin annetaan vehnystä. Paastoruokana on sieniä, marjoja ja hedelmiä, joita saarilla kasvaa. Munkkien aterioimisessa on jonkinlaista juhlallisuutta, joka koskee sydämeen ja mieleen. Ruokasali on Neitsyt Maarian taivaaseenastumisen tuomiokirkossa; kaikki sen seinät ja holvit ovat kaunistetut Vapahtajan kärsimisiä, evankelisia autuuksia ja kunnianarvoisia isä kuvaavilla suunnattoman suurilla maalauksilla; aina 400 munkkia ja palvelevaa veljeä istuu pitkien pöytien ääreen; kaikkialla vallitsee syvä hiljaisuus, jossa kuuluu ainoastaan saarnamiehen kaikua ääni hänen selitellessään päivän pyhimyksen hyviä tekoja tai sankaritöitä tahi sulopuheisen Jefrem Sirinan liikuttavia varoituksia, jotka kehoittavat kohtuullisuuteen ja katumukseen: Päivällisen loputtua toimitetaan säädetyllä tavalla rippileivän kohotus pyhiä virsiä veisattaessa. Syötyään munkit taas hajaantuvat eri työpaikkoihinsa. Viiniä ei munkeille koskaan anneta pöydässä; ainoastaan juhlapäivinä sallitaan vanhimpain veljien nauttia viini-annos, jonka esimies on kellarissa siunannut; suurimpina juhlina tällainen kestitys tapahtuu esimiehen huoneissa. Kylmä ilmanala, talven pituus, kosteat usvat, myrskyiset merituulet, suolainen ruoka ja lakkaamaton työnteko, joka kovasti runtelee ruumista, puolustavat tarpeeksi tällaisesta ihmisen heikkoudelle osoitettua myöntöväisyyttä.

Klo 4 ip. pidetään peräkkäin kaksi varempana iltahartautta; viimeiseen jumalanpalvelukseen soitetaan klo 6, mutta talvella klo 5, sittenkuin kaikki työ on loppunut, ja sentähden siihen ottavat osaa kaikki päivällä työssä olleet munkit ja pyhiinvaeltajat. Jumalanpalveluksen jälkeen syödään ruokasalissa illallinen, jossa on kolme ruokalajia, ja ennen salista lähtöä veljet kuuntelevat rukouksia levon ajaksi. Jokainen jumalanpalvelus toimitetaan tarpeellisella hartaudella ilman vähintäkään kiirehtimistä, niin että arkipäivinäkin kaikkiin kirkonmenoihin kuluu 7-8 tuntia.

Munkkien ohjesäännön, jonka muutamat luostarit suorittavat kirkossa, lukee Solovetsin luostarissa samoin kuin Athos-vuorella kukin munkki sellissään. Siinä ottavat illallisiin rukouksiin osaa myöskin vuotuiset bohomoltsit ja kesällä kaikki pyhiinvaeltajat. Paitsi kumarruksia ja harjoittelemista hiljaisessa rukouksessa on jokainen munkki ja noviisi velvollinen joka päivä lukemaan vissin määrän kafismeja ja muistorukouksen elävään ja kuolleitten veljien ja sukulaisten kiitokseksi; muutamilla on myöskin tapana lukea joku luku evankeliumeista tai Apostolein teoista ja erinäisiä kirkkovirsiä. Sellirukousharjoitusten lukumäärä, pituus ja aika riippuvat, rukoilijan hartauden mukaan, hänen rippi-isänsä tahdosta ja määräyksestä. —

Kun munkkien jokapäiväiset hartaudenharjoitukset näin on kerrottu, seuraa sitten johdannossa selitys luostarin viroista, ammateista ja töistä. Ylin virka on esimiehen (nastajaatelin), jota Pyhän Synodin valitsema arkkimandriitti hoitaa. Hän on laumansa "isä, pää ja johtaja", joka rajattomalla vallalla määrää kaikesta ja jolle jokaisen munkin tulee osoittaa ehdotonta kuuliaisuutta. Esimiehen viran jälkeen tulevat vara-esimiehen, kassan- eli taloudenhoitajan, kirkko-inspektorin, aarteidenhoitajan ja rippi-isän virat, sitten muut alempain kirkonpalvelijain ammatit. Paitsi näitä varsinaisesti kirkollisia virkoja on olemassa suuri määrä muita toimia ja ammatteja. Niiden luetteleminen ottaa kirjassa 15 riviä, enkä siis tahdo sillä lukijoita vaivata, mainitsen vain, että siinä on jos minkä työn tekijöitä, verkonkutojasta, veneenveistäjästä ja kirvesmiehestä alkaen mekaanikkoihin, merikapteeneihin, kivenhiojiin ja taidemaalareihin asti. Ja kutakin ammattia ei suinkaan yksi mies toimita; niin esim. suutareita ja räätäleitä oli (1873) 70 henkeä, meriväkeä 60 henkeä, kalamiehiä 40 henkeä; pajassa on toisinaan 10 ahjoa työssä. Tämä monipuolisuus luostarin työtoimissa juuri herättää vieraan kummastusta. Ne kaksi höyrylaivaa esim., "Viera" ja "Nadeshda" ("Usko" ja "Toivo"), jotka kulkevat luostarin ja Vienan väliä, ovat luostarin munkkien rakentamat, ja niitä kuljettavat yksistään munkit, kapteenista kajuuttavahtiin asti! Semmoista laivamiehistöä kuin näitä pitkäpartaisia munkkeja, joilla on hartioille valuvat hiukset, piippalakki päässä ja maahan asti ulottuva, kämmenenlevyisellä nahkavyöllä uumilta kiinnitetty hameentapainen puku yllään, ei monessa paikoin maailmaa saane nähdä.

Käsitöissä — kuuluu sitten jatko kirjassa — vallitsee jumalinen tapa. Aina työn alussa käännytään rukouksella Jumalan puoleen, ja jos työ tehdään muitten seurassa, kääntyy sitten kukin vanhimman puoleen sanoen: "siunaa, isä", ja saatuaan vastaukseksi: "Jumala siunaa", tekee varjelukseksen ristinmerkin sekä ryhtyy työhön, jota rukous mielessään toimittaa, ikäänkuin Jumalan katsannon

alaisena ja hänen väkevällä johdollaan ja avullaan.

Siunatut ovat ne munkit — sanotaan johdannossa lopuksi — jotka munkkisääntöjen mukaan, luopuen omasta tahtomuksesta, täydellisellä nöyryydellä ja evankelisella itsensäkieltämisellä kulkevat elämänsä polkua eteenpäin alituisessa työssä ja jokapäiväisissä rukouksissa. Kaikista mainetöistensä he eivät odota mitään palkintoa maan päällä. Munkki kuolee — ja kolme lyöntiä suureen kelloon ilmoittaa veljeksille kanssarukoilijan kuoleman; hänen jäännöksensä, käärittyinä mantteliin (munkkikaapuun?), kannetaan kirkkoon, jossa ennen sielumessua luetaan Psalmtaria tai evankeliumeja, jos vainajalla on ollut papin arvo. Sielumessun jälkeen, viimeisen suutelon saatuaan, kannetaan kuollut kirkkomaalle ja lasketaan hautaan kaikkien kirkonkellojen soidessa, joten ilmaistaan kirkon iloa siitä, että vainaja, elämänjuoksunsa päätettyään, on mennyt rauhan satamaan. Temppeleihin palattuaan ja ennen hautajaisateriaa toimitettuaan viimeisen messun, esimies ja kaikki munkit 12 kertaa lankeavat polvilleen rukoillen: "suo, Herra, nukkuneen palvelijasi hengelle rauha", ja sama rukous ja polvilleenlankeaminen tulee jokaisen munkin 40 päivänä uudistaa. Vainajan nimi kirjoitetaan kaikkiin kirkon synodiikkoihin iäti muistettavaksi, ja samoin jokainen veli sen panee muistikirjaansa selliohjesäännössä luettavaksi Kullekin haudalle pystytetään suuri puuristi, johon pannaan ilmoitus, että vainaja syntymästään aina loppuunsa asti kantoi ristiänsä, oli Jumalallisen Ristinkantajan vilpiton seuraaja ja siirtyi maallisesta elämästä loppumattomaan iankaikkisuuteen, Lunastajansa ja Vapahtajansa ansiotekoihin turvaten. —

Onhan tämä kertomus Solovetsin munkkien elämästä sangen viehättävä? Että se pääsuunniltan on todenperäinen, on aivan epäilemätöntä. Sydämen ajatukset noissa alituisissa rukouksissa ainoastaan Jumala tuntee, mutta kaikki, minkä luostarissa näkee, todistaa, että työtä siellä pidetään kunnialla.

Niistä useasta kymmenestä elämäkerrasta, jotka kirja sisältää, tahdon tässä mainita ainoastaan yhden: isä *Nahumin*. Niille, jotka ovat lukeneet Dixonin useinmainitun kirjan, tämä nimi ei ole tuntematon, sillä Dixonkin puhuu Nahumista, sanoo, että hän itsensäkieltämisessä oli täysi ihme, ja ennustaa, että hänestä kerran tehdään Solovetsin pyhimys. Käyneekö ennustus toteen, sen tulevaisuus on osoittava, mutta luostarikirjan elämäkerta kyllä on niin ylistävä, että ennustus ei näytä kovin uskaliaalta. Mitä Dixon ei kuitenkaan ole maininnut, mutta joka meidän suomalaisten huomiota varsinkin kiinnittää mieheen, on se, että hän kansallisuudeltaan oli *karjalainen*. Ukko Nahum syntyi v. 1777 "Kamennoje oseron", s.o. Kivijärven[15] kylässä samannimisen järven rannalla, "noin 300 virstan päässä luostarista". Hänen vanhempansa, Pahomij (Paahkomie) ja Maura, olivat köyhiä kyläläisiä ja kuolivat äkkiä, niin että poika aivan nuorena jäi orvoksi. Muuan varakas sukulainen, nimeltä Nemtshinkin (?), jolla oli arenilla merieläinten pyynti "Reboldskoin" satamassa Solovetsin saarella, otti pojan luokseen ja vei hänet kesällä 1791 luostariisaareen. Täällä poika kesäkauden otti osaa meripyyntiin, mutta syksyn tullen jäi luostariin, "viehättyneenä luostarin kauneudesta ja hiljaisuudesta", eikä sieltä sen koommin enää lähtenyt. Pitkät ajat hän siellä teki kaikenlaisia halvempaa työtä: oli meripyynnissä, harjoitti vähän maanviljelystä, palveli nahkurintöissä tai toimitti luostarissa vähäisiä askareita, niinkuin halonhakkuuta, nuotankutomista j.n.e., mutta viimein hän noin 45-vuotiaana pääsi alempaan kirkonpalvelukseen ja sai kantaa munkkipukua. Isä Nahumin teki kuuluisaksi se erinomainen ankaruus, jolla hän hylkäsi maalliset mukavuudet ja kuritti ruumistansa. "Hänen pukunsa oli niin huono, ettei edes kerjäläinen olisi hänen repaleitaan päällensä ottanut, jos olisi ne tien varrelta löytänyt; ei hän juonut viinaa, ei teetä, ei olutta, kahdesti päivässä vain kävi yhteisessä ruokapöydässä ja jakeli silloin parhaat palat syömätovereilleen; sellissään, jonka hän viimein sai oman, hänellä oli vuoteena lauta ja päänaluksena — halko." Selityksen tammöiseen itsensä nöyryyttämiseen voipi löytää ainakin jonkunlaisen, jos muistelee, että hän erämaan viheliäisistä mökeistä tuli suoraan luostarin huikaisevaan loistoon: oman halpuuden tunne, jota vielä voitiin hänen karjalaisella syntyperällään sopivasti kiihottaa, jäi välttämättä vallitsevaksi juonteeksi hänen varmaan alkuansakin herkkätunteisessa luonteessaan. Kun hänen nimensä tuli tunnetuksi, alkoivat sekä ylhäiset että alhaiset käydä hänen puheillaan neuvoa ja johdatusta pyytämässä, niin että hän syystä olisi saattanut ylpeillä, jos turhamielisyys olisi häntä vaivannut; mutta hän pysyi kuolemaansa asti samanlaisena kuin aina ennenkin, yhtä halpana ulkonaisesti, yhtä nöyränä sisällisesti. Karjala, hänen syntymämaansa, ei mennyt hänen mielestään: kun Aunuksen piispa kävi häntä tervehtimässä, kiitti hän häntä siitä, että Petroskoin pappisseminaarissa oli ruvettu opettamaan someakin papiksi aikoville, ja kun luostariin saapui karjalaisia, jakeli hän heille hedelmiä, joita viljeli kasvitarhoissaan.

Ukko Nahum, pääsi tämän maailman vaivoista 76 vuoden ikäisenä 22 p. kesäk. 1853. Koko veljeskunnan tahdon mukaan hänet haudattiin luostarin sisälle tuomiokirkon alttarin alle pyhän Sosiman viereen — kunnia, jota osoitetaan ainoastaan arkkimandriiteille. Pyhiinvaeltajat kumartavat ja rukoilevat joukoittain sen graniittikappaleen ympärillä, joka osoittaa tämän maallisen kurjuuden apostolin viimeistä leposijaa.

V.

Vienassa ja sieltä Kierettiin.

Niinkuin varemmin on mainittu, oli Solovetsin luostari matkamme äärimmäinen pää, josta viimeistään olimme aikoneet kotimatkalle kääntyä. Mutta jos lukija luulee, että kääntyminen nyt on tehty, kun luostarista on erottu, täytyy minun ilmoittaa, että hän erehtyy. Asianlaita nimittäin oli, että matka tänne saakka oli tullut vähintään puolta halvemmaksi kuin ensin olimme laskeneet ja sitäpaitsi tapahtunut joutuisammin kuin olimme luulleet, ja kun siis oli säästynyt sekä aikaa että rahaa, heräsi meissä halu laajentaa matkaa vähän edemmäksi kuin alkuaan oli ajateltu ja käydä katsomassa Arkangelinkin kaupunkia Vienajoen suussa. Täältä on vain yhden vuorokauden matka niille paikoin, jossa nykyään pohjois-Venäjän etevin, kautta maailman tunnettu kauppakaupunki sijaitsee ja jossa ennen aikaan suomensukuisten permalaisten valta kukoisti; nyt meillä on tilaisuus siellä käydä, mutta jumala tietää, milloin vasta sellainen tilaisuus on tarjona; jos emme nyt sitä käytä, tulemme ehkä ikämme sitä ajattelellemme katumaan, — näin arvelimme. Ja mietittyämme sinne tänne päätimme viimein kuin päätimmekin lähteä matkalle, kun lisäksi olimme Jepifanovilta kuulleet, että Arkangelissa oli norjalainen hotelli, josta kielen puolesta voisimme tulla toimeen. Vianaan siis lukija nyt saa meitä pikimmältään seurata.

Vienanmeri on laajempi kuin moni meikäläinen luulee. Kemijoen suusta länsirannalla Vienajoen suuhun vastapäätä toisella puolen merta tulee lähes 40 penik. meritse, enemmän kuin 50 maitse. Luostarista on merimatka vähän lyhyempi. Höyrylaiva "Kemi", jossa Jepifanovin neuvosta olimme lähteneet kulkemaan, koska se muka oli luostarihöyryjä parempi, viipyi matkalla luostarista Vianaan runsaasti 20 tuntia, lauantai-illasta klo 6 sunnuntai-iltapäivään noin klo 3; se teki 11 1/2 solmua, s.o. noin 17 virstaa tunnissa, joten matkan pituudeksi tulee noin 35 penik. "Kemi" oli Englannissa rakennettu, siipirattailla kulkeva, kooltansa kenties hiukan pienempi kuin Oulun ja Pietarin väliä kulkevat höyrylaivat. Se oli sen puolesta mukavampi kuin meidän höyryt, että hyttien makuusijat olivat laitettut ei ainoastaan poikittain laivaa, niinkuin meillä, vaan myöskin pitkittäin, joka jälkimmäinen järjestys on erinomaisen hyvä merikipuun taipuvaiselle, sillä silloin ei tarvitse pelätä, että pää maatessa koskaan painuisi jalkoja alemmaksi, niinkuin meidän höyryjen makuupaikoilla tekee, jos laiva vähänkään keikkuu, ja josta täytyy tulla kipeäksi. Merikipu olisi tällä matkalla muuten ollut tarjona — usea sitä lie sairastanutkin — sillä jo luostarista lähdetessä tuuli kova pohjanen, joka aika lailla hypitteli heti perässämme lähtevää pientä "Onegaa", ja kuta edemmäksi ennätettiin, sitä vankemmaksi kiihtyi tuuli, niin että yöllä oli ankara myrsky. Minä kuitenkin jo hyvissä ajoin pakenin kannelta alas hyttiin ja panin maata enkä tietänyt myrskystä taikka merikivusta sen enempää. Aamulla tuuli alkoi tuntuvasti hiljetä, vaikka merenkäynti vielä oli kova, ja kun päivällä lähenimme matkan määrää, oli melkein tyyni.

Vienankaupunki eli lyhyesti vain *Viena*, s.o. Arkangeli, niinkuin meillä tavallisesti sanotaan, on rakennettu näillä paikoin laajaksi merenlahdeksi levenevän Vienajoen (Dvinan) oikealle rannalle, noin 3 penik. lahden suusta ylöspäin. Siinä voidaan helposti erottaa kaksi eri kaupunginosaa: varsinainen kaupunki ylempänä joella ja satamakaupunki, "Solombala"; ainoastaan jälkimmäisen kohdalle uivat suuremmat laivat. Solombala saattaa olla paria virstaa pitkä, varsinainen kaupunki neljää, ja kun välissä on joku virsta harvaan asuttua alaa, tulee koko Vienan pituudeksi päästä päähän ainakin 7 virstaa. Kun asukasluku ei ole enempää kuin noin 25,000 henkeä, on arvattava, ettei näin pitkä kaupunki voi olla erittäin leveä; leveys onkin keskimäärin vain 3 tai 5 kaupungin korttelia. Talot ovat enimmäkseen puusta rakennetut samaan tapaan kuin Kemissä, vaikka varakkaamman näköisiä rakennuksia on enemmän; kivirakennuksia ei satamakaupungissa ollut kuin muuan kirkko, sotaväen kasarmit ja lääninvankila, mutta varsinaisessa kaupungissa niitä näkyi runsaammin. Esplanaadeja ja puistoja oli molemmissa, mutta etenkin varsinaisessa kaupungissa niiden määrä oli suuri. Mikä aluksi etupäässä veti huomiota puoleensa, oli kirkkojen paljous, joita luimme tusinamäärän; niiden joukossa oli saksalainen, puolalainen ja Solombalassa englantilainen kirkko. Solombala muuten ei ole mannermaalla, vaan suurella saarella, jonka erottaa manteresta puolta tai täyttä virstaa — en muista kumpaa, vaikka askelten mukaan luin — leveä jokihaara; sen poikki vie ponttonisilta, joka talveksi aina otetaan pois. Keväisin kuuluu saari enimmäkseen olevan veden vallassa. Paitsi maata myöten pääsi saaresta varsinaiseen kaupunkiin kulkemaan pitkin jokeakin pienessä höyryveneessä, mutta kun sillä ei ollut määrättyitä tulo- ja lähtöaikoja, oli mukavampi kulkea maitse joko jalkaisin tai ajurilla. Viimeksimainittua kulkutapaa laivain kapteenit näyttivät enimmäkseen käyttävän.

Se talo, jossa me asuimme, oli Solombalan alapäässä, rantakadun varrella. Sen omistaja oli nuori norjalainen nimeltä Hansen, joka naimisen kautta oli tullut talon isännäksi. Itse hän ei kuitenkaan täällä asunut, vaan eli vaimonsa kanssa varsinaisessa kaupungissa, jossa piti saksalaista klubia, ja hoidatti taloansa Solombalassa vanhemmalla veljellensä sekä äidillensä, joka vuosi pari takaperin oli Norjasta

muuttanut lastensa luo Vianaan. Taloa nimitettiin muhkeasti kyllä "hotelliksi" (gotel Gansen), joka kuitenkin rakennuksen pienuuteen ja vanhuuteen katsoen tuntui pikemmin korunimeltä. Yläkerran kolmesta tai neljästä huoneesta annettiin meille suurin, ja hinnaksi sovittiin 1 rupla 20 kop. hengeltä vuorokaudessa, siihen luettuna kaikki. Tämä hinta, Suomen rahassa kolme markkaa, tuntui meistä hyvinkin halvalta, vaikka jälestäpäin eräs toinen vuokralainen ilmoitti asuvansa 1 ruplasta ja arveli, että mekin tinkimällä olisimme päässeet samalla.

Olomme Vienassa kesti yhteensä viisi päivää, jonka ajan kuluessa hyvin kerkesimmekin oppia tuntemaan kaupungin, sikäli kuin saattoi kysymykseen tulla. Solombala oli pian katsottu, koska siinä ei ollut mitään erittäin katseltavaa. Rantakadulla oli joka toisen talon seinällä englannin- ja venäjänkielinen ilmoitus kaikenlaisten laivantarpeiden myynnistä; toisen pitkäkadun varrella oli muun tavaran kauppaja; hyvin tiheässä muitten välissä oli luettavana ilmoitus "pradaasha lutshih vadok" eli parasten viinain kauppa, joka samalla lienee merkinnyt kapakkaa. Kaikissa ikkunoissa oli kukkia. Varsinaisessa kaupungissa oli hiukan enemmän katselemista. Siellä kävimme tuomiokirkossa, joka on olevinaan hyvinkin korea, mutta Solovetsin kirkkoihin verraten ei ole mitään; kauneinta siinä on rauta-aitaus sen ympärillä. Sen porstuassa säilytetään kolmea ruotsalaista tykkiä, jotka Pietari Suuri vei saaliikseen ruotsalaisilta isonvihan aikana; sisällä kirkossa on niin ikään kaksi ruotsalaista lippua. Puuristi, jonka Pietari omakätisesti teki, kun myrskyn käsistä Vienanmereltä pääsi hengissä maihin, seisoo kirkossa seinää vasten. Niiden kirkon kalleuksien joukossa, jotka lukkari vai mikähän lie ollut meille näytti, oli esim. *mitra* (piispan hiippa), jonka hän sanoi maksavan 8,000 ruplaa, *piplia*, joka paksujen kansiansa tähden painoi 2 puutaa (4 leiviskää) — jos sanon, että kannet olivat kullasta, taidan valehdella — y.m. y.m. Sitten kävimme museossa, joka oli pienenlainen, niin että mahtui kahteen huoneeseen. Siihen oli Venäjän pohjoisosista keräilty kaikenlaisia esineitä ja esineiden kuvia, joita huvikseen katseli; semmoiset kokoelmat olisivat hyvin paikallaan meidänkin maan kaupungeissa. Myöskin pistäysimme jo mainitussa saksalaisessa klubissa, jonka suuri sali veti vertoja Helsingin Seurahuoneen salille. Lähellä museota joen rannalla on matala, liiterintapainen rakennus, jonka etupuolella luettava kirjoitus ("dvorets Petra I:a") ilmoittaa, että se on ollut Pietari Suuren asunto. Kaupungin yläpäässä on teatterihuone, muistaakseni kivistä. Siinä valitettavasti emme tulleet käyneiksi, vaikka eräs teatteriseurue paraikaa siinä antoi näytäntöjä; eräänä iltana kyllä tuumailimme lähtöä, mutta silloin saimme luoksemme muutaman nuoren saksalaisen, johon olimme höyrylaivassa tutustuneet, ja niin ei sinä iltana tullut lähtöä eikä muina iltoina enää sopinut. Muutamalla torilla keskellä kaupunkia on runoilija Lomanosovin kuvapatsas.

Se mikä Vienassa kuitenkin kiinnittää huomion etupäässä puoleensa, on tietysti joki ja sitä pitkin kulkeva kauppaliike. Joen leveys kaupungin kohdalla on ainakin neljännes, mutta kenties kaksikin, niin että toinen ranta vain epäselvästi siintää. Virta ei arvattavasti ole kovin kova, mutta kuitenkin siksi väkevä, että esim. tukkilautat sen voimasta kulkevat eteenpäin. Paitsi näitä lauttoja, jotka kaupungin sivutse lasketaan Solombalan alapuolella olevaan saareen, jossa on suuri joukko höyrysahoja (ja jonka Maimaksin kanava erottaa Solombalan saaresta), tulee Vianaa alas toisenlaisia lauttoja eli parkkoja, joissa on syltä korkeat hirsiseinät ja hieman kalteva katto; ne ovat liikkuvien linnain kaltaisia, ja niissä tuodaan jauhoja, talia, hamppua ynnä muuta tavaraa. Ne lasketaan jonkun laivan kupeelle, ja kun ovat siihen tyhjentäneet sisustansa, myydään ne polkuhinnasta kaupunkilaisille. Venekulkua ei joella paljon näkynyt, mutta matalakulkuisen ratashöyrylaivan, oudon katsella, näimme kerran lähtevän jokea ylöspäin; kuinka kauas tuo sitten kulkenee. Laivoja oli joella tullessamme noin 70-80, niiden joukossa lähes kymmenkunta suurta, arvatenkin englantilaista höyryä eli "tamppia" (dampfer), niinkuin ystävämme Jepifanov sanoi; mutta lähtiessämme luimme lähes 200 purjetta. Solombalan möljä on samalla tavoin hirsistä rakennettu kuin salmen möljät Oulussa; varsinaisessa Vienassa ei muuta möljää ole kuin joen rannat paitsi laiturit valkamapaikoissa. Solombalan möljässä oli tullessamme 30 laivaa, mutta lähtiessämme 70; noin kolmas osa niistä oli norjalaisia.

Viena on perivenäläinen kaupunki. Karjalaisia siellä ei ole kuin joku ainoa sotaväessä ja joku kauppasioissa sattumalta kulkeva — karjalaiset ylimalkaan eivät Vienassa tee kauppaa. Maaseudun harvalukuiset kylät ovat nekin joko venäläisiä tai pohjan puolella samojedilaisia; karjalaisia ei ole eikä Europaeuksen mukaan ole koskaan ollutkaan. Kemin kaupunki kyllä ensi silmäykseltä näyttää yhtä venäläiseltä kuin Viena, mutta siellä sentään aina voipi suomen kieltä osaavia löytää ilman isoja hakemisia; toisin on Vienassa, ja molempain välillä on siis sen puolesta suuri erotus. — Muutamia samojedeja saimme nähdä. Juuri Hansenin hotelliin tullessamme oli portilla pari kolme mustatukkaista, turkkirepaleisiin puettua lasta, joihin viitaten ajurimme sanoi: samojedeja. Vanhin niistä lähestyi meitä ja sanoi omalla kielellänsä muutaman sanan, jolla hän luultavasti pyysi jotakin. Olihan niille lantti kullekin annettava, kun muka sukulaisia olivat, ja siitä nousi iloinen hälinä heidän joukossaan.

Venäläisten kielitaidosta on Suomessa se ajatus jotenkin yleinen, että jokainen sivistyneeksi sanottava venäläinen osaa joko ranskaa tai saksaa. Tämä ajatus tuskin sentään on suunnilleenkaan oikea. Solovetsin munkkien heikosta kielitaidosta olen jo maininnut, ja heidänhän kuitenkin pitäisi olla jonkunlaisia sivistyksen kannattajia; matkalla Vianaan ja Vienassa sain uusia todistuksia

erehdyksestäni. Kun ennen luostarista lähtöä menimme höyrylaivan saliin syömään, istui siellä kannua kallistellen muuan munkki, jonka kuulumme olevan luostarihöyryn kapteenin, ja eräs toinen herra, jolla oli musta, vaikka jo harmahtava huuli- ja leukaparta sekä kultasankaiset silmälasit ja jota meillä olisi heti sanottu oppineeksi maisteriksi. Miehet olivat iloisella tuulella, ja munkkikapteeni kääntyi kohta meidän puoleemme pitkällä ja luultavasti hyvinkin lystillisellä puheella, koska hän näytti erinomaisen ihastuneelta, mutta me emme ymmärtäneet "ni sloova", kun hän puhui niin nopeasti. Hänen kumppalinsa silloin yritti ruveta asiaa saksaksi ja ranskaksi selittämään, ja se kyllä näkyi, että hänellä joskus oli niiden kielten oppikirja ollut kädessä, mutta tolkkua ei tullut puheesta mitään. Tämä mies olikin, kuulumme jälestäpäin, koulumaisteri, ja olisi häneltä siis sopinut odottaa vähän enemmän kielitaitoa, varsinkin kun hän tahtoi taidollansa kerskailla, sikäli kuin huomasimme. (Kenties sentään tämä taito oli aikanaan ollut parempi, mutta sitten huoliin haihtunut, sillä hän oli 10 vuotta elänyt maanpakolaisuuteen tuomittuna Onegassa ja vasta tänä kesänä saanut luvan esteettömästi liikkua Arkangelin läänin alueella, jota lupaa hän nyt käyttää Vienassa käydäkseen.) Että laivan kapteeni ei osannut vieraita kieliä, olen jo maininnut, ja hänkin oli sentään merikoulun opettaja. Sama kielitaidon puute tuli esiin Vienassa. Solombalasta kuljin kerran pikkühöyryssä yläkaupunkiin nuoren miehen kanssa, joka oli Vienasta syntyisin, mutta asui Pietarissa. Hän oli sivistynyt mies, niinkuin puheensa nihilisteistä, virkakuntain tuomiovallasta, luostareista y.m. osoittivat, mutta ranskaa ja saksaa, joita kumpaakin minun oli keskustelussa pakko käyttää apuna, hän ei ymmärtänyt ollenkaan, ei edes tavallisimpia sanoja. Toista olisi sentään nuorelta pietarilaiselta odottanut.

Vielä mainittakoon Vienasta, että lapset siellä olivat erittäin ahkeria kerjäämään, tehden pitkät matkat seuraa huudellen: "käptin, käptin, daitte mnje kapeitshiku", s.o. kapteeni, antakaa mulle pikku lantti; kaikki ulkolaiset herrasmiehet kun näet siellä ovat laivankapteenoja, niin mekin kävimme semmoisista. Aikaihmiä emme huomanneet kerjäämässä, mutta heillä kuului olevan tapana ryöstämällä viedä toisen omaisuutta. Edellämäinillä asumattomalla taipaleella molempain kaupunginosain välillä on kolme siltaa, ja keskimmäisestä kertoi meillä käydessään se nuori, saksalainen, johon olimme laivassa tutustuneet, että siinä pimeän aikana syksyllä joka yö koetetaan tehdä ryöstöjä; siltaa sentähden sanotaankin "vaaralliseksi sillaksi". Eräältä oululaiselta, joka merimatalla oli käynyt Vienassa, jolloin heidän laivansa oli ollut Maimaksin kanavassa (luoteeseen Solombalasta), olen myöskin kuullut, että joka yö sinä parin viikon aikana, minkä he siellä viipyivät, hätyytettiin kaupungista palaavaa meriväkeä sillä parin virstan pituisella, myöskin autiolla taipaleella, joka on Solombalan ja kanavan välissä. Turvallisuuden tila ei siis näy olevan aivan tyydyttävällä kannalla Vienassa. Kun kysyimme tuolta saksalaiselta, eivätkö poliisit ryhdy väkivaltaa estämään, hän hymyillen vastasi: "Ne ne parhaita ovatkin." Ne poliisit, jotka itse näimme, olivatkin kyllä hirtehisen näköisiä.

Sen vuoksi että isäntäväkemme, herrasväki Hansen, meitä hyvin ymmärsi ja että he olivat siivoja ja varsin ystävällisiä ihmisiä, kului aikamme Vienassa verrattain hauskaasti, varsinkin kun kanssamme talossa asui eräs Vienaan konttoripaikkaa hakemaan tullut nuori norjalainen Kolstad, joka aina oli valmis pakinaan ja seurusteluun. Koska sentään matkallamme tänne ei ollut ollut varsinaista tarkoitusta paitsi uteliaisuuden tyydyttämistä, ja tämä oli jotenkin äkkiä tapahtunut, aloimme vähitellen yhä enemmän odottaa sitä päivää, heinäkuun 18:tta, jolloin taas päästäisiin liikkeelle lähtemään, ja kun se oli koittanut, astuimme keventynein mielin "Kemin" kannelle Karjalaan takaisin kääntyäksemme. Kolstad, jonka tuumat Vienassa eivät olleet onnistuneet, oli päivää ennen lähtenyt kauppalaivassa Englantiin, sieltä onneansa etsimään.

"Kemin" lähtöpaikka oli ylhäällä varsinaisessa kaupungissa, ja sinne meidät kuljetti vienalainen issikka jyskyttelevissä ajopeleissään, kiskaisten siitä hyvästä 1 r. 20 kop. Taisi tuota tulla 4-5 virstan matka. Ennenkuin höyry lähti kulkemaan, tuli muuan poliisi kohteliaasti kysymään nimiämme, jotka kirjoitti muistiin. Passeja ei tiedusteltu.

Viimeinen, jonka kättä Vienasta erotessamme puristimme, oli Jepifanov. Hän oli luultavasti tullut "Kemin" lähtöä katsomaan ainoastaan saadakseen sanoa meille jäähyväiset. Me olimme yhdessä hänen kanssaan tulleet "Kemissä" Vienaan ja usean kerran Vienassakin olleet yksissä. Niinkuin jo ennen olen maininnut, sovimme hyvin yhteen, sillä toimellisuutensa ohessa hän osoitti semmoista hyväntahtoisuutta ja sydämellisyyttä, jota ainoastaan luonnon helmassa elävä karjalainen pystyy osoittamaan. Kun matkalla Vienaan vähän pahasti voiden aamusella kuljin laivan kannella ja keulan puoleen tullessani tapasin Jepifanovin paraikaa ruokailemassa, hän kohta minulle tarjosi muka lääkkeeksi kalakukkoansa, joka oli hiukan suolaista, ja lausui äänellä, jota meikäläinen ei voisi jäljitellä: "Syö sie, syö — syö syö — syö kaikki!" Ainoastaan yhdessä asiassa eivät ajatuksemme käyneet aivan yksiin, ja se oli kielikysymyksessä. Että hän karjalan kieltä, s.o. suomea, olisi pitänyt itsessään mitenkään halpana, olisi väärin sanottu, mutta *venäjän* rinnalle sitä ei voinut ajatellakaan asetettavaksi. "Mitäs minä karjalan kielellä teen, mihin sillä pääsen", oli hänen väitteensä. Hän katsoi asiaa käytännölliseltä kannalta, ja hänen mietteensä kulkivat sentähden ihan samaa suuntaa kuin esim. Oulun kauppamiesten ja merikapteenien, sillä luonnollisella erotuksella, että samalle sijalle, jolle he panevat

ruotsin, hän pani venäjän. Että äidinkieli on toinen asia, vieraiden kielten taito toinen, ja että äidinkielen rinnalle ei kelpaa yksikään vieras kieli, jos kuinka hyödyllinen, sitä hän ei ollut tullut ajatelleeksi. Mutta sopiko häntä siitä kovin ankarasti nuhdella? Eiväthän meidänkään liikemiehet vielä jaksaa tätä erotusta tehdä, vaikka heiltä paljoo paremmalla syyllä voisi sitä vaatia. Välimme eivät siis tästä eriävästä katsantotavasta olleet mitenkään kylmenneet eli rikkuneet, ja hyvinä ystävinä siis erosimme toisistamme, niinkuin luulen, molemminpuolisella kaipauksella.

* * * * *

Paluumatkasta Solovetsiin ei ole paljon kertomista. Ilma oli ensi päivänä kaunis, tuuli tosin vastainen, mutta niin heikko, että sitä tuskin huomasikaan, niin kauan kuin jokea kuljettiin alas, jota kestää 3-4 penik. Purjelaivoja tuli ehtimiseen vastaan. Aavalla merellä alkoi tuuli paremmin tuntua ja kiihtyi illempana yhä kovemmaksi, niin että yöllä ja seuraavana päivänä taas oli täysi myrsky. Useat matkustajat sairastivat merikipua. Kun toisena päivänä olimme Hanhisaaren tasalla, peitti meren niin sakea usma, että tuskin saattoi nähdä kivenheiton päähän. Kapteeni, jolle ainoastaan yksi Norjassa käynyt matkustaja teki laivankannella seuraa, osoitti kuitenkin tarkasti kaikki tunnuspaikat, joitten ohi muka kuljettiin. Hän oli hyvin pienikasvuinen, mustaverinen mies ja käyttäytyi merkillisen hiljaisesti, niin että komentoa tuskin kuului koskaan, mutta virkansa hän ymmärtääkseni hoiti hyvästi ja saattoi tarvittaissa näyttää myöskin lujutta. Niinpä menomatalla Vienaan joen suussa sousti vastaamme vene, jossa muuan korkeahko upseeri istui, mutta häntä ei otettu laivaan, vaikka vene jo oli aivan vieressämme, sillä kapteenia oli kielletty matkalla pysäyttämästä laivaa. Luostarin satamaan tulimme vasta puolenpäivän jälkeen, niin että tämä matka oli kestänyt vähän kauemmin kuin menomatka, eli noin 25-26 tuntia.

Luostarissa viivytettiin moniaita tunteja, jolla välin söimme — sillä tuo kova merenkäynti oli estänyt mitään nauttimasta — ja kävimme herra Goebelin luona, joka yhä oli luostarissa. Hän oli hyvin tyytyväinen oloonsa siellä ja näytti meille aika kokoelman lintujen munia, joita hän arkkimandriitin nimenomaisella luvalla oli saanut saarelta kerätä; valitti kuitenkin, että ampuminen oli kielletty, joten hän ei voinut viedä mitään täytetyiltä lintuja muassaan. Luostarista puhuttaessa hän m.m. myöskin mainitsi, että hänen ja arkkimandriitin välillä oli tullut puhetta noista eriskummaisista maalauksista kirkkogalleriassa, joista jo olen kertonut. Hänen muistutuksensa, että ne olivat joutavia ja tarpeettomia, oli arkkimandriitti heti myöntänyt oikeaksi, mutta oli arvellut, että yhteinen kansa niitä kernaasti katselee, jonka tähden niitä ei hävitetä.

Maatapanon aikana sanottiin luostarille hyvästit ja lähdettiin kulkemaan Kemiä kohti. Me asetuiimme kohta levolle, enkä siis tiedä kumpaa puolta Kusovoin saarta nyt kuljettiin, mutta luultavasti pohjoista. Heti sydänyön jälkeen meidät herätti kova melu, ja arvelimme siis oltavan perillä, mutta kun kannelle noustuamme havaitsimme lähellä olevalla saarella korkeapiippuisen rakennuksen, hokasimme, että oltiin vielä penikulman päässä Kemistä. Laivamme kupeella oli toinen, pienempi höyry, "Onega", johon "Kemin" lastia, jauhomattoja, ruvettiin lossaamaan; "Kemi" näet ei uinut kaupunkiin asti. Hetken aikaa lossausta katseltuamme aloimme pitkästyä odottamiseen, varsinkin kun yö oli erittäin kylmä, ja kun tiedusteltuamme saimme kuulla, että lossausta kestäisi ainakin 2-3 tuntia, kysyimme muutamilta vaimonpuoililta, jotka istuivat eräässä "Kemin" perään ilmestyneessä veneessä, tokko heidän kanssaan voisimme jo varemmin päästä kaupunkiin, johon he heti vastasivat myöntävästi. Noudimme siis hytistä kapineemme, sanoimme kapteenille jäähyväiset ja hankkuisimme astumaan veneeseen. Samassa muuan nuori mies, jota emme ennen olleet havainneet, kääntyy puoleemme ja ilmoittaa olevansa veneen haltija; häneltä siis oli lupa uudestaan kysyttävä, jonka hän, vaihtaen puheensa suomeksi, kernaasti antoi. Vene oli näet ystävä Mäkushkinin, ja mies tunsu meidät viime käynniltämme kaupungissa, vaikka me emme muistaneet nähneemme häntä. Lähtöä ei kuitenkaan tapahtunut, ennenkuin eräs univormuun puettu tullivirkamies oli tullut veneeseen alas. Hänhän se vasta oikea isäntä oli, ja luvanpyyntimme oli siis kolmas kerta tehtävä; hän suostui siihen hymyillen, ikäänkuin turhaan olisimme luonnollista asiaa pyytäneet. — Tämän olen kertonut näytteeksi siitä, millä alkuperäisellä kannalla olot Vienanmeren länsirannalla ovat; Oulussa varmaan ei isännän luvatta otettaisi vieraita veneisiin.

Kemissä saimme viipyä iltapäivään asti, sillä vasta silloin "Onega" oli valmis lähtemään. Me olimme näet päättäneet ei palata ylös Kemijokea, jota olimme tulleet, vaan meritse ensin kulkea *Kierettiin* Kannanlahden suuhun ja sieltä vasta poiketa kotia päin, jotta tulisimme laajemmalti näkemään Karjalaa. Tämä viipymys oli erään seikan tähden meille varsin hyödyllinen. Luostarissa olimme Mäkushkinin veljelle jyskyjärveläiselle jättäneet liinavaatteitamme vietäväksi Kemiin pestäväksi, mutta kun niitä nyt kävimme perimässä, eivät ne vielä olleet valmiit, vaikka viikko oli kulunut, vaan olivat muka edelleen muutaman pesijän luona. Usean muistutuksen jälkeen ne viimein ilmoitettiin tuoduiksi, mutta silittämättöminä, jonka vuoksi emäntämme täytyi itse pyhäpäivänä ryhtyä niitä silittelemään. Mitä perää kaikissa näissä ilmoituksissa oli, en tiedä, mutta erityistä toimeliaisuutta ei talonväki mielestämme tässä asiassa ollut osoittanut. Viimein kuitenkin vaatteet puolenpäivän korvissa olivat valmiit.

Ukko Mäkushkin muuten otti naukun ja siveli partaansa yhtä tyytyväisenä kuin ennenkin, ja emäntä laittoi hiljaisuudessaan myöskin yhtä hyvänmakuista sekä ruokaa että kahvia ja teetä kuin edellisellä kerralla, niin että sen puolesta ei ollut muuta kuin hyvää talosta sanottavaa.

"Onega" ei ollut aivan kaupungin rannassa, vaan kappaleen matkan päässä, niin että siihen oli kuljettava isäntämme veneellä. Se oli paljoo pienempi laiva kuin "Kemi"; siinä oli ainoastaan kaksi taikka tarkkaan ottaen vain yksi matkustajahytti, jossa oli neljä makuusijaa, ja kun suuressa sluupissa tuli koko joukko matkustajia lisää, rupesi meitä arveluttamaan, miten kaikki voitaisiin tulla toimeen. Huolestutti kuitenkin haihtui, kun kappaleen matkaa oli kuljettu ennenmainitun höyrösaunan luo, sillä siellä oli "Kemi" odottamassa ja suurin osa "Onegan" herrasmatkustajia siirtyi siihen, niin että paitsi meitä jäi jäljelle ainoastaan muuan keski-ikäinen mies, joku viinakontrollööri tai veronkantaja; ja hänen puolikasvuinen tyttärensä — juuri niin monta kuin hytissä saattoi olla. Hetimiten sitten lähdettiin, noin klo 5 ip., kulkemaan kumpikin taipaleellensa, "Kemi" etelään päin Onegan kaupunkiin, "Onega" pohjoiseen Kierettä kohti.

Ilma oli kolkonlainen, mutta saarten suojassa matkustettiin maatajan aikaan asti. Yön nukuimme levollisesti, mutta aamulla riehui mitä ilkein luoteismyrsky, niin että pieni aluksemme hyppeli kuin kaarnanpalanen vaahtopäisten aaltojen vallassa. Kannella ei voinut ollenkaan liikkua. Laivan muut matkustajat olivat kaikki ruumassa kannen alla, josta kuului merikipua sairastavain voivotuksia. Sairas oli meilläkin hytissä, nim. vastamainittu tyttö, joka ei päivän pitkään muuta tehnyt kuin antoi ylen, niin että lopulta olimme aivan kummissamme; kuitenkin hän kesti tuskansa ihmeteltävällä kärsivällisyydellä. Kemistä luetaan Kierettiin 18 1/2 penikulmaa, ja tällä matkalla saimme ponnistella runsaan vuorokauden, niin että vasta maanantaina 21 p. heinäk. klo 5 illalla tulimme Kieretin lahdelle.

Loppupuoli matkaa kului kuitenkin helpommin, kun päästiin maan ja saarten suojaan. Erittäin suloiselta tuntui tämmöisen myrskyn perästä kulku pitkän- ja kaitaisen salmen, "Kaitasalmen", kautta, juuri ennenkuin perillä oltiin. Oikealle tulevan saaren nimeä en muista; Inbergin kartan mukaan se voisi olla Unisaari, mutta karjalaiset, jotka seuraavana päivänä meitä saattoivat, nimittivät sitä joko Palotai Hevossaareksi. Salmen yläpäästä aukeni vasemmalle päin pieni lahdella, jonka pohjassa Kieretin kauppala näkyi. "Onega" jäi nytkin vuoroveden takia lahdelman suuhun, ja laivan jollalla viinakontrollööri tyttäreineen sekä meidät soudettiin kauppalan rantaan.

Piletin hintaa Kemistä Kierettiin en muista tarkkaan, 2 1/2 ruplan paikkeilla se oli. Vienasta Solovetsiin hinta keulahytissä oli 3 r. 25 k. hengeltä, ja Vienasta Kemiin 3 r. 70 k. Luostarihöyryissä kuului hinta pyhiinvaeltajilta olevan yksi rupla Vienasta luostariin.

VI.

Kieretistä Uhtuan kautta kotiin.

Jo edellisessä olen silloin tällöin tehnyt muistutuksia Inbergin karttaa vastaan, että paikkain asema ei siinä ole oikein osoitettu. Paluumatkalla Kieretistä rajalle näitä muistutuksia täytyy myötäensä tehdä, sillä *tuskin ainoakaan* paikka on ihan oikein merkitty. Kuitenkin kiiruhdan lisäämään, että tätä en suinkaan lausu hra I:ää moittiakseni, koska tietääkseni hänellä Karjalan kartallepanossa on ollut ohjeenaan vain virheellisiä venäläisiä karttoja; ja toiselta puolen hänen kartastansa aina sentään on arvokasta apua, kun paikat ovat sekä oikein nimetyt että sängen tyystin merkityt (niin että ani harva on jäänyt pois), jos kohta asema on vain suunnilleen sattunut.

Kieretin kauppala eli kylä ei, niinkuin kartta osoittaa, ole Kannanlahden suusta länteen tunkevan syvän merenlahden rannalla, vaan etelämpänä pienen lahdelman pohjassa, johon Kierettijoki vähäisen kosken kautta purkaa vetensä. Kauppalassa on satamäärä taloja, jotka koskelta ulottuvat itäänpäin pitkin lahdelman pohjoisrantaan noin kivenheiton matkan. Kaareva katu kulkee niiden halki. Talot olivat tavallisia venäläisiä hirsirakennuksia. Ainoastaan kylän länsipäässä oli meidän tapaan rakennettu talo, kaksikerroksinen, laudoitettu ja valkeaksi maalattu, etusivulla toistakymmentä ikkunaa kummassakin kerroksessa itäänpäin kauppalaan kohti ja sen edustalla pieni ryytimaa, lännenpuolisissa sivurakennuksissa oli seitsemän ikkunaa rinnakkain. Jälkimmäiset muistan tarkemmin siksi, että asuimme niitä vastapäätä. Talon omistaja oli upporikkaaksi sanottu kauppias Feodor Vasiljevitch, karjalaisten kesken lyhyesti nimitetty Huotariksi, joka lienee väännös Feodorista.

Vaivalloisen merimatkan perästä, jolla olimme nähneet sekä vilua että nälkää, tuntui todelliselta nautinnolta, kun aluksi saimme lämmitellä jäseniämme loimottavan tulennoksen edessä

majatalossamme, joka oli jonkunlainen varakestikievari kauppalassa. Ruuan saannin puolesta oli ensin hiukan hankaluutta, kun emäntä oli venakko, mutta siitäkin kohta selvittiin, kun avuksemme ilmestyi muuan venäjää osaava karjalainen, joka kuultuaan, että "ruotsin" miehiä oli laivassa saapunut kylään, itsestään tuli majataloon. Hän, tämä Suomen kansan ensimmäinen edustaja, jonka täällä tapasimme, oli vanha ukkorassu, puettu karkeaan säkkikangastakkiin, jonka alta rinnan kohdalta näkyi hurstipaita; päähineenä oli ikäloppu lammasnahkalakki. Hän oli nimeltään Maksima, Maksima Soavanen, kotoisin Uudestakylästä, joka tulee Kieretistä 4 penik. länteen. Hänen kanssaan pian syntyi puhe matkan jatkamisesta sisämaahan, ja hän arveli meille parhaaksi kulkea Uudenkylän kautta, johon ensin olisi venematkaa 3 penik. vastamainitun syvän lahden pohjaan, sitten vähän jalka- ja lopuksi taas venematkaa Kierettijokea ylös. Tämä kieltämättä olikin paras tie, ja suunnasta siis äkkiä sovittiin. Nyt tuli ensi kerta matkallamme kysymys siitä, oliko meillä "podoroshnjaa" eli "otkriiti-listaa", s.o. kuvernöörin tai ministerin antamaa paperia, joka oikeuttaa kulkemaan hollikydyillä. Maksimalla ei näet ollut venettä, kestikievarissa ei myöskään (isäntä taisi olla matkalla jossain), ja M. selitti, että semmoinen paperi pitäisi olla, jos mieli panna kestikievaritalon velvollisuudeksi hankkia meillä venettä. Tietysti totuuden mukaan vastasimme, ettei meillä sellaista asiakirjaa ollut, ja M. sai siis toimekseen hankkia sekä veneen että myöskin soutukumppalit, joita arveli saavansa, koska hänen kyläläisiään oli kauppalassa paraikaa. Sitten kun turhaan olimme ukolle tarjonneet teetä, jota hän ei sanonut juovansa, hän lähti ulos toimellensa. Myöhemmin illalla tapasimme kadulla toisen uusikyläläisen, nimeltä Kirilä (Tervanen), joka oli vähän varakkaamman näköinen kuin vanha Maksima ja hiukan esteltyänsä lupasi 90 kopeekasta lähteä huomispäivänä meitä saattamaan — Maksimalla ei ollut tarkkaa vaatimusta, hän sai sitten 60 tai 70 kop. Vene oli heidän hankittava mistä hinnasta saivat (se sitten maksoi 70 kop.) ja niin ikään kolmas soutaja, ja päätettiin, että he jo aamulla varhain, tuossa 5:n seudussa, tulisivat meitä noutamaan, niin että ennätettäisiin tuon syvän lahden pohjaan semmoiseen aikaan, jolloin olisi nousuvesi ja vene siis juoksisi perille asti.

Tuota Maksimaa sanoin Suomen kansan tšekäläiseksi edustajaksi, ja semmoinen hän kaikessa viattomuudessaan olikin. Puhellessamme tahdoin saada selville, ymmärsikö hän venäläisten ja karjalaisten välillä tehdä erotusta, ja tein hänelle siis kysymyksen, jonka eri sanoja en enää muista, mutta jonka koetin esittää niin, että en panisi vastausta hänen suuhunsa. Hänen vastauksensa on muistikirjassani ja kuuluu: "Monta karjalaista eletään (elää) täällä, jotka ovat Karjalasta tulleet tänne." Kysymykseni oli luultavasti ollut, tokko "hänen puolen" miehiä oli Kieretissä, mutta vastatessaan hän ei Uudestakylästä, kotikylästä, maininnut erittäin mitään, vaan puhui Karjalasta yleensä, asettaen sen siis jonkunlaisena kokonaisuutena Kierettiä ja venäläisten maata vastaan. Kieretti nim. samoin kuin Kemi ja luultavasti kaikki muutkin kylänpaikat Vienanmeren länsirannalla on aivan venäläistynyt. Tämä oli ainakin *neljäs* kerta, kun karjalaisten kansallisuuskäsitteitä tutkiessani tein tyydyttävän havainnon, ja erehtymättä voinee siis väittää, että oman kansallisuutensa tunne ei karjalaisilta puutu, jos kohta se vielä lähenee epämääräistä vaistoa enemmän kuin tarkasti käsitettyä tietoa.

Luostarissa oli Goebelin kanssa m.m. tullut puheeksi ne ristit eli muistomerkit, joita karjalaiset pystyttävät vainajainsa haudoille. Kysytyään, olimmeko tulleet niitä huomanneiksi, johon meidän täytyi vastata kieltävästi, hän otti muistikirjansa esille ja näytti meille muutamia "ristien" kuvia, jotka etelä-Karjalan kautta tullessaan oli kirjaan piirtänyt, sekä selitti, että ne ovat aivan "jakuuttien jumalankuvain" näköisiä. Näitä jumalankuvia totta puhuen en tarkemmin tunne, mutta kirjan kuvista saattoi nähdä, että hautapatsas ei ollut tavallinen risti yksine tai useampine poikkipuineen, vaan pölkky, jota oli paikoittain leikeltä ohuemmaksi, niin että ylin osa vilkkaalle mielikuvitukselle saattoi näyttää pitkältä ihmisen päältä ja keskiosa ihmisvartalolta. Kierettiin päästyämme olimme päättäneet ottaa asiasta selvän, ja nyt siis kaupungin katseltuamme lähdimme hautausmaata hakemaan. Se löytyi heti kaupungin länsipuolelta, koskeen loivasti viettävältä törmältä. Varsinainen "kirkkomaa" niinkuin meillä se ei sentään ollut, sillä sitä ei erottanut mikään raja muusta kankaasta, ei aita, ei oja. Ei siinä edes kasvanut puita, joista muualla Karjalassa heti kalmiston tuntee; yläpuolella valtatietä, s.o. karjapolkua, vain näkyi törmän laidassa joukko patsaita ja "ristejä", josta arvasi millä paikalla oli. Friisin mukaan lappalaisten kaikki hautauspaikat ovat näin huolettomasti hoidetulta, ja koska Kieretti on jotensakin lähellä lappalaisten asuinsijoja, oli tämä hautausmaa arvatenkin Lapin mallin mukainen. Tässä nyt hautoja ja hautapatsaita tähystelimme. Haudat olivat ympärinsä lasketut pienillä kivillä, ja niiden keskellä oli puuarkut samanlaiset kuin Paanajärveltä mainitut. Mitä patsaisiin tulee, niin heti havaitsimmekin, että melkein kaikki olivat jotenkin sentapaisia kuin Goebel oli meille näyttänyt. Ainoastaan joku ani harva venäjänmallinen risti näkyi siellä. Useimpain patsasten otsaan oli kuitenkin löyty korttelinpitäinen tai lyhyempi vaskilevy, jossa näkyi pyhän neitsyen ja vapahtajan kuva.

Eikö tämä seikka voisi muinaistutkimukselle tarjota jotakin utelemista? Koko paluumatkalla rajalle asti olivat hautapatsaat kaikkialla tämmöisiä, sillä erotuksella, että sisämaassa alkoivat käydä yhä yksinkertaisemmiksi, kunnes Kivijärvellä Kiannan rajalla olivat paljaita seipäitä, joitten ympärille oli sidottu liina. Ja tuo kivien laskenta piiriin haudan ympäri, eikö se muistuta n.s. "jatulien tarhoista"?

Saattomiestemme oli määrä hyvin aikaisin aamulla tulla meitä herättämään, mutta itse havahduimme

jo varemmin paimentorvien oudoista äänistä. Kun aloimme olla matkaan valmiit, tulivat kumppalitkin kapineitamme noutamaan, ja ilman mainittavaa kiirettä sitten siirryttiin rantaan, jossa pari aittaa muistutti meriliikkeestä ja jossa kolmas saattaja, Iivana, mies, jolla oli pikimusta paksu parta ja joka oli puettu yhtä halvasti kuin Maksima, istui odottamassa. Matka kävi ensin itää kohti lahdelman suuhun joku virsta pari, sitten saman verran pitkin jyrkästi pohjaan tai luoteeseen päin kääntyvää salmea, jonka jälkeen ruvettiin purjein kulkemaan sitä länteen tunkevaa, lähes 3 penik. pitkä ja puolta penik. leveää merenlahtea, jota Inbergin kartassa nimitetään *Uittolahdeksi*, vaikk'eivät saattajamme tätä nimeä tunteneet. Vastamainitun salmen keskikohdalla päättyi Kieretin manner korkeaan jyrkkään kallioseinaan, *Lehmivaaran* niemeen, jonka nimen se on saanut siitä, että lehmä karhun ajamana kerran oli siitä hypännyt alas salmeen. Tuon pitkän lahden rannikot ovat aivan viljelemättömiä ja autoita. Pari mökkiä ainoastaan näkyi muutamassa kohti pohjoisrannalla, missä muistaakseni Kotajärvestä juokseva Puulonginjoki laskee vetensä "gubaan" (lahteen), mutta niissäkään ei ollut asujamia. Kyllä täällä taas sai tuntea olevansa yksin luonnon helmassa. Etelärannalla käytiin maissa "Ambaraskoin" eli *Aittaniemellä*, noin penikulman päässä Kieretistä, katsomassa sikäläistä suolakeittimöä. Se oli hyvin mutkaton laitos. Suuremmassa huoneessa oli eräässä nurkassa rautalevystä taottu suunnaton laatikontapainen, jonka tasainen pohja oli kolmea sylvä neliskulmassa ja laidat kahta korttelia korkeat; sen alla oli tulisijat ja yläpuolella kuurna eli ränni, joka seinän läpi kulki viereiseen pienempään huoneeseen ja jonka kautta tuohon eriskummaiseen kattilaan laskettiin merestä pumputtua vettä. Yhdessä vuorokaudessa sanoivat saattajamme näin voitavan "keittää" 40-50 puutaa suoloja. Hintansa puolesta nämä suolat ovat olleet noin 1/5 halvemmat muita suoloja; mutta suolojen keitto merivedestä on viime aikoina ollut kielletty. Kieretissä oli nykyään suolain hinta 1 rupla 20 kop. puuta, siis meidän rahassa noin 25 markkaa tynnyri. Aittaniemeltä soluttiin hiljakseen eteenpäin tuota sangen kaunista lahtea, jonka vihannat, havu- ja lehtipuita kasvavat rannat, väliin loivana ruohokenttänä, väliin jyrkkänä kallioseinänä vedestä nousten, olivat ihanat katsella Vienanmeren aavain, myrskyn pieksämäin ulappojen perästä, kun lisäksi sattui niin somasti, että tänään ensi kerta usean päivän takaa ilma muuttui kesäiseksi ja taivas kirkaaksi. Parin "merisvierin" eli hylkeen näimme kohottelevan päätään vedenpinnalle, useissa paikoin uiskenteli vesilintujen poikueita, muutamalla saarella (Hailisaarella?) astuskeli porovasikka; ne olivat ainoat elonmerkit matkallamme. Klo 3-4 iltapäivällä lähenimme lahden pohjaa parhaan nousuveden aikana, eikä meidän siis tarvinnut ulompana nousta liejuisille rannoille, vaan Vienanmeren viimeiset laineet kantoivat veneemme hyvää vauhtia perille asti, jossa ranta oli korkea ja kuiva.

Inbergin kartan mukaan tästä olisi pitänyt olla noin penikulma Uuteenkylään ja suoraan etelää kohti. Niin ei kuitenkaan matka käynyt. Kun oli tässä maisteltu myötätuotuja eväitä sekä muka levähdetty, astuttiin noin puoli penikulmaa entistä suuntaa, s.o. länttä kohti. Silloin tultiin Kieretinjoelle, jota veneessä noustiin yhä länteen päin penikulman verta (koska matkalla viivytettiin 3-4 tuntia). Uusikylä on siis merenlahdesta noin 1 1/2 penik. *länteen* päin. Sen asema kylänjärven itärannalla on muuten kartalla oikein merkitty.

Kieretinjoki, vaikka pienenlainen, oli erinomaisen kalaisa. Suvantopaikoissa — siinä on ainakin kaksi pahempaa koskea: Krivoi (eli väärä) ja Kuiva koski — heitimme aina huviksemme ulos uistimen eikä tarvinnut muuta kuin lappaa veneeseen minkä kerkesi haukia ja suuria ahvenia. Moni niistä oli kiinni vatsasta tai leuan ulkopuolelta. Perille tullessamme täytyi suuri "kesseli" eli kontti ahvenista täpötäyteen, ja sitäpaitsi oli tusinamäärä pienempiä ja kolme noin 12-15 naulan painoista haukea, joista illalliseksi keitimme yhden. Saattajat sanoivatkin, että "tällä joella Uusikylä elää". He olivat kuitenkin hiukan kummisissaan tuosta saaliista, jonka vertaista he huonoilla koukuillansa eivät aina liene saaneet, ja persoilivat suuresti kumppalini uistinta, mutta kun se valitettavasti oli ainoa Renforsin tekoinen, joka oli otettu mukaan, ei hän voinut sitä heille antaa.[16]

Jokea tulee lopputaipaleella mutka kylään, ja siksi 3-4 virstan päässä kylästä päätettiin, että joku mies jalkaisin lähtisi sinne suoraan majapaikkaa ja illallista valmistamaan. Kirilä, joka koko ajan oli käyttäytynyt ikäänkuin toisten isäntänä, oli kyllä valmis tähän, mutta ainoastaan sillä ehdolla, että saisi toisen kumppaliksi, "koska saattaisi konttio tiellä tulla vastaan". Ladatulla pyssyllä ja kirveellä varustettuna sekä itse ollen roteva mies hänen ei mielestämme olisi tarvinnut tämmöistä ehtoa asettaa, mutta kumppali B. oli kuitenkin revolverineen heti halukas lähtemään mukaan. Karhua he eivät tavanneet, mutta ilman aikojaan ei Kirilä ollut pelkoa osoittanut, sillä vähää ennen kuin he kylään tulivat, oli karhu aivan kylän pohjoislaiteella heidän tiensä ja järven välissä hätyyttänyt lehmikarjaa, ja kumma oli, ettei se tullut heitä vastaan.

Majapaikkamme Uudessakylässä oli Kirilän talo, jota toiset saattajamme kehuivat kylän varakkaimmaksi. Talorakennukseen kuului pienoinen pirtti, jossa oli rikkinäiset ikkunat, sekä porstua ja navetta, taisipa syrjempänä olla pieni aittakin. Meidän puolella ei tämmöinen talo voisi antaa aihetta mihinkään puheeseen varallisuudesta, mutta kaikki on suhteellista maailmassa. Pirtissä oli lämmitetty uunia, joka otti neljännen osan koko huoneesta, ja voipi siis arvata, että lämmin, hohti tulijaa vastaan. Vilustuneesta matkustajasta se kuitenkin tuntui hyvin suloiselta ensin, kunnes ruvettiin teetä juomaan,

mutta sitten täytyi jokaisen kupin jälkeen vähennellä vaatteita, niin että syödessä jo olimme kelteisillämme. Makuusijaksi saimme osan pirtin lattiaa — sänkyä talossa ei arvatenkaan ollut koskaan nähty; toisella puolen nukkui jo tullessamme moniaita lapsia ja talon vanha muori. Isäntä ja emäntä pakenivat yöksi johonkin ulos. Vankan aterian jälkeen alkoi lämmin tuntua todella rasittavalta, niin että yhäti täytyi nousta makuulta vähentämään vaatteita, kunnes viimein oli yllä aivan paratiisillinen puku. Sittenkin sain vielä kauan taistella kuumuutta ja ikkunanraoista sisäänpyrkiviä sääskiä vastaan, ennenkuin viimein pääsin uneen.

Pari, korkeintaan kolme tuntia nukuttuani heräsin siitä hälinästä, minkä liikkeelle noussut talonväki pirtissä sai aikaan. Kello oli silloin vähän yli 5:n. Pää ei tuntunut juuri keveältä, ja kun kumppali, joka myöskin näytti jotenkin levähtämättömältä, esitti, että mentäisiin uimaan, suostuin siihen kernaasti. Kylmä vesi virkisti melkolailla voimia, niin että toisina miehinä palattiin tupaan.

Uuteenkylään kuuluu yhteensä 10 rinnakkain, mutta ei aivan toisiinsa kiinni rakennettua taloa — taikka paremmin sanoen mökkiä, sillä semmoisia ne oikeastaan olivat. Mökkien alapuolella järven rantaan oli niittymaata, yläpuolella muutama kapan-ala peltoa. Kylän kallein omaisuus oli lehmät, joita kesän alussa oli yhteensä koko kylällä ollut 15, mutta joista karhu nykyään oli kaatanut yhden, niin että se täytyi lopettaa, ja repinyt toisen hyvin pahasti, joten siis kylän lehmiä oikeastaan oli 13. Hevosten luku, joka Kieretissä teki kolmattakymmentä, oli täällä talvella ollut neljä, mutta niistä karhu taas oli yhden kaatanut, niin että niitä siis oli kolme. Kolmetoista lehmää, kolme hevosta, kymmenen vanhaa mökkiä ja joku vähä kalanpyydyksiä — kuinka kalliiksi lukija Uudenkylän arvioi?

Köyhyyttä, vaikka se oli näin suuri, eivät kyläläiset kuitenkaan valittaneet, ja kerjääminen näytti täällä olevan yhtä tuntematonta kuin muuallakin Karjalassa. Ainoa valituksen aihe, haikea kyllä, oli kontio ja sen tuhotyöt, johon valitukseen, niinkuin vastamainitusta näkyy, kyllä olikin syytä. Jo aamulla heti Kieretistä lähtiessä saattajat meiltä kysyivät, oliko meillä vai tunsimmeko mitään karhun "pelottimia". Mitä he näillä tarkoittivat, olisi ollut hyvin hauska saada kuulla, mutta pahaksi onneksi ei kumppalini malttanut olla vaiti, vaan vastasi, että mitä muita semmoisia voisi olla kuin hyviä pyssyjä, kirveitä ja keihäitä. Että heillä oli jonkunlaiset taikatempot mielessä, saattoi arvata, kun viimein kumminkin sain heidät selittämään, että Kieretinkin tienoilla karhu oli tuhojaan tehnyt, kunnes sisämaasta tuli paimen, joka luvuilla (muistaakseni) ynnä muilla teoillaan oli karhut kokonaan karkoittanut pois. Kumppalini neuvo epäilemättä oli oikea, mutta toinen kysymys on, saattoivatko he sitä seurata. Pyssyjä esim. oli luultavasti koko kylässä ainoastaan se vanha piilukkoinen rämä, joka meillä oli matkalla muassa ja josta karhun vastaan tullessa ehkä olisi ollut enemmän haittaa kuin apua.[17]

Taikauskoisuuden alalta täällä muuten varmaan olisi voinut korjata runsaan sadon, jos olisi tahtonut ja joutanut. Uskonnollinen ja maallinen valistus näyttivät kilpailevan siitä, kumpaa vähemmän oli. Tuomitkoon lukija itse. Matkalla kysyy muun muassa yksi saattajista: "Onko niissä teidän pyhissä kirjoissa sanottu, mikä rangaistus tulevassa elämässä sille tulee, joka sekoittaa vettä viinaan?" Kysymyksen kuultuani loin silmäni kysyjään nähdäkseni puhuiko hän leikkiä, mutta siltä ei ollenkaan näyttänyt. Vastaukseksi kysyin: mitäs teidän kirjoissa siitä sanotaan? "Kova kuuluu niissä rangaistus olevan määrätty", oli vastaus. — Taipaleella Udestakylästä eteenpäin lähti kerran saattajamme Iivanan puhe taas taikauskoselle uralle, mutta kumppalini kerkesi nytkin ruveta asiata oikaisemaan, ennenkuin puhe oli loppunut, ja sitten ei Iivana enää tahtonut ajatustaan selittää.

Uimasta tultua ruvettiin tuumimaan, miten matkaa eteenpäin jatkettaisiin. Kaksi tai oikeastaan kolmekin tietä oli tarjona: Tyrhyyn, johon tuli runsas penikulma, enimmäkseen soista jalkamatkaa, sekä Suurijärveen, johon jalkaisin pitkin kuivaa kangasta tuli 2 penik., veneellä vähän enemmän. Syistä, joita en tässä tahdo laajemmin ruveta esittelemään, päätimme lähteä ensimmäistä tietä. Saattomieheksi tuli Iivana, otettuaan kirveen ja 7-vuotiaan poikansa mukaan turvaksi karhua vastaan.

Udestakylästä vielä mainittakoon, että siellä tapasimme kaksi nuorta miestä Vuonnisen kylästä Kiannan rajalta, jotka olivat tulleet simpukoita Kieretinjoesta pyytämään. Pyynti olikin onnistunut hyvin, kuulin seuraavana talvena Oulussa heiltä, kun täällä kävivät metsälinnun kaupalla.

Taipale Udestakylästä Tyrhyyn, jolle nyt lähdimme keskiviikkona 23 p. heinäk., oli matkamme vaivalloisimpia. Ensin soudettiin Uudenkylänjärven eteläpäähän poikki, astuttiin sitten virstan verran kangasmaata, tultiin joelle ja kuljettiin sitä virsta pari — jos en muista väärin, myötävirtaa, sillä Kierettijoki on hyvin mutkitteleva — vedettiin sitten eräässä paikassa vene kannaksen yli ja kuljettiin *Hirvasjärven* poikki. Tähän saakka, nelisen virstaa, matka kyllä oli käynyt laatuun, mutta nyt alkoi kahdeksan virstan pituinen taival yhtämittaista rämettä ja suota. Polkua tuskin yhdessäkään kohti saattoi erottaa, ja onnen kauppa oli, jos porrasten palasia joskus löysi. Siinä sai ponnistaa voimiaan, eikä matka kovin isosti edistynyt. Ainoa toivoni, että tarpeellisen matkan päästä saataisiin nähdä metsänkuningasta, ei myöskään käynyt toteen, ja kun viimein päästiin *Neitijärven* rantaan, jonka tuolta puolen muuan talo näkyi, oltiin aivan uuvuksissa. Pahaksi onneksi ei, niinkuin vähän olimme toivoneet, järven rannalla ollut venettä, ja vaikka "ve-net-tä" huudettiin minkä jaksettiin, vieläpä revolveri

laukaistiin pari kertaa, ei vain kylästä alkanut venettä näkyä tulevaksi. Tässä nyt kyllä olisi saattanut asettua levähtämään ja odottelemaan vähäksi aikaa, mutta oli yksi seikka, joka ei sitä sallinut: *mäkäräiset*. Lammen eli järven ranta oli tällä kohdalla alava ja viidakkoa kasvava, ja kun hetkeksikään seisahtui, keräysi noita pikku itikoita aivan kuin tomupilvi ympärille, niin että koivunlehvillä sai viuhutella päänsä ympäri niin paljon kuin suinkin kerkesi, jos mieli vähänkään rauhassa saada olla. Iivanalla oli hyvänmakuisia voileipiä muassa, mutta hädin tuskin sain yhden syödyksi, ja monta vihollista seurasi myötä; kun vedin kelloni, en voinut muuten painaa kuorta kiinni kuin että pari mäkärää jäi väliin, jotka yhä vielä ovat muistona siinä. Lyhyen viivähdyksen jälkeen lähdettiin siis painamaan järven etelärantaa pitkin — Neitijärvi tekee näet länsipäässään pienen lahden etelää kohti, ja kylä on sen lahden tuolla puolen. Kun ei kylässä ketään liene kotona, arvelimme, niin tehdään lautta, jolla mennään lahden poikki, ja kun viimein nousimme kankaan harjulle lahden itärannalla, tapasimmekin valmiita lautan aineita, nim. pitkänään makaavia kuorittuja mäntyjä, kyläläisten "leipäpuita", niinkuin iivana sanoi. Mutta samassa vene toiselta puolen laski meitä rannasta noutamaan, joten lautan rakennus ei tullut kysymykseen, ja niin päästiin välehen veden poikki. Huutomme kyllä oli kuulunut kylään, mutta ennenkuin olivat ehtineet saada meidät näkyviin, olimme jo siirtyneet pois, selitti noutajamme.

Tyrhy ei ollut suuren suuri kylä: siinä oli kokonaista kolme taloa (lue mökkiä) ja tekeillä neljäs. Lehmiä oli yhteensä 9, hevosia 1; talojen ympärillä oli hiukan peltoa. Varallisuutensa puolesta se siis saattoi vetää Uudellekylälle vertoja.

Tyrhy on Kierettijärven pohjoisimmassa päässä, penikulman, niinkuin jo sanoin, etelämpänä Uttakylää. Siitä voidaan kulkea ja kuljetaan suoraan Kieretin kauppalaan, johon tulee ihan sama matka kuin Udestakylästä eli 4 penik. Nämä kolme paikkaa siis muodostavat tasakylkisen kolmion. Inbergin kartta ei anna mitään käsitystä *Tyrhyn* asemasta.

Se mökki, jossa olimme majaa, oli jotenkin siivoton paikka, — köyhyys ja lika tekivät siinä uskollisesti seuraa. Syönnistämme varmaan ei olisi tullut mitään, jos nälkä olisi ollut vähempi, ja muutaman palan haukattuamme täytyi jo paeta pihalle. Minkälaiset toiset kaksi taloa kylässä olivat, en tiedä, kun emme niissä käyneet, mutta arvatenkin samanlaiset. Puhtaus huoneissa oli muuten, niinkuin jo varemmin olen sanonut, asia, joka kaikkialla Karjalassa pisti silmään, ja *Tyrhy* siis tässä suhteessa teki huomattavan poikkeuksen. Ainoastaan yhdessä toisessa paikassa, Lohilahden kylässä, tulimme myöskin taloon, joka puhtautensa puolesta antoi syytä muistutukseen.

Tyrhy on muuten omituisen viehättävälle paikalle rakennettu. Etelään päin tulee Kierettijärven pohjoisin osa *Särkijärvi* salminensa, saarinensa, pohjaan tai koilliseen päin Neitijärvi, ja korkeahko kannas molempain välissä on kapeimmalta kohdalta ainoastaan muutaman sylen levyinen, niin että mökki siihen juuri sopii. Tuo Neitijärvi näytti olevan kauniin nimensä arvoinen. Harvoin, ainoastaan joskus sydänmaissamme, tapaa syrjäisen lammen, jonka rannalta katselijalle aukenee sellainen neitseellistä viattomuutta muistuttava rauhallisuuden kuva kuin minulle nyt Neitijärven länsipäästä. Kirveen koskemattomina männyt ja petäjät uljaasti kohottivat hoikkia vartaloitaan taivasta kohti, ja koivut kuvastelivat ihanaa lehtipukuansa järven kirkkaassa pinnassa. Ei mikään ääni eikä liike häirinyt luonnon hiljaisuutta, tyyneys ja suloinen lepo vallitsi kaikkialla. Tämmöisen näyn edessä ajatus ikäänkuin sammuu, huolet haihtuvat, mieli vaipuu unelmiin, elämän levoton riento unehtuu hetkeksi pois, ja sielu täyttyy ihanuuden äännettömästä nautinnosta.

Tyrhystä oli venematkaa *Pinkaan* 20 virstaa. Suurenlainen vene otettiin ja siihen valmistettiin mukava sija, että voisimme levähtää, koska tuntui hiukan väsyttävän. Alkutaipaleella hetken aikaa nukuimmekin. Matka kävi ensin etelää kohti puolen penikulman pituisen *Särkijärven* poikki, joka ainoastaan kaitaisen salmen kautta on yhteydessä Kierettijärven kanssa. *Särkijärven* luoteisesta kulmasta (ei koillisesta, niinkuin I:n kartta osoittaa) lähtee Kierettijoki juoksemaan, yhtyen pian Neitijärvestä länteen juoksevaan ojaan. Varsinaista Kierettijärveä kuljettiin sitten lounaista suuntaa runsas penikulma *Virtasalmeen*, johon *Tyrhystä* luetaan 16 virstaa. *Virtasalme*stä tuli länttä kohti *Alasenjärven* poikki 4 virstaa *Pinkaan*, järven länsipäähän. (Niin tästä kuin myöskin siitä, että *Pinkasta* tulee Lohilahteen 2 penik., voipi huomata, kuinka väärälle paikalle *Pinkakin* on I:n kartalla merkitty.)

Kulku Kieretin poikki säilyy mieluisena muistissani. Ilma oli niin tyyne, ettei järven sileällä pinnalla näkynyt vähintäkään värettä, ja pilvettömältä taivaalta aurinko lähetti lämmittäviä säteitään alas maahan. Kieretissä ei ole sanottavia selkiä: siinä luetaan saaria yhtä monta kuin päivää vuodessa, vieläpä kolme päälle, siis yhteensä 368, ja matkamme kulki sentähden ihastuttavalla tavalla lukemattomain lehtirantaisten saarten sivutse ja välitse. Vaikka Kieretti on monta vertaa Neitijärveä isompi — kolmea penik. pitkä ja toista leveä — vallitsi täälläkin sama hiljaisuus ja yksinäisyys: ihmisen jälkeä ei missään näkynyt, ja jos veneessä oltiin vaiti, oli airojen tasainen loiske ja veden kohahtelu keulassa, kun vene sujahti eteenpäin, ainoa ääni joka kuului. Hyvä tilaisuus siis taasen vaipua samaan haaveksivaan mielentilaan, minkä Neitijärven katseleminen juuri ikään oli synnyttänyt; eipä tarvinnut pelätä häiritsemistä! Tämä tila epäilemättä aluksi syntyi luonnon ihailemisesta sekä ruumiillisesta

hyvinvoinnista, mutta kuta edemmäksi kuljettiin, sitä selvemmäksi alkoi ajatukselleni käydä, että tässä myöskin oli kolmas syy vaikuttamassa. Se näky, minkä Kieretti tarjosi varsinkin muutamalta saarelta, johon matkalla noustiin, ei ollut ainoastaan kaunis, vaan samalla niin kerrassaan tuttu: tuo saarekas järvenpinta — satoja samanlaisia matkamies näkee Savossa ja meidänpuolisessa Karjalassa. "Jopa päästiin kotimaahan", rupesi ääni kuiskuttelemaan sydämessäni. "Kotimaahanko", vastasi toinen ääni, "ei suinkaan". Mutta kotimaalta tämä ainakin tuntui: kaikki, mihin silmät sattuivat, oli aivan kuin kotona, eivätkä korviakaan enää vaivanneet nuo oudot, käsittämättömät äänet, joita edellisinä viikkoina olimme saaneet kuulla; selvä suomenkieli niitä hyväili. Tosiaan, miksi ei tämä olisi kotimaata? Jos tuo linja tuolla Maanselällä, jota rajaksi sanotaan, kasvaisi umpeen, kuka voisi väittää tai edes ajatella, ettei koko väli Pohjanlahdesta Vienanmereen ole yhtä samaa Suomen maata ja kansaa? Ja sanomattoman suloinen tunne levisi mieleeni siitä ajatuksesta, että taas oltiin kotimaassa — tosin ainoastaan muutamassa sen syrjäisessä, unohtuneessa kolkassa, mutta mitä se merkitsi? Saman armaan isänmaan alaaan sekini oikeastaan oli.

Sama kotimaisuuden tunne pysyi elävänä koko paluumatkallamme. Sillä pohjoisin Karjala on täynnä isompia ja pienempiä järviä ja lampia, niin että myötäänsä luulisi "suloisassa Savossa" vaeltavansa.

Yksi Kieretin selistä on nimeltä *Hopioselkä*, ja sen syrjällä on *Hopiosaari*, jotka runolliset nimet ovat saaneet alkunsa siitä, että lappi "ammoin" oli sanottuun saareen kätkenyt aarteen. Aarre olisi tarun mukaan kyllä saatavissa, mutta ainoastaan sillä ehdolla, että tahtoja "loisi kirveen salmen poikki" (joka erottaa saaren toisesta saaresta tai mantereesta), tahi "puhuisi metson kuvun sen poikki" tai tekisi jonkun kolmannen tempun, jota en muista, mutta joka oli yhtä mahdoton kuin edelliset — salmi oli näet ainakin puolta virstaa leveä. — Lapinhautoja kertoivat saattajamme olevan Tyrhyn kylän tienoilla.

Se talo, johon meidät Pinkan (ei Pingan) kylässä vietiin, oli ensimmäinen kylässä ja toisista taloista vähän erillään sekä sen puolesta mieluisen katsella, että se oli rakennettu meidän puolen malliin: asuinrakennus toiselle, ulkokuoneet toiselle puolelle pihaa. Talon nimi oli *Dmiitrola* eli Dmiitroila. Siinä isännöi nuorenlainen mies, Ondrei Dmiitroinpoika Jemeljanov, joka viraltaan oli starshina eli kunnan esimies; mutta talossa asui myöskin hänen isänsä ja äitinsä, molemmat hyvissä voimissa, vaikk'eivät isännyyttä pitäneet. Kaksi isännän veljeä oli kauppoilla meidän maassa, ja heidän tahtonsa mukaan talo oli rakennettu erilleen kylästä ja meidän malliin, sittenkuin entinen talo kylän sisässä joku vuosi sitten oli palanut. Dmiitrola oli varakas talo, jonka todisteeksi mainin, että siinä elätettiin 9 lehmää; huoneet olivat suuret ja siistit. Talonväki kilpaili keskenään hiljaisen kohteliaisuuden osoituksissa meitä kohtaan. Ondrei itse meitä kylvetti saunassa, ja illallinen oli verrattain yllättäen valmistettu. Hyvillä mielin jäimme taloon yöksi.

Paitsi meitä oli talossa muitakin yövieraita, nimittäin kyläkunnan kirjuri eli "piissari" ja hänen vaimonsa, joitten kanssa meillä oli kunnia maata samassa huoneessa. Vaimo oli Karjalasta, mutta mies oli ryssä, niinkuin suurin osa piissareita on, koska kirjoitustaito, varsinkin venäjän kirjoituksen, lienee hyvin harvinainen Karjalassa. Mikä merkitys näillä kirjureilla kuntain hallinnossa on, tokko muu kuin ainoastaan päätettyjen asiain paperillepano, en tiedä sanoa, mutta kovin kummalta ei kuuluisi, jos he kokisivat itselleen anastaa laajemmankin vallan, he kun luultavasti aivan yksin selittävätkä kaikki kirjat ja kirjoitukset. Että piissari on starshinan ei herra, vaan käskyläinen, sen kuitenkin isäntämme näytti täydellisesti ymmärtävän, kun asiasta tuli puhe.

Kunnanhallitus (miero, mir) on muuten Venäjällä hyvin edistyneellä kannalla. Kaikki verot esim. kunta itse kantaa ja jättää laajemman alueen rahastoon (Karjalassa Kemiin).

M. Wallacen mukaan kunnanhallitus niin ikään esim. jakelee kyläkunnan maat asukkaiden kesken sekä ratkaisee sen johdosta syntyneet riidat. Muitakin riita-asioita se käsittelee ja voipi määrätä vissin summan sakkoja. Suuremmissa Karjalan kylissä, niinkuin Jyskyjärvellä, Uhtualla, Paanajärvellä j.n.e., oli kunnanhallituksen istuntoja varten erityinen rakennus, jonka seinällä oli kirjoitus: "volostnoje pravlenie" (piirikunnan hallitus) ja jossa myöskin oli ristikkoikkunainen vankihuone.

Pinkasta luetaan Kemiin 162 virstaa, jota väliä postimies kulkee; Kemistä Ponkaman ja Umangoserskajan kylien kautta Pilsijärveen 106 v., Pilsijärvestä Enkijärven poikki Sarviniemen kylään, siitä Vitsakylään muutamassa suuressa Kierettijärven saarella ja Vitsakylästä Pinkaan yhteensä 56 virstaa. Inbergin kartasta päättäen pitäisi Pinkan ja Kemin välin tehdä lähes 20 penik.

Suurijärven kylä tulee Pinkasta luodetta kohti 15 virstan päähän.

Majapaikastamme, kun torstaina 24 p. heinäk. vankan eineen jälkeen varustausimme taipaleelle, vaati isäntä yhteensä 30 kop. Me olimme silloin syöneet kaksi hyvää ateriaa lämpimine ruokineen sekä kahteen toviin juoneet teetä; maksu siis, meidän rahassa 75 penniä, ei ollut yllellinen. Minä kohotin summan 40 kopeekkaan, mutta isäntä empi ottamasta; silloin arveli vanha taatto, joka oli läsnä: "Ka ota, kun tarjotaan." Isäntä muuten persoili sitä puukkoa, jonka Oulussa olin matkaa varten ostanut, ja kun häneltä sain venäjäntekoisen linkkuveitsen, syntyi heti vaihtokauppa.

Matkamme Pinkasta kulki ensin jonkun virstaa Pinkajärven poikki ja Pinkan kylän sivu, sitten saatiin astua 15 virstaa kangasta, jonka jälkeen tultiin noin virstan pituisen *Lohijärven* itäpäähän; veneellä kuljettua sen länsipuoleen laskettiin etelärannalla maihin. Matkan suunta oli tähän saakka ollut länsi, mutta tässä tehtiin jyrkkä käänös etelää kohti, noustiin järven eteläsyrrää rajoittavan korkean vuoriselänteen harjalle, johon *Riihivaaran* 10-taloinen kylä on rakennettu, ja jatkettiin sitten matkaa noin 3-4 virstaa *Lohilahden* kylään. Tavaroittemme kantajana oli taipaleella majatalomme vanha isäntä, ukko Dmiitri, joka, ollen pitkä vankka mies, siihen virkaan hyvin pystyi, vaikka jo oli 62 tai 63 vuoden ikäinen. Neljäskin kumppali meillä oli, nimittäin eräs nuori, Venäjän sotaväessä asevelvollisena palvellut "soldatto" eli sotamies, joka kivulaisuuden tähden oli laskettu kotiin, vaikka oli vasta 5 vuotta ollut palveluksessa. Häneltä m.m. saimme sen valaisevan tiedon, että karjalaiset rekrytit sotaväkeen tultuaan *rangaistuksen uhalla ovat kielletyt suomea puhumasta!* Tuolta Riihivaaralta aukeni yhtä laaja kuin ihana näköala eteemme: vasemmalla loppumaton jakso vihreitä laaksoja ja korkeita vuoria, oikealla *Tuoppajärven* sininen ulappa, jonka tällä kohtaa paria penikulmaa leveään selän takaa toiset vaarat siintivät. Melkein suoraan edessämme oli *Lohivaara* järven rannalla; toisia vaaroja oli *Vasamo*- ja *Vannavaarat* y.m. Tämä näköala ei olisi maalarin siveltimelle liian halpa.

Lohilahden kylä on Lohivaaran pohjoispuolitse Tuoppajärvestä itään tunkeutuvan lahdelman päässä. Inbergin kartalla tätä kylää nimitetään Lohivaaran kyläksi, mutta Lohivaaraksi me kuulimme sanottavan ainoastaan tuota lahden suusta kohoavaa korkeaa vuorta. Riihivaaran paikalla taas on kartalla nimi Lohila, ja siitä on merkitty kolmatta penikulmaa pitkä lahti kulkevaksi Tuoppajärveen, jota lahtea ei kuitenkaan ole olemassa Lohijärveä Riihivaaran pohjoispuolella ei kartalle ollenkaan ole merkitty.

Kun astelimme Lohilahden köyhän kylän läpi rannimmaiseen majataloon, tuli muutamasta mökistä vanhanlainen naishenkilö meitä kohti, syleili sotamiestä s.o. laskevasemman käsivartensa hänen selkäänsä taa ja oikean hänen vasemmalle hartiallensa, niinkuin "hihhulit" meillä tekevät, koetti änkyttää jonkun sanan ja hyrähti ikäänkuin valitellen itkuun. Sotamies lausui hänelle muutamia lohdutussanoja, nosti meille lakkia, sanoen "hyvästi, herrat", sekä seurasi vaimoa mökkiin. Tämä oli näet hänen kotinsa ja vaimo hänen äitinsä. Jonkunlainen koti, johon tulla, tuokin iänikuinen pöksö! Ja semmoisestakin raskitaan vuosikausiksi viedä ehkä ainoa työhön kykenevä mies turhanpäiväistä kunniaa maailman mahtaville hankkimaan!

Lohilahdessa oli 11 taloa, s.o. mökkiä. Se johon saattaja meidät vei, ei ollut siisti, ja lisäksi se oli niin köyhä, että päivälliseksi emme saaneet kuin leipää ja maitoa; voita oli emäntä lähettänyt kylältä noutamaan, mutta kun emme siitä tienneet, olimme jo syöneet, kun se saapui. Ei tehnyt mieli tässä kauan viipyä, ja siis laittausimme niin pian kuin mahdollista taipaleelle Kiestinkiin, johon kolme vaimonpuolta lähti pitkin Tuoppajärveä meitä saattamaan.

Tuoppajärvi on pohjois-Karjalan isoin vesi; sitä sanottiin 9 penik. pitkäksi ja paikoittain neljättä leveäksi. Pääsuunta on luoteesta kaakkoon, niinkuin kartallakin on merkitty. Keskellä järveä on penikulmaa pitkä suuri saari, jolla tietääkseni ei ole muuta nimeä kuin Tuoppajärven *Saari*. Tähän saareen pakenivat Venäjän "uskonpuhdistuksen" aikana Solovetsin luostarista ne munkit, jotka eivät voineet mukautua uusiin uskonnontemppeihin, ja perustivat tänne uuden monasterin, jonka olemassaolosta ei hallituksen sanota sataan vuoteen tietäneen mitään. Se menestyi sangen hyvin päättäen siitä, että siinä kuuluu kansan kertomusten mukaan asuneen aina 300 henkeen, joka on näillä seuduilla suuri väestö yhdelle paikalle, sillä nykyisissä kylissä järven rannalla ei liene ainoassakaan edes 200 henkeä. Tästä luostarista, jota varsinainen "oklada" eli hirsiaitaus ympäröi, sittemmin, niinkuin ainakin, syntyi haaraosasto eli "skiitta" vastapäiselle länsirannalle, ei kuitenkaan mies-, vaan naispuolinen. Skiitta on yhä vielä olemassa, mutta itse monasteri hävitettiin hallituksen käskystä perinpohjin 1800-luvun puolivälissä: rakennukset poltettiin ja asukkaat vietiin kukin kotiseudullensa, niin että koko saarella nyt asuu ainoastaan "oikeauskoinen" pappi ja lukkari.

Tuoppajärven rannoilla on yhteensä kymmenen kylää. Inbergin kartalla ne kaikki näkyvät, mutta niiden keskinäiset etäisyydet eivät liene kartalla oikein osoitetut, koska ne ilmoitukset matkoista kylien välillä, jotka kahdelta eri isännältämme aivan yhtäpitävästi sain, eivät käy yksiin kartan määrän kanssa. Näiden ilmoitusten mukaan tuli Tuoppajärven pohjoisimmasta kylästä *Kiestingistä* Lohilahteen 15 virstaa, Lohilahdesta *Lampahaiseen* 4, siitä *Njilmalahteen* 15, Njilmalahdesta *Kuorilahteen* 20 ja siitä *Suolapohjaan*, järven eteläpäähän, myöskin 20 virstaa; nämä kylät ovat itärannalla; länsirannalla on ensin *Kiisjoki* (Friesin *Gisok!*), johon Kuorilahdesta tulee 20 virstaa, (siis Suolapohjasta 40), *Skiitta* 10 virstan päässä Kiisjoesta, *Valasjoki* 15 virstaa Skiitasta; Valasjoesta tulee *Kokkosalmelle* pohjoisrannalla 20 ja siitä Kiestinkiin myöskin 20 virstaa. Jos vertaa näitä määriä karttaan, huomaa kohta, että sen ja niiden välillä on suuri erotus.

Matkani määristä puhuttaessa mainittakoon tässä samalla ne ilmoitukset, jotka Kiestingissä isännältämme sain pohjanpuoleisista taipaleista. Kiestingistä niiden mukaan tulee *Jelettijärven* rantaan 2 penik. (kartalla tuskin puolta!), samannimiseen kylään 3 penik., *Ahvenlahteen* 22 virstaa,

Ahvenlahdesta *Heinijärveen* 10 virstaa, Jelettijärvestä Heinijärveen 8 tai 10 virstaa ja *Särkiniemeen* 12 virstaa. Tiiksijärvi, jonka itärannalla Särkiniemi on, on 2 penik. pitkä.

Kiestingin kirkonkylässä on 30 taloa. Me olimme majaa erään kauppiaan Sergein luona, joka tuntui olevan varakas mies. Makuupaikkana oli kuitenkin täälläkin vain pirtin lattia, sillä vierashuoneessa säilytettiin kaikenlaista varsinkin nahkatavaraa, josta lähti väkevä haju, niin että pidimme pirtin lattiaa parempana.

Kiestinki tulisi olemaan Kuusamosta Kierettiin aiotun *maantien* puolivälissä. Iltasella isännän kanssa puhellessa tuli myöskin kysymys tästä maantiestä, jonka toimeensaanti on kuusamolaisten hartaimpia toivomuksia. Koko hommasta isäntämme kuitenkin, kumma kyllä, ei tiennyt mitään. Kieretissä siitä kyllä tiedettiin. Minun oli siellä pitänyt ostaa uudet kalossit, ja kun myömämies oli itse pohatta Feodor, käytin tilaisuutta kysyäkseni häneltä, tokko siellä oli ollut puhetta Kuusamon maantiestä. Kyllä, stanovoille oli Vienasta tullut asiaa koskevat paperit, ja hän oli sen johdosta jo keväällä kysellyt kierettiläisten ajatusta, johon oli vastattu, selitti valkoparta ukko, että semmoinen tie olisi erinomaisen hyödyllinen. Uudenkylän Kirilää oli stanovoi myöskin puhutellut ja kysellyt maitten laatua Kieretistä ylöspäin, johon Kirilä oli tietänyt ilmoittaa, että ne enimmäkseen olivat tasaisia ja kuivia kankaita. Kirilällä ja hänen kumppaleillansa oli muuten erittäin epäselvä ja pelokas käsitys koko hommasta, ja moneen toviin meidän täytyi oikein selittämällä heille selittää, mitä kaikkea hyvää tämmöisestä kulkuväylästä sekä koko maakunnalle että heille itsellensäkin olisi.

Tässä muistuu mieleeni, koska uusikyläläisistä on puhe ne nimet, joilla he ja arvattavasti muutkin pohjoiskarjalaiset *tuulia* nimittävät ilmansuunnan mukaan. Ne ovat: pohja, puoli-öinen (itäpohja eli koillinen), mennen (itä), obedniekka eli murkinatuuli (kaakko), suvi (etelä), otuksinen (lounas), luotehinen (länsi) ja pobereshniekka eli makuutuuli (luode). Huomattava on, että luotehinen siellä siis on meidän länsi. — *Viikonpäivät* ovat pohjoiskarjalassa: pyhä, ensi arki, toinen arki, serota (keskiviikko, ven. sredá), neljäs päivä (torstai), pätnitsa ja suovatta. Siinä on siis suomen- ja venäjänkielisiä päivännimiä sekaisin; meillä kaikki nimet, paitsi ehkä lauantai, ovat ruotsinmukaisia. Keskiviikkoa Karjalassa myöskin sanotaan kesk-neteliksi, jossa sanassa keski on suomea, niinkuin meilläkin, mutta neteli (viikko) on lainattu venäjän sanasta nedjelj, samoin kuin meidän viikko on lainattu ruotsalaisesta sanasta vecka, vicka.

Perjantaina 25 p. heinäk. lähdettiin Kiestingistä taas Tuoppajärven selkiä halkomaan. Matkan määränä oli aluksi *Sohjenanniska*, jonka kautta Tuoppajärvi purkaa vetensä luoteeseen päin; tässä nimittäin piti olla "pystyjrkkä" koski eli varsinainen vesiputous, jota kyllä sietäisi poiketa katsomaan. Ilma oli yhä kaunis, päivänpaiste kirkas ja tuuli niin heikko, että tuskin sai väreille järven pintaa; kulku oli siis miellyttävä. Saattajina meillä oli kaksi nuorta naista, joista toinen, nimeltä *Marina*, kauneutensa ja iloisen luonteensa vuoksi teki matkan vielä miellyttävämmäksi. Hänen katseensa vilkkautta, hänen hymyään ja varsinkin kaulan pyöreyttä ei rupeamassa ennättänyt väsyä katselemaan, ja se luonnollinen, itsetiedoton keimailu, johon meidän käytöksemme ehkä osaksi häntä kehoitti, ei sisältänyt mitään loukkaavaa, päinvastoin vain enensi hänen sulouttaan. Hän oli tavallaan meidänpuolelainen suvultaan, sillä hänen äiti-vainajansa oli ollut kotoisin Askolasta läheltä Porvoota, Uudeltamaalta. Hän oli naimisissa erään leskimiehen kanssa, jonka suhteen hänen tunteensa eivät kuitenkaan olleet erittäin hellää laatua, kun mies oli vuosikautia ollut Ruijassa ja kokonaan vaimonsa huoleksi jättänyt pari kolme lastaan edellisestä avioliitosta. Muiden puheiden muassa pyysimme häntä myöskin kertomaan jonkun sadun eli "saarnan", niinkuin täällä sanottiin, ja hän kertoikin niitä muutamia, jotka ainakin osaksi olivat juoneltaan tuttuja meille. Kun sadussa joku tärkeämpi kohta tuli mainittavaksi, sanoi hän aina jonkun sanan useaan kertaan ja korotti samalla äänensä kutakuinkin kimeäksi; niin esim. kuului muutamasta tytöstä, joka oli joutunut "pieklain" (ven. bjegli), s.o. karkurien eli ryövärien käsiin, että tyttö "astui, astui, astui", jossa viimeinen "astui" oli ylimmällä falsetti-äänellä lausuttu. Tästä kertomatavasta Lönnrotkin mainitsee matkamuistelmissaan (Helsingin vanhassa Morgonbladissa). Saarnan kestäessä oli hauska katsella, millä huomiolla toinen soutajamme sitä kuunteli; sadut näyttivät kokonaan lumonneen hänet, ja kun kertoja puhuessaan joskus hetkeksi vaikenä, toinen jo ehätti kysymään: no, kuinkas sitten kävi? Saarna tavallisesti alkoi sanoilla: "Oli ennen *ukko takka*", s.o. oli ennen ukko da (ja) akka. Näille sanoilleen kertoja aina ensin itse nauroi.

Sohjenanniskan koski, joka on ehkä puolisen virstaa alempana joen lähtöä Tuoppajärvestä, on koskeksi kyllä sievä, syösten vetensä kahtena eri putouksena kivenheiton matkalla 4-5 sylvä alas. Sekä Friisiä että Boreniusta se näkyy suuresti ihastuttaneen. Totta puhuen minä kuitenkin vähän pettyneenä sitä katselin, sillä se oli vain tavallinen koski, mutta ei ensinkään mikään oikea vesiputous, niinkuin Ämmä Kajaanissa tai Kyröskoski Hämeessä, vaikka Friisikin sitä semmoiseksi sanoo (lodrätt strömfäll). Ainoastaan sentähden olin lähtenyt sitä katsomaan, kun varmasti oli vakuutettu, että vesi siinä putosi "ihan kuin huoneen katolta", mutta tämä vakuutus ei pitänyt paikkaansa. Veneellä sitä kyllä ei voida laskea, vaan on vene vedettävä pölkkyjen päällitse pitkin kosken länsisyrjää. Sentapaisia koskia muuten meillä ja Karjalassa on sadoittain, ja esim. Usman rinnalle sitä ei mitenkään saata asettaa.

Kosken seutu on asumatonta. Lähin kylä on Kokkosalmi Tuoppajärven rannalla, johon tulee 5 virstaa — Kiestinkiin tulee koskelta 25 virstaa. Jokea alapäin on noin penikulman päässä *Sohjenansuu* (Friisin *Sofiansuu!*) Pääjärven rannalla.

Sohjenanniskalta olisi linnuntietä tullut vain kolmisen penikulmaa Kuusamon rajalle ja kylien kautta ehkä neljä. Huomispäivänä, jos olisimme tahtoneet, olisimme siis saattaneet taas olla "omassa" maassa. Mutta luvalla sanoen ei meidän ensinkään tehnyt mieli päästä "omaan" maahan, koska siellä, missä vaelsimme, olimme kuin kotona ainakin. Kun siis olimme koskea katselleet, palasimme kappaleen matkaa takaisin sitä tietä, jota olimme tulleet, Kokkosalmeen, jonka sivu oli tullessa kuljettu, vaikk'ei kylä järvelle näy. Sohjenanniskasta vielä mainittakoon, että joki koskelta järveen asti on hyvin matala, tuskin missään syltä syvä. Kovin suuri vedenpaljous ei siitä siis pääse kulkemaan.

Kokkosalmen kylään kuului 13 taloa, jotka olivat rakennetut enemmän hajalleen toisistansa kuin Karjalan kylissä tavallisesti. Emäntä siinä talossa, jossa kävimme syömässä, oli itsekin vieras samoin kuin me, s.o. hän oli kyllä täältä syntyisin, mutta asui Lohjalla, Uudellamaalla, johon hänen miehensä oli hakenut maakauppiaaksi, ja oli täällä vain käymässä. Sinne hän hartaasti halusi päästä takaisin niin pian kuin suinkin; kotikylässä oli niin ikävä olla. Sama halu saada muuttaa meidän puolelle näkyi muuallakin, esim. Uhtualla, varakkaampia asukkaita vaivaavan — itsessään kyllä arveluttava seikka, sillä jos ainoat vähän varakkaammat eläjät Karjalasta siirtyvät pois, mitä sinne sitten jälle jääpi? Olo meidän puolella oli kenties vaikuttanut, että emäntämme käytös oli hiukan toisenlainen kuin Karjalan naisten yleensä; minä tosin en tuota erittäin hoksannut, mutta kumppalini oli siihen aivan ihastunut eikä voinut jälestäpäin kyllin kiitellä häntä. Nuori, hyvännäköinen ja muuten miellyttävä hän kyllä oli. Ruuasta ei tahtonut maksua ottaa.

Kokkosalmelta meitä kuljetti yksi mies ja kaksi naista yhteensä 90 kopeekasta suoraan etelään päin Valasjokeen, johon luetaan 2 penik. Aikomuksemme oli ensin yrittää Saareen, monasteripaikkaa katsomaan, sitten Skiittaan, mutta tuuli yltyi niin kovaksi myrskyksi, ettei ollut muuta neuvoa kuin laskea mainittuun Valasjokeen. Nuo paikat jäivät siis kumpikin katsomatta.

Valasjoella, joka on rakennettu kahden puolen syvän lahden pohjaa ja jossa oli 17 taloa ja 110 asukasta, olimme yötä *Vaskola* nimisessä talossa, jossa poikansa poissaollessa talon yli 90 vuotta vanha, mutta vielä aivan täysivoimainen vaari, kunnianarvoinen ukko "Mihhei", piti isännyyttä. Täältä jatkettiin seuraavana päivänä 16 p. heinäk. matkaa jalkaisin ensin *Vaarakylään*, johon tuli 1 penik., sitten *Röhöön*, Vaarakylästä suoraan 2 penikulman, mutta *Suurijärven* kautta 2 1/2 penik. päässä. Ensi taipaleella kohtasi eräässä paikassa tuttu näky silmää, nim. kolometsä; eräs vaarakyläläinen, Sohvanainen Osippa (Jooseppi), oli näet ollut aikeissa ryhtyä tervanpoltoon, josta ei sentään ollut tullut sen valmiimpaa, sillä kun metsäherra sai asiasta tiedon, tuli kieltö, vieläpä Sohvanaista sakotettiin. Tämän Sohvanaisen talo oli korkealla vaaralla pohjoispuolella kylää erillään muista taloista. Vaarakylässä oli 30 taloa; kestikievarin nimi oli Paavilainen, ja siinä pidettiin 10 lehmää ja 4 hevosta — siis varakas talo. Isäntä, joka meitä palveli, oli aikanaan Ruijassa kalastusretkellä palelluttanut molemmat jalkansa, niin että ne oli täytynyt leikata pois, jonka tähden hän kulki polvillansa. — Vaarakylästä oppaanamme ja kantomiehenämme oli 60-vuotias mies Stahvei Pikkarainen, joka taipaleella huvitti meitä kaikenlaisilla kertomuksilla nuoruutensa ajoilta, jolloin hän oli etelä-Suomessa laukunkannossa ollut. "Sitä", sanoi ukko, "kaikkein enimmän pelättiin, että laukun ryöstössä mieskin joutuisi kiinni, koska hän siinä tapauksessa rautoihin lyötynä lähetettiin Pietarin kautta kotiin." Tämä kamala kohtalo oli ukolle itselleenkin kerran ollut tarjona. Lähellä Tammisaarta "tullisluuparit" tapasivat hänet muutamassa mökissä, anastivat 300 ruplan edestä tavaraa, jota hän eräältä Helsingin kauppiaalta oli ostanut — Pietarista eivät karjalaiset vielä silloin tavaroitaan ottaneet - ja julistivat hänet itsensä vangituksi sekä tahtoivat heti lähteä häntä kuljettamaan veneeseensä. Likellä olevan talon eli rusthollin emäntä, joka tunsu Stahvein, saapui kuitenkin samassa tupaan ja aloitti tulliniekkain kanssa kiivaan sanasodan, niin että hämmästynyt Stahvei ennätti vähän tointua, ja kun sitten kumminkin tuli lähtö rantaan, pyysi Stahvei muutaman ladon kohdalla mennä luonnolliselle asialle, jota pyyntöä sanakiistassa olevat tullimiehet, eivät hoksanneet epäillä petokseksi; mutta se joka silloin pötki niityn poikki pakoon metsään niin paljon kuin koivista lähti, se oli Stahvei. Metsässä hän sitten makasi piilossa vuorokauden toista, ja kun nälkä pakotti hänet sieltä pois, olivat vainoojatkin menneet. Kysymykseeni hän selitti olleensa aikoinaan hyvinkin naisväen suosiossa, koska ulkomuotonsa nuoruudessa oli ollut "jonkunlainen" — asia, jota minun olisi tehnyt mieli hiukan epäillä. — Taipaleella muuten saimme nähdä, kuinka *verensulku* lukemalla toimitetaan. Ukko Stahvei oli nimittäin virsuaan leikatessaan haavoittanut vähän sormeansa, ja kun veri ei herennyt tippumasta, hän muutamassa levähdyspaikassa arveli, että pitäisi lukea haava umpeen, jos viitsisi, niin kyllä sitten herkeäisi. Me kohta häntä kehoittamaan, että viitsisi, ja niin ukko viimein nosti sormensa ylös, kääntyi sen puoleen ja alkoi lukea enimmästi muistaakseni raudan herjaussanoja, jolloin hän tuon tuostakin ankarimmilla kohdilla muutti äänensä hyvin vihaiseksi sekä aina väliin sylkäisi sormensa päälle. Viimein hän ruohotukolla pyyhkäisi sormen verestä puhtaaksi ja pisti tyytyväisenä kätensä lapaseen ilmoittaen, että nyt oli loihtu valmis. Vaikka isosti "Tuomaana" mielessäni kysyin kuitenkin hyvin totisella äänellä, että

jokohan tuo veri nyt tyrehtyi, johon ukko järkähtämättömällä vakaumuksella vastasi, että kyllä se nyt lakkasi vuotamasta. Toisessa levähdyspaikassa ukko kumminkin tuli kätensä paljastaneeksi, ja mikäs sormesta yhä hiljakseen norui jollei veri? En kuitenkaan siitä huolinut mainita ukolle mitään. Merkillistä oli, että ukko sanoi nuo luvut oppineensa kahdelta siikajokelaiselta, joitten seurassa kerran nuorena oli meidän puolella kulkenut.

Ukon elämänvaiheet olivat olleet jotenkin surulliset. Laukunkannosta hänen täytyi luopua, kun ainoa veli vietiin sotamieheksi. Sitten paloi talo, joka lienee ollut vakuuttamatta, koska hän valitti vahinkoa kovin tuntuvaaksi. Sitten hän oli käynyt kalastuksella sekä Kuollassa että Novaja Semljassa, josta ei ollut kovin paljoa hyötynyt. Mitä hän sentään piti pahimpana, oli se järjestys, joka maan viljelemisen ja metsänhoidon suhteen Venäjällä ja Karjalassa vallitsee ja joka, mitä edelliseen tulee, vaikuttaa, että omistusoikeuden turva kokonaan puuttuu. Meidänkin mieleemme tuli liikutetuksi, kun kuuntelimme ukon kertomuksia, jotka hän esitti teeskentelemättömällä, yksinkertaisella vakavuudella, niinkuin suomalaisen sopii.

Röhöön tulimme vasta sydänyön aikana, vaikka jo klo 3-4 oli taipaleelle lähdetty. Me olimme valinneet tuon oijustavan suotien, jossa kulku oli hyvin hidasta, ja kun pääsimme Röhönjärven pohjoispäähän, josta toivottiin veneellä saavan loppumatkan kulkea, ei rannassa venettä ollutkaan, niin että uupunein voimin täytyi joku neljännes vielä rämpiä pitkin järven alavaa länsirantaa. Saattaja vei meidät Luukkosen taloon, jossa isäntä, vaikka makuulta nostatettiin ja sairasteli kovaa kolotustautia sääressään, erinomaisella kohteliaisuudella ja ystävyydellä otti meidät vastaan. Tuota pikaa tekeitin pihisi pöydällä vierashuoneessa, ja kun teen olimme juoneet, oli illallinen jo pirtissä valmis. Sisemmässä vierashuoneessa sitten valmistettiin meille makuutila, jolle mielihyvällä heittäysimme pitkäksemme.

Röhönjärvi ulottuu pohjasta etelään, mutta tekee syvän lahden itäänpäin. Kylä, johon kuuluu 21 taloa, on rakennettu sekä länsirannalle, jossa me olimme, että itäpuolelle, sille niemelle, joka tulee itäisen ja pohjoisen lahden väliin. Luukkonen taisi olla varakkain talo kylässä. Niitä oli ainakin ollut kolme veljestä, mutta yksi oli kuollut Oulussa ja toinen oli murhattu Jokijärven sydänmailla moniaita vuosia takaperin. Hän oli Pudasjärveltä pestannut muutaman heittiön kesämiehekseen ja lähtivät tavallisia sydänmaan oikoteitä Karjalaan, mutta kun muutaman järven rannalle asettuivat maata, löi mies isäntäänsä kivellä päähän ja upotti ruumiin järveen. Tornion markkinoilla nykyisen isäntämme onnistui jonkun ajan kuluttua toimittaa veljensä murhamies kiinni, joka sitten tutkittiin ja tuomittiin Pudasjärvellä. Murhatuksi eli ammutuksi oli tämä kolmaskin veli kerran ollut vähällä joutua muutaman meidänpuolisen herran toimesta Ukkolan kestiekivarissa Kiimingillä, josta tapauksesta aikanaan paljon puheltiin. Syyksi säärensä kolotukseen isäntämme selitti vetehisen vikaa. Joku vuosi takaperin häneltä keväällä oli nuori hyvä hevonen uponnut sulaan eikä hän yksin ollut saanut sitä ylös, vaikka tuntikausia oli puuhannut, vaan se oli mennyt veden saaliiksi. Tästä vimmoissaan hän oli puhjennut kirouksiin ja sadatuksiin, ja niistä vedenhaltia nyt oli hänelle kostanut laittamalla taudin. Kun arvelin, että hän pelastuskokeissaan ehkä oli kovasti vilustunut, hän hetkisen näytti miettivältä, mutta pudisti sitten päätään ja pysyi entisessä ajatuksessaan.

Sunnuntaina 27 p. heinäk. matkustimme Röhöstä Uhtualle. Paitsi alkuosaa, vajaata neljännestä, joka veneellä kuljettiin pitkin järveä ja siihen juoksevaa puroa, oli koko taival jalkamatkaa, aluksi suota, sitten kangasmaata. Inbergin kartan mukaan tämän taipaleen pitäisi olla vain runsaasti 2 penikulmaa, mutta se on toista vertaa pitempi, eli neljä; Uhtua on kartassa aivan väärälle paikalle pantu, niinkuin kohta osoitan. Tämä oli pisin taival koko matkallamme, nim. jalan kuljettava. Kantajina meillä oli kaksi naista ja yksi mies — ammatiltaan paimen ja muuten niin etevä taidoltaan, ettei veneessä osannut pitää perää —; he olivat muutenkin menossa Uhtualle, sikäläisestä kruununmakasiinista jauhoja saamaan. Kolmelle hengelle jaettuina eivät kapineemme paljoa painaneet, ja kun itse koko ajan kuljin etupäässä, joutui matka niin, että kun 8:n aikana aamulla oli liikkeelle lähdetty, jo 6:n tienoissa illalla oltiin *Kivinenän* hiekkaharjulla, josta Uhtuan kylä ja Keski-Kuitti järvi sen edustalla näkyy. Tahtoivathan nuo vaimonpuolet tuon tuostakin muistuttaa, että "elä sie astu niin terävään", mutta perässä he sentään kokivat pysyä. Kantopalkka teki muistaakseni kutakin kantajaa kohti 40 kop. Stahvei Pikkarainen oli eilisestä taipaleesta saanut 1 ruplan.

Puolitoista penikulmaa pohjoiseen päin Uhtualta oli muutamia, lännestä itään kulkevia, erittäin jyrkkiä vuorenharjuja, joiden ylitse oli mentävä ja joista korkeimman nimi muistaakseni oli *Ironsyryjä*. Sen lähellä, jollen erehdy, olivat *Reuhonjärvi* ja *Pälkjärvi*.

* * * * *

Uhtuan kylä on rakennettu loivasti Kuittijärveen viettävälle lakealle kankaalle eli tasangolle kolmeen eri ryhmään, jotka ovat noin 1 1/2 virstan päässä toisistaan. Pohjoisin ryhmä, *Lamminpohja*, sijaitsee kappaleen matkaa järvestä ylöspäin molemmin puolin luoteiselta ilmalta juoksevaa Uhtujokea, itäisin molemmin puolin itse joen suuta ja kolmas, *Likopää*, järvenrannalla länteen joensuusta ja etelään Lamminpohjasta. Keskimmaisella ryhmällä on kaksi nimeä sen mukaan, kumpaa joenpuolta

tarkoitetaan: *Mitkala* ja *Ryhjä*. Sen ja Lamminpohjan välillä joki levenee lammintapaiseksi suvannoksi josta arvatenkin Lamminpohja on saanut nimensä. Yksinäisiä taloja on sitäpaitsi moniaita sekä pohjaan että länteen päin Lamminpohjasta. Taloja sanottiin yhteensä olevan 160 tai 170, joten väkiluku, jos taloa kohti laskee 6 henkeä, tekisi noin 1,000 henkeä. Kyläläiset kuitenkin ilmoittivat väkiluvun olevan kappaleen matkaa toista tuhatta, mutta paikkakunnan pappi taas väitti, että se ei noussut kuin 7-800:aan, en muista tarkkaan numeroa. Mitä tuo sitten ihan tarkalleen tehnee. Kaikissa tapauksissa Uhtua on vankin kylä koko pohjois-Karjalassa. Sitä todistaa muun muassa se seikka, että kylästä pohjaan päin on runsas penikulma kärryillä ajettavaa tietä — ensimmäinen ja viimeinen semmoinen, minkä matkalla näimme. Myöskin oli kylässä kaksi kirkkoa, molemmat laudoitetut ja maalatut muistaakseni, vaikka vanhempaa ja pienempää ei enää käytetty. Maalatuista olivat useat yksityisetkin talot kylässä, ja niistä joku kymmenkunta, niinkuin jo olen maininnut, oli rakennettu meidän malliin.

Lönnrot mainitsee 1835 vuoden Morgonbladissa, että hänen käydessään Uhtualla joku vuosi varemmin kylässä luettiin olevan 80 taloa. Puolen vuosisadan kuluessa kylän talojen määrä siis on kasvanut kaksinkertaiseksi.

Inbergin kartan mukaan pitäisi Uhtuan olla noin puoli penikulmaa Uhtujoen suusta ja Kuittijärvestä ylöspäin. Vastasanotusta lukija kuitenkin huomaa, että kartta on aivan väärässä: sekä Ryhjä että Likopää on aivan järven rannalla ja molemmat kirkot (Ryhjässä) niin ikään. Kartan erehdys kylän paikan suhteen on sittenkin suhteellisesti vähemmänarvoinen kuin erehdys Kuittijärven suhteen. Tämä järvi on nimittäin *ainoastaan penikulmaa* leveä, vaikka sen pitäisi kartan mukaan olla lähes *kolme!* Järven muoto on siis kartalla ihan toinen kuin todellisuudessa. Merkillistä kyllä näkyy Lönnrotin erehtyneen järven leveyden suhteen, sillä jossakin muistan nähneeni, että hän ilmoittaa matkan Jyväskylästä (järven tuolta puolen) Uhtualle 3 penikulmaksi, vaikka sitä on vain runsaasti yksi. Toisessa paikassa (1834 vuoden Morgonbladissa) hän sentään sanoo, että Vuokkiniemestä on 4 penik. Uhtualle, joka on oikein; mutta matka Vuokkiniemestä Jyväskyläteen on 3 penik. Uhtualta Enonsuuhun on 1 penik. ja Enonsuusta länteen päin Jyväskyläteen myöskin 1 penik., joten nämä paikat muodostavat tasavivuisen kolmion. Uhtualta *Luusalmen* kylään Kuittijärven itäpäähän sanottiin olevan 2 penikulmaa (kartan mukaan lähes 4).

Keski-Kuittijärvessä on kaksi suurehkoa saarta: Suurisaari ja Uhutsaari. Uhtuan papin selityksen mukaan, jonka hän antoi kulkiessamme yhtä matkaa järven poikki, pitäisi Uhutsaaren ja Uhtujoen oikeastaan kuulua Yhytsaari ja Yhytjoki. Tuo sana "yhyt" merkitsee näet yhtymistä, ja lappi oli aikoinaan nämä nimet keksinyt, koska näillä paikoin metsämiesten oli ollut tapana kohdata toisensa ja tulla yhteen.

Kestikievari, jossa olimme majaa, oli Lamminpohjassa, joen eli ojan etelärannalla ikkunaimme alla toisella puolen jokea oli meidän malliin rakennettu, punaiseksi maalattu talo, jota oli mieluinen katsella. Vähän siitä ylöspäin kankaalla oli Ondronon yksinäinen talo, joka varmaan on varakkaimpia koko kylässä. Se oli rakennettu Venäjän malliin, mutta laudoitettu ja maalattu; länteen päin etusivulla oli 7 ikkunaa ja etelään päin yhtä monta. Siinä asui yhtenä perheenä kolme veljestä — neljäs oli kotiväynä Enonsuussa — kaikki vankkoja kaupanmiehiä, mutta sen ohessa myöskin maanviljelijöitä, sillä talossa kylvettiin 3 tynn. rukiita ja 6-7 ohria. Kahden vanhimman veljen kanssa olin tullut tutuksi Oulussa, kun heidän siellä moniaita vuosia takaperin täytyi riidellä takaisin 4-500 ketunnahkaa, jotka oli heiltä ryöstetty Kuusamossa (joka riita voitettiin kaikissa oikeusasteissa). — Ihan kestikievarin vieressä oli talo, jonka isäntä Matti Pällinen, Ondronon lankomies, myöskin oli tuttu. Paitsi näitä kolmea en muita tuttavita tavannutkaan, sillä sattui olemaan heinänteon aika ja kylän väestä oli suurin osa etäisillä niityillä.

Pari kolme viikkoa ennen tuloamme oli Uhtualla sattunut tapaus, joka yhä oli vereksenä kyläkunnan mielessä. Se oli tuo kuuluksi tullut tutkinto Uhtuan uskovaisten kanssa. Hallitukselle oli ilmoitettu, että siellä toimi joku valtiokirkosta luopunut seura, joka kokoontui yhteisiin hartaudenharjoituksiin, joissa raamattua ja muita hengellisiä kirjoja tutkittiin, joka ylenkatsoi ja viskasi veteen ne "pyhät kuvat", jotka ovat jokaisessa venäjänuskoisessa talossa ja joille ahkerasti kumarretaan, ja joka lopuksi julisti valtiokirkon opin vääräksi ja koki omaan uskoonsa kääntymään ihmisiä. Ilmiannon tekijä taisi olla pitäjän pappi, joka kyllä oli siivoluontoinen mies, mutta jota oli alettu kovin kovasti hätyytellä. Tutkinto, joka ilmoituksen johdosta määrättiin pidettäväksi ja jota johti venäläinen tuomari Nekrasov, alkoi 6 p. heinäk. Syytettyjä oli yhteensä 21 henkeä, niistä 3 meidänpuolelaista. Tutkinto näkyy etupäässä koskeneen kysymystä "obrasain" eli pyhäinkuvien merkityksestä, jonka suhteen tuomarin kerrotaan lausuneen, että ne eivät olleet mitään jumalia, vaan ainoastaan pyhäin kuvia, niinkuin jokainen näki; tämän mukaan siis uskovaisten mielestä venäjänuskoiset pitivät noita kuvia jumalina. Säikäyksissään 15 uhtualaista luopui uskostaan, luvaten taas ruveta kuvia kumartamaan, ja laskettiin heti vapaiksi, mutta kolme uhtualaista: Timo *Hilppainen*, Riiko *Mauranen* ja Alekski *Pällinen* — näillä on tutkintokirjoissa kaikilla toisin kuuluvat venäläiset nimet — sekä nuo kolme meidänpuolelaista: kaksi Venberg veljestä Turun läänistä, kylässä Tuppureiksi nimitetyt, ja eräs nuori kuusamolainen Kaarle Tauriainen, pysyvät

uskossaan järkähtämättöminä, "vaikka pää menköön". Mitä tuomio sisälsi, lienee tuskin yksikään ymmärtänyt, kun se julistettiin venäjäksi eikä suomeksi selitetty, vaikka syytetyt olivat tämmöistä selitystä pyytäneet; mutta kestikievarista, jossa tutkinto oli toimitettu, tuomitut kohta siirrettiin "pravleniaan" eli kunnan- ja vankihuoneeseen Likopäähän ja sieltä sitten 18 p. heinäk. istutettiin veneeseen ja vietiin Kemiin. Se luulo tuntui kylässä olevan yleinen, että vangitut tältä matkalta eivät koskaan palaa takaisin, vaan joutuvat ikipäiviksi Siperiaan. Omaisten suru ja valitus silloin, kun vangittuja kylästä vietiin, oli ollut hyvin katkera, niin että esim. Pällisen nuori vaimo oli useita kertoja mennyt tainnoksiin.[18]

Kyläläiset, jotka nimittävät näitä uskovaisia *hihhuleiksi*, lienevät ylimalkaan pysyneet välinpitämättöminä asian suhteen. Emäntämme kuitenkin oli harras "oikean" uskon puoltaja, johon tuntui olevan syynä, että hän oli joutunut kiistoihin noiden eriuskolaisten kanssa ja että silloki, niinkuin uskonkiistoissa enimmäkseen käypi, lopuksi oli molemmin puolin lausuttu kaikenlaisia loukkaavia soimauksia. Hänen mielestään tuomio Siperiaan siis oli aivan oikea, joskin kova rangaistus. Mutta Ondrono, vanhin veli, joka sattui meillä käymään, kun asia taas oli puheena, arveli, että tuomitut suotta olivat vetäneet päällensä kovan rangaistuksen; heidän olisi vain pitänyt luvata ruveta taas kuvia kumartamaan, siten jutusta selviytyäkseen, ja sitten olisi ollut heidän oma asiansa, pitääkö lupauksensa vai ollako pitämättä. Tämä nyt oli asian katselemista käytännölliseltä kannalta.

Juttu muuten oli herättänyt suurta huomiota ei ainoastaan karjalaisten vaan venäläistenkin kesken. Niinpä se oli puheenaineena Vienassakin, jossa meiltä tiedusteltiin, oliko Suomessa kveekareita, johon lahkoon noiden uskovaisten luultiin kuuluvan. Että usko oli meidän puolelta kotoisin, se kyllä oli aivan totta, sillä Hilppainen, lahkon päämies, oli matkoillaan pohjois-Suomessa ja Lapin rajoilla siihen kääntynyt ja sitten kotiseudullaan hartaasti ahkeroinut muiden kääntämisessä.

Uhtualla viivyimme kaksi päivää, maanantain 28 p. heinäk. ja tiistaita 29 p. iltapuoleen. Kaksi uutta tuttavaa sillä välin saimme. Ensimmäinen oli karjalainen *Sergein Iivana*, joka, kun kuljimme hänen talonsa ohitse, hyvin ystävällisesti ikkunasta kutsui meitä sisään teelle, jota parin vieraansa kanssa paraikaa joi; hän oli paljon kulkenut meidän puolella etelä-Suomessa, luki selvästi suomea — useita suomalaisia kirjoja oli hänen pöydällensä — tunsu sitäpaitsi monta meillekin tuttua nuorta Helsingin tiedemiestä, ja hänen kanssaan oli siis hyvin hauska jutella. Toinen tuttava oli pitäjän pappi, *Kamkin*. Uhtualta Enonsuuhun meille tarjottiin sijaa Enonsuun vävyn, Jyrki Ondronon, ja hänen vaimonsa veneessä — he olivat juuri vieraisilla Ondronon talossa — ja kun he matkalla poikkesivat pappilaan, joka on joen suussa, käskettiin meitäkin sisään. Ukko Kamkin — sama mies, jonka Friis tapasi Tuoppajärven Saarella — oli erinomaisen kohtelias, iloinen ja puhelias. Suomea hän osasi kuin syntyperäinen — ja karjalainen hän tavallaan olikin, kun oli Paanajärvellä syntynyt. Ruumiiltaan hän oli pitkänlainen, mutta lihavuudesta ei ollut puhetta, johon kenties tulojen vähyys oli syynä, sillä niitä oli ainoastaan 300 ruplaa kruununpalkkaa ja pitäjältä huoneet sekä joku vähä papillisista toimituksista niinkuin vihkimisestä, hautaamisesta y.m. Sitävastoin talon emäntä, hänen vaimonsa, oli yhtä lihava kuin lyhyt. Hänkin puhui suomea kuin äidinkieltään, ja hänen käytöksensä oli niin lempeä ja sydämellinen, että harvoin sen vertaista tapaa. Meidän oli vain määrä saada pappi matkalle mukaan, mutta talosta ei laskettu, ennenkuin oli juotu tavallinen määrä teetä, jonka kanssa tarjottiin hyvänmakuisia tortuntapaisia leivoksia. Herrasväki Kamkinin avioliitto oli ollut runsaasti siunattu, sillä heillä oli ollut, jollen väärin muista, kaikkiaan 17 lasta, joista suuri osa kuitenkin oli kuollut. Kaksi täysikasvuista poikaa heillä oli, toinen Pietarissa, toinen Moskovassa, joilta toisinaan tuli apua kotitaloon; kotona käydessään he kulkivat Viipurin, Kuopion ja Kajaanin kautta. — Ukon huoneessa, jossa istuttiin, oli esillä monta eri sanomalehteä, vieläpä kuvalehtiäkin, kaikki kuitenkin venäjänkielisiä.

Pappila oli vanha, matala, mitätön rakennus, mutta uusi, komeampi oli kehällä vieressä. — Vähän etempänä pappilasta vei puusilta joensuun poikki toisella puolella olevaan kalmistoon. Lamminpohjassa oli toinen silta.

Keski-Kuittijärven poikki kuljimme Enonsuun isäntäväen veneessä. Keulahankaan nuori emäntä istui soutamaan, otettuaan ensin sormistaan helmillä koristetut sormuksensa, luvultaan puolisen tusinaa, jotka sitoi rihmaan, kaulansa ympäri; perähangassa sousti nuori isäntä, ja ukko Kamkin piti perää. Kulku kesti toista tuntia, niin että noin 7:n aikaan oltiin Enonsuussa.

Enonsuussa, joka kait merkitsee *joensuuta*, oli nykyään kolme eri taloa, mutta joku aika taapäin siinä oli ollut vain kaksi, josta toiset sitten on lohkaistu. Talojen paikka on erittäin sievä pienellä itäänpäin pistävällä niemekkeellä, jonka joki synnyttää; etelään käsin tulee *Alasenjärvi*. Kuittijärvelle talot eivät näy; ne ovat ehkä virstan verran joensuusta ylöspäin, ja joki on hyvin mutkitteleva. Kun sitä ylöspäin kuljettaessa turhaan katselimme ja tiedustelimme taloja, huomasimme, että soutajamme keulassa oli hyvin kujeellisen näköinen. Muutaman mutkan kohdalla pappi viimein sanoo: "Tuolla se talo nyt on." — "Voi sinua, kun et saattanut olla vaiti", sanoi siihen nuori emäntä, nähtävästi pahoillaan, ettei saanut meitä kuljettaa aivan talon lähelle, jotta sen uljuus odottamatta olisi koko voimallaan saanut meihin vaikuttaa. Huomattava nimittäin on, että se paikka, Enonsuun lesken talo, johon nyt olimme tulossa, on

varallisuudestaan kuuluisa laajalti Karjalassa. Komea talo olikin, kaksikerroksinen, laudoitettu ja maalattu; sen vertaista emme kyllä matkalla toista nähneet. Vahinko vain, että maun puutteessa talo oli maalattu viheriäksi, joka väri maalla vihreiden puitten keskellä ei ole soma. Talon vanha emäntä, leski *Marja Vasiljovna*, pienoinen ihminen, otti meidät erittäin vieraanvaraisesti vastaan, syötti, juotti ja puhutteli, niin etten kyllin saata kiitellä häntä. Hän oli useat kerrat käynyt sekä Kajaanissa että Oulussa, jotka paikat siis hyvin tunsu. Kajaanissa hänellä on oma talo torin varrella, pääty otsikolla varustettu ja sen puolesta ainoa laatuansa koko kaupungissa; sitä sanotaan hänen miehensä nimen mukaan "Dmiitrin" (eli Dmitrofanovin) taloksi, ja se on markkinain aikana partasuita täpö täynnä, mutta seisoo muuten enimmästi autiona. Oulusta hän tiedusteli useiden tuttujen kaupunkilaisten oloja. Hänen miesvainajansa oli harjoittanut suurta ketunnahkakauppaa ja sillä tavoin koonnut tavaraa. Ainoastaan kaksi lasta leskellä oli, kaksi tytärtä, toinen naimisissa Ondronon kanssa, toinen naimaton; lapsenlapsia oli poika ja tyttö.

Oltuamme talossa pari kolme tuntia lähdimme taas taipaleelle, vieläpä yön selkään. Kyllähän leski kovasti vastusti lähtöä, mutta osaksi olimme tulleet viipyneiksi Uhtualla liian kauan ja tahdoimme senvuoksi pitää kiirettä, osaksi emme tahtoneet olla talonväelle vaivaksi, koska hyvin saatoimme arvata, että maksua ei kuitenkaan otettaisi vastaan. Ilta oli sitäpaitsi hyvin kaunis, ja kumppalini oli monasti halunnut matkustaa yöllä. Hyvästiä jättäessämme leski käski viedä terveisiä kaikille tuttavillensa kotikaupunkiimme. Kun hän illan kuluessa oli moniaista tutuistaan kertonut juttuja, jotka asettivat heidät vähän outoon valoon, kysyin: "Viemmekö sille ja sillekin?" — "Viekää, viekää." — "Vaikka hän teille teki niin ja niin?" — "Vaikkapa, viekää kuitenkin."

Veneeseemme oli soviteltu päänalukset ja peitteet, että saattaisimme levähtää, ja suuremman osan taipaleelta nukuimmekin. *Jolmasen* koskella, jonka kautta joki purkautuu Alasenjärveen, täytyi kuitenkin nousta ylös kävelemään. Yhden tienoissa yöllä olimme perillä, vähän vilustuneina, sillä yö oli sentään kolkonlainen.

Jyvälahden kylä, johon nyt olimme tulleet ja johon yöksi jäimme, on *Ylä-Kuittijärven* pohjoisrannalla, pitkän maakaistaleen eteläsyryllä, joka pistää Ylä- ja Keski-Kuittijärvien väliin. Kuinka leveä tämä kaistale on, en valitettavasti tullut tiedustelleeksi, mutta kun kylästä Uhtualle luetaan 1 penik., josta suurin osa on järvimatkaa Keski-Kuittisen poikki, ei kannas juuri voi olla kuin noin neljänneksen levyinen. Inbergin kartan mukaan leveyden pitäisi olla noin penikulma. Jyvälahdesta tuli 3 penik. Vuokkiniemeen Ylä-Kuittista pitkin, ja matkan suunta kävi ensin penikulma länteen, sitten jyrkällä käännöksellä saman verran etelään ja loppuosa taas länteen. Kartan mukaan matkan olisi pitänyt käydä ensin pari penikulmaa melkein suoraan etelää kohti ja sitten sama verta länttä kohti. Että kartta tässäkin on väärä, on varmaa.

Jyvälahdessa sanottiin olevan puolisataa taloa, Etevin niistä lienee ollut maakauppias *Pappisen*, josta yritin ostaa paperosseja, vaikka turhaan. Se oli rakennettu meidän malliin, huoneukset erilleen kartanopihan ympärille. Päärakennuksen edustalla oli suuri lasiveranta ja kartanon syryllä, ellei muistini kokonaan petä, ryytimaa. Talo oli uudenlainen ja kaunis katsella.

Emäntämme kestikievarissa ilmoitti kummaksemme olevansa kotoisin Oulusta. Hän oli omaa sukuaan *Hauru* ja oli muutamassa Oulun kauppatalossa palvellessaan tutustunut mieheensä, joka oli Tsihonen eli (passissa) Romanov nimeltään ja jonka vaimoksi hän oli rajan takaa lähtenyt jo toistakymmentä vuotta sitten. Nyt hän oli leski, ja lapsia hänellä oli muistaakseni kolme. Arvaa sen, että vilkas puhe syntyi, kun hän kuuli meidänkin olevan oululaisia. Hän laittoi meille oivat kahvit, jota emme olleet saaneet sittenkuin Kemistä lähdimme (paitsi Ondronon talossa Uhtualla). Kohtaloonsa hän kyllä oli nöyrästi tyytyväinen, vaikka kaipauksella muisteli miesvainajaansa, joka valokuvasta päätäten oli ollut komeannäköinen. Uskonoltaan hän oli kreikkalainen, sikäli kuin sitä siellä vaaditaan, joka vaatimus rajoittuu senpuolisen puvun käyttämiseen ja ristinmerkin tekoon pyhänkuvan edessä. Meidänpuolelaisia naisia Jyvälahdessa muuten oli puolisen tusinaa, kaikki naimisissa; saattajistamme Vuokkiniemeen oli niin ikään yksi meikäläisiä, Rantasalmelta — tai Rautalammilta, en varmaan muista kummastako.

Puhetta olisi emäntämme kanssa kyllä riittänyt koko päiväksi, mutta saattajat alkoivat käydä levottomiksi ja rupesivat kiirehtimään taipaleelle, jonka tähden, sittenkuin olimme syöneet, oli pakko erota. Vedet nousivat emännälle silmiin, kun aloimme tehdä lähtöä, ja hyvästellessämme kastelivat kuumat kyneleet hänen poskiansa. Tottapa hänestä oli haikeaa ajatella, että me kohta olimme siellä, jonne hän ei voinut päästä.

Ylä-Kuittisen poikki meitä saattoi kolme vaimonpuolta Ensimmäisellä matkan osalla poikkiesimme muutamaan saareen, *Kinosaari* nimeltään, jossa sanottiin olevan *piessan* koti. Sen pohjoispuoli oli jotenkin korkea, järvestä jyrkästi kohoava, ja siinä piti olla pohjaton luola eli rotko, jossa mainittu paholainen piti asuntoa. Luolan suu ei kuitenkaan aina eikä helposti ollut löydettävissä. Kun saaren pää oli jotenkin pieni, emme epäilleet luolaa löytävämme, ja kaksi saattajaa oppaina kiipesimme ylös kalliohuipulle ja rupesimme sitä etsimään. Tuntikauden siellä hyppelimme edestakaisin kivillä ja

kallioliolkareilla, mutta varsinaista luolantapaista ei näkynyt missään; kenties sen suu oli alempana järven rannalla, jossa emme käyneet. Hiessä päin ja nenä pitkänä saimme astua vuorelta alas; ainoa lohdotus oli mennä saaren länsirannalle uimaan. Siltä kohtaa järvellä, josta käännettiin etelään päin, näkyi selkää silmäkantamattomiin luoteeseen päin; vetten takana lahden pohjassa on *Vuonnisen* suurenlainen, noin 50 taloa lukeva kylä, sekä lahden länsirannalla *Aajuolaksi* (6 taloa) ja *Ponkalahti* (10 taloa; Lönnrotin käydessä 4-5). Nämä eivät meille näkyneet, mutta sen sijaan kuljimme *Mölkön* pienen kylän sivu (7 taloa). Siinä niemessä, josta järvi ja matkamme kääntyi länteen päin, kävimme taas maissa katsomassa muuatta ristiä, joka oli pystytetty tapaturmaisesti tähän paikkaan kuolleen miehen muistoksi; tapana on näet ristin luona käydä ja, jos haluaa, uhrata siihen joku lantti. Vielä kuljettiin *Pirttilahden*, noin 20-talouden kylän sivu, ennenkuin 5:n tienoissa, 30 p. heinäk., tultiin perille Vuokkiniemen kirkonkylään. Matkalla olimme vanhimmalla saattajallamme laulattaneet koko joukon *häävirsiä*, mutta kun toinen soutajista sattui olemaan komea ja kaunis ihminen, oli huomioni ehkä enemmän kiintynyt häneen kuin laulajaan. Kalevalasta nuo virret jo tuntuivat olevan tuttuja.

Vuokkiniemen kylä on rakennettu kahteen eri osaan. Varsinainen kirkonkylä on järvestä lounaaseen tunkevan lahdelman pohjoisrannalla; toinen osa kylää on pohjempana, Tsenan eli *Keynäsjärvestä* juoksevan joen varrella. Edellinen osa on rakennettu tiheämpään ja Venäjän malliin, jälkimmäinen harvaan ja meidän puolen tapaan. Kylien välissä kulkee virstan parin pituudella lounaasta koilliseen korkea hiekkasärkkä, niin että kylästä kylään ei voi nähdä; se on harjullaan ainoastaan maantien levyinen, ja kun sitä kävelee alapäästä järvelle päin, avautuu silmäin eteen erittäin ihana ja soma näköala: vasemmalle luodetta kohti avara jokilaakso taloineen, oikealle itse kirkonkylä ja järven lahti, suoraan eteenpäin Ylä-Kuittisen sinertävät selät, joilta vain odottaa näkevänsä höyryveneen savun illan tyynessä kohoavan ilmaan. Lönnrot mainitsee v. 1833 Vuokkiniemellä olleen 70 taloa "yhdessä ryhmässä"; oliko jokivarrellakin silloin taloja, ei hän mainitse. Jollen väärin käsittänyt isäntämme Rämсын *Teppanan* (Tapanin) selitystä, oli nyt 90 taloa itse kirkon kohdalla ja siitä vähän ulompana, siis etupäässä joen varrella, 38 taloa, joka yhteensä tekee lähes kaksi vertaa enemmän kuin Lönnrotin käydessä. — Kirkonkylän länsipäässä luimme muutaman rakennuksen seinältä puuhun leikattuna: "Utshiilishtshe", s.o. koulu.

Vuokkiniemestä on 5 virstan päässä lännen puoleen *Tsenaniemen* seitsentaloinen kylä, joka on rakennettu 5 virstaa pitkän ja kannaltaan 2 virstaa leveän, lännestä itäänpiistävän niemen päähän. Vesi eteläpuolella kylää ja nientä on Tsenanjärvi eli *Keynäsjärvi*; pohjanpuolisen nimeä en muista. Tsenaniemestä luodetta kohti tulee *Venejärven* 20-taloinen kylä penikulman päähän, ja siitä on sama matka, 1 penik., Ponkalahteen. *Keynäsjärven* länsipäästä on etelää kohti 2 penik. kangasmaata Kivijärven kylään ja siitä 4 virstaa rajalle. Pikainen silmäys Inbergin karttaan riittää vakuuttamaan, että näiden paikkain asema siinä on aivan väärin merkitty.

Isäntämme *Teppana*, joka oli varakas mies, oli pitänyt poikaansa Kemin venäläisessä koulussa ja näytti meille hänen koulutodistustaan, joka tuntui olevan hyvänlainen Poika tietysti kulki siinä venäläisellä nimellä, *Remsujev* vai mikä se lie ollut. Tästä joutui kielikysymys puheeksi ja isäntä osoitti aluksi samaa oman kielen halveksimista, jota niin usein meidänkin puolella tapaa, mutta kun varsinkin kumppalini rupesi häntä ahtaalle panemaan, lausui hän kohta aivan toisia mielipiteitä, mainiten m.m., että itsekin oli aikonut myöhemmin siirtää poikansa meidänpuoliseen suomalaiseen kouluun. Tämä äkillinen mielenmuutos oli vähän vaikea ymmärtää: mahdollista ettei hän ensin tahtonut meille tuntemattomille suoraan ilmoittaa ajatustaan, mahdollista myöskin, että hänen ajatuksensa asiassa eivät vielä hänelle itselleenkaan olleet aivan selvät. Että "suomikiihkon" aate ei hänelle ollut ihan tuntematon, näkyi hänen puheestaan ja saapi siitä selityksensä, että hän oli ahkerasti liikkunut meidän puolella, jossa hänellä sitäpaitsi on Lapualla maakauppiaana elävä veli. Ilta kului hauskaasti hänen seurassaan. Vierashuoneessa, jossa olimme, sai esteettömästi polttaa tupakkaa, jota hänellä itsellään oli kaupaksikin, ja nautittavien joukossa, joita talossa saatiin, oli myöskin kahvi, jota emäntä osasi laittaa oivallista.

31 p. heinäk. oli viimeinen päivä, minkä olimme rajan takana. Se kului kokonansa matkustamiseen. Matka Kivijärvelle kävi vastamainittua suuntaa ensin vuorotellen maitse ja vesitse *Keynäsjärven* länsipuoleen, siitä sitten maitse. Saattajana oli vanhanpuoleinen mies, *Onuhrie* (hämäläinen luullakseni suvultaan), *Rimpirannan* pikku talosta Tsenaniemen tältä puolen; vakava, hiljainen mies. Sivumennen poikettiin hänen pieneen mökkiinsä järven rannalla, koska hän pyysi saada vähän haukata, ennenkuin varsinaiselle taipaleelle lähdettiin — joka haukkaus oli niin äkkiä tehty, että tuskin rannassa kerkesimme uida, ennenkuin mies jo oli valmis, vaikka olimme arvelleet saavamme odottaa tunnin tai pari. Meidän puolen sydänmaissa ei tämmöinen tärkeä toimi olisi niin äkkiä suoritettu. Keskitaipaleella Kivijärvelle tuli meitä vastaan parikymmentä henkeä, miehiä ja naisia, jotka olivat matkalla Vuokkiniemeen seuraavan päivän juhlaa, "Iljan (Eliaan) päivää", varten; heidän kirjavat pukunsa, varsinkin naisväen, tarjosivat silmälle miellyttävää vaihtelua erämaan yksitoikkoisuudessa. Seurassa oli myöskin toinen niistä laukkumiehistä, jotka lähellä Kajaania tapasin, ja hän tunsu heti minut. Tuttavain tavoin muuten kaikki toisetkin käyttäytyivät, niin että melkein jokaista sai kätellä ja puhutella. Tämä

tuttavallisuus, joka on karjalaisen luonteelle ominaista, ei mitenkään loukkaa, kun sen perustukseksi selvästi huomaa hyväntahtoisen sydämellisyyden, ja varsinkin se tuntuu mieluiselta keskellä synkkää sydänmaata, missä luonnon suuruus uhkaa kerrassaan masentaa yksinäisen ihmisen mielen. Pari kolme vaimonpuolta jäi toisista jälkeen puhuttelemaan saattajaamme, jakunkohdalle tulin, kuulin heidän hartaasti rukoilevan häntä täyttämään heidän pyyntönsä ja käymään Kivijärvellä katsomassa muuatta mielenvikaan langennutta vaimonpuolta. Ukko koki estellä, kiirettänsä syytellen, mutta lupasi viimein kuitenkin käydä katsomassa. Asian laita oli nimittäin, että Rimpiranta oli mahtava tietäjä, niinkuin sitten kuulin; kumppalilleni hän oli taipaleella selittänyt loitsimisen alkutyötä, johon kuului taudin *synny*n selvillesaanti: oliko paha lähtenyt ilmasta, vedestä, metsästä vai kalmistosta, jonka mukaan sitten luvut oli sovitettava. Kun perille oli tultu, alkoikin hän majatalon isännältä kysellä sairaa tilaa ja lähti meistä erottuaan hänen luoksensa.

Matka, joka kulki Maanselän syrjäharjanteiden poikki, oli hyvin mäkiästä. Erästä kohti korkealta törmältä näkyi kahden penikulman päässä kappale Ylä-Kuittisen sinistä selkää. — Kivijärvestä 3-4 virstaa pohjoiseen kulki tie *Paahkomienvaaran* kylän läpi, johon kuuluu pari kolme taloa ja josta luoteeseen päin penikulman parin päähän tulee *Lapukkajärvi*, muistettava siitä, että parhaat runolaulajat ovat eläneet sen rannalla. Vähän arvelin kulkea sen kautta, mutta luovuin aikeestani, kun kuulin, että *Arhippainen Miihkali*, etevin sikäläinen runoniekka, ei ollut kotona, vaan oli lähtenyt Sorokkaan — *kerjuulle!*

Kivijärven kylässä samannimisen järven itärannalla oli 35 taloa. Majapaikkamme oli Isossima eli Iisakki *Lesosen* pieni mökintapainen talo, joka heti herätti mieltymystämme sen erinomaisen siisteyden vuoksi, joka siinä vallitsi ja joka teki, että pirtissä kaikki oikein kiilsi puhtaudesta. Ateria, jonka isäntä valmisti, sillä emäntä ei ollut kotona, oli yksinkertainen, mutta hyvänmakuinen, kaikki siinäkin puhtautensa puolesta silmäänpistävä. Eniten sentään herätti huomiotamme ja kummastustamme se altis palvelevaisuus ja sydämellinen kohtelu, jota isäntämme meille osoitti. Vaikka karjalaiset ylipäänsä ansaitsevat kiitosta näistä ominaisuuksista, olimme kuitenkin tuskin koko matkalla tavanneet hänen vertaistaan näissä suhteissa. En tiedä, olivatko isäntämme silmät mitenkään toisenlaiset kuin muiden ihmisten, mutta kun häntä puhutteli tai häneltä pyysi jotain, niin ne loistivat aivan ihmeellisellä kirkkaudella, josta saattoi lukea niiden omistajan hartainta halua pyynnön täyttämiseen. Talonväellä ei ollut lapsia, ja siitä tuo erinomainen puhtaus talossa osaksi saapi selityksensä.

Ennenkuin talosta jonkun tuntikauden levätyämme painuimme viimeiselle taipaleelle, joimme yhdessä isännän kanssa teetä muka läksiäisiksi. Matka Karjalassa oli ylipäänsä ollut hyvin mieluinen, niin että puolittain ikävällä ajattelimme sen loppumista; niin, jos asiat eivät olisi vaatineet, emme varmaan olisi vielä rajan tälle puolen pyrkineet. Pienet erojaiset olivat sentähden mielestämme paikallaan, ja mitäpä täällä olisi niitä varten ollut muuta saatavana kuin teetä? Isäntä lähti meille itse saattajaksi. Veneellä kuljettiin ensin runsas virsta pitkin järveä, joka kuului olevan hyvin "laiska" kaloja antamaan, sittenkuin sen lappi aikoinaan oli kironnut; sitten oli joku neljännes jalkamatkaa rajalle, jonka poikki nyt kuljimme 5-6 penik. pohjoisempana kuin Karjalaan mennessä. Rajalta tuli näpeä virsta *Viianginjärven* rantaan, ja siinä tapasimme venekunnan viiankilaisia, jotka niityltä olivat palaamassa kotia ja joiden äänet olimme rajalle kuulleet. Niiden veneessä päästiin kulkemaan järven toiseen päähän, johon saattoi tulla pari virstaa ja josta hyvästä ei vaadittu enempää kuin 1 markka! [19] Järveltä oli sitten neljännes toista *Hyryn* taloon, johon jäimme yöksi.

Taipaleen loppupäässä tuli vastaamme pari meidänpuolista miestä. Me sivumenessä heitä tervehdimme, mutta he vain töllistelivät meitä suu ja silmät auki, niinkuin olisimme olleet mitäkin kummituksia. Sen arvoisina eivät meitä pitäneet, että kohteliaaseen tervehdykseemme olisivat vastanneet.

Hyrystä jatkettiin matkaa seuraavana päivänä, 1 p. elok., aikaisin aamusta, sittenkuin talossa myöskin yötä olleelle Isossimalle oli sanottu jäähyväiset, jotka hänen puoleltaan varsinkin olivat hellät. Matka kulki aluksi pitkin erästä täältä lähtevää Oulujoen lähdehaaraa, joka oli niin pieni, että venosemme tuskin ui; sitten tultiin vesirikkaammalle *Vuokkijärvelle*, jonka pohjoisrannalla Kyllösessä käytiin päivällistä syömässä. Iltasella laskettiin *Alanteen* rantaan ja siitä sitten astuttiin Suomussalmelle Ämmän ruukkiin, jonka hoitajan luo saattajamme äkkinäisestä toimesta vastoin tahtoamme tulimme yövieraiksi.

Matkasta Kiannalta Ouluun Puolangan ja Utajärven kautta, jonka ajoimme 2 ja 3 p. elok., ei ole erityisempää kertomista. Kyllähän kulku tuntui mukavammalta, kun oli sileä maantie edessä. Huvittavinta oli huomata, kuinka matkalla ketkä täydessä uskossa, ketkä enemmän tai vähemmän epäillen luulivat meitä karjalaisiksi, johon luuloon tietysti heidät jätimme. Kuitenkin oli kohtelu ylipäänsä kiitettävää, josta päättäen karjalaisia meillä kohdellaan hyvin; joku harva paikka teki poikkeuksen. Kun Muhoksen läpi ajoimme, täytyi meidän arvella: Toisennäköiset ovat täällä pellot ja viljat kuin Karjalassa; siellä tuskin koko matkalla yhteensä näimme sen verran viljeltyä maata kuin tässä yhdellä silmäyksellä.

Loppulause,

Ennenkuin lukijasta erkanen, olkoon vielä muutama sana sanottu karjalaisista ja Karjalasta.

Meikäläiselle, joka tulee Karjalaan, pistää ensi katseella moni seikka outona silmään. Kylien ja talojen rakennusmalli, kansan puku, sen kieli ja osittain käytöstapakin ovat toisenlaiset kuin meillä ja tuntuvat siis vierailta. Joka tyytyy paljaaseen pintapuoliseen silmäykseen eikä huoli asioita sen tarkemmin tutkia, voipi sentähden jäädä siihen luultavasti jo ennestään hänessä olevaan vakaumukseen, että hän rajan poikki tultuaan tosiaan vaeltaa vieraassa maassa.

Mutta ken tahtoo lähemmin tarkastella rajantakaisia oloja sekä vähän enemmän oppia tuntemaan Karjalan kansaa, hän varmaan tulee kohta huomaamaan, että tuommoinen vakaumus on väärä. Se vierauden tunne, joka hänessä aluksi syntyy, katoaa vähitellen, kuta enemmän hän maahan ja kansaan perehtyy, ja aivan toisentapaiset tunteet pääsevät hänessä vallalle, kun hän havaitsee, että yhdenlaatuisuus molemmin puolin rajaa on monta vertaa suurempi kuin erilaisuus, ja että erinäköisen ulkokuoren alla on aivan yhtäläinen sydän.

Rehellisyys, lainkuuliaisuus, mielen vakavuus, kohtuullisuus ja jumalanpelko ovat ominaisuuksia, joista suomalaisia, s.o. tässä tapauksessa suuriruhtinaskuntalaisia, yleensä kiitellään, mutta nämä ominaisuudet sopivat yhtä hyvin myöskin karjalaisten tunnusmerkeiksi. Mitä ensin *rehellisyteen* tulee, niin olkoon mainittu, että matkalaukuistamme, jotka olivat lukottomat ja siis helposti kenen hyvänsä aukaistavat, ei nuppineulan arvoista kadonnut, vaikka ne usein taipaleilla tuntikausia olivat näkyvistämme poissa. Lönnrot todistaa karjalaisten rehellisyydestä samaa; mutta paras todistaja on ehkä Friis, jolla niinkuin norjalaisilla ylimalkaan ei näy karjalaisista olleen erittäin ylevä ajatus, mutta jonka täytyy tunnustaa, että häneltä ei Karjalassa kadonnut edes tulitikkua, ja joka sen ohessa kertoo, kuinka m.m. kerran eräs hänen isäntänsä eräässä paikassa tuli monta penikulmaa soutaen hänen jälkeensä tuomaan muutamia vaatteita, jotka hän oli pesettänyt, mutta unohtanut taloon. Joku lukija kenties on valmis tähän muistuttamaan, että meillä liikkuvain laukkumiesten kauppa yleisen puheen mukaan isommassa tai vähemmässä määrässä perustuu petokseen. Että semmoinen puhe käypi, ei sovi kieltää, mutta varmaa on, että se suureksi osaksi on perää vailla. Kuinka esim. voisi ymmärtää, että sama laukkumies aina joka vuosi palaa samoille paikoille, jos koko hänen kauppansa olisi sulaan pettämiseen perustettu? Totta kai hän siinä tapauksessa tarkasti varoisi tulemasta takaisin siihen paikkaan, jossa olisi petoksiaan harjoittanut. Ja olkoon että tarkempi arvostelu voisi muistuttaa niitä näitä laukkumiesten kaupanteon suhteen, sitä en tahdo mahdottomaksi väittää, koska karjalaiset lähimmiltä kauppatuttaviltaan venäläisiltä eivät liene saaneet erittäin kehuttavia perusteita kaupantekotavan suhteen; tässä on yksi seikka huomioon otettava, ja se on, että kauppa ja mitä siihen kuuluu on karjalaisten mielestä jonkunlaisena poikkeuksena muista elämän oloista. "Se on kaupan asia", on vastaus, jonka usein saapi karjalaisilta kuulla ja joka merkitsee, että tavalliset toiminnan säännöt eivät puheenalaisessa tapauksessa tule kysymykseen. Tämä lause tosin tavallansa ikäänkuin vaieten myöntää, että kaupan suhteen ei aina käy eikä tehdä niinkuin pitäisi, mutta toiselta puolen se taas on tukena väitteelle karjalaisten rehellisyydestä ylipäänsä, koska vanhastaan on sanottu, että *exceptio firmat regulam*, poikkeus vahvistaa säännön.

Mitä karjalaisten *lainkuuliaisuuteen* taikka ehkä paremmin sanoen oikeudentuntoon tulee, mainitsee Friis Tshubinskijn mukaan, että Kemin kihlakunnassa, joka käsittää noin puolet koko Karjalasta, rikosten luku viiden vuoden kuluessa yhteensä teki 39. Niistä oli varkauksia 5, murtovarkautta 1, luvaton metsänhakkuuta 22, kunnianloukkausta 6, väkivaltaa naista vastaan 2, murhayritystä 1, tottelemattomuutta virkakuntia vastaan 1, karanneen sotamiehen salaamista 1. Jos tästä lukumäärästä suljetaan pois luvattomat metsänhakkuut, vähenee rikosten määrä 17:ään, joka tekee noin 3 rikosta vuosittain eli 1 rikoksen 5,500 henkeä kohti ja 1 varkauden vuosittain 16,000 henkeä kohti. — Meillä teki v. 1865 vangittujen lukumäärä 1,461, ja kun väkiluku silloin oli noin 1,800,000, tuli siis 1 rikos 1,232 henkeä kohti eli runsaasti neljä kertaa niin paljon kuin Karjalassa Vangituista tosin joku saattoi olla syytön, niin ikään niiden luvussa saattoi olla semmoisia, jotka vedellä ja leivällä sovittivat metsänhakkuu-sakkojansa.

Kohtuullisuudessa karjalaiset epäilemättä jättävät meikäläiset pitkän matkan jälkeensä. Kemiä ja Kierettä lukuunottamatta emme koko matkalla kuulleet väkeviä juomia olevan missään emmekä nähneet ainoakaan juopunutta; Uhtualla ainoastaan Ondronon talossa tarjottiin jonkunlaista mietoa rommin-tapaista. Friis kuitenkin mainitsee, että Pan-oserossa, joka merkinnee Paanajärveä, oli hänen Karjalassa käydessään ollut kapakka; vieläkö se nyt oli olemassa, emme tulleet tiedustelleeksi. Sama kohtuus vallitsee muassa; leipä ja kala ovat pääravintona ei ainoastaan paastopäivinä kahdesti viikossa, vaan muinakin, joina sentään on lehmänantia särpimeksi. — Tämän ohessa mainittakoon, että Friis sanoo Karjalan naisia tunnetuiksi siveydestänsä.

Karjalaisten uskonto on kreikkalais-katolinen. Varsinaista uskonoppia heillä tuskin sentään saattanee sanoa olevan, sillä melkein koko heidän uskonnollinen tietonsa rajoittuu ristinmerkin tekoon ja

kumarruksiin pyhänkuvan edessä sekä paastamiseen. Pakanallinen taikauskoisuus sentähden Karjalassa vallitsee ainakin samassa määrässä kuin kristillisyyttä, mutta *jumalanpelkoa* ei siltä puutu, jos jumalanpelvolla käsitetään nöyryyttä korkeampaa valtaa kohtaan, joka maailman menoa ohjaa. Erämaa, jossa ihminen häipyä niin mitättömäksi, on varsin omansa tämmöistä nöyryudentunnetta synnyttämään, ja samaa saapi aikaan juhlallisten kirkonmenojen katseleminen esim. Solovetsin luostarissa, joita karjalainen ei ymmärrä ja jotka sentähden ehkä kahta tehokkaammin häneen vaikuttavat. Hartaus eli se mielentila, jolla ihminen korkeinta olentoa ja luojaansa lähestyy, voipi siis rajan tuolla puolen olla yhtä elävä ja innollinen kuin tällä puolen, jos kohta uskonnolliset käsitteet siellä ovatkin epäselvempiä.

Mikä Karjalassa kuitenkin tuntuu tuttavimmalta ja kotoisimmalta ja josta sentähden tässä viimeksi mainitsen, on asukasten yleinen mielenlaatu. Se ei suinkaan, niinkuin moni ehkä luulee, ole häilyvä ja vaihteleva, vaan päinvastoin yhtä vakava kuin meikäläistenkin. Liikkuva kauppaelämä on sille antanut vähäisen iloisuuden vivahduksen, joka pintapuolista katselijaa ehkä voipi erehdyttää, mutta vähänkin tarkempi tutkimus osoittaa sen olevan pääluonteeltaan aivan samaa kuin meikäläisten. Ja mikäpä sen olisikaan toisenlaiseksi muuttanut? Karjalaisten elämä on yhä samoin kuin meidän ollut lakkaamatonta taistelua kovaa luontoa ja kovia oloja vastaan, sillä ainoalla erotuksella, että sekä luonto että vieras valta siellä ovat olleet monta vertaa kovemmat kuin meillä. Tämmöisessä taistelussa kevytmielisyys kyllä häviää, ja siksi karjalaistenkin luonteen pääjuonne on *vakavuus*. Sama velvollisuudentunne, sama nöyrä tyytymys kovaan kohtaloon vallitsee siellä kuin täällä. Se tapa, jolla niin monet tuttavamme siellä: Timo, Rahikainen, Pikkarainen y.m., kertoilivat elämänsä vaiheista ja huolista, oli aivan semmoinen kuin suomalaiselta odottaa: asiallinen ja tyyni, ilman turhia huudahduksia; kertomuksissa helähtelevä valituksen sävel oli ainoastaan tarkan korvan kuultava, koska kertoja esitteli tapahtumia filosofin tasapuolisuudella, ikäänkuin ne olisivat koskeneet vierasta ihmistä eikä häntä itseään. Nuo yksinkertaiset kertomukset lumosivat sentähden minut kokonaan, koska ne olivat tehdyt aivan oman mieleni mukaan, ja niitä kuullessa valtaavat tunteet täyttivät sieluni: sääliä ja surua herätti se kurjuus, jota kertojat olivat kärsiä saaneet, ihmetystä ja kunnioitusta se kärsivällisyyden ja kestävyuden suuruus, joka kertomuksissa kertojain itsensä arvaamatta tuli ilmi ja josta juuri tunsin heidät kansalaisikseni ja veljikseni; sillä kovan onnen kestäminen, sehän on suomalaisen ylpeys.

Kun edellämainittujen yhtäläisyyksien lisäksi muistetaan, että kieli molemmiin puolin rajaa muutamilla vähillä erotuksilla, joista heti enemmän, on sama, ei ole sijaa vähimmällekään epäilykselle rajantakaisten asukasten kansallisuudesta, vaan on se vakaumus järkähtämätön, että sama Suomen kansa yhä asuu sekä täällä että Karjalassa.

Nuo erilaisuudet, joista mainittiin, jäävät kyllä jällelle, mutta osaksi ne eivät juuri suurenarvoisia ole, osaksi on huomattava, että jos niiden nojalla ruvetaan väittämään, että karjalaiset ovat meistä muukalaistuneet ja vieraantuneet, ei tehdä oikein. Sillä asianlaita, niinkuin tutkiessa kohta näkee, on, että jos karjalaiset ovat saaneet kärsiä muukalaisuuden vaikutusta idän puolelta, *meikäläiset samassa määrässä ovat saaneet vaikutusta lännestä päin*, eikä kumpikaan siis ole voinut säilyttää suomalaisuutta täysin puhtaana.

Esim. talojen *rakennustapa*, joka rajan tuolla puolen ensin meikäläiselle näyttää niin oudolta, onko se meillä rajan tällä puolen kotimainen ja alkuperäisesti suomalainen? Epäilemättä useimmat meikäläiset niin arvelevat. Mutta mitä norjalainen Friis sanoo? Hän on kirjaansa painattanut valokuvan eräästä Kuusamon ja Oulun välillä olevasta kestiekievarista, joka on samannäköinen kuin ylimalkaan kaikki talot maassamme, ja arvelee: "Helposti voidaan nähdä, että kyytipaikka, josta tässä annan kuvan, on siihen määrään norjalaisen kyytipaikan näköinen, että jollei tietäisi sen sijaitsevan Suomen sisämaassa, kernaasti voisi luulla, että alkukuvana on ollut *valokuva Österdalista*" (Norjassa). Tästä huomaa, että meillä on sama rakennustapa kuin norjalaisilla, ja kun norjalaiset eivät tietävästi ole käyneet sitä meiltä oppimassa, täytyy ajatella, että se on meille lännestäpäin tuotu, jos ei Norjasta suoraan, niin Ruotsista. Ja tämä ajatus on varmaan aivan oikea. Norjalaiset ja ruotsalaiset ovat alkuaan sama kansa, ja monen muun hyvän keralla on skandinaavilainen rakennustapakin Ruotsista meille tullut.

Vaatteuksesta voipi ylimalkaan sanoa samaa. Karjalassa varsinkin naisten puku näyttää venäläiseltä, mutta onko meikäläisten naisten puku kotimainen? Eivätkö semmoisten tärkeiden vaatekappalten kuin "leningin" ja "röijyn" pelkät nimetkin[20] jo osoita, mistä ne on meille tuotu?

Mitä Karjalan *kieleen* tulee, joka meikäläiselle aluksi tuntuu vähän oudolta, niin siinä on huomattava kaksi puolta: yleinen murteellisuus ja venäläiset lainasanat. Edellinen ei ansaitse sen laajempaa mainitsemista, sillä niinkuin on olemassa Savon murre, Hämeen murre, Turun murre j.n.e., jotka kaikki kuitenkin ovat samaa suomen kieltä, niin on Karjalankin murteen laita. Sen omituisiin poikkeuksiin muista murteista hyvin pian tottuu (paitsi eteläisimmässä Karjalassa Äänisjärven puolella ehkä, jossa puhe kuuluu olevan niin meikäläisen kuin pohjoiskarjalaisenkin vaikeampaa ymmärtää). Enemmän huomiota ansaitsevat venäläiset lainasanat. Niitä on jommoinkin määrää: ylimalkaan sivistyssanat ovat kaikki tai suurimmaksi osaksi venäjänkielisiä. Niin esim. virkamiesten nimitykset: tuomari on mirovoi (ven. mirovoi sud, oikeastaan rauhantuomari), pormestari ispravnikka, nimismies stanovoi (stanovoi

pristav), metsäherra lesnitsei, kunnanesimies starshina, veronkantaja sbortshikka, sihteeri piissari j.n.e. Vieraskamari on gornitsa, porstuankuisti sintsi, huone porstuan lattian alla poklietta (ven. podkljet). Hyvänpuoleinen naisen lakki on sorokka, leninki on sarahvaana ja kumasniekka, tohveleita sanotaan myöskin stupniksi. Pyssy on myöskin pissali, kanuuna puuska, ruuti myös porohha, purje myös paarusa, sluupin eli parkassin tapainen vene karpaso. Sokeri myös saahhari, tee myös tshaju, teekeitin samovaari, puntari pesmeli (ven. besmeen), 2 leiviskää puuta j.n.e. Hallinnollisia toimia osoittavista sanoista ovat useat myöskin venäjänkielisiä. Näitten lainasanojensa kautta Venäjän Karjalan murre eroaa muista kielimurteistamme, ja jos puhe siirtyy alalle, jossa tämmöisiä sanoja viljalti käytetään, voipi se muuttua käsittämättömäksi ja vieraalta tuntuvaksi. Mutta varokaamme tämänkään suhteen liian ääneen puhumasta karjalaisten muokalaistumisesta. Sillä onko meidän oma laitamme tässä suhteessa parempi kuin heidän? Emmekö ole ruotsista lainanneet kaikki tahi ainakin melkein kaikki samanlaatuiset sanat, kuin he ovat lainanneet venäjältä? Eikö esim. tuomari suorastaan ole domare, pormestari borgmästare, vallesmanni ja vorstmestari (joita käytetään yhtä paljon kuin nimismiestä ja metsäherraa) betallningsman ja forstmästare, kruununvouti (veronkantaja) kronofogde, sihteeri sekter, j.n.e.? Ovatko semmoiset sanat kuin hattu, silkki, musliini, karttuuni suomea? Eikö kamari ole kammare, sali sal, kyökki kök, kuisti (förstugu)-qvist, rappuset trappor? Eikö pyssy ole bössa, kanuuna eli tykki kanon eli stycke, ruuti krut, seili segel, sokeri socker, puntari pyndare j.n.e.? Selvästi siis tässäkin näemme, että vieras valta on vaikuttanut ei ainoastaan itä-, vaan yhtä paljon länsipuolella Maanselkää ja että jos toinen puoli soimaa toista muokalaistumisesta, saa sanoa, että "pata kattilaa soimaa, musta kylki kummallai". Esimerkkejä sitäpaitsi on, että missä me käytämme ruotsalaista lainasanaa, käytetään karjalassa suomalaista; niin esim. pyssyn latinkia (ruots. laddning) kuulumme uusikyläläisten sanovan "panokseksi".

Meidän talonpoikaiselle maalaisväestölle Karjalan kansa täällä liikkuvain laukkumiesten kautta on jossakin määrin tuttu, ja se suosio, jolla rahvaamme ylipäänsä kannattaa lain kieltämää kulkukauppaa, osoittaa, että tuttavuus on sille mieluinen; mutta sivistyneelle säädyllemme Karjalan sekä maa että kansa ovat yhtä tuntemattomia. Ainoa tahi ainakin päätieto, mikä meidän sivistyneillä Karjalasta ja karjalaisista on, perustunee siihen kuvaukseen muutamista laukkumiehistä, minkä Runeberg mainiossa "Hirvenhiihtäjät" runoelmassaan antaa. Mutta tämä kuvaus, jos noita laukkumiehiä samoin kuin toisia runoelman henkilöitä ajatellaan joiksikin kansalaistensa tyypeiksi, on niin väärä kuin suinkin. Sen mukaan karjalaiset harjoittavat kulkukauppaansa ainoastaan "houkuttelevaa kultaa kootaksensa" (för att vinna det lockande guldet); kun muut runoelman henkilöt lähtevät töihinsä, jääpi Ontro kumppaleineen toimeettomana talon pirttiin, jossa juovat itsensä päihdyksiin; tässä tilassa nuori Topias turhaan kosii kaunista Heddaa; kun Ontro sitten lähtee veljensä puhemieheksi tytön luo, hän asian esiteltyään aukaisee lompakkonsa ja viskelee ilmaan ainakin viisituhatta ruplaa seteleissä, joitten välitse ja päällitse hän "säihkyvin silmin, hurjassa innostuksessa" hyppelee, mutta kun tyttö ylenkatseella hänet jättää yksin, hän kohta lopettaa hyppynsä ja etsii "hartaudesta vapisevin käsin" (med darrande händer af andakt) setelinsä, joita jokaista, "jo ennestään tuhansin kerroin suudeltua", ihastuksissaan taas suutelee (!!); lopuksi "ryssäin" koko iloinen joukko humaltuneena vaipuu unen helmaan, "ei sopiville paikoille, vaan mihin kukin on sattunut kaatumaan", Ontro yksinään istuu "juopuneena ja autuaana" oluthaarikan ääressä, katsellen toisten lepoa. Voipiko tästä kuvauksesta, jos se, niinkuin sanottiin, on pidettävä tyyppien kuvauksena, tulla muuhun käsitykseen, kuin että karjalaiset ovat jonkinlaista roistoväkeä, laiskoja, juopumukseen taipuvaisia, turhamielisiä, joitten kaikki kaikessa on raha ja jotka kunniallisten ihmisten puolelta ansaitsevat ainoastaan säälivää ylenkatsetta?

Lähempi tutustuminen Karjalaan ja karjalaisiin varsinkin sivistyneittemme puolelta olisi sentään ei ainoastaan hyvä, vaan aivan tarpeellinenkin. Sumu peittää nykyään tässä asiassa meidän sivistyneitten silmät; mutta kun he tarkemmin oppisivat rajantakaisia oloja tuntemaan, putoaisivat suomukset heidän silmistään ja he näkisivät mitä tähän saakka eivät ole voineet ajatellakaan. He näkisivät, että rajan takana Suomenmaa vielä jatkuu kolmannella osallaan; että siellä asuu ei suinkaan mitään roistoväkeä, jota pitää ylenkatsoa ja halveksia, vaan puhtaita suomalaisia, heidän omia kansalaisiansa, jotka heidän puoleltaan ansaitsevat ei halveksimista, vaan kunnioitusta, eikä ainoastaan kunnioitusta, vaan mitä hellintä rakkautta. Toisenlaiset tunteet kuin mitkä "Hirvenhiihtäjän" erehdyttävä kuvaus synnyttää, pääsisivät heissä vallalle, ja jos heissä vielä olisi jotakin säälin tunnetta, niin se olisi sitä sääliä, jota veli tuntee tavatessaan kauan kadoksissa olleen ja kovaa kokeneen velimiehensä. Vastustamattomalla voimalla heidän sydämensä ääni heille ilmoittaisi, että nuo halpana pidetyt asukkaat rajan takana ovat lihaa heidän lihastansa, luuta heidän luustansa, ja turhat ennakkoluulot hälvenisivät yhtä äkkiä kuin usva auringon edestä.

Mutta yhtä tarpeellista olisi, että tämä tutustuminen ei jäisi epämääräiseen tulevaisuuteen, vaan tapahtuisi kohta, kutakuinkin pian. Tosin karjalaiset, niinkuin edellisessä usein on osoitettu, kummastuttavalla tavalla ovat Venäjän suhteen säilyttäneet jonkinlaisen itsenäisen kansallistunteen, joka luullakseni vain tarvitsee herätystä ja rohkaisemista varttuakseen vahvaksi voimaksi, mutta kieltämätöntä toiselta puolen on, että venäläisyys jo Karjalassa on saanut paljon alaa ja että se nykyajan

nopealla edistyksellä uhkaa yhä voitollisemmin levitä joka taholle. Ja mikä loppupäätös tästä taistelusta eri kansallisuuksien välillä tulee olemaan, jos tuo kourallinen karjalaisia yksinään jääpi seisomaan lukemattomia laumoja vastaan, lienee helposti arvattavissa. Heidän täytyy siis ulkoapäin saada apua, jos heidän itesäilytystensä ollenkaan voidaan ajatella mahdolliseksi, ja vaaran varmuuteen katsoen tämä apu ei kovin kauan saa viipyä, muuten se voipi tulla liian myöhään. Mutta mistä se apu on saatava, jollei meiltä, heidän veljiltänsä? Ja niin kauan kuin me onnettomassa tietämättömyydessämme pidämme heitä vain halpoina muukalaisina, niin kauan ei mikään avunanto meidän puolelta tule kysymykseen.

Kaksi keinoa on olemassa, joilla heti voisimme tehokkaasti vaikuttaa karjalaisten hyväksi, toinen enemmän väliaikainen, toinen kestävämpi. Edellinen olisi *kulkukaupan laillistaminen* maassamme. Kulkukauppa on tätä nykyä pakostakin karjalaisten pääelinkeino, ja sen asetuksen poistaminen, joka tämän kaupan meillä kieltää, antaisi Karjalan taloudelliselle menestykselle ihan uuden vauhdin. Meillä on kulkukaupasta yhä vielä riittaiset ajatukset, ja vaikka asia valtiopäivillä on useat kerrat ollut puheena, on enemmistö sen sallimista yhä vastustanut. Jo olisi kuitenkin aika, että tämä vastustus lakkaisi. Kulkukaupan hyödyllisyys on kaikissa sivistyneissä maissa tunnustettu ja sen tarpeellisuutta meilläkin osoittaa jo yksistään se seikka, että sitä kaikista ankarista kielloista huolimatta on vuosisadat harjoitettu. Elinkeinovapauden aatteen kannalta sen kieltäminen on aivan käsittämätön, ja ulkomailla varmaan kummasteltaisiin, jos tiedettäisiin, kuinka meillä on tässä suhteessa laita. Jos nykyään meillä harjoitettua kulkukauppaa vastaan voidaan tehdä joitakuita perusteltuja muistutuksia, niin epäilemättä tällaisten muistutusten aiheet poistuisivat samalla kuin kauppa luvalliseksi tehtynä myöskin tarkemmin järjestettäisiin. Sillä kun se on ollut kokonaan kielletty, ei tarvitse mielestäni oudoksua, jos sitä joskus olisi harjoitettu tavalla, joka sietäisi oikaisua.

Toinen keino, jolla voisimme tulla karjalaisten avuksi ja jonka vaikutus olisi edellistä pitemmälle ulottuva, olisi sen *käytöksen* muuttaminen, joka karjalaisten osaksi varsinkin meidän sivistyneitten puolelta on tullut. Kun ajattelee, että sivistynyt luokkamme yleensä on pitänyt täällä liikkuvia laukkumiehiä muukalaisina, ryssinä, vieläpä semmoisina, joitten olo vain on tarkoittanut lain rikkomista ja maan vahinkoa, on helppo arvata, minkälaista kohtelua karjalaiset esim. virkamiehiltämme ylimalkaan ovat saaneet osakseen. Ollen tyytä ja ylenkatseellista se ei ole voinut vaikuttaa muuta kuin vihamielisyyttä tai masentavaa nöyryytystä heissä. Toisenlainen käytös, parempaan asiantietoon perustuva, kantaisi toisia hedelmiä. Jos me rupeaisimme karjalaisia kohtelemaan niinkuin omia kansalaisiamme ainakin, pitäen vain muistissa, että he ovat kovaonnisempia, heikompia ja meistä jäleemmäksi jääneitä, niin heidän itsetuntonsa vahvistuisi, heidän luottamuksensa enenisi, ja he saisivat uutta voimaa kestämaan elämän taistelussa. Tähän saakka heitä on kahdelta puolen ahdistettu: idästä he ovat olleet Venäjän ylivoiman masennettavina, lännestä heitä on kohdannut omain kansalaisten sorto. Meidän muutetusta käytöksestämme he pian huomaisivat, ei ainoastaan että sorto ja vaino on lakannut, vaan myös että sen sijaan on astunut veljenrakkaus, ja lohdutus ja iloinen toivo täyttäisi heidän sydämensä.

Lopetan tämän puutteellisen kertomukseni sillä hartaalla toivomuksella, että kansalaiseni suuriruhtinaskunnassa vähitellen rupeaisivat katsomaan *Karjalan kysymystä* silmiin ja alkaisivat ajatella, mitä se heiltä vaatii. Tukahutettu tuskanhuuto nousee Karjalasta; voimmeko, saammeko sille kuuroina pysyä? Se apu, minkä rajantakaiset kansalaisemme meiltä aluksi voivat saada, ei kyllä ole niin suuri kuin heidän tarpeensa vaatisi, mutta sen merkitys on juuri siinä, että se voisi heihin luoda rohkeutta ja toivoa. Älkäämme sentähden viivytelkö tekemästä heidän hyväkseen mitä voimme, muistaen, että kun koemme heitä säilyttää, samassa koemme itseämmekin säilyttää. Odottamattoman hyvällä menestyksellä karjalaiset tähän saakka ovat kestäneet pitkällisessä taistelussaan kansallisuutensa säilyttämiseksi; jos me annamme heille sen avun, mikä meidän on annettava, voimme täydellä syyllä toivoa, että voitto viimein on kallistuva heidän ja samalla meidän puolelle, ja kaunis Karjalan maa pysyy puhtaana muukalaisuudesta. Sitten kerran maailmassa taas koittaisi aika jolloin suomalaisella isänmaalla olisi samat laajat rajat kuin sillä muinoin oli, ennenkuin lännestä Ruotsi, idästä Venäjä sen lohkaisivat kahdeksi kappaleeksi. Veren ääni ei silloin enää puhuisi käsittämätöntä kieltä, vaan sydänten sykintään lännen puolella Maanselkää vastaisi sama sykkiminen toiselta puolen. Me emme enää karjalaisten silmissä olisi ruotsalaisia eivätkä he meidän silmissämme venäläisiä. Sama Suomenmaa sulkisi syliinsä molemmat.

LIITE.

Toinen niistä kirjoista, jotka luostarista ostimme, oli, niinkuin jo sanoin, lyhykäinen kertomus luostarin merkittävimmistä vaiheista. Näitä vaiheita ei meikäläisten suinkaan sovi välinpitämättömyydellä katsella. Vielä tänä päivänä luostari on rajantakaisten suomalaisten hengellisen keskustana, ja aikoja on ollut, jolloin se on seisonut valtiollisena mahtina meikäläisiä vastassa, ei ainoastaan hengellinen, vaan maallinenkin miekka kädessä, huolellisesti hoitaen ja voitollisesti turvaten Venäjän etuja pohjan perillä. Luokaamme siis pikainen silmäys sen historiaan. Tässä mainittu kirja on meille hyvänä johtona, ja apua sitä paitsi antavat jo puheena olleet elämäkerrat sekä Castrénin ote luostarikronikasta (Suomi, 1843).

Solovetsin luostarin perustajaksi mainitaan tavallisesti erästä munkkia, *Sauvattia*, joka syntyi noin 500 vuotta takaperin. Hän eleli ensin Kirilän luostarissa Valgetjärven rannalla, mutta rakastaen yksinäisyyttä muutti sieltä Neva- eli Laatokanjärven olemaan Valamon luostariin; ja kun sielläkään ei mielestään ollut tarpeeksi syrjässä ja yksinänsä, päätti siirtyä yhä edemmäksi erämaahan, tuolle autiolle, keskellä pauhaavaa merta sijaitsevalle Solokan saarelle, josta kulkupuheita oli hänen korviinsa ennättänyt. Munkkieljestensä varoituksista ja rukouksista huolimatta hän panikin päätöksensä toimeen, käveli tuon 20 penikulmaa laajan erämaan halki, joka erottaa Laatokan Vienanmerestä, ja saapui Uiunjoen varrelle. Siellä hän tapasi samanmielisen munkin nimeltä *German*, ja yksissä he sitten pienellä veneellä purjehtivat saarelle, pystyttivät ristin ja asettuivat asumaan lähelle kalakasta järveä. Tämä tapahtui v. 1429. Kohta he saivat nähdä, kuinka Jumala suosiollisin silmin katseli heidän yritystensä. Mannermaan rantalaiset, pitäen kalanpyyntiä meressä sekä sen saaria omanansa, eivät näet tästä uutisasutuksesta olleet hyvillään, ja yhteisen päätöksen mukaan eräs kalastaja perheineen muutti saareen. Eräänä sunnuntaiamuna hänen vaimonsa rantaan kulkiessaan kohtasi kaksi kirkasta nuorukaista, joilla oli (ei miekat, vaan) vitsat kädessä; niillä he kovasti löivät vaimoa ja käskivät hänen joukkoineen siirtyä saarelta pois, sillä Jumala oli sen määrännyt munkkien asunnoksi. Pelästyksissään mies vaimoineen päivineen palasi takaisin kotikylään, eikä sittemmin kukaan maallikko saarelle tullut. Mutta munkit ylistivät Jumalan armoa.

Kuusi vuotta saarella elettyään Sauvatti, tuntien kuolemansa lähestyvän, purjehti mannermaalle rippi-isää saamaan ja kuoli sitten Uiunjoen suulle 27 p. syysk. (v.l.)1435 German, joka vähää varemmin myöskin oli saarelta lähtenyt ruokavaroja hankkimaan, ei enää yksin palannut saareen, joka siis uudelleen jäi autioksi.

Seuraavana vuonna 1436 kuitenkin ilmaantui uusi jälkeläinen pyhälle Sauvatille — se oli *Sosima*. Hän on Solovetsin luostarin varsinainen perustaja, sillä Sauvatti oikeastaan vain on ensimmäinen munkki, joka saarella asui. Syntyisin Toivojan kylästä Äänisjärven luoteisrannalta (läheltä Sunkua) hän jo nuorena rupesi munkiksi Paleostrovin luostarissa, mutta häntä vaivasi sama halu yksinäisyyteen kuin Sauvattia, ja kun hän tapasi Germanin ja kuuli hänen kertovan Solovetsin saaresta ja olostasi siellä, päätti hänkin siirtyä sinne. Sumanjoen suulta, josta on lyhyempi matka Solovetsiin kuin Uiunjoelta,[22] he purjehtivat saarelle ja nousivat maihin sille kohdalle, jossa luostari nykyään on. Taivaallinen ilmestys, tai oikeastaan kaksikin, oli saarella valmiina Sosimalle samoin kuin Sauvatille. Aamulla lehtimajastaan astuessaan hän näki kirkkaan valon ja sen loisteessa idän puolella ilmassa kauniin ja suuren kirkon. German tämän kuultuaan ja muistellessaan kalastajaperheen karkoitusta ymmärsi lohdutella säikähtynyttä Sosimaa, ja niin he päättivät rakentaa luostarin; sillä Sauvatin ajalta ei ollut muuta rakennusta kuin kaksi lehtimajaa. Syksyllä Germanin täytyi lähteä mannermaalle ruokaa ja muita tarpeita hankkimaan, mutta kun hän myrskyjen tähden ei saattanutkaan palata takaisin, sai Sosima aivan yöpö-yksin viettää talven saarella. Nyt hänelle tapahtui toinen ilmestys. Kun ruokavarat olivat lopussa, tuli kaksi tuntematonta hänen luokseen tuoden leipää, jauhoja, voita; mennessään lupasivat toistekin tulla. Nämä olivat Herran enkeleitä, ja niiden käynnistä Sosimalla oli suuri lohdutus taistelussaan paholaista vastaan, joka alituisesti ihmisen muodossa kävi häntä kiusaamassa. Keväällä German palasi erään uuden kumppalin, Markuksen kanssa, ja kesällä alkoi toisia kumppaleita ilmestyä, niin että pystyttiin rakentamaan pieni puinen kirkko, ruokasali ja sellejä; niin oli luostari perustettu.

Ensimmäiset kaksi apottia olivat Novgorodista, mutta eivät menestyneet saarella. Silloin munkit valitsivat Sosiman päälliköksi, ja Novgorodin arkkipiispa vahvisti vaalin, vihittyään Sosiman papiksi. Yhä lisääntyvän veljeskunnan tähden Sosima sitten rakensi uuden kirkon sekä laajensi muut rakennukset. Pyhän Sauvatin ruumiin, jonka haudalla kaikenlaisia ihmeitä tapahtui, hän tuotti Uiun rannalta luostariin. Kun karjalaiset ja muut rannikkoasukkaat kateellisilla silmillä katselivat munkkien uutisasutusta, kielsivät heitä kalastamasta ja muuten sanoilla ja töillä heitä loukkasivat, vieläpä uhkasivat hävittää koko luostarin ja ajaa munkit siitä pois, päätti Sosima mennä apua hakemaan Novgorodista, jonka aluetta Karjalan rannikko oli. Jonkun vastuksen perästä kaikki hänelle onnistuikin, ja hän palasi luostariin muun muassa varustettuna mahtavimman novgorodilaisen ylimysnaisen Maria Boretskajan lahjoituskirjeellä, jossa tämä luostarin omaksi antoi kaikki laajat tiluksensa ja kalavetensä Vienanmeren tienoilla; tämä kirje vuodelta 1470 on vielä tallella luostarin riisnitsassa.

Pyhä Sosima kuoli 18 p. huhtik. 1478 ja haudattiin arkkuun, jonka hän oli itse valmistanut. Ihmeitä alkoi hänenkin haudallaan tapahtua.

Muutamia vuosia hänen jälkeensä kuoli kolmas luostarin alkuperustajista, German. Hän oli kotoisin Totman kaupungista. Ei osannut lukea, mutta oli ahkera työmies. Häntä pidetään yhtä suuressa arvossa kuin Sauvattia ja Sosimaa.

Hauska olisi tietää, mihin kansaan nämä kolme miestä oikeastaan kuuluivat. Jos syntymäpaikka yksinään riittäisi määräämään kansallisuuden, täytyisi ainakin Sosimaa sanoa suomalaiseksi, koska Toivoja on Karjalassa, ja tavallansa myöskin Sauvattia, jos hän oli Valgetjärveltä kotoisin, sillä siellä vielä tänäkin päivänä asuu suomensukuista kansaa. Nimi Sosima muuten on merkillisesti Suosiman kaltainen ja sopisi hyvin olemaan vanha suomalainen nimi. Germanin nimi ei taas ollenkaan kuulu venäläiseltä — vaikk'ei kyllä suomalaiseltakaan. Hän oleskeli aikaisemmin Vienanmeren rannikolla, joka silloin vielä lienee ollut aivan suomalainen.

Sivumennen tässä muutama sana luostarisaarista. Niitä on neljä isompaa ja useampia pienempiä. Pääsaari "Solovki" on kolmatta penikulmaa pitkä ja kahta leveä, toinen saari "Anseer", ensimmäisestä koilliseen, puolta pienempi, kolmas, "Muksalma", vieläkin pienempi, Anseerista etelään päin, ja neljäs, "Sajatshij", on pääsaaren etelänokan länsipuolella. Saaret ovat hyvin kauniita, mäkisiä ja järvisiä, kasvaen lehti- ja havumetsiä sekä runsaasti heinää. Pahin haitta on niiden etäisyys mantereesta, 5-6 penik., joka vaikuttaa, että yhteys mannermaan kanssa on puolisen vuotta katkaistuna. Että suomalaiset ovat saarille ensiksi nimet antaneet, näyttää epäilemättömältä, vaikka ainoastaan Sajatshia kuulin *Jänissaareksi* mainittavan. Anseer selitetään muodostetuksi *Hanhisaaresta*, ja Muksalman saari on mielestäni jotenkin selvästi *Mutkasalmen* saari. Mitä pääsaareen tulee, nimitetään sitä meillä kirjoissa tavallisesti *Solokan* saareksi, vaikk'en sitä kuullut enemmän kuin muuksikaan (paitsi luostarisaareksi) sanottavan. Millä perustuksella tämä nimi (Solokka) sille on annettu, en tiedä taikka en muista, ja voipihan se kyllä olla oikea. Sopivampi kuitenkin olisi "Solukkasaari" ja siitä lyhennettynä Solukka, koska saari on täynnä lahdenperukoita ja salmen solukoita. Solukoista muistuttaa myöskin nimi Mutkasalmi.

Ensi ajat Sosiman kuoleman jälkeen eivät tarjoa mitään erittäin mainittavaa. Kun tsaari Iivana III, v. 1478 kukistettuaan Novgorodin tasavallan, oli laskenut valtansa alle sen alusmaat Vienanmerenkin rannalla, vahvisti hän kaikki luostarille annetut lahjoitukset, etupäässä saaret, joihin ruhtinaallisen vihansa uhalla kielsi kaikkia rantalaisia tulemasta. Luostarin apotit seurasivat tiheästi toisiansa; puolen vuosisadan kuluessa oli kaksikymmentä miestä luostarin päällikköinä. Alekseis esimiehyden aikana saapui luostariin tuntematon vieras, joka jumalisuudellaan ja ahkeruudellaan kohta alkoi vetää kaikkien silmät puoleensa ja viimein niin viehätti veljeksiä, että hänet kymmenen vuoden perästä valittiin apotiksi; se oli pyhä *Filip*, aatelinimeltään Feodor Kolitshev, joka hovielämäänsä kyllästyneenä rupesi munkiksi. Hän on Solovetsin luostarin uudestaperustaja. Hänen hallituskautensa kesti 18 vuotta (1548-66), ja melkein kaikki ne rakennukset, jotka nykyään luostarissa herättävät ihmetystämme, ovat sinä aikana joko rakennetut tai ainakin perustetut. V. 1538 oli näet ukkosen tuli polttanut suurimman osan luostaria, ja Filipin tullessa esimieheksi ei uutisrakennuksiin vielä ollut jaksettu ryhtyä. Hän kävi niihin innolla käsiksi. Maarian taivaaseenastumisen ja Kristuksen kirkastuksen puukirkkojen sijaan hän, niinkuin jo edellä on mainittu, rakensi nykyiset komeat kivikirkot, jotka lisäksi varusti kaikilla tarpeellisilla kaluilla: maljoilla, suitsutuskupeilla, pyhillä kuvilla, puvuilla y.m. Munkkeja varten hän rakensi kaksi- ja kolmikerroksisia kivihuoneuksia luostarin sisälle, — sen ulkopuolelle pyhiinvaeltajia ja työmiehiä sekä sairaita varten laajan hospitaalin. Muksalman saarelle hän perusti karjatalon ja Jänissaarelle erakko-asumuksen eli skiitan. Hän rakensi maanteitä pääsaaren halki ja yhdisti saaren monilukuisista järivistä 52 toisiinsa kanavilla, saadakseen vettä luostarin syrjään asetetulle myllylleen. Lopuksi hän järjesti niiden laajain alusmaitten hallinnon, jotka tsaari Iivana Julma luostarille lahjoitti sen tulipalossa saamien vammain parantamiseksi. Kaikissa muissa paitsi hengenrangaistusasioissa nämä alusmaat kuuluivat luostarin alle, josta saivat virkamiehensä ja jolle maksoivat veronsa. — Munkkihallitus ei näy olleen helpointa laatua, sillä tuossa kirjassa "Solovetskij paaterik" mainitaan kehumalla, kuinka Filip esim. määräsi, milloin mitkin työt oli tehtävä, tai millä siemenillä pellot oli kylvettävä; niin ikään ilmoitetaan, että juoppous ja napanheitto kiellettiin jalkapuurangaistuksen ja alusmaista karkoituksen uhalla.

Filip sai katkeran palkan elämänsä töistä: marttyyrikruunun. Niin kauan kuin hän asui Solovetsissa, oli Moskovan tsaari Iivana, jonka lapsuudenystävä Filip oli, monin tavoin osoittanut mielisuosiotansa häntä ja luostaria kohtaan. Hän oli luostarille lahjoittanut alusmaita, hän kohotti sen määrän suoloja, jonka luostari ilman veroa sai myödä, 6,000:sta puudasta 10,000:een (20,000 leiviskään) ja salli luostarin sillä summalla ostaa tarpeitansa ilman tullia; kirkkojen rakentamiseen hän puhtaassa rahassa antoi tuhansia ruplia. Viimein, kun ylin hengellinen virka Venäjällä, metropoliitan virka Moskovassa, tuli avoimeksi v. 1566, hän kutsui siihen Filipin Solovetsistä. Mutta tämän jälkeen kohta tapahtui jyrkkä käänne ystävydessä. Iivana oli mielivaltainen ja julma, aina valmis himojensa yllytyksiä noudattamaan; piispa Filip, joka nuoruudesta asti oli ruumistaan kurittanut, oli taas elämässään hyvin tarkka ja mielenlaadultaan vakava. Että Iivanan hurja elämä häntä loukkasi, oli luonnollista, ja kun Filip Venäjän hengellisen vallan edustajana tavallaan oli Iivanan vertainen sekä luostarinpäällikkönä oli tottunut

käskemiseen ja ehdottomaan tottelevaisuuteen käskynalaisten puolelta, oli yhtä luonnollista, että hän rupesi liivana ensin siivommin, sitten yhä kovemmin nuhtelemaan hänen elämästään. Loppupäätös oli, että liivana pani hänet viralta ja sulki hänet vankeuteen — jossa muun muassa kerran piti häntä nälistyneen karhun kanssa samassa huoneessa! — sekä viimein surmautti hänet Tverissä 23 p. jouluk. 1569. Hänet haudattiin Tveriin, mutta v. 1591 ruumis siirrettiin Solovetsiin ja sieltä v. 1652 tsaari Aleksei Mihailovitshin ja patriarkka Nikonin toimesta Moskovan Taivaaseenastumiskirkkoon.

Ne alusmaat, joiden isännäksi luostari liivanan anteliaisuuden kautta oli tullut ja jotka Vienanmeren länsipuolella käsittivät suurimman osan, jollei koko Karjalaa, tekivät luostarista maallisen (poliittisen) mahdin; ja nyt alkaa luostarin historiassa ajanjakso, joka hyvin likeisesti koskee meitä. Tähän aikaan olivat näet Oulujärven seudut ja Oulujoen latvahaarat alkaneet meikäläisten puolelta kansoittua, ja kun maan asutus Karjalassakin lienee jo noussut Kemijoen latvoille asti, tultiin Maanselällä yhteen. Yhtyminen olisi kernaammin saanut olla ystävällinen, koska saman kansan jäsenet siellä kohtasivat toisensa, mutta että niin ei käynyt, siihen oli monta syytä vaikuttamassa. Ensinnäkin valtiolliset: Venäjä nim. väitti, että Pähkinäsaaren rauhassa v. 1323 määrätty raja pohjoisessa kulki Savosta Pyhäjoen suulle, ja vaati sen nojalla koko Oulun läänin omaksensa, jota vaatimusta Ruotsi taas vastusti; tässä siis jo hyvä riidan aihe. Toisena syynä vihollisuuteen olivat uskonnolliset seikat. Olemme nähneet, kuinka Solovetsin luostari menestyi, ja voimme arvata, että se ahkerasti koki levittää uskoansa, mutta Ruotsin puolella alkoi taas jo varmaan se uskonpuhdistus, jonka Kustaa Vaasa oli pannut toimeen, vähitellen juurtua kansankin mieleen; valtiolliseen erimielisyyteen yhtyi siis uskonnollinenkin, joka, niinkuin tiedetään, voipi ihmisten mielet kiihdyttää yhtä suureen vimmaan, jollei suurempaankin, kuin edellinen. Lopuksi käsitys samasta kansallisuudesta epäilemättä oli hyvin hämärä jo siihen aikaan, sillä karjalaiset olivat silloin jo pari sataa vuotta kuuluneet Venäjän alle ja meidänpuolelaiset vielä kauemmin Ruotsin; ja että seuraus kaikista näistä asianhaaroista oli kylmäkiskoisuus ja vihamielisyys, joka tilaisuuden sattuessa leimahti ilmi sotaan, täytyy myöntää luonnolliseksi, niin katkerasti valitettavaa kuin toiselta puolen onkin, että veli veljeään ryhtyy sokeudessansa toisten hyväksi raatelemaan.

Solovetsin luostaria uhkasi vaara ulkonaisen vihollisen puolelta ensi kerran v. 1570, jolloin muutamia ruotsalaisia laivoja ilmestyi Vienanmerelle; vaara kuitenkin meni ohitse vahingotta. Mutta sen johdosta toimitettiin luostarin puolustukseksi Moskovasta sotapäällikkö muutamain tarkk'ampujain ja tykkiniekkain kera ynnä neljä tykkiä, 400 kivääriä ja muita aseita sekä satamäärä puutaa ruutia, jota varastoa kohta sen jälkeen vielä lisättiin; sen ohessa päällikkö valtuutettiin alusmaista nostamaan sata sotamiestä, ja luostarin ympäri rakennettiin puinen linnoitus. Varusväki oli kesäkaudet luostarissa, mutta siirtyi talveksi Sumaan tai Kemiin mannermaalle. Ensimmäinen laajempi retki tapahtui Suomen puolelta v. 1579, jolloin luostarikronikan mukaan suuri määrä "Kajaanin nemtsej" hyökkäsi Kemin volostiin oli piirikuntaan, hävitti paikkakuntia ja hajoitti maakunnan avuksi rientäneen vojevodi Oserovin sotajoukon, jolloin Oserov itse ja suurin osa hänen miehiänsä kaatui. Seuraavana vuonna 1580 kajaaninpuoliset, 3,000 miestä luvultaan (?), uudistivat retken, mutta vähemmällä menestyksellä: turhaan yritettyään valloittaa Kemin saarta he kolmipäiväisen tappelun perästä, jossa kaksi heidän päämiestään kaatui, saivat lähteä pakoon. Nyt seurasi lyhyt aikakausi, jolloin ei ainakaan laajempia retkiä tehty; sitä käytettiin Venäjän puolella niiden paksujen kivimuurien rakentamiseen luostarin suojaksi, jotka vieläkin sitä ympäröivät, sekä Suman kauppalan varustamiseen puisella linnoituksella. Ensinmainittuun laajaan työhön ryhdyttiin v. 1584, mutta ennenkuin se saatiin valmiiksi, tapahtui taas hävitysretki Suomen puolelta sen retken kostamiseksi, joka vuotta ennen oli Karjalasta Kajaaniin tehty. Iiläisen Juho *Vesaisen* johdolla meidänpuolelaisia 700 miestä v. 1589 (tai 1590) kulki alas Koutajokea Kantalahden tienoille, ryösti ja poltti Koudan, Kantalahden, Umban, Kieretin ja muita kyliä, tuli sitten Kemin piirikuntaan niin ikään hävittämään ja palasi ylös Kemijokea kotiin. Nyt lähetettiin luostariin 600 miestä apuväkeä, jotka syksyllä 1590 siirtyivät Suijuun ja sitten talvella 1590-91 muiden joukkojen kanssa tekivät retken Oulujokea alas Pohjanlahden rannalle, jossa hävittivät rantamaan Siikajoelta Kelloon asti. Venäläisten lähteiden mukaan tämä retkikunta käsitti 1,300 miestä. Vesainen ei silloin ollut kotiseuduilla; hän oli joukkoineen lähtenyt Jäämerelle, jossa perinpohjin hävitti venäläisten rakentaman Petshingin luostarin ja teki rynnäkön Kuollaakin vastaan, joka ei kuitenkaan onnistunut. Seuraavina vuosina tehtiin Suomen puolelta ainakin kaksi retkeä rajan taa: toinen Kuolla vastaan, taaskin turhaan, toinen, suurempi, Baggen johtamana Vienanmerelle, jossa kuitenkin Suman edustalla viimein kärsittiin tappio. Yrjö Koskisen historian mukaan tapahtui viimeinen ryöstöretki näillä ajojen Venäjän puolelta kevättalvella 1592, jolloin ruhtinas Volkonskij 4,000 tataarilaisen ratsumiehen kera muutti Oulun tienoot suitseviksi raunioiksi. Tästä retkestä ei Castrénin otteessa mainita mitään; kenties se on pidettävä samana kuin äskenmainittu talvella 1590-91 tehty, josta Koskinen taas ei mainitse mitään. Sen sijaan Castrénin otteen mukaan suomalaiset syyskuussa 1592 Maurits Laurinin ja eversti Hannun komennossa vielä tekivät retken Vienanmerelle, jossa hävittivät koko maan aina Sumaan asti, ja venäläiset seuraavana talvena kostivat tämän retkellä Kajaanin seudulle. Kenties tämä Laurinin retki on sama kuin Koskisen mainitsema Baggen, ja tuo retki Kajaanin seudulle sama kuin Volkonskijn, niin että ainoastaan vuosiluvut olisivat yhteen sovitettavat.

Luostarin merkitys näissä tapahtumissa ei suinkaan ollut vähäinen. Se tarjosi jo pelkän asemansa

kautta keskellä merta sotavoimalle luotettavan turvapaikan; rikkauksillaan, joita sille yhä karttui, se vielä lisäksi pystyi elättämään satamäärin sotamiehiä, ja ennen kaikkea se tarkasti valvoi ja piti silmällä tämänpuolisia oloja sekä antoi niistä joutuisan tiedon hallitukselle Moskovaan. Edellämämainitut retket Venäjän puolelta olivat kuitenkin arvattavasti yksistään hallituksen toimittamia, jota siihen aikaan johtivat nerokkaat miehet: ensin Iivana Julma (vuoteen 1584) ja sitten Boris Godunov (vuoteen 1605), eikä luostarin puolelta siis vaadittu mitään itsetointia — paljas kuuliaisuus ja alttius riitti. Mutta seuraavan vuosisadan alussa, kun Venäjän vanha hallitsijasuku oli kuollut ja sisäiset puolueet sekä ulkomaiset viholliset uhkasivat kerrassaan kappaleiksi hajoittaa koko valtakunnan, tuli aika, jolloin luostari-isien ei sopinut toisen neuvoa tai käskyä noudattaa, vaan itse täytyi tehdä päätöksensä; ja tämän koetteen he kestivät kunnialla.

Alusta vuotta 1593 tehtiin aselepo Venäjän ja Ruotsin välillä, jota kohta seurasi varsinainen rauha Täyssinässä 1595. Nyt elettiin sovussa toistakymmentä vuotta. Solovetsin apottina oli silloin Jaakov. Hänen aikansa valmistuivat 1594 muurit luostarin ympärille kahdeksine torneineen. Koko tämä laaja 10-vuotinen työ tehtiin luostarin kustannuksella, ja lähimpänä päällysmiehenä oli munkki Trifon. Jaakov laski perustuksen Anseerin skiitalle siten, että kun 20 vuotta varemmin rakennettavaksi määrätty Nikolain kivikirkko alkoi valmistua, hän muutti sen sijalla ennen seisoneen puukirkon Hanhisäärelle; sanotun skiitan varsinainen perustaja on muuten munkki Eleasar. Jaakovia seurasi esimiehenä ensin Isidor (1598-1605) ja sitten *Antonij* (1605-12), liikanimeltä "miehuullinen" (dooblestnij). Hänen aikansa sattui juuri tuo arveluttava tila Venäjän kansan elämässä, jolloin avonaiselle hallitusistuimelle ilmestyi jos jonkinlaisia pyrkijöitä, niin omamaisia kuin ulkolaisia, jotka virittivät sodan ja kapinan liekin kaikkialla palamaan. Aluksi Solovetsi oli tapauksista vähän syrjässä, mutta kohta sekin vedettiin pyörteeseen, kun helmikuulla 1609 hallitseva puolue Venäjällä teki. Ruotsin kuninkaan Kaarle IX:n kanssa liiton Viipurissa, jonka mukaan Kaarle lupasi tsaari Vasilij Shuiskijlle apuansa puolalaisten kannattamia kapinoitsijoita vastaan sillä ehdolla, että Käkisalmen eli Karjalan lääni jätettäisiin Ruotsille. Oulun ja Kajaanin sotapäällikkö Isak Behm (Böhm?) lähetti tämän johdosta jo keväällä v. 1609 kirjeen luostariin, jossa hän mainittuaan Viipurissa tehdystä sopimuksesta ilmoitti, että kuningas oli käskenyt hänen Karjalan kautta sotaväkineen tulla Venäjälle avuksi, ja sen johdosta kysyi, kenen puolta luostari piti: Vasilij Shuiskijn vaiko Vale-Dmitrijn ja kapinallisten, ja saisiko hän esteettömästi marssia luostarin alusmaitten läpi. Mitä Antonijn piti tähän hankalaan kysymykseen vastata? Pitikö hänen vastata myöntävästi — ja siten vapaaehtoisesti jättää maansa avoimeksi niille, jotka kymmenkunta vuotta sitten olivat tulella ja miekalla sitä hävittäneet ja jotka kenties jättäisivät marssinsa keski-Venäjälle sikseen, kun Karjalan olisivat haltuunsa saaneet? Vai kieltävästikö — ja siten synnyttää epäluuloa siinä ruotsalaisten pääjoukossa, joka Novgorodissa jo oli yhtynyt tsaarin sotavoimiin? Tuossa kirjassa luostarin "sankaritöistä" sanotaan epämääräisesti, että Antonij hylkäsi kaikki "vihollisten" esitykset; mutta Castrén sanoo, että kronikasta ei selvästi näy, tokko mitään vastausta kirjeeseen lähetettiin, ja vaitiolo näyttääkin olleen sopivinta luostarille. Sillä että se kannatti Vasilijn asiaa, voipi jotenkin varmasti päättää siitä, että luostarista lähetettiin tsaarille yli 3,000 ruplaa ja hänen sotapäälliköilleen ja veljenpojalleen Mihail Shuiskijlle 5,000 ruplaa; mutta kummallista ja varomatonta olisi tietysti ollut samalla ilmoittaa, että se piti tsaarin hyviä ystäviä, ruotsalaisia, ei minään liittolaisia, vaan verivihollisia. Oli miten oli, ainakaan ei luostarista varmasti myöntävää vastausta saatu, ja kenties se vaikutti, että meikäläisten aiottu retki siltä vuodelta raukesi tyhjiin, — asia, joka luostari-isille arvattavasti oli hyvin mieleen.

Seuraavana vuonna 1610 täältä kuitenkin lähdettiin matkaan. Mutta kun rajan yli tultiin, pakeni kaikki kansa asuinpaikoiltaan, niin että ruokavaroista syntyi kova puute ja töin tuskin päästiin "Tshopan" (*Suopas*-salmen?) kylään, josta oli pakko palata takaisin. Vastaanotto ei siis ollut erittäin ystävällistä, ja kiitos käynnistä oli vielä kummempi, sillä kohta sen jälkeen Karjalan puolelta tehtiin hävitysretki meidän puolelle rajaa — samaan aikaan kuin Suomen armeija pelastajana marssi Moskovan porteista sisään!

Tähän karjalaisten käytökseen oli varmaan luostari suurella määrällä syypää, sillä se hallitsi yksinvaltaisesti näillä seuduilla ja olisi epäilemättä, jos olisi tahtonut, voinut pakottaa alamaisensa noudattamaan toisenlaista käytöstapaa.

Täytyy myöntää, että meidänpuolelaisilla oli syytä harmiin; ja harmia lienee lisännyt se ajatus, että luostarissa ehkä oli aavistettu, mikä Ruotsin oikea tarkoitus oli. Se nimittäin ei ollut mikään vähempi kuin saada koko Karjala Vienanmereen asti Ruotsin valtaan. Kun kahtena edellisenä vuonna ei hyvällä ollut voitu toimittaa mitään Karjalan suhteen, päätettiin nyt vihapäissä tehdä varsinaiset vainoretket rajan taa; mutta sitä ennen sentään vieläkin kerran yritettiin sovinnolla jotakin saada aikaan. Kajaanin ja Oulun käskynhaltijan Erik Haren (Jäniksen?) kautta tuli näet arvatenkin v. 1611 luostariin kuningas Kaarlelta kirje, joka tosin on joutunut hukkaan, mutta jonka voipi, siihen annetusta vastauksesta päättäen, arvata sisältäneen kysymyksen, hyväksyisikö luostari tsaariksi Kaarlen pojista jommankumman. Kysymyksenä siihen aikaan näet oli, että joko Kustaa Aadolf tai Kaarle Filip valittaisiin Venäjän tsaariksi, ja seuraavana vuonna vaali tapahtuikin Novgorodissa ja Moskovassa.

Antonijn vastaus oli tällä kertaa lyhyt ja selvä: "Täällä Solovetsin luostarissa sekä Suman linnassa ja koko Vienanmeren maakunnassa on kaikilla tämä ajatus: me emme tahdo ketään vierasuskoista Tsaariksi ja Suuriruhtinaaksi Moskovan valtakuntaan, vaan kotimaisen, oikeauskoisen pajarin." Kirje on kirjoitettu Suman linnassa 12 p. maalisk. 1611.

Kaksi vuotta pidettyään meidänpuolelaisia epä tietoisina todellisista mielipiteistään ja kaikenlaisilla tekosyillä estettyään heitä maahan tulemasta, luostari-isät nyt heittivät naamarin kasvoiltansa. Tämä kävi nyt paremmin laatuun siksi, että Venäjän ja Ruotsin välit olivat rikkuneet; venäläisten oli nimittäin ollut pakko tsaarikseen valita Ruotsin vihollisen, Puolan kuninkaan poika, eivätkä he enää olleet taipuvaiset Ruotsille antamaan Käkisalmen lääniä, joka yhä vielä oli heidän vallassansa, niin että Ruotsi valmistausi sitä väkivallalla ottamaan. Mutta toiselta puolen luostari varmaan tiesi, että sen alusmaihin valmistettiin sotaretkeä täältä, tiesi kenties myöskin, että Käkisalmi, jota suomalaiset kuusi kuukautta olivat piirittäneet, jo oli kukistunut (2 p. maalisk.), ja isien vastaus oli siis rohkea ja uskalias. Kauan ei heidän tarvinnut meidänpuolisten tuloa odottaakaan. Jo keväältävesta täältä lähti Kuollaan retkikunta, joka ei näytä olleen mikään paljas ryöstöjoukko, vaan säännöllinen sotavoima, päättäen siitä, että sillä kerrotaan olleen piirityskoneitakin ja hevosväkeä muassaan. Rynnäkö ei kuitenkaan onnistunut, kuollalaiset puolustivat urhoollisesti kaupunkiansa, ja retkikunnan täytyi tyhjin toimin palata — muonavarjoista arvatenkin pian tuli puute. Kesällä, samaan aikaan kuin de la Gardie valloitti suuren Novgorodin, he sitten lähtivät uudelle retkelle itse luostaria vastaan. Tällä matkalla he nyt lähenivät luostaria 3 penikulman päähän, kulkien pienillä veneillä Kusovoin saariin, jotka ovat Kemistä alkavan, kolmatta penikulmaa laajan saariston äärimmäisessä laidassa. Luostarikronikan mukaan he näissä saarissa viipyivät koko kesäkauden, voimatta kuitenkaan mitään luostaria vastaan, jota sen Ihmeidentekijäin rukoukset niinkuin edespäinkin varjelivat. Tuo sana "koko kesäkauden" lienee vain retoorinen puheenparsi, sillä vähemmässäkin ajassa olisi meikäläisten luullut käsittävän, että heidän oli mahdoton arvatenkin mitättömillä sotakoneillaan valloittaa luostaria, jota vankat muurit ympäröivät ja joka tietysti oli sekä sotaväellä että ampuma- ja muonavarjoilla yltäkyllin varustettu. Lähin syy meikäläisten poislähtöön lienee ollut venäläisen armeijan tulo Sumaan, joka uhkasi katkaista heiltä paluutien; sekä luostarista että Kuollasta oli nimittäin lähetetty sana Moskovaan, kohta kun meidän puolelta lähdettiin Kuollaa vastaan. Venäläisiä johti vojevodi Liharjev ja golova Bjesednevo; he tulivat Sumaan 15 p. elok. ja toimitettuaan sieltä sovinnollisen kirjeen meidän puolelle, meikäläisille silmänlumeeksi, lähtivät sitten kohta Kusovoin saarella majailijoita vastaan. Näiltä he vaativat sodan lakkauttamista tapahtuneen välirauhan johdosta — valloitettuaan Novgorodin oli näet de la Gardie pakottanut pohjoisvenäläiset pyytämään tsaarikseen jotakuta ruotsalaista prinssiä, ja sota sielläpäin oli siis lakannut; mutta meikäläiset, joille luultavasti välirauha oli tuntematon, puolestaan vaativat luostarin esimieheltä Suman linnaa alueineen heille luovutettavaksi. Tämän vaatimuksen Antonij kokonaan hylkäsi, ja loppupäätös oli, että meikäläiset saivat palata tyhjin toimin täältäkin samoin kuin Kuollasta.

Seuraavana vuonna 1612 Antonij kuoli, ja hänen jälkeläisekseen tuli Prinarh. Hän oli rohkea ja toimielias mies niinkuin Antonijkin. Hänen aikansa ruvettiin heti Suman ja Kemin linnoja uusilla linnoituksilla vahvistamaan, ja se sotavoima, jonka luostari omalla kustannuksellaan piti aseissa, nostettiin 1,040 mieheen. Laajempia retkiä ei kuitenkaan näillä mailla enää tehty — osaksi kenties juuri sen tähden, että Venäjän puolella oltiin hyvästi varustetut, osaksi sen tähden, että asiat Ruotsin puolella olivat muuttuneet, kun jäntevä Kaarle IX oli kuollut ja tanskalaiset julistaneet sodan Ruotsia vastaan. Niin mielet pohjan mailla vähitellen asettuivat, ja v. 1614 tehtiin Solovetsin luostarin ja Haren välillä rauha — kolme vuotta ennen rauhaa Ruotsin ja Venäjän välillä. Raja Oulun läänin ja Karjalan välillä jäi entiselleen.

Voitollisesti, niinkuin näemme, oli siis luostari osannut selvittää ajan myrskyistä ja päästä rauhan satamaan, ja oikeutetulla ylpeydellä venäläiset voivat viitata luostarin tämännäykyiseen historiaan. Se kysymys, josta täällä pohjan perillä kiisteltiin, ei nimittäin, niinkuin tarkemmin tutkiessa kohta huomaamme, ollut kysymys tämän taikka tuon valtaanpyrkijän kannattamisesta ja vapaasta marssista Karjalan läpi hänen avukseen, vaan ihan toinen: se oli kysymys Karjalan tulevaisuudesta, pitikö sen yhä edelleen jäädä Venäjän valtaan vaiko asevoimin yhdistyä muuhun Suomeen. Meidänpuolisten pyyteitä tässä suhteessa ilmaisee aivan selvästi eräs kirje, joka lähetettiin luostariin ja jossa vaaditaan Ruotsille annettujen lupausten täyttämistä; kopio kirjeestä säilytetään luostarissa. Siinä muun muassa sanotaan: "Teidän tsaarinne Vasilij ja ruhtinas Mihail lupasivat meille palveluksestamme Karjalan kaupungin [Käkisalmen], Kuollan ja Orjeshokin [Pähkinälinnan eli Lyssenin Laatokan rannalla], ja vaihtoivat sitten Orjeshokin Suman linnaan. Ja me menimme ja panimme päämme teidän edestänne alttiiksi. Älkääät siis luopuko lupauksistanne. Meidän armollinen kuninkaamme ei tahdo ruveta viholliseksenne, vaan tahtoo saada vanhan rajan *Dubiin* ja *Solotsiin* asti. Mutta jos ette hyvällä anna takaisin vanhaa rajaa Dubiin ja Solotsiin, niin armollinen kuninkaamme tulee sotavoimalla ja valloittaa kaikki hänelle luvatut kaupungit ja Suman linnan." Missä Dub eli Starij Dub ("vanha tammi") on, en tiedä sanoa, luultavasti jossakin Laatokan rannalla,[23] mutta Solots on luostarikirjain mukaan *koski* niillä tienoin, missä *Uiunjoki* laskee Vienanmereen. Länteen Vienajoesta tulevan maan, toisin sanoen koko Karjalan, siis mainittu

kirje vaatii Suomelle. Kirje näyttää lähetetyn talvella 1610-11, mutta todennäköisintä on, että jo alusta pitäen Karjalan valloitus oli se päämäärä, johon Ruotsin puolelta pyrittiin. Luostari-isäin käytös kuitenkin viittaa siihen, että he paikalla aavistelivat jotakin tämmöistä tarkoitusta "liittolaisten" puolelta, ja heidän tarkkanäköisyydellensä täytyy siis antaa täysi kunnioitus. Kaikki tiedot Antonijsta, niin vajavaiset kuin ne ovatkin, vakuuttavat, että hän oli etevä valtiomies, joka täydellisesti käsitti aikansa olot ja jonka rinnalle hänen vastustajansa, Oulun läänin johtavat miehet, valitettavasti eivät ollenkaan voi pyrkiä.

Näiden levottomain aikain perästä, joiden muistona luostarin aarekamarissa vielä säilytetään Venäjän vapautussankarien, ruhtinasten Mihail Shuiskijn ja Dmitrij Poscharskijn miekat, seurasi Solovetsin asukkaille puolen vuosisadan rauhanaika, jolloin he saivat hoitaa yksityisiä sisällisiä toimiansa. Tärkeimpänä tältä ajalta mainitaan, että munkki Eleasar, monta vuotta asuttuaan autiolla Hanhisaarella ja tuon tuostakin vieraana luonansa nähtyään itse pimeyden ruhtinaan, perusti sinne erakoluostarin. Siinä m.m. Venäjän vastainen patriarkka, Nikon, vietti kolme vuotta kovissa katumuksenharjoituksissa.[24] Myös mainitaan, että luostarista lähetettiin tsaarille milloin 13,000, milloin 14,000, milloin 22,000 ruplaa. Kemiin rakennettiin noin v. 1650 kivinen linna, jota vastaan meidän puolelta tehtiin turha retki. Mutta kohta koitti taas rauhattomuuden aika luostarille, tällä kertaa ei kuitenkaan ulkomaisen vihollisen kautta. Se oli silloin kun patriarkka Nikon otti korjatakseen eli oikaistakseen Venäjällä jumalanpalveluksessa käytetyt käsikirjat, joihin oli aikojen kuluessa tullut monenmoisia virheitä. Nämä korjaukset herättivät yleistä mielipahaa sekä kansassa että papistossa, sillä Venäjän uskonossa pannaan yksinomaisesti kaikki arvo ulkonaisiin menoihin ja temppuihin ja niiden noudattamiseen tarkasti määrättyllä tavalla; vähintään poikkeusta entisestä tavasta pidetään epäuskon ja jumalattomuuden merkinä. Kun uudet, noudatettavaksi määrätty kirjat tulivat Solovetsiin, veivät munkit ne aukaisematta asekamariin, jyrkästi kieltäytyen rupeamasta niitä seuraamaan. Moskovasta sitten tuli kovempi käsky, mutta nyt munkit ja luostarissa majailevat kasakat ryhtyivät julkiseen kapinaan arkkimandriitti Nikanorin ja ruhtinas Ljovin johdolla, joka jälkimmäinen oli tuomittu maanpakolaisuuteen tänne. Kapinan kukistamiseksi ilmestyi aluksi neljänä kesänä Jänissaarelle satakunta streltsiä eli tarkkampungaa, jotka eivät kuitenkaan luostarille voineet mitään. Sitten lähetettiin tuhat streltsiä Jevlevin komennossa, joka talveksi muutti leirinsä itse Solokan saarelle, mutta yhtä vähän pystyi luostaria kukistamaan. Viimein tuli vojevodi Meshtsherinov päälliköksi, ja hän rupesi luostaria säännöllisesti piirittämään, rakentaen vallituksen sen ympärille. Luostarista tehtiin rohkeita uloskarkauksia, jotka hän kuitenkin torjui; mutta hänen omat rynnäkkönsä eivät myöskään onnistuneet. Viimein luostari kuitenkin petoksen kautta joutui hänen käsiinsä, sittenkuin se 10 vuotta oli tehnyt hallitukselle vastarintaa. Tammikuussa 1676 — piiritystä jatkettiin näet talvellakin — eräs munkki Teofiil karkasi luostarista ja ilmaisi piirittäjain päällikölle salaisen käytävän kirkkomaan puolelta valkean tornin alitse; ja eräänä myrskyisenä talviyönä piiritysjoukko puolustajain arvaamatta pääsi tätä tietä muurien sisäpuolelle, jossa kaikki, jotka ase kädessä tavattiin, heti hakattiin kappaleiksi. Henkiin jääneitten kanssa pidettiin sitten ankarat tutkinnot, ja ne, jotka yhä pysyivät kiellossaan, mestattiin tahi lähetettiin pois; mutta suuri määrä oli ennättänyt päästä pakoon ja levitteli vastustushenkeään rantamaitten asukkaisiin. Näitä pakolaisia siirtyi myöskin joukko Tuoppajärvelle Karjalaan, jossa rakensivat keskellä tuota suurta järveä olevaan saareen uuden luostarin, n.s. "Saaren monasterin".

Kapina oli "katkera sivu luostarin aikakirjoissa", mutta sitten luostari "loisti kahta kirkkaammin hurskaudellansa". Hallitus näyttää kuitenkin aluksi katselleen sitä epäilevin silmin, sillä uusi hiippakunta, Holmogorin (Arkangelin), perustettiin Vienanmeren tienoille, ja sen alueeseen liitettiin nyt Solovetsi, joka ennen oli kuulunut Novgorodin hiippakuntaan. Syyksi uuden hiippakunnan perustamiseen tosin luostarikirjassa mainitaan lahkolaisuuden tehokkaampi vastustaminen sen puolen kansassa — ja tämä syy kyllä on pätevä; sillä se eripuraisuuden henki, jonka Nikonin uudistustyö Venäjän kansassa herätti ja joka siitä ajasta saakka on jakanut kansan kahteen pääosaan: "raskolnikoihin" eli starovertseihin (vanhauskoiisiin), jotka noudattavat ennen Nikonin voimassa olleita kirkonmenoja ja sääntöjä ja vihaavat kaikkia uudistuksia paholaisen tekoina, sekä "oikeauskoiisiin", jotka noudattavat valtiokirkon menoja, se eripuraisuus oli varmaan näillä pohjoisilla seuduilla suhteellisesti vielä voimakkaampi kuin muualla; mutta toiselta puolen Vienassa asuva piispa tietysti saattoi pitää Solovetsiäkin likemmän tarkastuksen alaisena. Kohta luostari kuitenkin taas pääsi hallituksen suosioon, sittenkuin Pietari Suuri oli noussut valtaistuimelle. Hän kunnioitti luostaria kahdella käynnillä (v. 1694 ja 1702) ja teki silloin paljon lahjoituksia sille; kun Hanhisaarelle siihen aikaan ruvettiin laittamaan uutta skiittaa, auttoi hän sitäkin runsaalla kädellä. Luostarin arkkimandriittina oli Pietarin aikana ensin Firs (1687-1717), sitten Varsonofij, joka kutsuttiin Pietarin perustaman Pyhän Synodin jäseneksi ja 1737 nimitettiin Arkangelin piispaksi. Hänen aikansa keisarinna Anna lahjoitti luostarille 1,000 ruplaa sekä komeita arvoesineitä.

Hanhisaaren ensimmäinen skiitta oli Pyhän Kolminaisuuden nimeen rakennettu; toinen rakennettiin Ristiinnaulitsemisen muistoksi Golgatan vuorelle ja sitä nimitetään sentähden "Golgofa-Raspjatskijn" skiitaksi. Sen perustaja oli *Job*, joka aikoinaan oli ollut Pietari Suuren rippi-isä, mutta syyttömästi epäluulon alaiseksi jouduttuaan oli lähetetty Solovetsiin vihittäväksi munkkisäätyyn. Nöyryydellään hän

kuitenkin aivan pian niin voitti munkkien sydämet, että hänet nimitettiin Hanhisaaren vanhan skiitan esimieheksi. Kun hän kerran kesällä 1710 skiitasta oli tapaamassa kuuden virstan päässä korkealla vuorella asuvaa erakkoa, ilmestyi hänelle yöllä unennäössä Neitsyt Maaria vanhan skiitan perustajan Eleasarin seurassa ja sanoi, että vuotta oli siitä lähin nimitettävä Golgataksi, että siihen oli rakennettava kirkko ja munkki-asunto ristiinnaulitsemisen muistoksi ja että hän, Neitsyt Maaria, tulisi vuorella käymään ja iät kaikki heidän luonansa asumaan. Ukko Job oli silloin 74 vuoden vanha. Kirkon rakennukseen ryhdyttiin v. 1714, mutta ainoastaan puinen jaksettiin aluksi saada, joka parin vuoden perästä oli valmis; vasta toista sataa vuotta myöhemmin eli v. 1828 arkkimandriitti Dosifei rakensi uuden, kivisen. Puisen kirkon luo muutti sitten Job ja eleli siellä kuolemaansa saakka 6 p. maalisk. 1720, saatuaan vielä toisenkin kerran luonansa nähdä taivaallisen Neitsyen, joka osoitti hänelle paikan vuorenhuipulla, mistä saattoivat löytää vettä.

Kuvasta päättäen tämä skiitta on erinomaisen sievällä paikalla, pienen järven rannasta jyrkästi kohoavan, keilamaisen vuoren huipulla. Tuossa kirjassa "Solovetskij paaterik" sanotaan paikasta: "Vuoren kukkulalta aukenee kirkaana kesäpäivänä majesteetillinen näköala Vienanmeren äärettömille ulapoille, suurelle osalle Solokan ja Muksalmen saaria, mannermaan rannikolle ja Shigshinin saarelle. Koko Hanhisaari kukkuloinensa, joita kesän aikana tuuheat petäjiköt ja koivikot peittävät, sekä erisuuruisine järvinensä on ikäänkuin jalkain alla." Kirkon korkeuden sanotaan kirjassa olevan vuoren juurelta 86 sashenia eli noin 600 jalkaa, ja se näkyy 5 penikulman päähän merelle.

Pietari Suuren ajoista Solovetsin luostarin merkitys maallisena mahtina alkoi aleta, kun Venäjän hallitus kaikin puolin lujeni, ja kun vuosi 1764 koitti, menetti luostari tämän merkityksensä kokonaan. Silloin nimittäin kaikki luostarin alusmaat siirrettiin vastaperustetun Ekonomiakollegion eli hallituksen talousosaston hoitoon (jonka ohessa luostari sai hallitukselle "antaa" 35,000 ruplaa). Heikko korvaus oli, että luostari samassa korotettiin "staupogialnajaksi" eli suoraan Pyhän Synodin alle kuuluvaksi. Arkkimandriittina oli silloin Dosifei (1757-72). Vaikka luostarin tulolähteet näin olivat suuresti ehtyneet, hän kuitenkin pystyi m.m. rakentamaan kellotapulin ja siihen valamaan 300, 500 ja 1,000 puudan painoisia kelloja. Samanniminen arkkimandriitti eli myöskin v. 1826-36 ja isännöitsi kiitettävällä tavalla, rakentaen laivoja, siltoja, kanavia ja, niinkuin jo kerrottiin, myöskin Ristiinnaulitsemisen skiitan Hanhisaarelle uudestaan.

Mutta vaikka luostari on herennyt olemasta varsinaisena poliittisena mahtina, on sille kuitenkin jäänyt jonkinlainen merkitys linnoitettuna paikkana, ja sentähden sen yhä vielä toisinaan on täytynyt turvautua muuhunkin kuin ainoastaan hengen miekkaan. Kustaa III:n sodan aikana Katarinaa vastaan lähetettiin Vienasta Solovetsiin, arkkimandriitin käskyn alaiseksi, sotajoukko torjumaan mahdollista hyökkäystä vihollisen puolelta sekä sotainsinöörejä, jotka rakensivat kolme patteria ulkopuolelle muureja; niin ikään keväällä 1801, kun englantilaisten rynnäköä pelättiin, tuli luostariin kaksi krenatööripataljoonaa kenraali Doktorovin komennossa. Näillä kerroilla ei kuitenkaan mitään taistelua tapahtunut, mutta puoli vuosisataa jälkimmäisen perästä tuli tosi eteen itämaisen sodan aikana 1854. Heinäkuun 18 p. klo 8 aamulla ilmestyi kaksi englantilaista höyryfregattia "Brisk" ja "Miranda" amiraali Erasmus Ommaneyn komennossa penikulman päähän luostarista. Luostari oli nyt heikommin varustettu kuin koskaan ennen: ainoastaan 50 invalidisotilasta ja 5 tykkimiestä ynnä 10 pientä tykkiä oli sitä puolustamassa. Mutta arkkimandriitti, Aleksander, oli pelkäämätön ja jumalaansa luottava mies. Heti kun laivat oli nähty, hän määräsi kolmipäiväisen paaston, piti jumalanpalveluksen Neitsyt Maarian ja Kunnianarvoisten (isien) kunniaksi sekä järjesti juhlallisen kulkueen ympäri luostaria. Samaan aikaan kuin kulkue päättyi, nostivat laivat ankkurinsa ja lähtivät pois Kemiin päin, niin että luostarissa saatiin vähän hengähdysaikaa, jota muun muassa käytettiin kahden tykin asettamiseen meren rannalla ennestään olevaan patteriin. Äkkiä laivat kuitenkin taas ilmestyivät Kemin puolelta, toinen lähti aivan lähelle luostaria ja alkoi parista tuliputkestaan lennätellä terveisiänsä luostariin. Kolmannen laukauksen perästä, sanoo luostarikirja, vastattiin rantapatterista ja niin onnellisesti, että yksi englantilainen haavoittui. Ammuttuaan yhteensä 30 laukausta siirtyi laiva ulommaksi toisen laivan luo, johon jäivät yöksi. Yö vietettiin luostarissa rukouksilla ja valvomalla. Aamulla varhain 19 p. heinäk. tuli Ommaneyltä vaatimus luostarin viipymättömästi antautumisesta, muussa tapauksessa seuraisi sen pommittaminen. Kun kieltävä vastaus annettiin, alkoi pommitus klo 8 aamulla ja kesti sitten lakkaamatta 10 tuntia iltapäivään asti. Se oli kuuma päivä luostarille, sillä fregattien 120 tykistä lenteli yhtenä tuiskuna luostariin pommeja, kranaatteja, kartesseja ja kuumennettuja kuulia. Vihollisen tuleen koetettiin rantapatterista ja metsästä vastata, mutta itse luostarissa ainoastaan rukoiltiin kirkoissa tai kuljettiin juhlasaatossa keskellä pommisadetta ympäri muureja. Merkillistä kyllä oli hävitys luostarissa verrattain vähäpätöinen, ja vielä merkillisempää on, ettei yksikään siinä olijoista menettänyt henkeänsä. Klo 6 illalla hiljeni tykkituli, samaan aikaan kuin luostarissa soitettiin iltakirkkoon, ja seuraavana aamuna fregatit lähtivät pois.

* * * * *

Luostarin pommitus eli "piiritys", niinkuin luostarikirja sanoo, on viimeinen mainittava tapaus sen historiassa tähän saakka. Millä tavoin tämä historia jatkunee, on tulevaisuuden helmaan kätkeyty,

mutta että se ei tähän loppu, näyttää hyvin todennäköiseltä. Vielä seisovat nuo vankat muurit eheinä luostarin ympärillä, ja mikä tärkeämpää on, luostarin arvo pyhänä paikkana on pommituksen jälkeen ollut vain kasvamassa, koska sen silloista kummallista pelastusta on selitetty Jumalan ja pyhän Neitsyen nimenomaisen suojeluksen aikaansaamaksi. Meidän suomalaisten varsinkin tulee luostarin olemassaoloa muistaa. Sen ansio tai syy — kuinka tahtoo sanoa — oli etupäässä, että menneinä aikoina Karjalan yhdistäminen muuhun Suomeen raukesi, ja jos kerran se aika koittaa, jolloin suomalaiset Maanselän kummallakin puolen huomaavat olevansa yksi kansa ja sen johdosta pyrkivät liittymään yhteen, voi luostarista tulla ehkä suurempikin vastus. Jo yksistään se hengellinen lumousvoima, jolla luostari vetää puoleensa niin karjalaisten kuin venäläistenkin mieliä, on vaikeasti poistettavissa.

Viiteselitykset:

[1] Kauppaneuvos Hemming Åström. *Hj. B:n lisäys*.

[2] Nämä muistelmat julkaistiin ensiksi "Pohjois-Suomi" nimisessä oululaisessa sanomalehdessä.

[3] Ystävänsä O.A.F. Lönnbohmiä, joka nykyisin toimii Kuopion kaupungin kansakoulujen tarkastajana. Mainittu Hövelön talo sietää muistaa, koska siinä ovat lapsuutensa kultaiset päivät viettäneet maanmittari Lönnbohmin nuoremmatkin pojat, kuulut runoilijat Kasimir ja Eino Leino. *B:n lisäys*.

[4] "Pohjois-Suomessa" oli keväällä 1878 laaja lähetetty kertomus Venäjän karjalaisten oloista, jossa muun muassa sanottiin, että karjalaisilla pirtin ja porstuan *alla* on navetta. Lieneekö etelä-Karjalassa rakennustapa semmoinen, en tiedä, mutta pohjois-Karjalassa, jossa nyt liikuimme, emme *ainoassakaan* paikassa nähneet taikka kuulleet, että navetta olisi pirtin alla ollut.

[5] Niiden joukossa yksi outoniminen: *Sakrarvi*; "arvi" on väännös "järvestä", — gen. Sakrarven. Alempana Kemijoen varrella on nimeltänsä samanmuotoinen järvi *Pieparvi* (Inbergin kartassa Pääpajärvi). Kenties on muitakin.

[6] Inbergin kartassa suunta on toisin, mutta varmaan väärin merkitty, jonka voipi siitäkin päättää, että Paanajärven asema ei ole oikea. Sillä kartan mukaan tulee Suopassalmelta Paanajärvelle noin 3 penik. ja sieltä Usmanalle lähes 10, kun taas kansa lukee edellisen välin 4:ksi ja jälkimmäisen 8:ksi penikulmaksi — joka luku tuntui jotenkin oikealta.

[7] Muistikirjassani on tämän nimen jälestä sulkumerkkien välissä *Samo*, joka siis lienee ollut miehen suomalainen nimi(?).

[8] Tätä kylää Inbergin kartta nimittää "Usmanalaksi", mutta sitä muotoa tai siitä johdettuja en kuullut milloinkaan. Tavalliset muodot olivat: Usmanalla, -lta, -lle, ja pari kertaa kuulin selvään muodon "Usmanan kylä", josta paikan nimeksi tulisi Usmana. Epäilemätöntä on kuitenkin, että kylä on saanut nimensä koskesta, ja se taas nimensä siitä höyrystä, usmasta, joka sen päällä näkyy.

[9] Liittokuntiin varakas isäntä arvatenkin yhdistää myöskin renkinsä.

[10] Pää-ostotavaran, ketunnahkojen, kaupan suhteen vallitsee itse asiassa sama turvattomuus niiden sääntöjen johdosta, joihin tämä kauppa on sidottu. Nahkoja saadaan nim. tuoda ainoastaan Pietarin tullikamarin kautta, ja ilmoitus on senaattiin ja Pietariin tehtävä vuoden kuluessa tuotavasta määrästä — että nähtäisiin, paljoonko tuonti nousee ja tuleeko mikään tulli kysymykseen; sillä 10,000 punaista ketunnahkaa saadaan Suomesta vuosittain tullitta tuoda Venäjälle, kun niitä seuraa todistus, että ne ovat Suomesta kotoisin, mutta sen yli menevästä määrästä on maksettava tulli. Näitten sääntöjen hankaluus houkuttelee varsinkin pohjoiskarjalaisia yrittämään saada nahkakuormansa kutakuinkin pian rajan tuolle puolen; mutta pitkin rajaa väijyy takavarikon aikeilla maapoliisi — ei Venäjän, niinkuin luonnollista olisi, vaan Suomen — joka aina väliin sieppaa kuorman ja saattaa sen omistajan häviöön.

[11] Vienanmeren länsirannikko Kannanlahdesta Sumaan on noin 40 penik. pitkä, ja siinä ovat seuraavat kauppalan- tai kaupungintapaiset paikat: *Kannanlahti* samannimisen 10 penik. pitkän soukanlaisen lahden pohjassa, Imandrasta juoksevan Nivajoen suussa, *Näsiä* (Knäsöi) ja *Kouta*, jälkimmäinen Tuoppajärvestä lähtevän Koutajoen suussa, *Kieretti*, Kannanlahden suussa, vastapäätä Vielijoen suussa lahden itärannalla olevaa Umbaa, *Kemi* 19 penik. etelämpänä Kierettä, *Sulku* ja *Sorokka*, jälkimmäinen Uiun- (Viegi-) joen suussa, noin 5 penik. etelään Kemistä, sekä *Suma*, Sorokasta 5-6 penik. kaakkoon päin.

[12] Uskonnollisista syistä vangittuja kuulimme luostarissa olevan kuusi henkeä. Sotamiehiä 20.

[13] Kun toista päivää luostarissa ollessamme satuimme rannalla seisomaan, juuri kun toinen luostarin höyryistä, Vienasta tullen, laskeutui rantaan, kuului laivasta hyvin selvään ja puhtaasti huuto: *kukkokiekaa!* Tietysti luulimme tätä kukon ääneksi; mutta maihin astuvista, sivutsemme kulkevista pyhiinvaeltajista muuan ryysyinen raukka juuri kohdallamme nosti tuon huudon uudestaan, joten lienee varmaa, että ensimmäinenkin huuto oli hänestä lähtenyt. Oliko hän mielipuoli — vai petturi?

[14] Nimittäin säälistä ja surusta, vaan ei kait muusta!

[15] Tämännimisiä järviä on Karjalassa kaksi: toinen, isompi Kuhmoniemen rajalla Lentiiran kohdalla, toinen 4-5 penik. pohjoisempana Vuokin tienoilla. Jälkimmäisen rannalla on samanniminen kylä ja siitä neljänneksen verran pohjoisempana *Paahkomienvaaran* kylä; tokko edellisen rannalla on samannimistä kylää, en varmaan tiedä. Nimi Paahkomienvaara näyttää Nahumin synnyinpaikaksi kehoittavan ajattelemaan pohjoisempaa Kivijärveä.

[16] "Karjalaisten Sanomissa" jouluk. 15 p:ltä 1917 on Hj. Basilierin kirjoitus "Uistinta vetämässä Kieretinjoella", josta lainaamme Ervastin kuvauksen täydennykseksi seuraavan kohdan:

"Kieretinjoki on kahden kolmen Helsingin kadun levyinen, rannat enimmäkseen matalat ja lehtimetsäin peittämät. Oikea uistinjoki! Ilmakin oli muutamien kolkkojen päivien jälkeen käynyt herttaisen lämpimäksi tuulen kääntyessä etelän puolelle. — — Kaivoon kapineistani Renforsin tavallisen lusikkauistimen, kirkastin sen Oulun poikain kalataikoja Antin ahvenesta y.m. sanellen ja viskasin veteen.

"Ja nyt alkoi kaloja tulla, minkä vain lappaa ehti, enimmäkseen keskikokoisia uistinahvenia, joita tässä joessa näytti olevan loppumattomiin. Usein oli kala kiinni samalla kuin uistin veteen läiskähti. Haukiakin saatiin yhteensä 15. Näistä oli kolme suurempaa, yksi noin 6-7 kilon painoinen. Muistan hyvin tämän hauen ja paikan missä se otti. Toista tuntia oli kaloja vetäen soudettu, kun joki leveni ja sen keskellä näkyi pienoinen 'käenkukunta-saari'. Saaren toisella puolella olivat rannan äyräät jyrkät kuin kallion seinät ja alla oli syvää suvantovettä. Soutaessamme tätä suvantoa pienessä kaaressa kävi kiinni suurempi kala... Kävi kuin olisi uistin pehkoon tarttunut. Vetelin kalan veneen viereen, jossa se odottamatta 'pääsi'. Heitin uistimen uudelleen veteen, ja samalla oli hauki jälleen kiinni. Nyt se tuli koreasti veneeseen. Ervastikin, joka ei ollut kalastamiseen tottunut eikä siitä erittäin välittänyt, vaikka olikin ahkera tuoreen kalan syöjä, huudahti hymyillen ominaisella tavallaan: 'Ähäh, olipa aika äijä!'

"Äijä, harmissaan että tuo outo elukka ensi kerralla suusta karkasi, olikin toisella kerralla hotkaisut tanakasti, niellen koko uistimen. Sitä irti päästellessäni joutui käteni hauen hampaisiin ja alkoi vuotaa verta. Viruttelin aina väliin kättäni virrassa; siinä arvelivat saattajani jonkun taian piilevän. Kuulin heidän supattavan verestä... Lapin tietäjistä... nostopöpöstä..."

Kuvauksensa lopussa B. sanoo monesti katuneensa, ettei antanut uistintaan näille "maallista ja henkistä nälkää näkeville karjalaisille", jotka sitä pyysivät.

[17] B:n kirjoituksesta "Karjalaisten Sanomista" lainattakoon vielä seuraava kuvaus samoista asioista:

"Ei olisi luullut Kirilän kaltaisen rotevan miehen kirveellä ja pyssyllä varustettuna tarvitsevan kontiota kovinkaan pelätä. Muutenkin tuntui koko puhe kylään menosta salaperäiseltä. Saattajat lienevätkin ehdotuksellaan etupäässä tarkoittaneet saada jommankumman meistä metsään taikatempuilla karkoittamaan kontion heidän kylänsä seutuvilta. Sillä kun myöhemmin — tuossa 1/2 10:n tienoilla — saavuimme määräpaikalle ja nousimme salopolkua astumaan, ottikin Kirilä heti puheeksi kontion, jonka joku pahansuopa oli heidän köyhän kylänsä kiusaksi nostanut. Tämä 'nostopöppö' oli jo kuluvana kesänä ehtinyt tappaa hevosen ja lehmän sekä repinyt pahasti toisenkin lehmän. Kylässä oli keväällä ollut 15 lehmää, mutta piakkoinhan se 'pöppö' kaikki lopettaa — — — ellet sitä karkoita. Ennenkin hän muisti samanlaisen 'nostopöppön' heidän kylänsä läheisyydessä asustaneen eikä sille mitään voitu, ennenkuin sinunkaltainen maankulkija oli sen (jotenkin metsään risuja ristiin asettamalla ja luvuilla) ajanut tiehensä. Vaikka kuinka koetin vakuuttaa, etten kykene kontiota loitsuilla karkoittamaan, ei Kirilä tätä uskonut, vaan uudisti yhä pyyntönsä. Ja lorujen lopuksi tästä syntyi turhan pedagogisen kiivauteni vuoksi riita, joka päättyi niin, että Kirilä suuttui ja sanoi: 'sie oot räähkä', — minkä jälkeen ääneti astuttiin jylhää korpea kylään saakka.

Kontiota emme tavanneet, mutta kun iltamyöhällä saavuimme Kirilän tupaan, olivat ensimmäiset sanat, joilla Kirilän äiti makuultaan uuninpankolta meidät vastaanotti: 'Voi, voi, voi poikaseni, jo taas kävi pöppö karjassa!' — Ja yhteen menoon, ikäänkuin itkuvirttä laulaen, vanhus nyt elävästi kuvaili, miten karhu vähää ennen tuloamme aivan kylän kupeella oli käynyt karjan kimppuun ja repinyt nuoren, hyvän lehmän, jotta siitä tuskin eläjää tulee; oli kuitenkin paimenen ja kylänväen huudoista siksi hellittänyt, että lehmä pääsi sen kynsistä irti juoksemaan muiden perästä kylän aitaukseen...

"Seisten kuuntelimme kaunissanasta kertomusta. Sillä välin Kirilän emäntä oli pukeutunut ja,

saatuaan tietää uutiset m.m. suuresta kalansaaliista, pani teeveden kiehumaan sekä siivoili pirtin lattiaa, kantaen siihen porontaljoja meille makuupaikoiksi... Pian saapuivat veneellä-tulijatkin, ja rantaan mentiin kaloja noutamaan. Suureen 'kesseliin' eli konttiin sullottiin ahvenet, ja se tuli täpötäyteen. Haukia kannettiin erikseen, ja yhden lihavan hauen emäntä keitti iltaruuaksi...

"Aamulla varhain uituamme Kieretinjoessa kuljeskelin kylän laidalla ammuskellen muutamia laukauksia revolilla (revolverilla) muka kontiota karkoittaakseni. Lähtiessämme talonemännät kaloista hartaasti kiittelivät ja siunailivat... Iloinen kuitenkin olisin, jos joku 'Vienan urho, maailman vikevin mies' toisi tiedon, että tuo nostokarhu käyntimme jälkeen oli jättänyt Uudenkylän rauhaan."

[18] Niinkuin "Pohjois-Suomen" lukijat tietävät, ei vangituita kuitenkaan pidetty Kemissä kuin pari kuukautta, vaan laskettiin kotiseudullensa takaisin, jossa he kuitenkin joutuivat poliisivalvonnan alaisiksi eivätkä saaneet passeja meidän puolelle.

[19] Joka tekisi noin 5 mk penikulmalta. Vertailun vuoksi mainittakoon, että Rimpiranta, joka souti meitä 1 penik. ja kantoi kapineemme 2 penik., pyysi kaikesta 90 kop. tai 1 ruplan (s.o. 2 mk 50 p). Hän sai 1 r. 30 kop., mutta viiankilaiset vain 15 kop.

[20] Leninki = ruots. klädning; röijy = ruots. tröja.

[21] Tämä selostus oli edellisessä painoksessa sijoitettu keskelle matkamuistelmia kirjan viidenneksi luvuksi, jolloin se kuitenkin pahasti katkaisi varsinaisen matkakuvauksen. Sisällyksensä puolesta se paremmin sopinee *liitteeksi* näihin muistelmiin. Kustantajan huom.

[22] Inbergin kartan mukaan paljon pitempi. Kartta luultavasti on väärä.

[23] Dubno-niminen paikka on Laatokan etelärannalla vähän idempänä Lava-ojan suuta, johon ojaan asti v. 1617 Ruotsin valtakunnan raja siirrettiin.

[24] Joka päivä hän m.m. notkisti polviaan 1,000 kertaa!

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK MUISTEMIA MATKALTA VENÄJÄN KARJALASSA
KESÄLLÄ 1879 ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase "Project Gutenberg"), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

**Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™
electronic works**

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. "Project Gutenberg" is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation ("the Foundation" or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase "Project Gutenberg" appears, or with which the phrase "Project Gutenberg" is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase "Project Gutenberg" associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than "Plain Vanilla ASCII" or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original "Plain Vanilla ASCII" or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is

owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, "Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation."

- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain "Defects," such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the "Right of Replacement or Refund" described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.